

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Vogel Dávid:

Brazília biztonságpolitikája:
törekvés a nagyhatalmi státusz megszerzésére

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Szenes Zoltán egyetemi tanár

.....

Budapest, 2013

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	3
Bevezetés	5
1. Latin-Amerika – háttér és fogalmi keretek	12
1.1. Latin-Amerika.....	12
1.1.1. A földrajzi-társadalomföldrajzi megközelítés	12
1.1.2. Latin-Amerika: A fogalom.....	14
1.1.3 A civilizáció	16
1.1.4. Történelmi gyökerek – a közös múlt	18
1.1.5. A térség gazdasága	26
1.1.6. Latin-Amerika a nemzetközi térben	29
1.1.7. A kontinens társadalmi problémái, feszültségei.....	33
1.2. Brazília	35
1.2.1. Egy ország a „ <i>Rend és Haladás</i> ” útján	35
1.2.2. „ <i>Béke a jövőben és dicsőség a múltban</i> ”	40
1.2.3. A <i>Brother Sam-hadművelet</i>	46
1.3. Következtetések	47
2. Brazília az önkényuralom időszakában: „ <i>Brazília, szeresd vagy hagyd el</i> ” ..	48
2.1. A diktatúra kiépítése.....	48
2.2. Fokozódó elnyomás:	
a habeas corpus és a törvényhozás felfüggesztése	51
2.3. A <i>brazil csoda</i>	52
2.4. Új kormány- új jelszavak: nyitás, enyhülés, kibékülés.....	54
2.5. Demokratizálódás versus recesszió.....	57
2.6. Egy katonai diktatúra a nemzetközi közösségben	60
2.7. A rendszer végnapjai – a diktatúra margójára.....	64
2.8. Következtetések	66
3. Az Új Köztársaság.....	68
3.1. A Sarney-kabinet és az átmenet évei	68
3.2. Collor és Franco elnöksége.....	72
3.3. A szárnyait bontogató óriás.....	76
3.4. Lula: negyedszerre siker.....	80
3.5. A siker beérése?	95

3.6. Brazília rangpozíciója.....	101
3.7. Következtetések	106
4. Helykeresés a nemzetközi közösségben.....	109
4.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete.....	112
4.2. Nemzetközi pénzügyi és gazdasági szervezetek	125
4.3. Regionális szervezetek	129
4.3.1. A Déli Közös Piac, az UNASUL és a CELAC.....	132
4.4. Nyelv és kultúra mint közösségteremtő erő	142
4.5. Egyéb relációk: USA, EU, BRICS	145
4.6. Következtetések	155
5. A katonai erő	158
5.1. A Nemzeti Védelmi Stratégia és a Fehér Könyv – doktrínák és a transzparencia.....	159
5.1.1. Transzparencia.....	159
5.1.2. Nemzeti Védelmi Stratégia és a Nemzetvédelmi Törvény	160
5.1.3. Fehér Könyv	171
5.2. A Brazil Fegyveres Erők.....	173
5.2.1. A Brazil haditengerészet	178
5.2.2. A Brazil szárazföldi erők	179
5.2.3. A Brazil légierő	180
5.3. Kiberbiztonság	181
5.4. Határvédelem: a „Zöld – „és a „Kék Amazonas”	183
5.5. A brazil védelmi ipar: együttműködés és modernizáció.....	185
5.6. Következtetések	192
Összegzett következtetések.....	195
Új tudományos eredmények.....	206
Az értekezés felhasználhatósága és ajánlások megfogalmazása	207
Az értekezésben használt rövidítések jegyzéke	209
Felhasznált ábrák jegyzéke	215
Felhasznált irodalom	217
Megjelent publikációk jegyzéke.....	241

*„Olyan ország ez, amelynek a jövő
nemzedéke számára bekövetkező jelentőségét a
legmerészebb képzelet sem álmodhatja meg.”*

Stefan Zweig:

A jövő országa, Brazília¹

Bevezetés

Dolgozatomban a latin-amerikai térség feltörekvő luzofón államának, Brazíliának hatalmi státuszát kívánom elemezni biztonságpolitikai megközelítésben. Az értekezésben különös figyelmet szentelek az ezredforduló óta eltelt időszak alatt végbement változásokra, valamint az ország hatalmi ambícióira, az azokat megalapozó okokra s az elkövetkezendő időszakban rejlő lehetőségekre.

A régióban a második világháborút követő időszakot erőteljesen meghatározó washingtoni befolyás, valamint a részben ennek köszönhetően, a kommunizmustól való félelem okán hatalomra jut(tat)ott számos jobboldali kormányt követően a bipoláris rendszer felbomlása és az ennek következtében bekövetkező világpolitikai átrendeződés a kilencvenes években számos változást indukált Latin-Amerikában is. *A társadalmi problémákra hatékonyan reagálni képtelen, így támogatottságukat elvesztő kormányok nem voltak képesek hatalmukat megtartani, így az évtizedes próbálkozások kudarcra miatt kiábrándult lakosság az újfajta megközelítést és megoldásokat kínáló baloldal² felé fordult.* A kontinensen elsőként Hugo Chávez

¹ ZWEIG, Stefan: *A jövő országa, Brazília*, Béta Irodalmi Rt., Budapest, megjelenés dátuma nincs megjelölve, feltételezhetően 1941, p. 10.

² A „baloldal” fogalom használatának kapcsán két értelmezési kérdést kell tisztázni. Az egyik, hogy a politológia klasszikus értékrendi felosztása, a baloldali és jobboldali ideológiát megkülönböztető értékduál használata Latin-Amerikában némi magyarázatra szorul. Az ezredfordulót követően a régióban megfigyelhető baloldali előretörés – 2009-ben tíz államban volt hatalmon baloldali kötődésű kormány – nem jelenti a kommunista gondolkodásmód előretörését a déli kontinensen. A másik pedig, hogy a baloldaliként elkönyvelt kormányok nem alkotnak homogén tömböt. Az államnak a gazdaságban betöltött szerepe, a szociális ellátórendszerekhez való viszonyulásuk, valamint különböző demokrácia-felfogásuk miatti eltérő álláspontjuk alapján különbséget kell tennünk a Chilére és Brazíliára jellemző liberálisabb, mérsékelt baloldali valamint a Venezuela és Bolívia esetében megjelenő radikális baloldali értékrend között. Azonban bármely ország baloldali kormányának programját vagy politikai döntéseit is vizsgáljuk, szembevetünk különbséget a klasszikus értelemben vett baloldali pártokhoz képest, hogy bár eltérő mértékben, de ezek a kormányok a fejlődéshez szükséges létező modellek közül a kapitalizmust és a demokráciát tekintik a legműködőképesebbnek, így – az egyes esetekben a demagógiát sem mellőző retorika ellenére –

populista, baloldali retorikát alkalmazó pártja nyerte meg a választásokat Venezuelában 1998-ban, majd öt követően számos más országban diadalmaskodtak hasonló ideológiai kötődésű pártok, köztük négy évvel később Braziliában Lula da Silva pártja. A baloldali előretörés, az eltelt időszak alatt elért látványos eredmények miatt a kontinens legtöbb országában jelenleg is baloldali kormányokat találunk. A több államra kiterjedő ideológiai egyezések – még abban az esetben is, ha figyelembe vesszük az egyes kormányok közötti árnyalatbeli különbségeket – számos *országhatáron átnyúló két- vagy többoldalú, olykor akár regionális kezdeményezéseket és szervezeteket hívtak életre, melyek egyes esetekben jelentős mértékben képesek befolyásolni adott országok, illetve a régió hatalmi potenciálját.*

A disszertáció célja, hogy a második világháború utáni jobboldali kormányok, majd az azok bukását követő demokratikus átmenet időszakának történéseit röviden, mintegy pozicionálásként bemutatva, a fő hangsúlyt az ezredforduló környékén felálló kormányok biztonságpolitikai elemzésére fektetve átfogó képet adjak Brazília jelenlegi helyéről, helyzetéről, valamint az általa kitűzött jövőbeni célok elérésének lehetőségeiről. Dolgozatomban különös hangsúlyt kívánok fektetni az ország hatalmi ambícióira és szerepnövelési célkitűzéseire, mely kapcsán külön elemzem a rendelkezésére álló biztonságpolitikai eszközrendszert, így többek között a brazil fegyveres erőket is. A brazil fegyverkezési célkitűzések kapcsán tárgyalom *John H. Herz* biztonsági dilemma³ koncepcióját is.

inkább tekinthetők reformistáknak, mint forradalmiaknak. Az értekezés tárgyát képező Brazília esetében, bár az elnököt adó párt, a *Munkáspárt (Partido dos Trabalhadores, PT)* mind nevében, mind külsőségeiben (logója az ötágú vörös csillag, benne a párt nevének rövidítésével) egy klasszikusan baloldali értékeket magáénak valló kommunista pártra emlékeztet, a valóságban a PT politikai programja és retorikája alapján a szociáldemokrata pártok közé sorolandó. A brazil Munkáspárt hisz a piaccgazdaságban, sőt, a társadalmi egyenlőség elérésének egyik eszközét látja benne; konzekvensen védi a fékek és egyensúlyok rendszerét és a demokratikus politikai intézményrendszert. Annak ellenére, hogy szociálisan érzékeny és a nagy szociális ellátórendszerek kibővítésén és megerősítésén dolgozik, annak nem rendel alá minden politikai és gazdasági eszközt, mint a régió radikálisan baloldali kormányai, így nem él agresszíven az ország bevételeinek felhasználása vagy az államosítás eszközével. A mérsékeltebb baloldali kormányok e higgadt és megfontolt politikai irányvonalnak köszönhetően lényegesen több befektetőt és külföldi működő tőkét vonzanak az országba, így a megnövekedett bevételekből a szociális ellátórendszereket is jobban tudják támogatni, a gazdaság is erősebb és biztosabb lábakon áll. A disszertációban tehát a baloldali párt és baloldali kormány fogalmak alatt a korábbiakban feltett első kérdés kapcsán használt kategóriát értem. SILVA, Eduardo: *Leftist Governments in Latin America: Successes and Shortcomings* edited by Kurt Weyland, Raúl L. Madrid and Wendy Hunter <http://www.americasquarterly.org/node/2472> letöltve: 2013-08-19

³ HERZ, John H.: *Politikai realizmus és politikai idealizmus*, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet Budapest, 1968

Végezetül az értekezés zárásaként egyfajta jövőképet kívánok adni a Brazíliai Szövetségi Köztársaság középtávú pozícióváltására mind regionális, mind világpolitikai vonatkozásban. Ennek során külön vizsgálom szövetségi rendszereit, valamint a különböző szervezetekben betöltött szerepét.

Disszertációm relevanciája, hogy a Magyarországon szakmai körökben biztonságpolitikai jelleggel kevésbé tárgyalt latin-amerikai régió és annak meghatározó országa, a kontinens megkérdőjelezhetetlenül első számú hatalma, Brazília kellő figyelmet kapjon, és *súlyának megfelelő helyre kerülhessen* a tágabban értelmezett biztonsági témájú kutatások között.

A téma konkretizálása kapcsán *az alábbi kutatási célokat tűztem ki:*

- Brazília történelmi bemutatásából kiindulva, a huszadik század időszakára koncentrálni az ország biztonsági helyzetét a biztonság *Barry Buzan-féle szektorális felosztásának* kategóriái⁴ alapján;
- a katonai diktatúra utáni, átmeneti, demokratizálódási időszakot követően felálló kormányok tevékenységét ismertetni és értelmezni Brazília nagyhatalmi ambícióinak tükrében;
- a *biztonság katonai vetülete* kapcsán bemutatni az ország nemzetközi fegyveres szerepvállalásait, valamint ismertetni fegyveres erejének reformját haditechnikai és doktrinális szempontból;
- a *biztonság környezeti aspektusában* érzékeltetni Brazília környezetvédelem terén megtett lépéseit, az elért eredményeket, a megújuló energiaforrások használatának kettősségét;
- a *biztonság gazdasági vonatkozásai* során érzékeltetni az ország gazdaságának teljesítőkéességét, külön figyelmet fordítva az ország védelmi iparára, valamint bemutatni a nemzetközi szervezetek szerepét;
- *társadalmi területen* ismertetni a két Lula-, majd a Rousseff-kabinet szociális és jóléti intézkedéseit, azok jelenlegi és prognosztizálható hatásait a brazil lakosságra, valamint a jelentkező hiányosságokat;
- a *politikai szférában* bemutatni a közel három ciklus időt felölelő baloldali kormányzás belpolitikai stabilizáló, valamint külpolitikai kapcsolatrendszer építő törekvéseit és azok eredményét.

Kutatási hipotéziseim a következők:

- A diktatúra centralizált, ellenőrzött irányítása és szigora ellenére se talált hosszútávú megoldást a gazdasági problémákra, és katonai relációjának dacára se tudta elismert nagyhatalommá tenni Brazíliát, nem volt képes átlépni a kontinens határain, még regionális szinten is mindössze Argentína és Chile versenytársaként tudta magát pozícionálni.

⁴ A biztonsági szektorokat a buzani sorrendben tárgyalom, azonban külön hangsúlyt fektetve a biztonság katonai és gazdasági vetületeire.. BUZAN, Barry - WÆVER, Ole - DE WILDE, Jaap: *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, Egyesült Királyság / Colorado, USA, 1998

- Annak ellenére, hogy Brazília klasszikusan „*soft powerként*” működő állam, az elmúlt tíz évben, az első Lula-kormány megalakulása óta eltelt időszak alatt erős szövetségi rendszert volt képes maga köré szervezni.
- Az egyes államok biztonsági percepcióin alapuló John Herz-féle biztonsági dilemma elmélet fegyverkezési verseny beindulására vonatkozó hatása az elmélet születése óta eltelt idő alatt megváltozott nemzetközi környezetben nem érvényesül, azonban ehelyett egy hasonló, de békésebb, ugyancsak spirális folyamatot indít be a nemzetközi szövetségi rendszer kiépítése vonatkozásában.

A fenti célkitűzések elérése érdekében a következő *kutatási módszereket alkalmazom*:

A kvantitatív adatgyűjtés során elemzett irodalom összeállításakor a szakterület meghatározó műhelyeinek és kutatóinak írásait használtam fel, törekedve arra, hogy a lehető legfrissebb tanulmányok eredményeit is be tudjam mutatni. Ez az oka annak, hogy a nyomtatásban megjelent szakirodalom mellett jelentős részt képviselnek az elektronikusan publikált írások. A dolgozat szakmai törzsanyagát egyrészt a hazai kutatók, egyetemi oktatók, valamint az elsősorban az *Eötvös Loránd Tudományegyetemen*, a *Pannon Egyetemen*, a *Pécsi Tudományegyetemen* és a *Szegedi Tudományegyetemen* működő, Latin-Amerikával foglalkozó szellemi műhelyek kutatásai, illetve a *Nemzeti Közszolgálati Egyetem* oktatói és kutatói, másrészt pedig a meghatározóan a nagy amerikai egyetemek oktatói és a régió biztonságpolitikával, nemzetközi tanulmányokkal foglalkozó kutatóintézeteinek munkatársai által publikált írások adják. A külföldi szakirodalom vonatkozásában, az értekezés gerinceként elsősorban a témakörrel foglalkozó kutatóhelyek angol és spanyol nyelvű elemzéseit használtam, melynek elsődleges indoka az, hogy a mértékadó intézetek, melyek biztonság- és külpolitikai kutatásokkal foglalkoznak, elsősorban ezen a két nyelven publikálnak.⁵

⁵ CAEI – Centro Argentino de Estudios Internacionales (ARG), CFR – Council on Foreign Relations (USA), CRS – Congressional Research Service (USA), IHS – IHS Inc. (USA), ICG – International Crisis Group (INT), IISS – International Institute for Strategic Studies (UK), LASA – Latin American Studies Association (INT), NUEVA SOCIEDAD – Fundación Friedrich Ebert (ARG/GER), RAND Corporation (USA), SIPRI – Stockholm International Peace Research Institute (SWE), SSI – Strategic Studies Institute United States Army War College (USA).

A kutatóintézetek listájának teljessége érdekében meg kell említeni a két hazai, kül- és biztonságpolitikai területen is kutatást végző szellemi műhelyt, a *Magyar Külügyi Intézetet (MKI)* és az *NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központot (SVKK)*.

A téma hazai szakirodalmában a művészeti (meghatározóan irodalom, tánc, zene, néprajz) tárgykörben született művek túlsúlya mellett megtalálhatóak a szociológiai, politikatudományi, közgazdaságtani és természetesen a történettudományi írások is. E második felsorolásban született munkák jelentős része a rendszerváltás előtti szocialista megközelítésben vizsgálja a régiót és benne Brazíliát, számos, kutatási anyagként ma is releváns tanulmány született ekkor, többek között az azóta is aktívan publikáló Anderle Ádám, Fischer Ferenc, Harsányi Iván, Horváth Gyula vagy Szilágyi István tollából. Több évtizedes munkásságuk alatt több száz tanulmány, cikk és tematikus könyv jelent meg, emellett számos külföldi egyetemen oktatnak, kutatnak, nemzetközi konferenciák meghívottai. Napjainkban az említett egyetemek mellett több felsőoktatási intézmény kurzusai között is található a régióval foglalkozó tematikájút. Ezek oktatásába és az adott intézmény szakjainak profiljába vágó szakmai kutatásokba kapcsolódtak be a korábban említett professzorok mellé a fiatal generáció képviselői, köztük Lehoczki Bernadett, Semsey Viktória, Sente-Varga Mónika vagy Szilágyi Ágnes. Írásaik és az intézményeikben feldolgozott kutatási témák elsősorban a már felsorolt tudományterületek keretei között születnek meg, a biztonságpolitikai tárgyú vizsgálódások csak csekély arányban képviseltetik magukat, így e disszertáció egyik célkitűzése, hogy felhívja a kutatók és a biztonsági tanulmányok iránt érdeklődők figyelmét a régió eddig fel nem tárt biztonságpolitikai relációira és sokszínűségére.

Vizsgálódási módszerem központi eleme a dokumentumelemzés, releváns kutatások kiértékelésével, majd prognózisok felállításával válaszolok a kutatás célkitűzéseire. Ennek során elsősorban az analízis és az indukció módszereit alkalmazom, melyet az értekezés leíró és elemző jellege indokol.

A disszertáció írásánál több esetben támaszkodtam korábbi kutatásaimra és az azok összegzése alapján megírt publikációmra, valamint a történelmi rész kapcsán a

Pannon Egyetem nemzetközi tanulmányok szakán megvédett diplomadolgozatom eredményeire.

1. Latin-Amerika és Brazília – háttér és fogalmi keretek

A disszertáció központi témáját képező Brazília elemzéséhez, valamint a kutatási célkitűzések eléréséhez szükséges az ország pozicionálása az azt meghatározó mértékben befolyásolni képes tényezők – fogalmi, földrajzi, kulturális, történelmi, illetve társadalmi és gazdasági faktorok, valamint a nemzetközi relációk – tükrében. Ennek érdekében a fejezetben elsőként Latin-Amerika, majd azt követően Brazília háttérismertetője következik.

1.1.Latin-Amerika

1.1.1. A földrajzi-társadalomföldrajzi megközelítés

Az általam tárgyalt, földrajzi térség, Latin-Amerika, bolygónk szárazföldjének⁶ több mint hetedét kitevő 19 726 952 négyzetkilométeren terül el,⁷ 20 országot foglalva magában, melyek összlakossága 584 120 000 fő,⁸ ami azt jelenti, hogy hozzávetőlegesen minden tizenkettedik embert latin-amerikainak mondhatunk.⁹

A térség demográfiai mutatóit elemezve megállapítható, hogy a kezdeti időszak kapcsán mindössze hozzávetőleges adatok állnak rendelkezésre, mindazonáltal az biztosan kijelenthető, hogy jelentős lélekszámváltozások jellemezték az első évszázadokat. *William Denevan* az első európaiak megérkezése időszakában a bennszülött őslakosok számát legalább ötvenmilliós nagyságrendűre becsüli, mely egy-egy jól körülhatárolható régióban összpontosult. Ez a félszázmilliós lélekszám csökkent le drasztikusan a különböző behatások (európaiak által behozott járványok, gyilkosságok, félrekezelések, éhínség vagy végkimerülés) folyamányaként, így 1650-ben már csak négymilliós lakosságról beszélhetünk, mely 200 év alatt mindössze 35 millióig tudott növekedni.

⁶ A Charles R. Coble, Elaine G. Murray és Dole R. Rice által 1987-ben kiszámított standard területhez (148 300 000 km²) mérten. <http://hypertextbook.com/facts/2001/DanielChen.shtml> letöltve: 2013-05-22

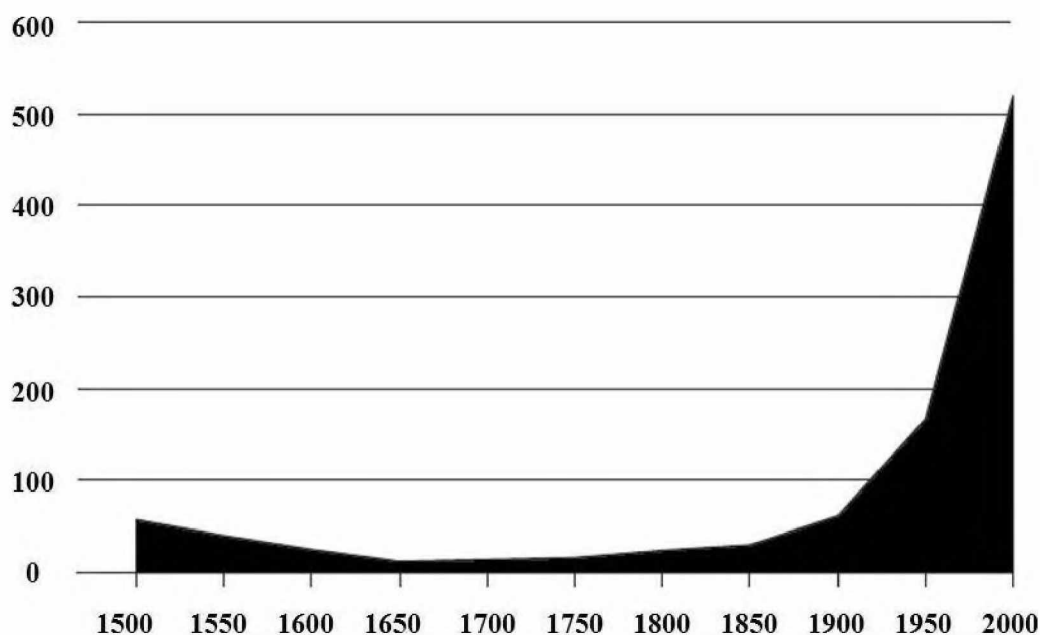
⁷ <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.TOTL.K2> letöltve: 2013-05-22

⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> letöltve: 2013-05-22

⁹ A 2012. júliusi becsült adattal, 7 021 836 029 fővel számolva.

http://www.indexmundi.com/world/demographics_profile.html letöltve: 2013-05-22

A valódi demográfiai robbanás azonban az 1900-as években következett be, mikor is az 1900. évi közel 50 milliós népesség alig 100 év leforgása alatt több mint megtízszereződött.¹⁰ Az ENSZ Népeségkutató Osztályának 1999-ben „*The World at Six Billion*” címen közzétett, már klasszikusnak számító prognózisa szerint ez a szám 2050-re, megelőzve Európát a harmadik legnépesebb kontinenssé válva, meghaladja a 800 milliót, 2150-re pedig eléri a 912 milliót.

1. számú ábra: Brazília (illetve a mai Brazília területe) lakosságának változása

A tanulmány emellett több, biztonsági szempontból fontos tényezőre is rávilágít. A népességnövekedés Latin-Amerikában 1995 és 2000 között, a világátlagot (1,3 százalék) meghaladva, Afrika 2,4 százaléka után 1,6 százalékkal a második legmagasabb. Azonban a születéskor várható élettartam az adott időszakra vetítve mindössze 69 év, ami bár magasabb a világátlag 65 événél, azonban több mint öt évvel elmarad a nyugati világ átlagától; a teljes termékenységi arányszámot vizsgálva 2,7 gyerek jut egy nőre, ami a világ átlag eredményét mutatva második az afrikai kontinens 5,1 értéke mögött.¹¹

¹⁰ BREA, Jorge A.: *Population Dynamics in Latin America* In. Population Bulletin, 2003. március, 58/1. szám, Population Reference Bureau, Washington

¹¹ United Nations Population Division: *The World at Six Billion*, United Nations, New York, 1999 <http://www.un.org/esa/population/publications/sixbillion/sixbilpart1.pdf> letöltve: 2013-03-23

A származásilag etnikum és rassz alapján a világ egyik legdiverzifikáltabb régiójának tartott Latin-Amerika jelenét nagymértékben befolyásolják *a különböző migrációs trendek*. A régió országaiból százezres, sőt egyes esetekben milliós nagyságrendben vándoroltak ki az emberek az elmúlt időszakban, hol egy jobb körülményeket ígérő környező országba, hol távolabbi célországba. Számos országban azonban, a közelmúltban, a szociális rendszerek átalakításával elért pozitív változások hatására – melyek elsősorban a legrászorulóbb s ezért az elvándorlásra leginkább hajlamos rétegeket érintették – ez a trend megfordulni látszik.¹² Sőt, nem csak, hogy kevesebb latin-amerikai hagyja el szülőhazáját, hanem elsősorban afrikai és dél-ázsiai országokból jelentősen megnövekedett a jobb megélhetési körülmények reményében bevándorolni szándékozók száma.¹³

1.1.2. Latin-Amerika: a fogalom

A „Latin-Amerika”¹⁴ kifejezés – „*América Latina*” a kontinens két meghatározó nyelvén, spanyolul és portugálul is – 1861-ben született, a kontinensen kívül. A *'La revue des races Latines'* című lap hasábjain, a pán-latinizmus eszméjének terjesztése kapcsán,¹⁵ egy bizonyos *Michel Chevalier* tollából, aki *Alexis de Tocqueville 'Az amerikai demokrácia'* című könyv szerzőjének kortársaként sokat utazott a régióban, ahol az elsősorban észak-amerikai „angolszász” embertípust hasonlította össze az általa „latin” típusnak nevezett, az Egyesült Államok határától jellemzően délre élő embertípussal.¹⁶

A terminus technicus elterjesztésében nagy szerepe volt III. Napóleonnak is, aki előszeretettel használta a kifejezést a Mexikó megszerzéséért folytatott küzdelmei

¹² BUDAY Barbara: *Dél-Amerika újra vonzó a bevándorlók számára* <http://kitekinto.hu/latin-amerika/2013/03/22/del-amerika-ujra-vonzo-a-migransok-szamara&s=hl> letöltve: 2013-03-24

¹³ International Organization for Migration: *World Migration Report 2011*, Genf, 2011 http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2011_English.pdf letöltve: 2013-03-24

¹⁴ Számos egyéb kifejezés is használatos bizonyos körökben, melyek a térség egy részére vagy egészére vonatkoznak, többek között Dél-Amerika, Spanyol-Amerika, Ibér-Amerika, illetve egyes kisebb régiók nevei, mint Andok-Amerika vagy a Déli Kúp.

¹⁵ PHELAN, John Leddy: *Pan-latinisms, French Intervention in Mexico (1861–1867) and the Genesis of the Idea of Latin America*, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexico City, 1968., p. 296.

¹⁶ HOLLOWAY, Thomas H.: *Latin America: What's in a Name?* University of California, Davis, 2008 http://www.academia.edu/202121/Latin_America_Whats_in_a_Name letöltve: 2013-03-18

során, mikor is segítségével 1864 és 1867 között egy Habsburg főherceg, Maximilián (Miksa) lett Mexikó császára. Bár az európai hatalmak által létrehozott, monarchikus berendezkedésű bábállam az Egyesült Államok közvetlen szomszédságában nem volt túlságosan hosszú életű¹⁷ a kifejezés ekkorra már egyre közkeletűbbé vált, s az uralkodói elit körök mellett korabeli iratokban és térképeken is megjelent. A regionális és világviszonylatban is széles körű elterjedésig azonban a huszadik század közepéig várni kellett, egészen pontosan 1948-ig, az ENSZ égisze alatt felállított *Latin-amerikai Gazdasági Bizottság (UN Economic Commission for Latin America, UN ECLA)* létrejöttéig. A kifejezést a hidegháború időszaka alatt az amerikai kontinens északi és déli részének megkülönböztetésére használták előszeretettel. Szintén a berögződést segítették az ismertebb angolszász egyetemek Latin-Amerika tanulmányok nevet viselő képzéseinek beindítása, valamint a régióval foglalkozó tudományos-szakmai szervezetek, mint például a *Latin American Studies Association (LASA)* megalakulása (1967).

Földrajzi értelemben tekintve, kiterjesztőbb értelmezésében, a fogalmon értjük a Mexikótól 1848-ban elfoglalt területeket – így Texas, Új-Mexikó, Arizona, Nevada és Kalifornia államokat –, valamint az attól délre eső részeket, melyeken elsősorban az európai bevándorlók által meghonosított spanyol nyelvet beszélik. A legtágabb értelmezések emellett a francia nyelvű területeket, így Kanada Quebec tartományát is, mindazonáltal dolgozatomban *Latin-Amerika kifejezésen azokat a területeket értem, melyek a nyugati féltekén helyezkednek el, és melyeket eredetileg Spanyolország vagy Portugália tartott vagy próbált fennhatósága alatt tartani, és ahol napjainkban a meghatározó nyelv a spanyol illetve a portugál.*¹⁸

Így tehát nem számít idetartozónak a mára már függetlenedett Suriname és Guyana, valamint Franciaország egyik tengerentúli megyéje (Francia Guyana), Belize, a karibi-térség nem spanyol ajkú szigetköztársaságai, Jamaica, valamint a Kis-Antillák szigetcsoport tagjai. Azonban szintén Latin-Amerika részét képezi Haiti, mely a régióban az Egyesült Államok után másodikként vívta ki függetlenségét, és elsőként törölte el a rabszolgaságot, ezzel is nagy hatást

¹⁷ HASLIP, Joan: *Imperial Adventurer - Emperor Maximilian of Mexico*. London, 1971.

¹⁸ HOLLOWAY, Thomas H.: *Latin America: What's in a Name?* University of California, Davis, 2008 http://www.academia.edu/202121/Latin_America_Whats_in_a_Name letöltve: 2013-03-18

gyakorolva a környező országokra, valamint politikai és függetlenségi mozgalmakra. Integráns része Latin-Amerikának Puerto Rico is, annak ellenére, hogy társult állama az Egyesült Államoknak, sőt, annak talán 51. tagállamává is válhat a közeljövőben, hiszen a szigetlakók a 2012. november 7-én tartott népszavazáson kinyilvánították csatlakozási szándékukat az USA-hoz.¹⁹ Emellett természetesen szintén megkérdőjelezhetetlenül egyik meghatározó állama Latin-Amerikának Mexikó, legyen bár tagja olyan regionális társulásoknak, mint például a NAFTA, az *Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (North American Free Trade Agreement)*, melyek elnevezése nem erre utalna.²⁰

1.1.3. A civilizáció

Latin-Amerika korábban ismertetett területi kiterjedésének létjogosultsága Samuel P. Huntington, sokat vitatott *'A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása'*²¹ című könyvében foglaltak alapján is bizonyítható. Egyrészt a szerző nyolc meglévő és egy kialakulóban lévő civilizációt különböztet meg egymástól, ezek egyike Latin-Amerika, mely területileg teljes mértékben megegyezik az általam is használt Latin-Amerika fogalommal. Másrészt pedig Huntington művében emellett azokat az okokat is elemzi és csoportosítja, melyek véleménye szerint a bipoláris világ megszűnését követően a fegyveres konfliktusokat fogják okozni. Eszerint a kiváltó okoknak hat csoportja létezik, melyek közül az elsőbe tartozik – az egy-egy civilizáció kialakulásához egyébként feltétlenül szükséges közös – történelem, nyelv, kultúra, tradíció, valamint végül, de nem utolsósorban a vallás. Ezeket az évszázadok során kifejlődött értékeket tartja Huntington a legerősebb kapcsolatoknak, illetve ellenkező esetben, a legerősebb szétválasztó elemnek is egyben.

¹⁹ *Tagállamként csatlakoznának az USA-hoz a Puerto Rico-iak*

http://hvg.hu/vilag/20121107_Csatlakoznának_az_USAhoz_a_Puerto_Ricoiak letöltve: 2013-03-18

²⁰ Ezzel a megközelítéssel ellentétben az ENSZ regionális csoportosítása 33 országra vonatkoztatva a *Latin-Amerika és a Karibi Csoport (Latin American and Caribbean Group, GRULAC)* kifejezést használja. Az Egyesült Államokban pedig a szociológiai és a kulturális aspektusokat hangsúlyozzák a történelmi mellett, így nem veszik külön a bekezdésben felsorolt országokat.

<http://www.un.org/depts/DGACM/RegionalGroups.shtml> letöltve: 2013-05-23

²¹ HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Latin-Amerika esetében a közös történelem adott és vitathatatlan, máig erős összekötő kapocs az országok között, hiszen szinte az egész régiót két európai állam, Spanyolország és Portugália gyarmatosította, így a ma már önálló országok történelme évszázadokig szorosan összefonódott. Nyelvi megosztottsága a régiónak szintén rendkívül alacsony, hiszen az összterület több mint 40 százalékát lefedő Brazília portugál nyelvű, a fennmaradó rész pedig döntő többségében spanyol ajkú, ez alól csak egyes országok behatárolt területei kivételek, így például Peru, Guatemala, Bolívia, Paraguay és Mexikó egyes részei, ahol az olyan bennszülött nyelvek is használatosak a mai nap is, mint a kecsua, a maja, a guaraní és az aymara.²² A mindezekben alapuló egyezőségek a kultúra és a tradíciók területén szintén megkérdőjelezhetetlenek.

Az utolsó sarkalatos pontként említett vallási kérdéskör is viszonylag homogén képet mutat. A jelenleg Szent Péter trónját elfoglaló *Ferenc pápát* adó földrész döntő többsége keresztény vallású, azon belül is elsősorban római katolikus. A kontinens szerte felméréseket végző, mértékadó chilei közvélemény-kutató cég, a *Latinobarometro* 2005-ös felmérése szerint a világ legkatolikusabb régiójának számító Latin-Amerikában az 1995-ös felmérés 80 százalékához képest 2005-ben közel tíz százalékkal 71 százalékra csökkent a magukat katolikusnak vallók aránya. Mindazonáltal az egyház hitele még az elemzés készítésekor is messze meghaladta a többi vizsgált intézmény, mint például az elnöki hivatal, a fegyveres erők, a parlament vagy a bíróság hitelességét. A protestáns hitűek számát vizsgálva megegyező időszak alatt a válaszok alapján megállapítható, hogy ellentétes folyamatok játszódnak le, így egy évtized alatt háromról tizenhárom százalékra növekedett a protestáns felekezethez tartozók száma. A protestáns egyházak erősödése abban is megnyilvánul, hogy míg a katolikusok 40 százaléka vallotta magát rendszeres templomba járónak, a protestánsok között ez az arány 70 százalékos volt.²³

²² Megjegyzendő azonban, hogy a kecsua és az aymara nyelvek Bolíviában (21,2% illetve 14,6%) és Peruban (13% illetve 1,7%) is hivatalos nyelvnek számítanak.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> letöltve: 2013-03-23,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pe.html> letöltve: 2013-03-23

²³ FRASER, Barbara J.: *In Latin America, Catholics down, church's credibility up, poll says*
<http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0503707.htm> letöltve: 2013-03-23

Megállapítható tehát, hogy a keresztény egyház továbbra is tartja pozícióját és erős összekötő kapocs a régió államai között, azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tényt, hogy a római katolikus egyház mind ez idáig megkérdőjelezhetetlen szupremáciája megingani látszik. Mindössze egy évtized leforgása alatt 19 százalékot közeledett egymáshoz a katolikus és protestáns hitűek számának aránya. Ennek egyik kiváltó oka lehet a szocialista ideológiát folytató politikai pártok népszerűségének növekedése, valamint a társadalmi ellátórendszerek átalakítása, a szociálisan rászorulókat segíteni szándékozó programok beindítása, valamint a liberálisabb Jézus-intepretációk a protestáns egyházak részéről, melyek Jézus emberi mivoltát ábrázolták, a szegények megsegítőjét, mely éles kontrasztban áll a túlságosan bürokratikusnak tartott katolikus egyház pompájával.

A jelenlegi tendenciák folytatódása, valamint a protestantizmus növekvő népszerűségéről ismert Brazília további népességnövekedése – esetén 2050-re protestáns többség prognosztizálható Latin-Amerikában,²⁴ mely rendkívül nagy kihatással lenne a római katolikus egyház egészére. Talán ez is lehet az egyik oka, hogy közel 1300 év után újra nem európai pápát választott a konklávé,²⁵ aki első nemzetközi útján épp Brazíliát kereste fel 2013. július 22-én.²⁶

1.1.4. Történelmi gyökerek – a közös múlt

A kontinens felfedezésekor a több más törzs mellett az inka és azték magas kultúrák által uralt területeket az európai, főként a spanyol és a portugál korona által megbízott felfedezők és a kíséretükben érkező katonák, hol fegyverrel, hol az általuk behozott, a régióban korábban ismeretlen betegségek folytán, mint a himlő vagy a kanyaró, hamar elfoglalták. A hódítók egyre nagyobb és hatékonyabb ellenőrzést kezdtek kiépíteni, így az őslakosok legyőzését követően a két európai hatalom már egyre inkább egymás ellenében fogott fegyvert. A kialakult helyzet rendezése

²⁴ RAMIREZ, Susan Elizabeth: *Religion - Latin America*

<http://science.jrank.org/pages/8040/Religion-Latin-America.html> letöltve: 2013-03-23

²⁵ Az utolsó nem európai pápa, a szíriai születésű III. Gergely, 731-741. között volt Róma püspöke. http://www.catholic.org/saints/saint.php?saint_id=53 letöltve: 2013-03-23

²⁶ HARDY Márton: *59 millió dolláros a pápalátogatás* <http://www.latinport.hu/index.php/politika/brazilia/3727-59-millio-dollarjaba-kerul-brazilianak-a-papalatogetas> letöltve: 2013-05-25

érdekében VI. Sándor pápa szentesítette a nyugati világ felosztását célzó *Tordesillasi Szerződést*, mely a Zöld-foki-szigetektől 2 000 kilométerre nyugatra²⁷ lévő pontnál, a két sarkkör között meghúzott meridiánban állapította meg a határt a spanyol és a portugál érdekeltségek között, amivel teljes mértékben kihagyta a gyarmatosításból a többi európai államot.²⁸ Részben a felosztásnak is köszönhetően, a hódítók immár szinte kizárólag a még megmaradt őslakos erősségek felszámolására tudtak összpontosítani, így az 1500-as évek végére befejeződtek a bennszülöttek elleni harcok.

Alig három évszázaddal a *Kolumbusz*, *Cortés*, *Pizarro* és *Vespucci* által megkezdett hódításokat követően a társadalmi, gazdasági és nem utolsósorban politikai fejlődés olyan méreteket öltött, melyek egyre erősödő függetlenedési törekvéseket kezdtek táplálni egyes felvilágosultabb gondolkodású polgárokból. Így a tizenkilencedik század elején a régió számos részén, több helyen, párhuzamosan is különböző függetlenségi mozgalmak kezdtek megalakulni, az elszakadást követelve az európai anyaországoktól. Az 1800-as évek első 25-30 évét az olyan mára már ikonikus személyiségekké vált hazafiak által fémjelzett szabadságharcok jellemezték, mint *Simón Bolívar* (a mai Venezuela, Bolívia) vagy *José de San Martín* (ma Argentína, Chile, Peru).

Haiti függetlenségének 1804-es kivívásával egyfajta láncreakció indult el a régióban. Bolívar, San Martín és követőik – a régióban elsőként, évtizedekkel ezt megelőzően függetlenné váló hatalom, az Egyesült Államok által is támogatva – az 1830-as évekig Latin-Amerika szinte valamennyi államát képesek voltak felszabadítani, melyek elszakadva volt gyarmatosítójuktól kikiáltották függetlenségüket. A '*libertadores*' gyűjtőnéven ismertté vált történelmi figurák a mai napig – sőt napjainkban egyre inkább – részét képezik a latin-amerikai emberek hétköznapjainak, szemléletükben, világlátásukban meghatározó szerepet töltenek be. Ez különösen igaz a későbbiekben részletesebben is tárgyalandó, a régióban rendkívül népszerű, baloldali-nemzeti mozgalmak retorikájára, melyekben a

²⁷ Az eredeti szövegben szereplő, 370 ligában meghatározott távolság megközelítőlegesen átváltása. http://avalon.law.yale.edu/15th_century/mod001.asp letöltve: 2013-03-21

²⁸ TARJÁN M. Tamás: *1494. július 2. - Spanyolország ratifikálja a tordesillasi szerződést* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1494_julius_2_spanyolorszag_ratifikalja_a_tordesillasi_szerzodest/ letöltve: 2013-03-21

szabadságharcban nevet szerzett államférfiak, a nyugati államok gazdasági és politikai téren vívott neokolonialista törekvéseivel szembeszálló huszonegyedik századi államainak, illetve azok vezetőinek példaképeiként jelennek meg.

A történelmi reflektorfénybe került, szinte teljes mértékben felszabadult Latin-Amerika közel egy évszázadra háttérbe szorult, államépítő, belső és államközi konfliktusait kezelő időszak után *egy-egy ország a kontinens határain túllépve, a világpolitikai szintéren is megmutatta magát*. Ez elsősorban a régió legnagyobb államának, Brazíliának első, de elsősorban második világháborús szerepvállalásában nyilvánult meg. Két óceánjáró hajó elvesztését követően²⁹ a brazil polgárok felzúdulása, majd az azt követő általános sztrájk szinte kötelezte az országot az első világháborúba való belépésre. A belpolitikai hangulat lecsillapítása mellett a háborús részvétel másik hozadéka az, hogy bár csak csekély volt a brazil hozzájárulás mértéke, az országnak rá kellett eszmélnie, hogy hadserege messze elmarad a fejlettebb nyugati államok fegyveres erőinek színvonalától.³⁰ A helyzeten az 1919-ben felállított *Francia Katonai Misszió* volt hivatott segíteni. A több-kevesebb sikert hozó modernizáció után a második világháború kiszélesedő hadszínterei egyre közvetlenebbül kezdték érinteni Brazíliát. A helyzet azonban korántsem volt egyértelmű, hogy melyik oldalt támogatja a brazil vezetés. A nagyszámú olasz és német bevándorló, valamint a Harmadik Birodalommal³¹ kokettáló elnök, *Gertúlio Vargas*³² miatt egyrészt a tengelyhatalmakhoz kezdett közeledni az ország.

²⁹ A második hajó, a Parana 1917-es elvesztése jelentette a tűréshatárt a brazilok szemében, így a kormányt – a nemzetközi nyomás mellett – immáron a választók akarata is arra sarkallta, hogy Brazília háborúba lépjen Németország ellen. *Oct 26, 1917: Brazil declares war on Germany* <http://www.history.com/this-day-in-history/brazil-declares-war-on-germany> letöltve: 2013-03-21

³⁰ A szinte csak szimbolikus jelentőségű részvétel azonban - egy egészségügyi egység és hajózó személyzet biztosítása - elég volt ahhoz, hogy Brazília beleszólhasson a világ hatalmi játszmáiba, hiszen meghívást kapott az 1919-es Párizsi Békekonferenciára, ahol a 60 000 főt a háborúba küldő, egyetlen delegált által képviselt volt anyaország, Portugáliával szemben, lakosságárányosan három fő képviselte az országot. A tárgyalások záródokumentumát pedig Bolívia, Kuba, Ecuador, Guatemala, Haiti, Honduras, Nicaragua, Panama, Peru és Uruguay mellett egyedüli, a háborúban ténylegesen részt vevő latin-amerikai országgént 26 más ország kíséretében Brazília is aláírhatta. Magyar vonatkozás, hogy közülük mindössze három ország Kuba (1917. december 16.), Guatemala (1918. április 23.) és Nicaragua (1918. május 8.) üzent hadat az Osztrák-Magyar Monarchiának. *Oct 26, 1917: Brazil declares war on Germany* <http://www.history.com/this-day-in-history/brazil-declares-war-on-germany> letöltve: 2013-03-21

³¹ Valószínűleg Vargas nem lett volna annyira lelkes a Hitlerrel való szövetség kapcsán, ha tudja, hogy a Führer egy alkalommal azt mondta a kontinens autoriter vezetőiről, hogy „*Dél-Amerikában bármelyik pojjából lehet diktátor*”. LUKACS, John: *Demokrácia és populizmus – Félelem és gyűlölet*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2008., p. 119.

³² SZILÁGYI Ágnes Judit: *Távolodás Európától: Nemzetépítés és kultúrpolitika Brazíliában az Estado Novo idején, (1937-1945)*, Áger Bt, Budapest, 2004., p. 21.

Különösen igaz ez akkor, ha figyelembe vesszük, hogy már az 1920-as években megjelentek a fasiszta szervezetek, majd 1932-ben *Plínio Salgado* vezetésével megalakult a *Brazil Integralista Mozgalom (Ação Integralista Brasileira, AIB)*, mely a kommunista párt mellett az első országos kiterjedésű párttá tudott válni.³³ Másrészt azonban a mindkét szemben álló szövetséggel kereskedni akaró, opportunistá politika miatt Brazília kezdetben pártatlan hatalomként aposztrofálta magát. A döntés meghozatalában végül nagy súllyal esett latba, hogy a Harmadik Birodalom egyre több polgári áldozatot és anyagi kárt követelő korlátlan tengeralattjáró háborút folytatott, mely Brazíliának is jelentős veszteségeket okozott, így az ország végül a szövetséges hatalmak mellett lépett be a második világháborúba.³⁴ Érdekes körülmény, hogy Rooseveltt szövetséges hatalmak támogatása melletti korteskedésével párhuzamosan a Salazar vezette Portugália Brazília semlegességének megtartásáért lobbizott.³⁵

A tengelyhatalmak – de elsősorban a Berlin és Tokió irányítása alatt álló hadigépezet – számos latin-amerikai vagy ahhoz közel eső terület elfoglalását vagy szövetségessé tételét tűzték ki célul. Az első ilyen akciók egyike, a Latin-Amerikától – Mexikó partjaitól – alig több mint 4 200 kilométerre lévő Pearl Harbor ellen, 1941. december 7-én indított japán támadás volt. A meglepetésszerű akció hatására a korábban a háborútól tartózkodó, semleges latin-amerikai államok közül – a korábban említett Brazília mellett – további 19 ország üzent hadat a tengelyhatalmaknak. Elsőként, már a japán támadás napján, Panama, majd a közép-amerikai földnyelv többi állama a következő két nap folyamán. Megfigyelhető azonban, hogy a nagyobb államok csak 1942. második negyedévének vége felé léptek hadba a szövetségesek oldalán (Mexikó,³⁶ 1942. május 22., illetve Brazília,³⁷

³³ FAUSTO, Boris: *Brazília rövid története*, Equinter, Budapest, 2011, p. 206-207.

³⁴ A brazil kereskedelmi hajókat ért támadások során 31 hajó süllyedt el, valamint 2 770 fő civil vesztette életét. McCANN, Frank D.: *Brazil and World War II: The Forgotten Ally. What did you do in the war, Zé Carioca?* In *Estudios Interdisciplinarios de America Latina y el Caribe*, VI/2, 1995. július-december, University of New Hampshire http://www.tau.ac.il/eial/VI_2/mccann.htm letöltve: 2013-03-21

³⁵ SZILÁGYI Ágnes Judit: *Metszéspontok: Tanulmányok a portugál és a brazil történelemről*, SZTE Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Programja, Szeged, 2009., p. 43.

³⁶ Mexikó a Pearl Harbor elleni japán támadás másnapján, 1941. december 8-án megszakította a diplomáciai kapcsolatot a tengelyhatalmakkal. *The Presidency of Avila Camacho 1940 - 46 and World War II* <http://mexicanhistory.org/camacho.htm> letöltve: 2013-08-09

³⁷ A diplomáciai kapcsolatok megszakítására a tengelyhatalmakkal 1942. január 28-án került sor. PEDRAJA, René De La: *Oil and Coffee - Latin American Merchant Shipping from the Imperial Era to the 1950s*, Greenwood Press, Westport, USA, 1998, p. 103.

1942. augusztus 22.). Más jelentős országok, így Venezuela,³⁸ Argentína³⁹ és Chile⁴⁰ csak a háború utolsó hónapjaiban (1945. február 15–1945. április 11.) tették meg ugyanezt.⁴¹ Az elhúzódnak hadüzenetek egyik magyarázata, hogy a régió számos országában jelentős német és olasz kisebbség élt, akik nemegyszer magas pozíciókat töltöttek be, többek között a szóban forgó államok fegyveres erőiben is. Mindemellett pedig a korszakban, több országban nacionalista érzelmű, autoriter vezetők gyakorolták a hatalmat, így egyes országok, mint például Bolívia vagy Uruguay, elsősorban az Egyesült Államokhoz kötődő gazdasági és egyéb függőségi viszonyuk miatt léptek hadba – olykor nem kis vonakodást követően – a szövetséges hatalmak oldalán. Mindezen szubjektív tényezők mellett azonban nem feledkezhetünk meg természetesen a hadszínterektől való földrajzi távolság hatásáról sem, mely egyfajta elszigetelő, késleltető tényezőként jelent meg az egyes országok hadba lépésével kapcsolatban.

A Latin-Amerikában élő nagyszámú német kisebbség befolyásától való félelem miatt, a tengelyhatalmaktól való mielőbbi elhatárolódás és eltávolodás érdekében Rooseveltnél nem sokkal a Pearl-Harbor-i támadást követően össz-amerikai külügyminiszteri találkozó megrendezését kezdeményezte. Az 1942. január 15–28. között Rio de Janeiróban immár harmadik alkalommal megrendezett eszmecsere célja az volt, hogy egy közös határozatot fogadjanak el a megjelent államok külügyminiszterei arról, hogy megszakítják diplomáciai és gazdasági kapcsolataikat a tengelyhatalmak államaival. A határozati javaslat azonban Chile és Argentína kihátrálása miatt csak egy kevésbé erőteljes verzióban került elfogadásra, mely csak ajánlásokat fogalmazott meg.⁴²

³⁸ Venezuela azonban a diplomáciai kapcsolatokat már 1941. december 31-én megszakította a tengelyhatalmakkal. KOZLOFF, Nikolas: *U.S. Fourth Fleet in Venezuelan Waters* <http://www.counterpunch.org/2008/05/24/u-s-fourth-fleet-in-venezuelan-waters/> letöltve: 2013-08-08

³⁹ A diplomáciai kapcsolat megszakítására Németországgal és Japánnal 1944. január 26-án került sor. *A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and consular relations, by Country, Since 1776: Argentína* <http://history.state.gov/countries/argentina> letöltve: 2013-08-09

⁴⁰ Chile 1943. január 23-án szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat a tengelyhatalmakkal. *Predict Chile-Axis Break* Jan. 23. In: *Schenectady Gazette*, 1943. január 19., <http://news.google.com/newspapers?nid=1917&dat=19430119&id=xMIOAAAIBAJ&sjid=V4YFAAAAIBAJ&pg=3481,1845510> letöltve: 2013-08-09

⁴¹ E három utóbbi ország hadba lépésnek időpontja különösen akkor tűnik kétségesnek, ha figyelembe vesszük, hogy a tengelyhatalmak egyik legkítartóbb szövetségese, Magyarország már 1945. január 20-án hadat üzent Németországnak. <http://worldatwar.net/timeline/other/diplomacy39-45.html> letöltve: 2013-03-22

⁴² http://sixtant.net/site/index.php?option=com_content&task=view&id=738 letöltve: 2013-08-10

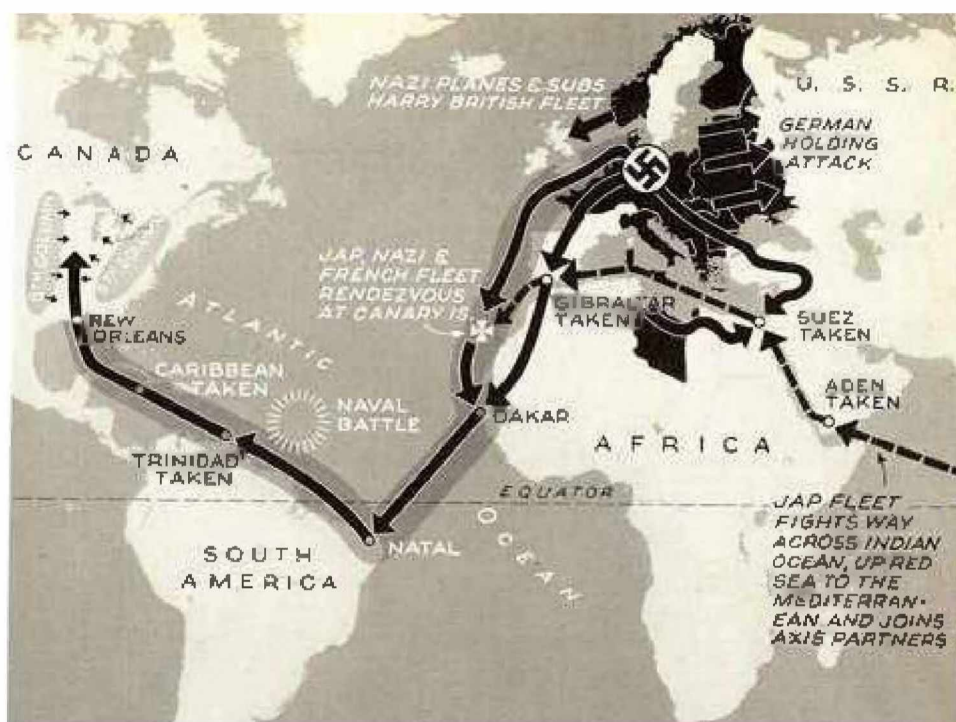
2. számú ábra: Az Egyesült Államok kormányzatának elképzelése Latin-Amerika érintettségéről a második világháborúban⁴³

A találkozó sikerét tovább csorbította, hogy Washington nem nézte jó szemmel, hogy Latin-Amerika legnagyobb állama közeli gazdasági kapcsolatban áll a Harmadik Birodalommal, nehezményezve többek között azt, hogy Brazília 1080 parti és légvédelmi tüzér eszközt rendelt a Krupp Művektől. A brazil kérés tehát, hogy az Egyesült Államok haditechnikai segítséget nyújtson az országnak, süket fülekre talált, egy dolgot azért mégiscsak sikerült elérnie a washingtoni delegációnak: Latin-Amerika államai az USA hadigépezetének rendelkezésére bocsátották – természetesen különböző ellentételezésért cserébe – országuk természeti erőforrásait. A védelmi természetű megállapodások elmaradása negatívan érintette a brazil haderő vezetőségét, mely a katonai segítség megszerzésével aktív szerepet kívánt vállalni a világháborúban a szövetséges hatalmak mellett. Mindazonáltal *Sumner Welles*, az Egyesült Államok külügyminiszter-helyettese az amerikai és a brazil fél közti feszültség enyhítése érdekében számos gesztust is tett, és többször hangsúlyozta Brazília fontosságát Latin-Amerika biztonságában és a két

43

http://www.thenewsturner.com/gamble%C3%A5rganger/TNS%202008/Roosevelt's_map_of_the.htm
letöltve: 2013-08-10

ország között lévő baráti viszonyt. Mindezek fényében kilátásba helyezte, hogy a lend-lease program keretében a latin-amerikai állam haditechnikai segítséget kapjon, elsősorban az északkeleti part menti régió védelmének megerősítése érdekében, mely elsőszámú célpontként volt számon tartva egy esetleges támadás kapcsán a tengelyhatalmak részéről. Washington baráti közeledése végül meghozta gyümölcsét, Vargas elnök 1942. január 28-án, a konferencia utolsó napján megszakította országa diplomáciai kapcsolatait a Harmadik Birodalommal és két fő szövetségesével, Olaszországgal és Japánnal.⁴⁴

3. számú ábra: Washington spekulációja a Harmadik Birodalom esetleges támadásáról, Latin-Amerika bevonásával⁴⁵

A két állam közti közeledés és a korábbiaknál jóval szorosabb együttműködés jele, hogy az Egyesült Államok katonai bázist építhetett Natal városa szomszédságában. A „Parnamirim Field” nevet viselő katonai légitámaszpont az USA legnagyobb külföldi katonai létesítménye és egyben a világ legforgalmasabb reptere lett. Az országok közti immár baráti viszony megkérdőjelezhetetlenségének legekleatásabb példája, hogy egy évvel a riói konferencia után, 1943. január 27-én

⁴⁴ http://sixtant.net/site/index.php?option=com_content&task=view&id=738 letöltve: 2013-08-10

⁴⁵ <http://disinfo.com/2010/02/life-magazines-maps-of-a-nazi-invasion-of-america/> letöltve: 2013-08-10

Vargas elnök és Roosevelt elnök – ez utóbbi kezdeményezésére – közösen tekintette meg a támaszpontot.⁴⁶

Mindemellett azonban a brazil részvétel – ahogyan az első világháborúban is – jóval jelentősebb volt, mint a többi régióbeli állam hozzájárulása: a különböző nyersanyagok, valamint a haditengerészeti és légitámaszpontok rendelkezésre bocsátása mellett az ország *Brazil Expedíciós Erők (Força Expedicionária Brasileira, FEB)* néven, mintegy 25 000 fős haderő csoporttal vett részt a harcokban a mediterrán hadszíntéren. 239 napos európai bevetése során a FEB mintegy 400 kilométer mélységig foglalt el ellenséges területet, mindeközben több mint 20 000 hadifoglyot ejtett.⁴⁷ Az ütközetek során Európában és az atlanti-óceáni hadszíntéren Brazília 1 889 katonát, 3 hadihajót, valamint 22 vadászgépet veszített.⁴⁸ A mérleg azonban – kiváltképp az ország fegyveres erejének színvonalát tekintve – pozitívnak mondható, hiszen az ország átesett a valódi tűzkeresztségen, és sikerrel mérte meg magát a nemzetközi szintéren. Nem véletlen, hogy Brazília volt a legfőbb kedvezményezettje az Egyesült Államokból, a *Kölcsönbérleti Törvény (Lend-Lease Act)*⁴⁹ keretében átadott technikai felszerelések 70 százalékának, ami a régióba érkezett.⁵⁰

A Brazil Haditengerészet erői az Atlanti-óceánon 1942 közepétől a háború végéig teljesítettek szolgálatot, a csapat-karjelzésük alapján „*Füstölő Kobrák*” („*Cobras Fumantes*”) beceneven ismertté vált expedíciós hadtest 1944 szeptembere és 1945 májusa között Olaszországban vett részt több sikeres ütközetben.⁵¹ Egyes

⁴⁶ <http://www.natal-brazil.com/basics/natal-world-war.html> letöltve: 2013-08-10

⁴⁷ PENTADO, Carlos José Asumpção: *The Brazilian Participation in World War II*, Fort Leavenworth, USA, 2006, p. 69.

<http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/Brazil/Participation/index.html#C2> letöltve: 2013-08-20

⁴⁸ EDWARDS, Paul M.: *Between the Lines of World War II: Twenty-One Remarkable People and Events*, McFarland & Company Publishers, Jefferson, USA, 2010, p. 91-92.

⁴⁹ Az 1941. március 11-én hatályba lépő, eredetileg 1943. június 30-án hatályát veszítő Kölcsönbérleti Törvény végül az utolsó, 1946. június 30-án kötött szerződés 1949. július 1-jei leszállításával zárult le véglegesen. SCOTT, Beth F. - RAINEY, James C. - HUNT, Andrew W.: *The Logistics of War*, Air Force Logistics Management Agency, Gunter Annex, USA, 2000., p. 249.

⁵⁰ McCANN, Frank D.: *Brazil and World War II: The Forgotten Ally. What did you do in the war, Zé Carioca?* In *Estudios Interdisciplinarios de America Latina y el Caribe*, VI/2, 1995. július-december, University of New Hampshire http://www.tau.ac.il/eial/VI_2/mccann.htm letöltve: 2013-03-21

⁵¹ Egyik legfényesebb haditettük 1945. április 16-án, Montesénél történt, mikor négynapos küzdelem és 426 fős veszteség árán a német 148. hadosztály, valamint az olasz Monte Rosa, San Marco és Italia hadosztályok ellen, João Baptista Mascarenhas de Morais tábornagy, a FEB parancsnoka döntő győzelmet aratott. A magukat megadó csapatok tagjai között két tábornokot, 800 tisztet és 14 700 egyéb állománykategóriájú katonát ejtettek hadifogságba. McCANN, Frank D.: *Brazil and World War*

történések álláspontja szerint Brazília az első világháborút záró béketárgyalásokon tanúsított szerepléséhez képest nem használta ki teljes mértékben az abból fakadó helyzeti előnyét, hogy a győztesek oldalán harcoló, katonai sikereket is elért szövetségesként vett részt a háborúban. Ezáltal elszalasztott egy lehetőséget, hogy a fő hadszíntéren maradva, a latin-amerikai államok közül elsőként, átlépve regionális határait, tevékenyen is kivegye részét a háború utáni⁵² rendezésből.

1.1.5. A térség gazdasága

Latin-Amerika gazdaságai az országok függetlenségének elnyerése után magukra maradtak. Ugyanakkor azonban jelentős pozitívumként értékelhető, hogy a gyarmatosító európai állam már nem vitte el az ország különböző megtermelt javait ellentételezés nélkül. Az ezekből a forrásokból származó bevételt ezt követően – amennyiben az adott ország vezetése előrelátó és megfelelő gazdaságpolitikát folytató, felvilágosult államférfiakból állt – vissza tudta forgatni a gazdaságba, fejleszteni tudott, meg tudta erősíteni és hatékonyabbá tenni a nagy társadalmi ellátórendszereket, ezáltal az egész országot, s nem utolsósorban saját politikai hatalmát is erősítve. Ez azonban szinte egyetlen esetben sem, vagy csak csekély mértékben valósult meg a régióban. Általános tendencia volt, hogy az országokat egy-egy korábban erősebb hatalmi pozíciót betöltő, nem ritkán a katonai felső vezetésben szerepet vállaló személy, a Latin-Amerika ezen időszakát rendkívül jól jellemző '*caudillo*', azaz hadúr uralta, aki az esetek nagy többségében az ország bevételeit magánvagyonának gyarapítására, illetve hatalmának megőrzésére használta fel.

II: The Forgotten Ally. What did you do in the war, Zé Carioca? In Estudios Interdisciplinarios de America Latina y el Caribe, VI/2, 1995. július-december, University of New Hampshire http://www.tau.ac.il/eial/VI_2/mccann.htm letöltve: 2013-03-21

⁵² Teljesen más irányban, de szintén a háború utáni rendezéshez kapcsolódva meg kell említeni azt a nagyságrendileg mintegy 9 000 főt, akik a Harmadik Birodalom oldalán különböző súlyosságú háborús bűnök elkövetése után Latin-Amerikába menekültek. Közülük megközelítőleg 5 000 fő érkezett Argentínába, 1 500 – 2 000 fő Brazíliába, 500 – 1 000 fő Chilébe, a fennmaradó létszám pedig Paraguayba és Uruguayba. HALL, Allan: *Secret files reveal 9,000 Nazi war criminals fled to South America after WWII* <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2117093/Secret-files-reveal-9-000-Nazi-war-criminals-fled-South-America-WWII.html> letöltve: 2013-03-22

A függetlenség kivívásának ezen felül szintén nem elhanyagolható negatív hatása volt, hogy a szabadságát elnyerő ország – rövid távon legalábbis – elvesztette legnagyobb kereskedelmi és befektetési partnerét. Emellett pedig a függetlenségi harc maga okozott jelentős károkat az ország infrastruktúrájában, a gazdasági teljesítőképesség pedig meghatározó részben a harcok megvívásának sikere érdekében alárendelődött a megváltozott elvárásoknak, így a gazdaság már esetlegesen működő szegmensei is kényszerleállást hajtottak végre és ha időlegesen is, de átalakultak, jelentős zavart okozva a függetlenségét elnyert fiatal állam számára.

A régió gazdasági fejlődése rendkívül jól korszakolható, mely során az egyes szakaszokat jellemzően egy-egy exportcikk dominanciájához lehet kötni. Az általában monokultúrás gazdaságokban ilyen időszakok kapcsolhatók például – Brazília esetében – a brazilfához, a cukorhoz, a nemesfémekhez (arany, ezüst), a kávéhoz vagy a gumihoz.⁵³ Az egyes korszakokhoz fűződő, a helyzetet érzékletesen illusztráló történetek azonban arról szólnak, hogy idővel a bányák kimerültek, a nemesfémek pedig látható változásokat nem hozva kiáramlottak az országból. A kávé ára időszakonként drasztikusan leesett a túltermelés miatt, így eladhatatlanná vált, a korábbi bevételekből viszont nem tartalékolt a termelő, így időről időre egymást követték a csődök. A gumi utáni megnövekedett kereslet által eredményezett elképzelhetetlen méreteket öltő gazdagodás egyes földbirtokosoknál számos esetben szintén csak azt eredményezte, hogy a szerencsésebb családok Európába hordatták mosatni a ruháikat.⁵⁴ *Elmondható tehát, hogy a régió államai alapvetően gyenge és hiányosan, fejletlenül kiépített gazdaságokkal léptek át a huszadik századba.*

Az 1920-as években, majd az 1929–33-as gazdasági világválságot követően a latin-amerikai országok jellemzően az állam szerepének növelésében látták a kiutat. Egyfajta erőltetett importhelyettesítő gazdaságpolitikát vezettek be, zártabbá téve az országok gazdaságát, ezzel is erősítve az állam pozícióját. Mindazonáltal a régió államai nem rendelkeztek megfelelő nagyságrendű tőkével a fejlesztésekhez és a

⁵³ HORVÁTH Gyula: *Ültetvény és politika – Tanulmányok Brazília történetéből*, SZOTE, Szeged, 1996. p. 19.

⁵⁴ SILVA, Marina: *Defending Rainforest Communities in Brazil*, Feminist Press, New York, USA, 2001, p. 28.

nagy állami beruházásokhoz, így külföldi hitelek felvételére kényszerültek, valamint arra, hogy bizonyos külföldi tőke beáramlását is engedélyezzék, amely azonban pont az eredeti cél elérését hátráltatta, és inkább destabilizálta az államok helyzetét és önálló fejlődését.

Ezt a helyzetet a szerencsésebb adottságokkal rendelkező országok esetében némileg javította a második világháború egyes ásványkincsek, energiahordozók és egyéb termékek iránti megnövekedett kereslete, illetve az elsősorban az Egyesült Államok által szponzorált különböző anyagi támogatások, mint a már említett Lend-Lease programból befolyó bevételek. A háborút követő időszakban, a meggyengült Egyesült Királyság helyét átvevő, a kialakuló bipoláris rendszerben az egyik szuperhatalommá váló Egyesült Államok továbbra is biztosítani akarta pozícióját, különös tekintettel a *Monroe-doktrína*⁵⁵ óta deklaráltan is saját befolyási övezetének tekintett Latin-Amerikára, így tovább folytatta gazdasági támogatásait, melyek közül az *USA Nemzetközi Fejlesztési Hivatalát (United States Agency for International Development, USAID)*, majd a későbbiekben a *John. F. Kennedy* elnök által beindított, ambiciózus, de végül vitatott eredményességű *Szövetség a Haladásért (Alliance for Progress)* programot kell megemlíteni.

A kiutat tehát a már említett energiahordozók – elsősorban a kőolaj – exportjában látó államok, kitermelésük növelése érdekében jelentős fejlesztések végrehajtására kényszerültek, amihez ugyancsak külföldi tőke és hitelek kellettek, ismételten hozzájárulva az országok külső függőségeinek erősödéséhez. Fontos megemlíteni, hogy Venezuela a térségből egyedüliként alapító tagja lett a *Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezetének (Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC)*,⁵⁶ mely az azt megelőző időszakban a nemzetközi kőolajpiacot s így a kőolaj világpiaci árát befolyásoló Egyesült Államok, Egyesült Királyság, valamint Hollandia olajcégeinek ellensúlyozása érdekében létrejött lobbicsoport szerepét volt hivatott betölteni. A kőolaj világpiaci árának változása azonban az 1973-as kőolajválságot kiváltó *Yom Kippur* háborúig csökkenő tendenciát mutatott, így az óriás beruházások csak lassan térültek meg, a külföldi kézben vagy

⁵⁵ <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=23> letöltve: 2013-03-22

⁵⁶ A szervezetet az 1960. szeptember 10-14. között megrendezett Bagdadi Konferencián hozta létre öt ország: Irán, Irak, Kuvait, Szaúd-Arábia, valamint Venezuela.
http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm letöltve: 2013-03-22

vegyesvállalatokként működő olajcégek részesedéseinek kivándorlása pedig tovább rontotta a mérleget. *Elmondható tehát, hogy a gazdasági szerkezetváltást ekkor sem sikerült megvalósítani a régió országainak, és továbbra is a megkésetttség állapotában maradtak.*

A hatvanas években azonban egyes tökeerősebb országok az ipar és a mezőgazdaság új területein is megjelentek az exportpiacon, így Brazília a gépjárműgyártással, Kolumbia a drágakövek, valamint a kávé - és a virágexportjával, más államok az olcsó munkaerő által az országba csábított külföldi tulajdonú cégek termékeivel. Az innovatív gazdaságpolitika, a régió országai közti kereskedelem élénkülése a hatvanas években számos új kezdeményezést hívott életre, többek között regionális szervezeteket is, így elsőként az 1960-as *Montevideói Egyezmény* aláírásával létrejövő *Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulást (Asociación Latinoamericana de Libre Comercio, ALALC)*⁵⁷ valamint a szintén ez évben megalapított *Közép-amerikai Közös Piacot (Mercado Común Centroamericano, MCCA)*.⁵⁸ Az ezt követő időszakban létrejövő, majd számos átalakuláson áteső regionális szervezetek, valamint a gazdaságpolitikai intézkedések részletesebb bemutatására későbbi fejezetekben kerül sor.

1.1.6. Latin-Amerika a nemzetközi térben

A fontosabb külkapcsolatok értékelésekor feltétlenül szót kell ejteni a térség már korábban is nevesített hegemon hatalmáról, az Amerikai Egyesült Államokról. A függetlenségét éppen csak kivívó állam első elnöke, *George Washington* második ciklusának végéhez közeledve egy korabeli lap, az *American Daily Advertiser* 1796. szeptember 19-i számában, „*The Address of General Washington To The People of The United States on his declining of the Presidency of the United States*” címen publikálta írását, melyben számos az idő tájt aktuális kérdés kapcsán fogalmazott

⁵⁷ A szervezet alapítói Argentína, Brazília, Chile, Mexikó, Paraguay, Peru és Uruguay.
http://www.insouth.org/index.php?option=com_sobi2&sobi2Task=sobi2Details&sobi2Id=16&Itemid=68 letöltve: 2013-03-22

⁵⁸ A nicaraguai Managuában, a Közép-amerikai gazdasági integrációról szóló általános szerződés (*Tratado General de Integración Económica Centroamericana*) aláírásával megszületett szervezet létrehozói Guatemala, Honduras, El Salvador és Nicaragua.
http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/honduras/hn_appnb.html letöltve: 2013-03-22

meg tanácsot az állam leendő vezetőinek és a népnek. A búcsúbeszédként is értelmezhető írásban az ország külkapcsolatainak témakörében Washington arra inti az Egyesült Államokat, hogy a más országokkal fenntartott kapcsolatai maradjanak tisztán kereskedelmi természetűek és a lehető legkisebb mértékben érintsenek politikai kérdéseket. A leköszönő elnök tanácsa, hogy az ország használja ki a földrajzi elhelyezkedéséből fakadó előnyöket és tartson távolságot más nemzetektől, így elsősorban az európai államok ügyeitől.⁵⁹

Az USA nyugati féltekéhez fűződő kapcsolatai azonban magától értetődően mindig is különleges helyet foglaltak el az amerikai külpolitikában. *James Monroe* elnök sokat idézett, 1823. december 2-án a Kongresszusban elhangzott, a későbbiekben Monroe-doktrína néven ismertté vált beszédének legfontosabb olvasata, hogy már nemcsak kizárólag az Egyesült Államokról szólt, hanem a régióról, a volt gyarmati országokról és a függetlenségükért harcoló államokról is.⁶⁰ Ez a gondolkodásmód érhető tetten az 1898. április 20-án a Kongresszus mindkét háza által megszavazott, majd *William McKinley* elnök által aláírt, az előterjesztője után *Teller-kiegészítésként (Teller Amendment)* ismertté vált dokumentumban, melyben az „Egyesült Államok és az Egyesült Államok kormánya” azt követeli a spanyol kormánytól, hogy adja fel Kuba felett gyakorolt fennhatóságát és vonja ki csapatait a szigetországról és annak felségvizeiről.⁶¹ A terület annexiójától deklaráltan elhatárolódó washingtoni vezetés öt évvel később a *Platt-kiegészítésben (Platt Amendment)* határozta meg követeléseit a függetlenné váló Kuba számára az az általa használni kívánt területek kijelölésével kapcsolatban.⁶²

⁵⁹ WASHINGTON, George: *The Address of General Washington To The People of The United States on his declining of the Presidency of the United States*

http://avalon.law.yale.edu/18th_century/washing.asp letöltve: 2013-08-26

⁶⁰ Monroe elnök leglényegesebb gondolata a következőkben foglalható össze: „Tartozunk annyival [...] az Egyesült Államok és ezen hatalmak [utalva az európai nagyhatalmakra] között fennálló szívélyes viszony miatt, hogy kinyilvánítsuk: a rendszerük kiterjesztésére irányuló bármilyen kísérlet a nyugati félgömbön veszélyt jelent békénkre és biztonságunkra nézve. Az európai hatalmak már létező gyarmatainak ügyeibe eddig sem avatkoztunk bele, és ezután sem szándékozunk. De a kormányokkal szemben, melyek kinyilvánították függetlenségüket és meg is tartották azt, és melyek függetlenségét [...] elismertük, a sorsukat befolyásoló bármiféle elnyomó vagy ellenőrző szándékú közbeavatkozást akármelyik európai hatalom részéről is történjen, nem tekinthetjük másként, mint barátságtalan helyezkedést az Egyesült Államokkal szemben.”

TARJÁN M. Tamás: 1823. december 2. – A Monroe-doktrína meghirdetése

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1823_december_2_a_monroe_doktrina_meghirdetese letöltve: 2013-03-22, <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?doc=23&page=transcript> letöltve: 2013-07-15

⁶¹ *Teller Amendment* <http://www.historyofcuba.com/history/teller.htm> letöltve: 2013-08-26

⁶² *Platt Amendment* <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=55> letöltve: 2013-08-26

Alig nyolc évtizeddel a Monroe elnök által megfogalmazottak után, *Theodore Roosevelt* elnök formálta tovább a monroe-i gondolatot. Az amerikai történelemben „*Roosevelt Corollary*” néven meghonosodó kibővítése értelmében az Egyesült Államoknak a latin-amerikai országok védelmében joga van be is avatkozni ezen országok belügyeibe egy esetleges európai agresszió elkerülése érdekében.⁶³

E dokumentumok, valamint az azokat megalkotók Washington elnök gondolkodásmódjától eltérő világképe nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok igen aktív tényezője legyen nemcsak a régió kül- és gazdaságpolitikai kapcsolatrendszerének illetve történéseinek, hanem számos esetben a latin-amerikai államok belpolitikájának is. A már a 19. század derekán meginduló amerikai intervenciók a világ számos pontján megtörténtek már. Ezekről teljes listát készíteni talán nem is lehetséges, azonban levéltári forrásokra, valamint a titkosítás alól feloldott katonai dokumentumokra hivatkozva több összeállítás is megjelent a különböző beavatkozásokról,⁶⁴ melyek közül az egyik legtöbbet idézett, Wisconsin Egyetemen végzett kutatás alapján, mely 1890-től napjainkig veszi számba az USA fegyveres erejének beavatkozásait bel- és külföldön egyaránt,⁶⁵ valamint ezt kiegészítendő, egy független tanulmányban⁶⁶ szereplő adatokra támaszkodva egy 1846-tól 2011-ig lefedő listát kaptam. Az összegzés igencsak érzékletesen szemlélteti a latin-amerikai színtér fontosságát a washingtoni vezetés számára: az összesített lista 152 katonai beavatkozásából 60 valamely latin-amerikai országot érintette. Az összes katonai intervenció közel 40 százaléka tehát a régió államainak, elsősorban politikai és gazdasági életét befolyásolni szándékozó akció volt, közülük számos jelentősebb kihatással bírt az adott ország vagy akár az egész régió

⁶³ <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=747> letöltve: 2013-03-22

⁶⁴ SZENES Zoltán például egyetemi védelempolitikai előadásaiban általában az amerikai haderő 350 alkalommal történő alkalmazásáról beszél.

⁶⁵ Grossman mindössze részleges listának nevezte az összeállítást, mert abba nem vette bele a Nemzeti Gárda mozgósításait, az elretentésként alkalmazott part menti haditengerészeti átcsoportosításokat, a diplomáciai külképviseletek megerősítéseit, a nem a Védelmi Minisztérium alá tartozó szervek alkalmazását, a hadgyakorlatokat, a harci cselekményekkel nem összefüggő mozgósításokat, a fegyveres erők tartós külföldi állomásoztatását, a fedett műveleteket, melyben nem az Egyesült Államok töltötte be az irányító szerepet, a kis létszámú tüzmentő csapatok bevetéseit, az amerikai hajózással repülő idegen felségjelzésű katonai repülőgépek bevetéseit, a katonai kiképzéseket és tanácsadói programokat, melyekben nem szerepelt közvetlen harcérintkezés, valamint a civileket alkalmazó programokat. GROSSMAN, Zoltan: *From Wounded Knee to Libya: A Century of U.S. Military Interventions* <http://lewrockwell.com/orig13/grossman-z1.1.1.html> letöltve: 2013-03-22.

⁶⁶ ROSENFELDER, Mark: *U.S. Interventions in Latin America* <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/issues/uslatin.pdf> letöltve: 2013-03-22

fejlődésére. Csak a jelentősebbeket említve gondoljunk akár Panama Kolumbiától történt 1903-as elszakadására, a szovjet támogatást elfogadó guatemalai elnök, *Jacobo Árbenz* elmozdítására 1954-ben, az 1962-es kubai rakétaválság összezsapásmentes rendezésére vagy *João Goulart* brazil elnök hatalmának megdöntésére 1964-ben. De ide sorolhatjuk *Salvador Allende* elnök megbuktatását Chilében kilenc évvel később, illetve a kontrák támogatását Nicaraguában, a nyolcvanas években, vagy Manuel Noriega megbuktatását Panamában, az évtized végén.⁶⁷ De a nem is olyan távoli múltból 2002-t is idézhetjük, mikor – részben már bizonyíthatóan – *George W. Bush* elnökhöz köthető személyek Chávez elnök megbuktatását tervezték egy puccskísérlet során.

A bipoláris világ latin-amerikai kihatásait azonban nem lehet teljességében bemutatni a másik szemben álló fél, a Szovjetunió vezette szocialista tábor régióiban végzett tevékenységének ismertetése nélkül. A szocialista ideológia megjelenése a kommunista pártok megalakulásával kezdődött a régió országaiban, így elsőként Argentínában 1918-ban, majd Mexikóban és Uruguayban a következő két év során. A második világháborút követően pedig megindult a diplomáciai kapcsolatok egyre szélesebb körű felvétele a Szovjetunióval: az ezt megelőző időszakban Moszkva nem dicsekedhetett túlságosan sikeres és élénk diplomáciai kapcsolatokkal a régióban, mindössze két nagykövetséget tartott fent, Mexikóban (1924) és Uruguayban (1934), két olyan országban a háromból, ahol korábban kommunista párt alakult. A világháború végéig a Szovjetunióval számos ország által felvett diplomáciai kapcsolatok azonban a legtöbb esetben nem bizonyultak túlságosan hosszú életűnek. Az ellenkező politikai ideológiát valló kormányok, a hathatós washingtoni befolyásolás, valamint a kommunizmustól való félelem – különösképpen a korábban említett párhuzam a külképviselő és a kommunista pártok jelenléte között – arra készítette az államokat, hogy az ötvenes években beszüntessék diplomáciai kapcsolataikat a Szovjetunióval.⁶⁸ Ennek ellensúlyozása érdekében, befolyási övezete megtartása és kiterjesztése érdekében Moszkva segítségnyújtási egyezmények széles skáláját kínálta fel a régió államainak a kulturális jellegűektől az

⁶⁷ MATUS János: *Az államok biztonságpolitikai céljai és eszközei* In. *Külpolitika, biztonságpolitika, Magyarország* http://www.worner.hu/kiadvany_2007/allbizat.pdf letöltve: 2013-05-25

⁶⁸ BLASIER, Cole: *The giant's rival: the USSR and Latin America*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, USA, 1987, p. 16-19.

oktatási együttműködésekén át a katonai tanácsadók állomásoztatásáig.⁶⁹ Az első drasztikusabb változás azonban csak a kubai forradalom sikerét és a kommunista ideológia meghonosodását követően történt meg a régióban, mindössze 150 kilométerre az USA déli partjaitól. Emellett kiemelendő még a már említett Salvador Allende chilei szocialista párti politikus győzelme is az elnökválasztáson. E két esemény kapcsán azonban fontos megjegyezni, hogy a siker egyik esetben sem tulajdonítható közvetlenül a szovjet segítségnyújtásnak. Emellett szintén fontos részét képezte a Szovjetunió stratégiájának a haditengerészeti diplomácia. Moszkva felismerte a régió geostratégiai fontosságát, különösen a dél-atlanti területekét, ami nemcsak a Perzsa-öbölből érkező olajszállítmányok útvonalaként töltött be megkülönböztetett szerepet, de fontossága exponenciálisan megnövekedhetett volna a Panama- vagy a Szuezi-csatorna esetleges bezárásakor.⁷⁰ Mindent egybevéve azonban számos tényező akadályozta a szorosabb kapcsolatok kialakulását, így többek között a földrajzi távolság, valamint az, hogy a Szovjetunió nem tudott túl sok mindent kínálni gazdaságilag a régió országainak, melyek egyébként sem szerepeltek prioritásként Moszkva külkapcsolati listáján.⁷¹

1.1.7. A kontinens társadalmi problémái, feszültségei

Az elemzés tárgyát képező állam részletes vizsgálata előtti helyzetleírás azonban nem lenne teljes, ha nem foglalna magában egy a régió társadalmi problémáit, az azt meghatározó feszültségeket ismertető részt. Mi sem igazolhatná jobban a már említett szoros relációt Latin-Amerika államai és azok lakosságai között, mint hogy szinte kivétel nélkül mindegyikkel kapcsolatban megállapíthatóak általánosan jellemző problémakörök. Az ilyen, több évtizede megoldatlan kérdések egy része szociális jellegű, a szegénység, különösen a mélyszegénység felszámolása,

⁶⁹ Az elsősorban Kubának, Nicaraguának és Perunak nyújtott katonai támogatás több tízezer tonna hadianyagot és több ezer civil és katonai tanácsadót foglalt magában. HIDALGO, Noel: *Soviet Military Assistance to Latin America* In. Defense Institute of Security Assistance Management Journal, 1984-85. tél, p. 95-105. <http://www.disam.dsca.mil/pubs/Vol%207-2/Hidalgo.pdf> letöltve: 2013-03-23

⁷⁰ HIDALGO, Noel: *Soviet Military Assistance to Latin America* In. Defense Institute of Security Assistance Management Journal, 1984-85. tél, p. 95-105. <http://www.disam.dsca.mil/pubs/Vol%207-2/Hidalgo.pdf> letöltve: 2013-03-23

⁷¹ BLASIER, Cole: *The giant's rival: the USSR and Latin America*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, USA, 1987, p. 16-19.

a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentése, az egészségügy modernizálása és általánosan elérhetővé tétele, valamint az oktatási rendszer átszervezése, korszerűsítése, és ezen keresztül az analfabetizmus felszámolása, a szakképzés színvonalának erősítése, valamint ezáltal a munkanélküliség csökkentése. Szintén alapvető regionális probléma, a rendkívül súlyos méreteket öltő bűnözés, melyek bizonyos fajtái (emberrablás, gyilkosság) egyes országokra különösen jellemzőek, valamint mindemellett a mindent átszövő korrupció felszámolása is az egyik folyamatosan napirenden szereplő adóssága a kontinens számos államának.

A fenti problémakörökre az egymást követő kormányok szinte kivétel nélkül minden országban megpróbálták megoldást találni. Lévén azonban, hogy az érintett területek döntő többségükben – de legalábbis a kialakulásuk körülményei – egy-egy szociális problémára vezethetőek vissza, megoldásukra rendszerint az ezredfordulót követően megalakuló, baloldali, szociálisan érzékenyebb, az alsó rétegek problémáira jobban odafigyelő szocialista kormányok találtak rá vagy legalábbis tettek kézzelfoghatóbb lépéseket felszámolásukra. Az oktatás terén még napjainkban is rendkívül lemaradásban lévő Latin-Amerika az ezredfordulót követően azonban kiemelkedően nagy lépéseket tett az oktatás elérhetőségének tekintetében. Az elmúlt közel másfél évtized alatt az alapfokú oktatás szinte teljes mértékben elérhetővé – és egyben kötelezővé is – vált a régióban. Egyfajta ösztönzésképpen bevezetésre került az a szabály, hogy a szociálisan rászoruló családok csak abban az esetben kapják meg az állami támogatást, ha gyermekük rendszeresen részt vesz az oktatásban. Ezzel párhuzamosan a középfokú oktatás területén is nagy előrelépések történtek. Ezek az eredmények különösen nagy jelentőségűnek mondhatóak, ha figyelembe vesszük egyes latin-amerikai országok földrajzi viszonyait és infrastrukturális fejlettségüket, valamint a „fejlett civilizációtól” távoli, elzártabb közösségekben élő bennszülött csoportjait.

Alapvetően pedig pont ez az a faktor, az oktatás, az oktatottság, ami annak az ördögi körnek az egyik legnehezebben módosítható eleme, ami nem engedi a legjobban leszakadt rétegeket felzárkózni a népesség átlagához. Amennyiben pedig ez nem sikerül, marad a szegénység, a mélyszegénység vagy a könnyebb megélhetéssel kecsegtető bűnözés. Az erre vonatkozó rendőrségi statisztikák, valamint számtalan elemzés és tanulmány, így többek között az *ENSZ Kábítószer-*

ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC) valamint az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organisation, WHO) adatbázisai alapján, a Világbank számára készült jelentés szerint az 1980-as éveket követő két és fél évtizedben a gyilkosságok száma világviszonylatban stagnáló vagy csökkenő tendenciákat mutatott. Ez alól a regionális összehasonlításban egyedül Latin-Amerika volt kivétel, ahol számottevő növekedés volt megfigyelhető a vizsgált időszakban: tekintet nélkül arra, hogy az adott országban a vizsgált időszak kezdetén milyen szinten állt a gyilkosságok száma, arányuk 25 év alatt 50 százalékkal emelkedett. A bűnözési statisztikák különösen Brazíliában,⁷² Venezuelában, El Salvadorban, Mexikóban és Hondurasban romlottak kiemelkedő mértékben.⁷³

E rövid pozicionálást követően, a disszertáció további fejezeteiben a Brazil Szövetségi Köztársaságot Barry Buzan szektorális biztonságfelfogásának megfelelően, a téma szempontjából relevánsabb szegmenseit vizsgálom, így elsősorban a jelenkor és a közelmúlt politikai, gazdasági és katonai témaköröit elemzem, azonban kitérek a társadalmi és környezeti aspektusokra is.

1.2. Brazília

1.2.1. Egy ország a „Rend és Haladás” útján

Rend és Haladás (Ordem e Progresso) áll a Brazil Szövetségi Köztársaság zászlaján, mely zöld színével az Amazonas esőerdőit, az arany rombuszsal a tekintélyes aranyérc vagyont jelképezi,⁷⁴ míg a centrumban elhelyezkedő kék kör a Rio de Janeiro feletti eget szimbolizálja 1889. november 15-én, a Brazil Köztársaság

⁷² Az ENSZ rendelkezésére álló adatok szerint egyedül Brazíliában több mint félmillió ember halt meg lőfegyver által 1979 és 2003 között. KINGSTONE, Steve: *UN highlights Brazil gun crisis* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4628813.stm> letöltve: 2013-03-31

⁷³ FEARON, D. James: *Homicide data, third revision - Background paper prepared for the WDR 2011 team*, Stanford University, 2011

http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2011/06/01/000356161_20110601045939/Rendered/PDF/620370WPOHomic0BOX0361475B00PUBLIC0.pdf letöltve: 2013-03-31

⁷⁴ Az eredetileg birodalmi zászlóként használt lobogó zöld színe *I. Péter császár* családját, a Bragança-dinasztiát szimbolizálta, míg a Habsburg családban született feleségét, *Leopoldina hercegnőt* a sárga szín. Középen az uralkodói címer kapott helyet, melyet a köztársaság kikiáltásakor cseréltek le a jelenlegi jelképre. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-15

kikiáltásának napján.⁷⁵ Az országot, véleményem szerint, a mai napig találóan jellemző mottó, a neves francia pozitivist, a függetlenség kivívásáért folytatott harc időszakának nagy gondolkodója, *August Comte* mondásához köthető: „*L'amour pour principe et l'ordre pour base; le progrès pour but*”⁷⁶, ami magyarul annyit tesz, hogy „*A szerelem mint elv és a rend mint alap; a haladás mint cél*”.

A Magyarországnál több mint kilencvenszer nagyobb, a világ ötödik legtekintélyesebb kiterjedésű, 8 514 877 négyzetkilométeren elhelyezkedő országa, a maga 200 millió lélekszám körüli lakosságával szintén az ötödik helyet foglalja el a világ legnépesebb államainak sorában. A lakosság létszámára vonatkozó adatok kapcsán ellentmondásosak a források. A Világbank elérhető legfrissebb, 2011-es adata szerint a lakosság létszáma 196 655 014 fő,⁷⁷ a *CIA World Factbook* 2013 júliusára prognosztizált adata szerint 201 009 622 fő.⁷⁸ A számomra leghitelesebbnek tűnő forrás azonban a *Brazil Földrajzi és Statisztikai Hivatal (Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística, IBGE)* 2010-es népszámlálási adata, mely a lakosság számát 190 732 694 főben állapította meg.⁷⁹ Amennyiben ezt az értéket alapul véve a Világbank éves népességnövekedésre vonatkozó 0,9 százalékos adatával⁸⁰ számolunk, úgy 2013-ban a brazil lakosság száma megközelítőleg 195 930 000 fő körül mozog.⁸¹

⁷⁵ A középső körben elhelyezkedő 27 csillag pedig egy-egy tagállamot, valamint a Szövetségi Körzetet jelöli, kilenc, valóban létező csillagkép sarokpontjait ábrázolva. A csillagok száma – ahogyan az Amerikai Egyesült Államok zászlaján is – a tagállamok számának növekedésével folyamatosan nőtt, a kezdeti 21-ről, a jelenlegi 27-re. A fővárost jelölő *Sigma Octantis* csillag különlegessége, hogy egész évben látható, az ország szinte valamennyi helyéről.

<http://www.worldflags101.com/b/brazil-flag.aspx> letöltve: 2013-05-15

⁷⁶ <http://atheisme.free.fr/Biographies/Comte.htm> letöltve: 2013-05-15

⁷⁷ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> letöltve: 2013-05-15

⁷⁸ A bizonytalansági tényezőt bizonyítja, hogy a CIA 2012 júliusára vonatkozó száma 205 716 890 fő volt. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-15

⁷⁹

http://www.ibge.gov.br/english/presidencia/noticias/noticia_visualiza.php?id_noticia=1766&id_pagina=1 letöltve: 2013-05-15

⁸⁰ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW> letöltve: 2013-05-19

⁸¹ Brazília lélekszámát illetően a kezdeti időszak kapcsán mindössze a templomba járók számára vonatkozó adatok és különböző katonai összeírások érhetők el. A központi népszámlálások bevezetésének gondolata 1846-ban merült fel, azonban az 1852-re tervezett első népszámlálás nem történt meg. A nyolcévenként megismétlendő összeírás végül 1872-ben került lebonyolításra első ízben, egy évvel azt követően, hogy felállításra került a *Statisztikai Főigazgatóság (Diretoria Geral de Estatística)*. Az intézményt 1934-ben megszüntették, helyébe – mindössze két évre – a *Nemzeti Statisztikai Intézet (Nacional de Estatística, INE)* lépett, majd 1936-ban, a mai napig működő Brazil Földrajzi és Statisztikai Hivatal. Az 1872-es adatok alapján Brazília lakossága 9 930 478 fő volt, száz évvel később pedig már ennek közel tízszerese 93 139 037 fő. BARBOSA, Virgínia [szerk.]: *Brasil, regiões, população*

A szövetségi köztársaság 26 szövetségi államból (*estado*), egy szövetségi kerületből (*distrio federal*) és három szövetségi területből (*territorio*) álló ország, lakossága a gyarmatosítás óta az őslakosok, behurcolt rabszolgák és bevándorlók leszármazottaiból formálódott. Napjainkban a lakosságot 53,7 százalékban fehér, 38,5 százalékban mulatt (fehér és fekete ősökkel rendelkező), 6,2 százalékban fekete, a fennmaradó 1,6 százalékban pedig kisebb vagy meg nem határozott rasszokból származók alkotják. Vallási szempontból a lakosság megoszlása még homogénebb, hiszen a brazilok csaknem háromnegyede, pontosabban 73,6 százaléka római katolikus hitűnek vallja magát, 15,4 százalékuk protestáns, kevesebb, mint két százalékuk valamilyen kis vallás vagy szekta tagja, és mindössze 7,4 százaléka ateista.⁸²

Hatalmas fizikai kiterjedésének köszönhetően, 16 885 kilométer hosszúságú szárazföldi határszakaszán, Chilét és Ecuadort leszámítva a kontinentális latin-amerikai földrész valamennyi országával határos,⁸³ Francia Guyana kapcsán 730 kilométernyi szakaszon pedig az Európai Unióval is. E számoknak köszönhetően Brazília egymagában kiteszi a kontinentális rész területének csaknem felét (47,7 százalékát), lakosságának pedig több mint felét (53,1 százalékát). Az ország lakosságának 87 százaléka városlakó, bár mindössze hat kétmillió főnél nagyobb lélekszámú város⁸⁴ van az országban, a negyedik legnépesebb az 1960-tól főváros, a tudatos várostervezés terméke: Brazíliaváros,⁸⁵ mely az egyetlen huszadik századi település, amit az UNSECO az emberiség történelmi és kulturális örökségének sorába választott.⁸⁶ Amennyiben azonban az elő- és bolygóvárosokkal együtt értelmezett, szociológiában elterjedt „*metropolitan area*” kategóriát alkalmazzuk, abban az esetben Észak- és Dél-Amerika területén mindössze Mexikóváros mögé

http://basilio.fundaj.gov.br/pesquisaescolar/index.php?option=com_content&view=article&id=878&Itemid=1 letöltve: 2013-08-08

⁸² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-19

⁸³ A világon mindössze Oroszország és Kína osztozkodik határvonalán 10 vagy annál több állammal.

⁸⁴ Kizárólag a városhatáron belül élő lakosságot tekintve: São Paulo 11 244 369, Rio de Janeiro 6 323 037, Salvador 2 676 606, Brazíliaváros 2 562 963, Fortaleza 2 447 409, Belo Horizonte 2 375 444.

<http://www.ibge.gov.br/cidadesat/topwindow.htm?1> letöltve: 2013-05-19

⁸⁵ Brazíliaváros közel kétszáz év után vette át a főváros címet Rio de Janeirotól, aki szintén két évszázadot követően kapta meg a rangot Salvador da Bahia után. Megjegyzendő, hogy Rio de Janeiro a napóleoni háború idején 1808 és 1825 között Portugál Birodalom fővárosa is volt egyben.

<http://www.aboutbrasil.com/facts/history.html> letöltve: 2013-05-10, LAMBERT, Tim: *A Brief History of Brazil* <http://www.localhistories.org/brazil.html> letöltve: 2013-05-10

⁸⁶ PÓLYI Csaba: *Brazília - a feltörekvő latin-amerikai nagyhatalom* [előadás], Pécs, 2011.

szeptember 30., www.mkt.hu/docs/2011-10-07-12-23-37-Polyi_Csaba.pptx letöltve: 2013-05-19

szorulva, de New Yorkot és Los Angelesét is megelőzve 19 889 559 lakossal São Paulo áll, a képzeletbeli tízes lista hatodik helyén pedig Rio de Janeiro, 11 529 194 lélekszámmal.⁸⁷

A nagy földrajzi kiterjedés⁸⁸ és a rendkívül csapadékos egyenlítői és trópusi éghajlat miatt az ország kiterjedt és jelentős vízhozammal rendelkező vízrendszerrel rendelkezik, legjelentősebb folyói az *Amazonas* (6 480 km), a *Paraná* (4 711 km) és a *Purús* (3 200 km). Az ország nyolc folyóvízrendszere között található a világ legnagyobb ilyen rendszere, a mintegy 2 500-3 000 halfajnak élőhelyet biztosító Amazonas, melynek vízgyűjtő területe 5 800 000 négyzetkilométeren terül el, kétharmad részben Braziliában. Kizárólag ennek az egyetlen folyóknak a vízhozama 20 százalékból járul hozzá a világ óceánjainak vízutánpótlásához.

Hatalmas méreteinek köszönhetően az ország rendkívül változatos flórával és faunával büszkélkedhet, így sokszor nevezik Braziliát a legnagyobb biodiverzitású országnak: szakemberek 800 000 és 5 millió közé teszik a megkülönböztethető fajok számát, ez a világon ismert összes faj 15-30 százaléka. Mindezek megóvása érdekében, az ország területének egynegyede védett valamilyen formában. Ennek megközelítőleg 50 százaléka bennszülött föld (*terras indígenas*), másik felét pedig valamilyen területi önkormányzat nyilvánította védett területté.⁸⁹

Azonban nem csak felszín feletti természeti kincsekben mondhatja magát gazdagnak Brazília: jelentős érc- és nemesfémvagyonnal, többek között arany,⁹⁰ vasérc, mangán, nikkell, platina, ón, ritkaföldfém, valamint urán készletekkel is rendelkezik, bauxit kitermelésben pedig Ausztrália mögött második helyen áll. A kőolaj világpiaci árának emelkedése arra ösztönözte az országot, hogy a korábbi évek kőolaj-feltárásai jóval nagyobb intenzitással folytassa, melynek köszönhetően

⁸⁷ http://www.observatoriodasmetropoles.ufjr.br/metrodata/ibrm/ibrm_sp.html letöltve: 2013-05-20

⁸⁸ Mindezek ellenére az ország domborzati jellemzői nem túl változatosak, két nagyobb tájegységből, az Amazonas-medencéből és a Brazil-felföldből áll, legmagasabb pontja a 2994 méteres Pico da Neblina.

⁸⁹ http://www.brasil.gov.br/cop10-english/overview/what-brazil-is-doing/brazil-is-a-global-leader-in-the-creation-of-protected-areas/br_model1?set_language=en letöltve: 2013-05-20

⁹⁰ Egykoron Braziliában voltak a világ legnagyobb kapacitású aranybányái: 1500 és 1900 között több aranyat termeltek az országban, mint amennyi előtte az egész világon létezett.
<http://www.worldflags101.com/b/brazil-flag.aspx> letöltve: 2013-05-21

számos kőolaj-lelőhelyet tártak fel, melyek feltérképezése jelenleg is folyik.⁹¹ Az ásványkincsek és energiahordozók mellett, két, részben már érintett, kiaknázás alatt álló természeti kincse van Braziliának: a fa és víz. Ez utóbbi kapcsán megjegyzendő, hogy az ország megújuló víztartaléka becslések szerint nagyságrendileg 8 233 köbkilométer, mely mennyiség több mint a világ második és harmadik legnagyobb készletével rendelkező Oroszország (4 498 köbkilométer) és az Egyesült Államok (3 069 köbkilométer) rendelkezésére álló készlet. Mindazonáltal az utóbbi évek fakitermelési trendjei a helyben honos élőlények életterének lerombolása, ezáltal fajok létezésének veszélyeztetése mellett jelentős mértékben hozzájárultak az esőerdők méretének drasztikus csökkenéséhez, mely felborítani látszik a régió ökoszisztémáját, melynek hatására az Amazonas vízgyűjtő területe elkezdett beszűkülni.

A környezetvédelem terén tehát még sok tennivalója van a mindenkori brazil kormánynak. Az illegális és ellenőriz(het)etlen fakitermelések, szabálytalan bányászati tevékenység, a nagyvárosok vízszennyezései, az olaj és egyéb toxikus szennyeződések talajba kerülése, valamint a mocsarak lecsapolása mind hozzájárul a környezeti értékek, a természeti vagyon olykor visszafordíthatatlan méreteket öltő károsodásához. Egyes esetekben Brazília nem csak a saját, hanem az egész régió, a kontinens, az őserdei fakitermelések kapcsán pedig az egész bolygó sorsát befolyásoló folyamatokat indított be, sok esetben a rövid távú célokat előtérbe helyezve a hosszú távú, a fenntartható fejlődést biztosítani tudó célkitűzésekkel szemben. Az ország környezetvédelmi politikájának elemzésekor azonban nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy Brazília az évek során számos nemzetközi környezetvédelmi megállapodásnak vált részesévé, melyeket többé-

⁹¹ Egyes becslések szerint mintegy 50 milliárd hordónyi kőolajkészlet, a jelenlegi készlet négyszerese található a brazil partoktól mindössze 250-300 kilométer távolságban, a santa catarinai partoktól egészen az espirito santoi részig, körülbelül 800 kilométer hosszúságban. A mélytengeri kőolajmező becsült mérete mintegy 122 000 négyzetkilométer, ebből azonban csak 41 000 négyzetkilométernyi területét tárták fel, pozitív eredményekkel. A hatalmas mennyiségű kőolajkincs jókora bevételt jelenthet Brazília számára, azonban a több ezer, olykor 7 000 méter mélyen, a földfelszín alatt rejtőző energiahordozó-készlet kitermelése rendkívül szofisztikált technológiát és rengeteg pénzt igényel, ezért jelenleg korántsem biztos, hogy Brazília az utolsó cseppig ki tudja aknázni a lelőhelyeket. A mai napig feltárt *Tupi* és *Iara* mezők kőolajtartalmának becsült össz mennyisége 8-12 milliárd hordó. BUSQUET, Frank: *Discovery of oil in Tupi Northeast, pre-salt area of Transfer of Rights* <http://www.presalt.com/en/brazil-pre-salt-oil-gas/2185-discovery-of-oil-in-tupi-northeast-pre-salt-area-of-transfer-of-rights.html> letöltve: 2013-05-21

kevésbé be is tart, így érzékelhető valamiféle elmozdulás a környezeti tudatosság irányába, mely egy nagyhatalmi álmokat dédelgető országtól el is várható.⁹²

1.2.2. „Béke a jövőben és dicsőség a múltban”⁹³

A rövid történeti bevezetőnek szánt alfejezet címe egy idézet az eredetileg katonai indulóként ismertté vált *Francisco Manuel da Silva* által komponált, majd 1922-ben – a függetlenség kikiáltásának centenáriuma alkalmából – *Osório Duque-Estrada* szövegváltozatával, *Epitácio Pessoa* elnök rendeletében elfogadott brazil himnuszról (*Hino Nacional Brasileiro*).

A dicsőséges brazil múlt – az Európában fennmaradt írásos emlékek alapján – valamikor 1498 körül kezdődhetett, mikor a nagy földrajzi felfedezések, új útvonalak keresésének, valamint az európai nagyhatalmak versengésének lázában *I. Manuel* portugál király titkos küldetéssel bízta meg *Duarte Pacheco Pereira* hajóskapitányt, aki az akkor még feltérképezetlen Brazíliába tett útjáról visszatérve írásban tett jelentést felfedezéseiről. Az ország felfedezését azonban hivatalosan 1500. április 22-éhez köti a történetírás, mikor is *Pedro Álvares Cabral*, szintén a portugál korona megbízásából hajózó tengerész flottájával szárazföldre bukkant a mai *Bahia* tartomány területén.⁹⁴ A portugál hatásra a korábbi megállapodást felülírandó, 1494. június 7-én aláírt, tordesillasi szerződésben meghatározottak szerinti felosztás alapján a brazil területekre igényt tartó portugálok hamar hozzáláttak a régió gyarmatosításához. A több mint három évszázados portugál uralom alatt a cukornád-, kávé-, gyapot- és melaszültetvényekből származó bevételeknek, valamint a már említett tekintélyes nagyságú aranykészletnek, és a később felfedezett szintén jelentős gyémántvagyonnak köszönhetően népszerű célterületévé vált a megélhetést

⁹² Pozitív tényként említhető, hogy az ország minden fontos környezetvédelmi dokumentumot ratifikált, melyek közül a jelentősebbek az alábbiak (eredeti elnevezéssel): *Antarctic-Environmental Protocol*, *Antarctic-Marine Living Resources*, *Antarctic Seals*, *Antarctic Treaty*, *Biodiversity*, *Climate Change*, *Climate Change-Kyoto Protocol*, *Desertification*, *Endangered Species*, *Environmental Modification*, *Hazardous Wastes*, *Law of the Sea*, *Marine Dumping*, *Ozone Layer Protection*, *Ship Pollution*, *Tropical Timber 83*, *Tropical Timber 94*, *Wetlands*, *Whaling*
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-20

⁹³ „Paz no futuro e glória no passado” <http://www.nationalanthems.info/br.htm> letöltve: 2013-05-22

⁹⁴ <http://soulbrasileiro.com/main/brazil/brazilian-history/1-discovery-and-colonization-1500-1808/descobrimento-e-colonizacao-1500-1808/> letöltve: 2013-05-20

kereső európaiaknak. A megtermelt pénz azonban kiáramlott az országból, a termelés pedig a magas adóknak köszönhetően az Afrikából behurcolt, ingyen dolgozó rabszolgák ellenére is egyre kevésbé volt kifizetődő, így tovább gerjesztette a Portugál Korona és a Brazília közti feszültségeket. Az elégedetlenség eközben az anyaországban is egyre nagyobb méreteket öltött a mindent átszövő válságok miatt: politikai válság a király és a kormányzati szervek távolléte miatt, gazdasági válság a gyarmatok és az anyaország között megváltozott alá-fölérendeltség kapcsán, valamint katonai válság, mely azért alakult ki, mert angol tisztek adták a portugál sereg tisztikarának zömét.⁹⁵ Az 1820-ban kitört portugál forradalom hatása azonban kiterjedt az egész birodalomra, így Brazíliára is, VI. János pedig nem tehetett mást, mint hogy koronája védelme érdekében, udvartartásával a lisszaboni visszatérés mellett döntött, régenshercegként fiát hagyva hátra. Az újonnan megválasztott lisszaboni parlament, a *cortes* eközben elkezdte működését, melynek során számos Brazíliát hátrányosan érintő intézkedést hozott meg, ami további feszültséget okozott a gyarmaton. A képviselők között uralkodóvá vált a nézet, miszerint Brazília a „*majmok, banán és az afrikai partokon összefogdosott néger*ek” földje.⁹⁶ Az időközben hazarendelt régens maradása mellett összefogtak a brazil születésű nagybirtokosok, bírók, hivatalnokok, melynek végül jelentős szerepe volt abban, hogy a herceg végül úgy döntött, hogy nem tér vissza Lisszabonba. Az úgynevezett „*itt maradok nap*” (*dia do fico*) hatására elkezdett szerveződni a brazil haderő, végérvényesen megváltoztatva Brazília jövőjét. A királyhoz hű csapatok elhajózhattak, a herceg pedig kijelentette, hogy aki mégis marad, azt ellenségnek tekinti. Eközben Lisszabonból a régens döntéseit semmisnek nyilvánító rendeletek és újabb utasítások érkeztek hazautazására, a minisztereket pedig hazaárulónak minősítették. Az elszakadás kinyilatkoztatása tehát már nem várathatott magára, mely 1822. szeptember 7-én, az úgynevezett „*ipirangai kiáltással*” (*grito do Ipiranga*) történt meg, az Ipiranga folyó partján.

December 1-jén, a régensherceg, IV. Péter néven a trón várományosa, I. Péter néven császárrá koronáztatta magát.⁹⁷ Hatalma azonban nem tartott sokáig, 1831-ben hetedik gyermeke javára lemondott a trónról, és mint a Portugál trón örököse

⁹⁵ FAUSTO, Boris: *Brazília rövid története*, Equinter, Budapest, 2011, p. 76.

⁹⁶ FAUSTO: p. 77.

⁹⁷ FAUSTO p. 79.

visszatért Európába, majd három év múlva tuberkulózisban elhunyt. Utódja a császári trónon a mindössze hatéves *II. Péter* lett. Közel hat évtizedes uralkodása alatt a brazil társadalomban egyre több feszültség jelentkezett annak fragmentáltsága miatt, valamint a konzervatív és liberálisabb ideológiák követői között elsősorban az ország jövőjét, a trón örökösödését, a rabszolgaságot, a vallást, az elitek valamint a hadsereg helyzetét és szerepét illetően. A külpolitikai és a szomszédos államokkal szemben katonai sikereket is felmutatni képes,⁹⁸ a brazil lakosság körében népszerűnek mondható uralkodó azonban az 1880-as évek vége felé, idős kora és elhatalmasodó cukorbaja miatt egyre kevésbé tudta kordában tartani az ellentétes álláspontok és érdekek okozta feszültségeket. Az elégedetlenkedők pedig – a hadsereg egyes vezetőinek tevékeny részvételével – egyre jobban kezdtek megszerveződni,⁹⁹ melynek végkifejletként 1889. november 15-én *Manuel Deodoro da Fonseca tábornok*, serege élén vérontás nélkül lemondásra kényszerítette az uralkodót és a kormányt, majd kikiáltotta a köztársaságot.¹⁰⁰ A kialakulatlan, gyenge államszerkezettel és államigazgatással rendelkező ország azonban továbbra sem tudott megerősödni, így erősen megviselte az 1929-es gazdasági világválság. A hatalomra kerülő kormányok kisebb-nagyobb központi beavatkozással próbáltak megoldást találni a gazdasági problémákra, általában kevesebb sikerrel. Az 1893 és 1926 közötti időszakban számos civil és katonai kezdeményezés vezetett erőszakhoz, mely tovább destabilizálta az egyébként is rendkívül sérülékeny országot. Ezek közül talán a még az 1800-as évek második felében győzelemmel végződő paraguayi háború¹⁰¹ óta megerősödött és öntudatára ébredt brazil haderő 1930-as színre lépése volt a legmeghatározóbb az ország működése szempontjából. Az 1930-as

⁹⁸ Uralkodása alatt Brazília három háborúból is győztesként került ki: 1851. augusztus 18 és 1852. február 3. között az Argentin Konföderáció ellen viselt hadat sikerrel, majd az 1864. augusztus 10 – 1865. február 20. közti uruguayi háborúban, illetve az 1864 és 1870. között pedig a paraguayi háborúban diadalmaskodott. *Brazil: The Regency Era, 1831-40*, Library of Congress Country Studies, [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+br0021\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+br0021)) letöltve: 2013-08-14

⁹⁹ FAUSTO: p. 141-142.

¹⁰⁰ WITTMAN Tibor: *Latin-Amerika története*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1978, p. 333.

¹⁰¹ A Hármas Szövetség háborújának is nevezett fegyveres konfliktus 1865-70 között zajlott az agresszor *Francisco Solano López* diktátor vezette Paraguay és a Hármas Szövetséget alkotó Argentína, Brazília és Uruguay között. Az ötéves háború alatt, melyet López Uruguay szuverenitásának megvédése érdekében indított egyoldalúan Brazília ellen, a modern történelem arányaiban legvéresebb fegyveres összeütközésébe torkollott: az akkoriban mindössze 1,3 milliós lélekszámú Paraguay férfi lakosságának mintegy 80 százalékát veszítette el, az ország lélekszáma pedig 200.000 főre csökkent, mindössze 10 százaléknyi férfi lakossággal. A hatalmas emberveszteségek mellett Paraguay elvesztette területének egynegyed részét. JUHÁSZ Márta: *Allam és Egyház: katolikus püspökből államfő lett* <http://kitekinto.hu/amerika/2008/05/04/allam-es-egyhazi-katolikus-puspokbol-allamf-lett> letöltve: 2013-05-25, <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=8662> letöltve: 2013-05-25

elnökválasztáson a hatalmon lévő kormány színeiben induló Julio Prestes ellenében számos kisebb állam, az ellenzék, valamint a hadsereg több tisztje emelte fel a hangját, jelöltjük *Getúlio Vargas*, rio grande do sul-i kormányzót támogatva. A márciusi megmérettetésen végül azonban Prestes győzedelmeskedett, de beiktatásra már nem kerülhetett októberben: a Vargas alelnökeként induló João Pessoa meggyilkolását követően fegyveres összecsapások alakultak ki, egy hónappal később Washington Luís elnök lemondott, a lázadók bevonultak Rio de Janeiróba, majd Vargas foglalta el az elnöki széket.¹⁰²

Vargas már elnöki ciklusának végéhez közeledett, mikor napvilágra került a „*Cohen Terv*”, mely egy kommunista forradalom tervét tartalmazta. A dokumentumra való hivatkozással az elnök törölte az 1938 januárjára tervezett választásokat, majd feloszlatta a Kongresszust. Mindezek mellett új alkotmány került hatályba, mely az elnök kezében összpontosította a hatalmat. Ezzel megszületett az *Estado Novo*, az *Új Állam*. Az újonnan bevezetett erősen nacionalista intézkedések egy oldalról beszüntették a politikai pártokat, centralizálták és megerősítették a rendőrséget, valamint sorozatos letartóztatásokat hoztak, elsősorban a politikai élet szereplői között.¹⁰³ Más oldalról, az erőltetett központosító politika a gazdaságban is megjelent, azonban a gazdaságban – és elsősorban a (nehéz)iparban – jelentős teljesítménynövekedést tűztek ki célul¹⁰⁴ és az ország korlátozott lehetőségeihez képest támogatták is annak elérését.¹⁰⁵ A gazdaság területe mellett rendkívüli figyelmet kapott maga a brazil állam, a nemzet és annak polgárai a fogalmak tisztázása és a külsőségek definiálása tekintetében.¹⁰⁶

¹⁰² http://www.countriesquest.com/south_america/brazil/history/the_revolution_of_1930.htm letöltve: 2013-05-25

¹⁰³ A mindössze nyolc évet megélt rendszer máig tartó pozitív hozadékként említhető azonban a brazil nemzetiség kialakulás területén elért eredménye. SZILÁGYI Ágnes Judit: *Metszéspontok: Tanulmányok a portugál és a brazil történelemről*, SZTE Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Programja, Szeged, 2009, p. 36-37.

¹⁰⁴ A fejlesztésekre és a reformokra rendkívül nagy szüksége volt az országnak, Stefan Zweig 1936-os látogatása után a következőket írta az országról: „A népesség nagy részének élet-színvonala jóval alatta marad a mienknek. Ennek az ötvenmilliós népnek technikai, ipari teljesítményei inkább csak egy európai kisállaméhoz mérhetők. A közigazgatás gépezete még nem jár egészen simán és gyakran bosszantóan el-elakad.” ZWEIG, Stefan: *A jövő országa, Brazília*, Béta Irodalmi Rt., Budapest, megjelenés dátuma nincs megjelölve, feltételezhetően 1941, p. 16.

¹⁰⁵ FAUSTO: p. 217-222.

¹⁰⁶ SZILÁGYI Ágnes Judit: *Metszéspontok: Tanulmányok a portugál és a brazil történelemről*, SZTE Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Programja, Szeged, 2009, p. 31-32.

A stabilizáció kezdeti, de immáron valódi lépései elsőként a szociáldemokrata (*Partido Social Democrático, PSD*) – de a *Brazil Munkáspárt (Partido Trabalhista Brasileiro, PTB)* által is támogatott – *Juscelino Kubitschek* elnök 1956–60 közötti időszakára tehető, amikor látványos fejlesztések indultak be az országban, többek között az ő elnöki terminusa alatt indult be az autógyártás, a közlekedési hálózat erőteljes fejlesztése és a jelenlegi főváros felépítése is.¹⁰⁷

A baloldali irányultságúnak tartott Kubitschek politikai tevékenységét az elért eredmények ellenére sem nézte mindenki jó szemmel, hatalmának megdöntése sokáig napirenden szerepelt.¹⁰⁸ Az elnök azonban nagy figyelmet fordított a fegyveres erőkre, és az erősödő gazdaságnak köszönhetően képes volt fizetésemeléssel, valamint a hadsereg részéről igényként megfogalmazott haditechnikai fejlesztésekkel és az ellátottság növelésével maga mellé állítani a szervezet tagjait. *Teixeira Lott* tábornok pedig ezzel párhuzamosan sikeresen tartotta távol a politikát a barakkoktól.¹⁰⁹

Kubitscheket *Jânio Quadros* váltotta az elnöki székben a *Nemzeti Munkáspárt (Partido Trabalhista Nacional, PTN)* színeiben. Az alelnöki tisztséget továbbra is a *brazil munkáspárti João Goulart* töltötte be, a brazil politikai rendszer azon furcsaságának köszönhetően, hogy az elnök és az alelnök külön listán indult a választásokon. Mikor azonban Quadros elnök 1961. augusztus 25-én lemondott tisztségéről, egy államcsíny következtében nem az éppen a Kínai Népköztársaságban tartózkodó alelnököt hívták vissza, hogy letegye elnöki esküjét, épp ellenkezőleg: a szeptember 7-ig tartó két hétben a szociáldemokrata – tehát az eseményekbe újfent beleszóló hadsereg számára szalonképesebb – *Ranieri Mazzilli*, a Képviselőház elnöke lett az ország ügyvezető elnöke.

A kommunizmus ideológiájával szimpatizáló Goulart támogatói és a már említett jobboldali csoportok végül hosszas egyeztetések után megállapodtak,

¹⁰⁷ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/324243/Juscelino-Kubitschek> letöltve: 2013-05-25

¹⁰⁸ Csak tovább rontották Kubitschek helyzetét az USA szemében az elnök olyan felvetései, hogy Brazília lépjen ki az IMF-ből, valamint, hogy újra vegye fel a kereskedelmi kapcsolatokat a Szovjetunióval. BANDEIRA, Luiz Alberto Moniz: *Brazil and the United States: from dependency to equality* http://www.opendemocracy.net/globalization-world/article_1599.jsp letöltve: 2013-08-25

¹⁰⁹ ROETT, Riordan: *Brazil: Politics in a Patrimonial Society*, Praeger Publishers, Westport, USA, 1999, p. 110.

melynek értelmében Goulart akkor foglalhatja el elnöki hivatalát, ha bizonyos jogkörökről lemond: parlamentáris rendszer kerül bevezetésre, parlament által választott miniszterelnökkel. Egy évvel később azonban, ez az erőátcsoportosítás elkezdett visszarendeződni, és visszatérni látszott a prezidenciális rendszer, melyet 1963. január 3-án egy referendum a jobboldal minden erőfeszítése ellenére elsöprő többséggel meg is erősített. Az ország rossz gazdasági helyzete, a hidegháború gerjesztette politikai feszültségek, sokak számára a kommunista blokkhoz való csatlakozástól való félelem vagy az alig néhány évvel korábbi kubai rakétaválság alapján rontotta az általános közhangulatot. A társadalom megosztottá vált a kommunista és a kapitalista ideológiával szimpatizáló csoportok mentén. Ez utóbbi réteget megijesztették Goulart nyíltan baloldali tervei, így ezek a társadalmi csoportok, a középosztály, az egyház, a média, befolyásos üzletemberek, nagybirtokosok és politikusok támogatásával a törvényes hatalom megdöntésére buzdították a fegyveres erőket. A felfokozott hangulat, valamint számos katonai vezető elszántságának hatására, hivatkozva az 1891-es, 1934-es, valamint az 1946-os alkotmányban foglaltakra – mely szerint a hadsereg a közrend és a hatalmi ágak megfelelő működésének fenntartására is hivatott nemzeti intézmény, s törvénytelenység esetén a fegyveres erők főparancsnoka, azaz az elnök ellen is felléphet – a hadsereg 1964. március 31-én megdöntötte a legitim elnök hatalmát. Goulart elnök Uruguayba emigrálásával pedig megkezdődött a katonai diktatúra két évtizede.¹¹⁰ Az alkotmány effajta különleges distinkciója lévén kiemelt szerepet biztosított a fegyveres erők számára. A nemzetközi szakirodalom éppen ezért a katonai puccsot nem egy közönséges katonai hatalomátvételnélként értelmezi, hanem annak újfajta típusaként, mely felfogás szerint a brazil katonai beavatkozás nyitotta meg az úgynevezett *új típusú golpe de Estado*-k sorát. A megkülönböztetés lényege, hogy az erőszakos katonai hatalomátvitelben nem a korábban már ismertetett caudillo önös érdekei állnak a középpontban, hanem a hadsereg hosszú távú stratégiai – általában gazdasági és/vagy politikai – valamint társadalom-átalakító céljai, melynek elérése érdekében *intézményesen* avatkozik be az ország politikai életének irányításába. A legfőbb hatalmat jelentő vezetők személyének cseréje – a chilei Augusto Pinochet tábornok esetét kivéve – Brazília mellett Argentínában,

¹¹⁰ ROETT, Riordan: *Brazil: Politics in a Patrimonial Society*, Praeger Publishers, Westport, USA, 1999. p. 114.

Panamában és Peruban is jellemző jegyévé vált ezeknek az új típusú katonai rendszereknek.

A hadsereg kiemelt szerepéhez nagyban hozzájárult a *Lefelső Hadi Akadémia (Escola Superior de Guerra, ESG)* tudományos tevékenysége is, melynek középpontjában a nemzetbiztonsági doktrína és ennek kapcsán a nemzeti célok, a nemzetpolitika, a nemzeti hatalom, stratégia és fejlesztés álltak. Részben ennek hatására is, a fegyveres erők vezetői között általánossá vált az a nézet, hogy az ország biztonságát és modernizációját csak egy a hadsereg által támogatott, tekintélyelvű kormányzat tudja biztosítani. Mindezeket szem előtt tartva tehát a katonai hatalomátvétel – az azt végrehajtók szándéka szerint – egyfajta nemzeti megmentő vállalkozásként értelmezendő.¹¹¹

1.2.3. A *Brother Sam*-hadművelet

Ahogy az a hidegháború korában – különösen az Egyesült Államok közvetlen érdekszférájának tekintett Latin-Amerika kapcsán – már-már megszokottak volt tekinthető, az 1964-es braziliai események sem történtek nagyhatalmi beavatkozás nélkül.¹¹² Az Egyesült Államok már *John F. Kennedy* elnöksége alatt jelentős összegekkel támogatta a Goulart és pártja ellen induló jelölteket. *Lincoln Gordon*, az USA braziliai nagykövete pedig ezzel egy időben titkos táviratban tájékoztatta az elnököt, hogy milyen lépésekkel javasolja megakadályozni azt, hogy Brazíliában is kommunista kormányzat kerüljön hatalomra.¹¹³ Az ellenzéki erőket eközben titokban arról is informálták, hogy egy esetleges puccskísérelt alkalmával számíthatnak az Egyesült Államok helyszínen lévő hírszerzőire, négy, közelben diszlokáló tankerhajójának haditengerész legénységére, valamint a Rio de Janeiro partjainál horgonyzó *USS Forrestal*

¹¹¹ SZILÁGYI István: *Geopolitika*, Publikon, Pécs, 2013, p. 176.

¹¹² Az Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Archívumának honlapján a titkosítás alól feloldott hivatalos dokumentáció teljes terjedelemben hozzáférhető.

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB118/index.htm#2>

¹¹³ Egy későbbi táviratában, már *Lyndon B. Johnson* elnöknek a következőket írta Gordon: „*Abban az esetben, ha a befolyásunkkal segíteni szeretnénk megelőzni egy súlyos katasztrófát, ami akár a hatvanas évek Kínájává tudja változtatni Brazíliát, akkor én és főtanácsadóim úgy gondoljuk, hogy most jött el az idő, hogy ezt megtegyük.*”

<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB118/bz02.pdf> letöltve: 2013-05-20

repülőgép-hordozó katonai ütőerejére, melyek esetleges bevetését *Operation Brother Sam* kódnéven¹¹⁴ meg is tervezte az amerikai hadigépezet.¹¹⁵ A direkt amerikai beavatkozásra végül nem volt szükség, azonban Washington, hogy mutassa elkötelezettségét a kommunistaellenes harcban, látványos médiakampány kíséretében az elsők között ismerte el az államcsínnyel hatalomra került katonai diktatúrát.¹¹⁶

1.3. Következtetések

A két elkülönülő részből építkező fejezet bevezető részében definiáltam a disszertációban a későbbiek során alkalmazásra kerülő fogalmakat, majd az első nagyobb egységben a régióval kapcsolatos kereteket határoztam meg földrajzi, történelmi, társadalmi és gazdasági perspektívából. A második részben ugyanezen szempontok alapján mutattam be Brazíliát. A fejezet célja az volt, hogy megfelelő háttérrel nyújtson az értekezés további fejezeteiben foglaltak megértéséhez, a napjainkban lejátszódó folyamatok áttekintésének megkönnyítéséhez, valamint a Brazília előtt álló lehetőségek felvázolásához. A katonai diktatúra időszakáig összefoglalást nyújtó áttekintés célja, hogy kellő megalapozásként szolgáljon a totalitárius rezsim bekövetkezésének miértjeihez, valamint a diktatúra több mint két évtizedének történéseihez.

Brazília történelmének megismerése mellett a földrajzi tényezők és a természeti erőforrások bemutatása is elengedhetetlenül fontos az ország jelenének vizsgálatához, valamint a lehetséges jövőbeni scenáriók felvázolásához, az állami vezetők politikai programjainak és stratégiáinak elemzéséhez és interpretálásához.

¹¹⁴ GOLGO, Fabiano: *Operation Brother Sam exposed - Document proves American involvement in the 1964 military coup in Brazil* <http://blisty.cz/art/35273.html> letöltve: 2013-05-20

¹¹⁵ *Brazil Generals' Coup (1964)* <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/brazil.htm> letöltve: 2013-05-20

¹¹⁶ *Brazil: BRAZIL Toward Stability* <http://www.time.com/time/printout/0,8816,842333,00.html> letöltve: 2013-05-20

2. Úton az önkényuralom felé: „Brazília, szeresd vagy hagyd el”¹¹⁷

A fejezetben a korábbi rész történetleírásánál részletesebben kívánom bemutatni a katonai diktatúra húsz évét, abból a megfontolásból, hogy meglátásom szerint Brazília köztársasági létének első, alig több mint hét évtizedében az ország stabilizálásának megteremtése érdekében szinte kizárólag működésének fenntartásával, belső rendszereinek kiépítésével volt elfoglalva, így kevesebb figyelmet tudott fordítani külkapcsolataira, szinte észrevehetetlen szereplője volt a nemzetközi közösségnek. Bár annak ellenére, hogy ezek a strukturális problémák a katonai diktatúra kezdetére sem oldódtak meg, azonban úgy gondolom, hogy az ezekre adandó válaszlépések keresése és megtétele mellett a diktatúra két évtizede alatt jóval aktívabb külpolitikai és külgazdasági tevékenységet folytatott Brazília, s ennek hatása a mai napig észrevehető az ország külpolitikai életében. Címválasztásom mindazonáltal azt hivatott érzékeltetni, hogy a feltételezett javító szándék ellenére a hatalom korántsem követte a lincolni gondolatot („*nép kormány a nép által és a népert*”)¹¹⁸ és bár eltérő intenzitással, de valódi diktatúrát vezetett be az országban, melyet a fejezet címét adó hivatalos mottó is találóan szemléltet: „*Brazília, szeresd vagy hagyd el*”.

2.1. A diktatúra kiépítése

Az 1964. március 31. és 1985. március 15. közötti időszak alatt öt elnök és egy háromfős katonai junta váltotta egymást a hatalmon. Az ideológiai szempontokat nézve hasonlóságokat mutató, de számos különböző háttérű társadalmi rétegből rekrutálódó jobboldali csoport nem tudott megállapodni egy civil politikai vezető személyében, így a kongresszusi választás¹¹⁹ eredményeként, elsőként egy katona,

¹¹⁷ „*Brasil, ame-o ou deixe-o*”

http://sabordigital.files.wordpress.com/2010/01/brasil_ame-o_ou_deixe-o.png letöltve: 2013-05-20

¹¹⁸ Az idézet Abraham Lincoln 1863. november 19-én elmondott híres gettysburgi beszédének egyik legismertebb mondata, melyet a győztes gettysburgi csatát követően, a hősi halottak emlékére mondott el. <http://www.visit-gettysburg.com/the-gettysburg-address-text.html> letöltve: 2013-05-20

¹¹⁹ A választás megtartását egy április 9.-én, a három haderőnemi miniszter által kiadott rendeletben foglaltak alapján tartották meg, melyre a felhatalmazást az aláírók szerint – azt legitimizáló jogszabály híján – maga a dicsőséges forradalom szolgáltatta, mely mindennemű jogi dokumentumnál erősebb felhatalmazással rendelkezik. ROETT: p. 115-116.

Humberto de Alencar Castello Branco tábornok¹²⁰ vette át az ország vezetését. Az előzetes ígéretekkel ellentétben az új rezsim első döntései között szerepelt egy új, a korábnál jóval szigorúbb alkotmány hatályba helyezése, a szólásszabadság felfüggesztése, valamint a politikai ellenzék tevékenységének beszüntetése; célkitűzésként pedig a nacionalizmus elmélyítését, a gazdasági fejlődést és a kommunista ideológiával való szembehelyezkedést határozta meg. A korábban a szárazföldi haderőnem vezérkari főnökeként tevékenykedő – e beosztásába egyébként Goulart által kinevezett – Branco tábornok mindössze a megbuktatott elnök mandátumának végéig¹²¹ vállalta az elnöki teendők ellátását annak érdekében, hogy felügyelje a politikai és a gazdasági reformfolyamatok végrehajtását, azonban visszautasította a katonaság hatalmának intézményesítését.

Branco munkáját egyesek túl keménynek, mások túl gyengének ítélték. Ez utóbbi csoport megnyugtatója érdekében a tábornok megtisztította a Kongresszust a megkérdőjelezhető elhivatottságú kormányzóktól, valamint a törvényhozói és a bírói hatalmi ág rovására megnövelte a végrehajtó hatalom jogkörét. Gazdaságpolitikai munkásságát tekintve az 1970-es évek brazil gazdasági csodájának megalapozása köthető a nevéhez. Két jelentős államigazgatási reformot is meg kell említeni Branco kapcsán: egyrészt bevezette az alkotmányerejű rendeletek, az úgynevezett „*intézményes törvények*” (*Ato Institucional, AI*) használatát, ezáltal egy személyben hatalmazva fel az elnököt, hogy átírja az alkotmányt.¹²² Az első ilyen rendelettel pedig megteremtette a jogi alapot arra, hogy a végrehajtó hatalom feje bárkit elmozdíthasson hivatalából (AI-1).¹²³ Másik fontos intézkedéseként kétpártúvá alakította a pártrendszert, tizenhárom párt tevékenységét szüntetve be, valamint – a parlament közbeiktatásával – közvetetté tette az elnök és az alelnök megválasztását (AI-2).¹²⁴ A politikai rendszer működőképességének látszata érdekében rendeletileg

¹²⁰ Az 1964. április 11-i szavazás eredményeként 109 tartózkodás és hiányzás mellett, 361 szavazatot kapott, mindössze öt voksot „engedve át” a mási két jelölt javára. http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/castelo_branco.php letöltve: 2013-05-20

¹²¹ Ennek ellenére az 1964. július 22-én elfogadott 9. számú alkotmány-kiegészítés (*Emenda Constitucional N.º 9*) értelmében az elnöki ciklus végét 1967. március 15-i határidővel húzták meg. http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/castelo_branco.php letöltve: 2013-05-20

¹²² Az évek során 17 AI, valamint több mint száz ezekhez kapcsolódó kiegészítő rendelet készült, mely tendencia az 1967-es alkotmány elfogadása után sem változott. A jogilag nonszensz helyzetet végül csak az 1988-as új alkotmány elfogadása tudta megoldani. ROETT: p. 115.

¹²³ 1965. április 9-én elfogadva.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/castelo_branco.php letöltve: 2013-05-20

¹²⁴ 1965. október 27-én elfogadva.

(AI-4)¹²⁵ létrehozta a kormánypárti *Nemzeti Megújulás Szövetségét (Aliança Renovadora Nacional, ARENA)* és csakugyan központilag az „ellenzéki” *Brazil Demokratikus Mozgalmat (Movimento Democrático Brasileiro, MDB)*. Miután a központi várákosokkal ellentétben „ellenzéki” képviselők is megválasztásra kerültek, újabb intézkedéssel a kormányzók és az egyes államok fővárosainak polgármestereit is közvetett választáshoz kötötte.

1966-ra a meghozott intézkedések egyre nagyobb elégedetlenséget gerjesztettek, elsősorban a diákok körében, akik számos tömegdemonstrációt szerveztek országszerte. Mindezek ellenére az 1966-os parlamenti választásokon az ARENA meggyőző fölényrel nyert, így a Kongresszus támogatásával Branco felhatalmazva érezte magát a diktatúra további erősítésére: bevezette a média cenzúráját, és szigorú nemzetbiztonsági törvényt fogadott el, valamint megerősítette a központi hatalom jogosítványait, a tagállamokéval szemben.

Mindazonáltal annak ellenére, hogy az elnök a hadsereg soraiból került hatalomra, és számos javító szándékú intézkedést hozott, nem tudta megszüntetni a megosztottságot a fegyveres erők tagjai között, és nem volt képes átütő sikert elérni a társadalom meggyőzése területén sem. Viszont a nemzetközi közösség és elsősorban az Egyesült Államok retorzióitól tartva nem merte teljesen felszámolni az alkotmányos intézményrendszer még meglévő maradványait. A diktatúra vezetése abba az ambivalens helyzetbe került az Egyesült Államokkal fenntartott együttműködés kapcsán, hogy hatalma megtartása érdekében egy időben kellett képviselnie a Washington által „diktált” ideológiát, hatalma megtartása érdekében valamint megfelelni a szintén az USA által hangoztatott liberális demokrácia kívánalmainak is. Az ellentét feloldására a rendszer a diktátorok közti már-már demokratikus hatalomátadásnak is tűnhet, szinte elnöki terminusokként is értelmezhető váltásokat vezetett be, látszólag sikeresen.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/castelo_branco.php letöltve: 2013-05-20

¹²⁵ 1965. november 20-án elfogadva.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/castelo_branco.php letöltve: 2013-05-20

2.2. Fokozódó elnyomás: a habeas corpus és a törvényhozás felfüggesztése

Branco tábornokot 1967. március 15-én az elődjéhez hasonlóan szintén az ARENA színeiben politizáló *Artur da Costa e Silva tábornok*,¹²⁶ a Branco kormány hadügyminisztere követte az elnöki székben. A frissen megválasztott elnök már terminusa elején erőteljes lépésekbe kezdett a diktatúra intézményének megerősítése érdekében: csökkentette az alkotmányos jogokat és a szabadságjogokat, az országot nemzetbiztonsági körzetekre osztotta, melyek élére saját maga által kinevezett embereket ültetett. Az egyre növekvő elégedetlenség, valamint egy egyetemista, *Edson Luís de Lima Souto* erőszakos halála egy demonstráció során újból oda vezetett, hogy tömegdemonstrációk szerveződtek – többek között a legismertebb a százezres méreteket öltő rio de janeirói tiltakozás – valamint utcai harcok törtek ki a központi hatalom és a kormányzat politikáját ellenző, egyre jobban szerveződő, helyenként földalatti mozgalmakká alakuló ellenálló csoportok¹²⁷ között. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy augusztusban *Márcio Moreira Alves* képviselő a rendszerrel szembeni ellenállás jeleként arra szólította fel a brazil anyákat, hogy ne engedjék táncolni lányaikat a katonákkal, illetve, hogy bojkottálják a katonai parádékat és a Függetlenség Napi ünnepséget.¹²⁸ Bár a tiltakozás csak jelképes lehetett, mégis hatalmas indulatokat gerjesztett kormányzati körökben. Ennek hatására az elnök először hadiállapotot hirdetett, majd mikor az egyébként ARENA többségű Képviselőház 216:141:15 arányban nem járult hozzá a tüntetéseken részt vevő képviselők kiadásához az igazságszolgáltatás számára, akkor az elnök rendeletet hozott, melynek értelmében meghatározatlan ideig felfüggesztette a törvényhozói hatalom működését, és felhatalmazta az elnököt a rendeleti kormányzásra (AI-5).¹²⁹ A rend helyreállítását követően a rendszer enyhe liberalizációját tervező Costa e Silva 1969. augusztus 28-án súlyos agyvérzést kapott, ezért a két nappal később a három haderőnem parancsnoka által hozott döntés

¹²⁶ Costa e Silva 1966. október 3-án 175 tartózkodás és hiányzás mellett 294 támogató szavazatot kapott. http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/costa_e_silva.php letöltve: 2013-05-20

¹²⁷ Az évtized végére közel húsz ilyen baloldali ideológiát követő csoport létezett már, melyek városi gerilla taktikát alkalmazva csaptak össze a rendfenntartó erőkkel, s akik az évek során nemcsak a harc, hanem a toborzás területén is egyre szofisztikáltabb eszközöket és eljárásokat alkalmaztak.

¹²⁸ BOURNE, Richard: *Lula of Brazil: The Story So Far*, University of California Press, Los Angeles, USA, 2008, p. 18., ROETT: p. 119.

¹²⁹ 1968. december 13-án elfogadva.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/costa_e_silva.php letöltve: 2013-05-20

értelmében leváltott diktátor¹³⁰ már nem tudta megvalósítani ez irányú terveit. A három tábornok, *Augusto Rademaker*, *Aurélio de Lira* és *Márcio Melo* részvételével felálló triumvirátus rendeletben (AI-12)¹³¹ nyilvánította az elnököt képtelennek feladatai ellátására, az elnöki széket azonban nem adták át *Pedro Aleixo* alelnök számára, hanem katonai juntaként irányították tovább az országot a következő két hónapon keresztül.¹³²

Rendszerépítő intézkedései mellett Costa e Silva különös hangsúlyt fektetett az infláció megfékezésére és a külkereskedelem fellendítésére, számos beruházást indított az ország közlekedési és kommunikációs hálózatának kiépítésére és fejlesztésére. Mindezek fedezetének előteremtése és egy kezelhetőbb közigazgatás kialakítása érdekében belekezdett az államigazgatási rendszer reformjába (AI-7),¹³³ illetve felülvizsgáltatta a kormányzati szerveknél dolgozók fizetését. Az oktatási reformra azonban már nem maradt ideje. Az elnöki székben töltött időszak gazdaságpolitikája, az éves 9-10 százalékos gazdasági növekedéssel a hetvenes évek „brazil csodájának” alapját teremtette meg.

2.3.A brazil csoda

A katonai junta korábban már említett kéthónapos uralma alatt megindult a keresés a megfelelő személy iránt az elnöki poszt betöltésére. A triumvirátus végül három jelöltet javasolt: *Antônio Carlos Murici* tábornokot, *Ernesto Beckmann Geisel* tábornokot és *Emílio Garrastazu Médici* tábornokot, a volt elnök, Costa e Silva vezérkari főnökét, közeli barátját. A katonai vezetés ez utóbbit, Médici tábornokot támogatta, aki kihívó és ellenszavazat nélkül került megválasztásra 1969. október 25-én.¹³⁴ Médici korábban, a forradalom győzelmét követően washingtoni katonai attasé

¹³⁰ Eddigre már annyira köztudottá vált a média kormányzati cenzúrája, és annyira kifinomultan működött a gépezet, hogy a korban sokan nem hittek az elnök betegségében és belső hatalmi átrendeződést sejtettek a háttérben.

¹³¹ 1969. augusztus 31-én elfogadva.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/costa_e_silva.php letöltve: 2013-05-20

¹³² 1969. október 14-én hozott rendeletükben (AI-16) betöltetlenek nyilvánították az elnöki és az alelnöki pozíciót, és választások megtartását rendelték el.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/costa_e_silva.php letöltve: 2013-05-20

¹³³ 1969. február 26-án elfogadva. ROETT: p. 120.

¹³⁴ 75 tartózkodás és hiányzás mellett 293 támogató szavazattal.

http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/medici.php letöltve: 2013-05-20

volt, majd posztjáról visszatérve a *Nemzeti Információs Szolgálat (Serviço Nacional de Informações, SNI)* vezetője lett, így elmondható róla, hogy mindvégig a diktatúra legfelsőbb köreihez tartozott.

Az eskütétele napján – 1969. október 30-án – hatályba lépő alkotmány által megerősített jogkörökkel rendelkező elnök erős, centralizált kormányzati rendszert működtetett: továbbra is rendeleti úton, egy személyben kormányozott, az ARENA-ba belépve pedig – hírszerző múltjára tekintettel, az SNI segítségével – irányítása alá vette a választásokon jelöltként induló személyek kiválasztását, tovább szigorította a sajtó cenzúráját, valamint nyilvántartást hozott létre a politikailag megbízhatatlan személyekről, akik nem tölthettek be állami pozíciót. A helyzet azonban egyfajta ördögi körré változott: a tömegdemonstrációk és a gerillák erőszakos cselekményeinek visszaszorítása érdekében szigorodó intézkedések miatt egyre nőtt az elégedetlenség, és egyre többen csatlakoztak a földalatti mozgalmakhoz és vettek részt különböző megmozdulásokon, terrorcselekmények szervezésében, melyekkel újabb kényszerintézkedések bevezetésére ösztönözték a kormányzatot.

A gerillák egyre fejlettebb módszerekkel, egyre pontosabban kivitelezett tervekkel kezdtek el dolgozni, a rendszer külföldi lejáratása érdekében pedig számos diplomatát elraboltak, így többek között *Charles Burke Elbrick*et, az Egyesült Államok nagykövetét,¹³⁵ *Nobuo Okuchit*, a Sao-Pauló-i japán főkonzult vagy a Német Szövetségi Köztársaság nagykövetét, *Ehrenfried von Hollebent*, míg *Curtis C. Cutter* Porto-Alegre-i amerikai konzul kisebb sérülésekkel el tudta kerülni az emberrablást. A terroristák azonban nemcsak a rezsim lejáratását érték el akcióikkal: azok végül részben kontraproduktívnak bizonyultak, és a lakosság békésebb, nyugodtabb vérmérsékletű részének szemében legitimizálták a kormányzatnak a rendteremtés érdekében tett kemény fellépéseit.

A kényszervallatások és demonstrációk erőszakos leverése mellett Médici számottevő sikereket ért el az ország gazdasági teljesítőképességének javítása terén.

¹³⁵ 1969. szeptember 4-én az *Október 8. Forradalmi Mozgalom (Movimento Revolucionário 8 de Outubro, MR8)* 78 óráig tartotta fogva az amerikai nagykövetet, akit csak 15 bebörtönzött társuk kiszabadulásakor engedtek szabadon. Érdekes körülmény, hogy Brazília jelenlegi elnöke, *Dilma Rousseff* is aktív tagja volt a csoportnak.
http://www.start.umd.edu/start/data_collections/tops/terrorist_organization_profile.asp?id=4119
letöltve: 2013-05-20

Egyik gazdaságélénkítő intézkedésként a kormányzat megkönnyébbítette a hitelfelvételt, valamint ezzel párhuzamosan árszabályozást vezetett be az infláció megfékezése érdekében, mely 1968-ban már 25,4 százalékos szintet ért el. A meghozott intézkedések és a pénzügyi szektor reformjai látványos felgyorsulást okoztak az autóipar, a vegyi- és elektrotechnikai ipar, valamint az építőipar területén. Mindezen pozitív változások 1968–69-ben 11,2 százalékos illetve 10 százalékos GDP növekedést eredményeztek. Ez a változás a pénzügyi mutatók javulása mellett azért is releváns, mert tükrözi a politika célkitűzéseként megfogalmazott gazdasági diverzifikációt, melyet mi sem igazol látványosabban, mint hogy az 1947 és 1964 közti időszakban a kávé adta Brazília kivitelének 57 százalékát, azonban 1965 és 1971 között már csak 37 százalékát, 1972 és 1975 között pedig mindössze 15 százalékát tette ki az exportnak. A finansziális szektor már említett átalakítása valamint a megkönnyített hitelfelvételi lehetőségek – melyek nem csak a lakásvásárlás és - építés területén volt elérhető – rendkívül látványos változásokat okoztak a brazil családok mindennapjaiban: egyre több háztartásban terjedtek el a telefonkészülékek, a hűtők vagy a televíziók, melyek aránya 1960-ban még csak 9,5 százalékos volt, tíz évvel később pedig már 40 százalékos szintet ért el.¹³⁶

A kormányzati befektetések és a hitelek finanszírozása érdekében azonban külföldi hitelekre és nagyarányú befektetésekre volt szüksége Brazíliának, amit a világ nagy pénzintézetei és gazdasági társaságai meg is adtak, mindez azonban az állam jelentős eladósodását és ezáltal függőséget jelentett. A gazdaság megsegítése mellett pedig – annak ellenére, hogy hatalmas mennyiségű tőke áramlott be az országba – a szociális programok beindítása nem történt meg. A minimálbér 1970 végére havi 40 USD-re csökkent, ennek következtében pedig a bérminimumhoz kötött fizetésű dolgozók – a munkaerő egyharmadának – havi jövedelme vásárlóértékének közel felét veszítette el, ami a Kubitschek-kormány 1960-as szintjéhez való visszaesést jelentette. Ezt jellemezte egyszer rendkívül találóan Médici tábornok úgy, hogy „*Brazíliában a gazdasági élet jól alakul, a nép sora rosszul.*”¹³⁷

¹³⁶ FAUSTO: p. 286-291.

¹³⁷ KÁDÁR Béla: *Latin-Amerika gazdasági dilemmái*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, p. 266.

A gazdasági csoda hatása azonban minden negatívuma ellenére rendkívüli hatást és gyökeres változásokat hozott az ország és állampolgárai életében. Ennek egyik fontos eleme volt többek között az időközben megerősödő és országos televízió hálózattá bővülő, majd a központi hatalom propagandagépezetének egyik legfontosabb szereplőjévé váló TV Globo, mely adásai révén sikeresen sugározta a lakosság felé, hogy „*Brazília nagyhatalom*”.

2.4.Új kormány – új jelszavak: nyitás, enyhülés, kibékülés

Médici mandátumának lejártá előtt a szokásoknak megfelelően elkezdte keresni leendő utódját. Jelöltje Branco volt vezérkari főnöke, *Ernesto Beckmann Geisel tábornok*¹³⁸ lett, aki más jelentős beosztásai között korábban a Legfelsőbb Katonai Bíróságot felügyelő miniszter, majd az állami óriás olajvállalat, a *Petrobras* elnöke is volt. Az épp regnáló kormányzat és a Branco-párti katonai oligarchia által is támogatott Geisel az 1974. március 15-én lezajlott választás alkalmával 21 tartózkodás és hiányzás mellett a másik induló, *Ulisses Silveira Guimarães*ra leadott mindössze 76 szavazat mellett 400 támogató szavazatot kapott.

Beiktatását követően az új elnök, némileg a várakozásokkal ellentétes politikába kezdett: az „intézményes törvények” használatának gyakorlata mellett ugyan, de megkezdte a katonai diktatúra liberalizációját. A Geisel által meghirdetett „*distensão*” azaz enyhülési politika jegyében számos regionális szintű parancsnokot cserélt le, kevésbé heves vérmérsékletű, megbízható tisztekre, majd 1977 októberében menesztette szélsőjobboldali hadügyminiszterét, *Sylvio Couto Coelho da Frota tábornokot*. Politikai jelmondatává pedig az vált, hogy „*a lehetséges legnagyobb fejlődés, a nélkülözhetetlen biztonság lehető legalacsonyabb szintjén.*”¹³⁹ A fegyveres erők keményvonalasai és a demokratikus berendezkedést visszaállítani szándékozók közti arany középutat kívánta megtestesíteni, így az 1974-es választások minden addiginál szabadabban folyhattak le, a korábbiaknál több engedélyezett ellenzéki képviselőt juttatva a törvényhozásba. Mindezek ellenére azonban teljhatalmát gyakran a nem a központi kormányzati elképzelések szerint

¹³⁸ http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/geisel.php letöltve: 2013-05-20

¹³⁹ *The Military Republic, 1964-85* <http://countrystudies.us/brazil/18.htm> letöltve: 2013-05-20

működő Kongresszus „megrendszabályozására” használta, olykor fel is függesztve annak működését.

Elnöksége alatt a gazdaság továbbra is tartotta növekedési ütemét, az új gazdaságpolitika, a „*pragmatikus nacionalizmus*” keretén belül pedig a hazai ipar fejlesztését tűzte ki célul. Bár ennek elérését az 1973-as olajválság erőteljesen megnehezítette, Geisel nagy volumenű állami beruházásokkal – autópálya építéssel, a telekommunikációs hálózat fejlesztésével, gigantikus vízi- (*Itaipu, Tucuruí*) és atomerőművek, illetve gyárak építésével – próbálta ellensúlyozni. A fejlesztési tervnek köszönhetően az 1974–79 közötti időszakban egyes iparágak ugrásszerű kapacitásnövekedésen mentek keresztül: az alumíniumgyártás, rendkívüli 580 százalékkal 7,5 millió tonnáról 43,5 millió tonnára nőtt, míg a vasércgyártás 130 százalékos emelkedéssel 60 millió tonnáról 138 millióra növekedett. A nemcsak exportra szánt alapanyagok természetesen a hazai késztermékipar termelékenységén is éreztették hatásukat.¹⁴⁰ A befektetések pénzügyi háttérét pedig az olajpiac liberalizálásával, azaz az ötvenes évek kezdete óta először, külföldi vállalatok beengedésével, valamint hatalmas nemzetközi kölcsönök felvételével kívánta megteremteni. A „*felelős pragmatizmus*” néven is ismert új politikai irányvonal értelmében Brazília az ország gazdaságának erősítése érdekében e cél szolgálatába állította a külpolitika eszköztárát is. Ennek keretében felülvizsgálta viszonyát többek között egyik legnagyobb szövetségeseivel, az Egyesült Államokkal is, hivatalosan is elismerte a Kínai Népköztársaságot, valamint Angola és Mozambik új kormányát, illetve tekintettel arra, hogy országa 80 százalékban függött az olajbevételektől, Geisel ártértékelt politikai elhivatottságát Izraellel szemben, és egy kiegyensúlyozottabb, semlegesebb politikai irányvonalat határozott meg a jövőre nézve. 1975-ben atomerőművek építéséről kötött megállapodást a Német Szövetségi Köztársasággal, mely az emberi jogok sorozatos megsértése kapcsán egyébként is neheztelő Washington további rosszallását váltotta ki Carter elnökből. A hatalmi ambíciókat dédelgető, büszkeségében sértett brazil vezetés 1977 áprilisában a két ország között kialakult feszültségek következtében felmondta az Egyesült Államokkal kötött katonai szövetségét.¹⁴¹

¹⁴⁰ KÁDÁR Béla: *Latin-Amerika gazdasági dilemmái*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, p. 275.

¹⁴¹ *The Military Republic, 1964-85* <http://countrystudies.us/brazil/18.htm> letöltve: 2013-05-20

Terminusa végén, engedve a konzervatívoknak, elvetette az elnökválasztás közvetlenné tételét, azonban eltörölte a cenzúrát, engedélyezte a külföldi száműzetésben lévők visszatérését, és visszavonta a többek között a habeus corpus is felfüggesztő rendeletet (AI-5), mely az elnöki intézmény abszolutisztikus hatalmát volt hivatott deklarálni.¹⁴² Egyik utolsó, de talán legfontosabb döntéseként a liberálisabb vonalhoz tartozó *João Baptista de Oliveira Figueiredo* tábornokot jelölte meg utódjául, ezzel is biztosítva a diktatúra enyhülését és a lehetőséget, hogy a rendszer egyszer visszatérhessen a demokráciához.

2.5. Demokratizálódás versus recesszió

João Figueiredo tábornok – az 1932-ben diktatúrát kialakítani próbáló és ezért száműzetésbe kényszerülő *Euclides de Oliveira Figueiredo* tábornok fia – Médici kormányzása alatt az elnök katonai kabinetjének vezetője volt, majd Médicihez hasonlóan a Nemzeti Információs Szolgálat élére került. Korábbi kötődései és posztjai ellenére, már megválasztásakor érezhetőek voltak a markáns változások, a repedések a rendszerben: kihívója, az „ellenzék” jelöltje, *Euler Bentes Monteiro* 11 tartózkodás és hiányzás mellett 225 támogató szavazatot kapott Figueiredo 355 szavazatával szemben,¹⁴³ mely messze alulmaradt a korábbi, hetven százalék körüli támogatottságokhoz képest.

A megválasztott elnök a Geisel-féle irányvonalat támogatók várakozásainak megfelelően, elődje kompromisszumkészebb, liberálisabb politikáját követte: folytatta az 1974-ben megkezdett nyitási politikát (*abertura*), majd 1978. augusztus 28-án amnesztia törvényt adott ki azok számára, akiket 1961 és 1978 között politikai beállítódásuk miatt bebörtönöztek. A rendszerben lezajló markáns belső erőátrendeződések egyik félreértelmezhetetlen jele volt, hogy a nyolcvanas évek elejére már nem volt tartható az országra 1966-ban erőszakosan ráerőltetett kétpárti politikai rendszer. A kormány ezért többek között feloszlatta a kormánypártként működő ARENA-t és az „ellenzéki” MDB-t, és engedélyezte a pártok alapítását. A

¹⁴² Az AI-5 tízéves alkalmazást követően, 1978. december 31-én került hatályon kívül.
http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/geisel.php letöltve: 2013-05-20

¹⁴³ A szavazás 1978. október 15-én zajlott.
http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/figueiredo.php letöltve: 2013-05-20

politikai élet szabadságát volt hivatott tovább erősíteni a Kongresszus 1981-es döntése is, melynek értelmében ezt követően az államok kormányzóit közvetlenül választották.

Az 1982-es választásokat, némileg meglepetést okozva, de az ARENA utódpartja, a *Demokratikus Szocialista Párt (Partido Democrático Social, PDS)* nyerte a *Brazíliai Demokratikus Mozgalom Párttal (Partido do Movimento Democrático Brasileiro, PMDB)* szemben, igaz mindössze 0,26 százalékos különbséggel, ami azonban a mandátumkiosztás szabályai alapján a 479 fős képviselőházban 35 hellyel jelentett többet.¹⁴⁴

A választásokon öt párt, a már említett PDS és PMDB mellett, a *Demokratikus Munkáspárt (Partido Democrático Trabalhista, PDT)*, a Brazil Munkáspárt és a Munkáspárt vett részt. A résztvevő pártoknál azonban még érzékletesebben írja le a helyzetet a leadott szavazatok eloszlása. A pontos szavazati arányokból megfigyelhető, hogy a konzervatív jobboldali PDS 43,22 százalékának – tehát a szavazatok kevesebb, mint felének – megszerzése mellett a fennmaradó 56,78 százalékot baloldali (13,82 százalék) vagy a PMDB, mint gyűjtőpárt esetében baloldalhoz közeli (42,96 százalék) pártok szerezték meg.¹⁴⁵ Mindemellett a három legnagyobb város, São Paulo, Rio de Janeiro és Belo Horizonte polgármesteri székét szintén ellenzéki jelöltek nyerték el. Az erőteljes politikai változások tehát minden vonalon a diktatórikus rendszer végnapjait jelezték előre.

A politikai életben bekövetkezett pozitív változásokat azonban beárnyékolta az egyre kedvezőtlenebb gazdasági mutatók. A munkanélküliség és az infláció okozta problémákat tovább súlyosbította az ország már említett hatalmas külföldi adósságállománya: Brazília ebben az időben 90 milliárd dolláros tartozásával a világ legnagyobb adósa korántsem megtisztelő címet érdemelt ki magának, az 1965–72 közötti időszakban megháromszorozva,¹⁴⁶ míg a hetvenes években közel

¹⁴⁴ http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/BRAZIL_1982_E.PDF letöltve: 2013-04-04

¹⁴⁵ <http://cdp.binghamton.edu/era/elections/bra82par.html> letöltve: 2013-05-20

¹⁴⁶ Az 1965-ben mért külföldi adósságállomány mértéke 3,5 milliárd USD-ről 1972-re 10 milliárd USD-re nőtt. KÁDÁR Béla: *Latin-Amerika gazdasági dilemmái*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, p. 252.

megtízszerezve korábbi adósságállományát.¹⁴⁷ A kormányzat gazdaságélénkítő, kiadáscsökkentő programja azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és borús jövőt vetített előre az ország számára. A helyzetet tovább rontotta, hogy az elnök sokat betegeskedett, egészségügyi kezelései idején pedig a gyenge politikai háttérű, civil alelnöke *Antônio Aureliano Chaves de Mendonça* nem tudott haladást elérni. A rendszer azonban még nem gyengült meg annyira, hogy az ellenzék át tudja vinni a Kongresszuson a közvetlen elnökválasztást indítványozó reformjavaslatát 1984 novemberében.¹⁴⁸ A gazdasági mutatók és a folyamatos és látványos növekedés miatt korábban népszerűségnek örvendő elnöki hivatal vesztett egykori fényéből, Figueiredo politikai liberalizmusa ellenére is népszerűtlen elnökké vált. Ezekben az években történhetett meg először, hogy tömeges sztrájkot hirdessenek a körülményeikkel elégedetlen autópári dolgozók. Ezek a folyamatok pedig a baloldali táborának – elsősorban a Munkáspárt (PT) – megerősödéséhez vezettek.¹⁴⁹ A visszafordíthatatlan változások – a megerősödni látszó többpártrendszer, a sztrájkok és a közvetlen elnökválasztást és gazdasági reformokat követelő tömegdemonstrációk – tovább erősítették a kormányzat szándékát a demokratikus átmenet békés lefolytatásával kapcsolatosan. Mindezek eredményeképpen 1985-ben, mandátuma lejártakor utód megnevezése már nem kerülhetett szóba, a Kongresszus az ellenzéki pártokat (PMDB, PDT, Liberális Front)¹⁵⁰ magába tömörítő *Demokratikus Szövetség* jelöltje, *Tancredo de Almeida Neves*, minas gerais kormányzó és a PDS jelöltje *Paulo Salim Maluf*, korábbi Sao-Pauló-i kormányzó között dönthetett.

Néhány évvel korábban, a hadsereg beleszólása nélküli, bár még közvetett, de mégis két civil jelölt között folyó, több párt képviselőjét magában foglaló, Kongresszus által lebonyolított választás megtartását senki nem remélhette, 1985. január 15-én azonban bekövetkezett a történelmi pillanat, melynek eredményeként 480 szavazattal, 180 ellenében, 26 munkáspárti tartózkodás mellett, a leadott voksok 72,4 százalékaival elsőprő többséggel Tancredo Nevest választotta meg elnöknek a

¹⁴⁷ ANDERLE Ádám: *Latin-Amerika története*, Budapest, Pannonica Kiadó, 1998, 165. o.

¹⁴⁸ http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/figueiredo.php letöltve: 2013-05-20

¹⁴⁹ <http://soulbrasileiro.com/main/brazil/brazilian-history/5-military-dictatorship-1964-1985/ditadura-militar-1964-1985/> letöltve: 2013-05-23

¹⁵⁰ A Liberális Frontot, a másik jelöltet, Paolo Salum Malufot indító PDS-ből kivált képviselők alkották.

Kongresszus.¹⁵¹ A sors fintora, hogy a megválasztott elnök, a beiktatása előtti napon súlyos hasi fájdalmakra kezdett panaszkodni, így nem tudta letenni az elnöki esküt, majd alig egy hónappal később, április 21-én elhunyt. A közben ügyvezető elnökként tevékenykedő alelnök, *José Sarney* még aznap letette az elnöki esküt, és teljes jogkörrel átvette az elnöki hatalmat, a diktatúra 21 éve után első civil elnökként.

A korszak bemutatása azonban véleményem szerint nem lehet teljes két terület ismertetése nélkül: ezek egyike az ország külpolitikája, a másik pedig a diktatúra megbuktatásában az elégedetlenség szülte belső feszültség által generált folyamatok mellett tevékenyen résztvevő, a demokratizálódást támogató, annak megteremtéséért nyíltan kiálló katolikus egyház. Ez utóbbi kapcsán röviden megjegyzendő, hogy a katolikus egyház a diktatúra első éveit követően, az elnyomás erősödésétől, de különösen a kínzásokról és kényszervallatásokról szóló első beszámolóktól kezdődően elkötelezte magát a lakosság támogatása mellett. Ez a támogatás számos formában valósult meg, így többek között különböző civil szervezeteket hozott létre vagy támogatott az egyház, elsősorban az ellenállók és a rendszer károsultjainak megsegítésére, valamint hozzájárult, hogy más elérhető hely nem lévén, a sztrájkot szervező, sztrájkoló munkások a templomokban találkozzanak, hogy a rendszer „zaklatása” nélkül tarthassák gyűléseiket. Ebben a korszakban a katolikus egyház volt az egyetlen szervezet, mely független maradhatott és tudott is maradni a diktatúrától, és így részben annak látókörén kívül is tudott kerülni.¹⁵²

2.6. Egy katonai diktatúra a nemzetközi közösségben

A diktatúra időszakának külpolitikája híven tükrözi a hatalmat gyakorlók mentalitásbeli különbségét elődeikhez képest. A rendszer mindenkori katonai vezetése az általuk képviselt ideológiához, valamint véleményem szerint nem utolsósorban az általuk viselt uniformishoz hűen erőteljesebb brazil jelenlétet kívántak elérni a nemzetközi közösségben. Ennek megteremtése érdekében pedig a korábbi időszakban az Egyesült Államokkal partneri – bár egyenlőtlen megosztású –

¹⁵¹ *Sarney's Presidency, 1985-90* <http://countrystudies.us/brazil/95.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁵² <http://isc.temple.edu/evanson/brazilhistory/brazil64topresent.htm> letöltve: 2013-05-20

kapcsolatban lévő Brazília, a diktatúrát megteremtő forradalmat csendesesen támogató Washingtonhoz fűződő viszonyát is hajlandó volt felülvizsgálni. A nemzetközi rendszer egyenlőtlenségeire hivatkozva, a két szuperhatalom árnyékában Brazília némileg *különutas politikát* folytatva kereste azt a megoldást, hogy kiléphessen a nemzetközi porondra, és alakítója lehessen a világ politikai, gazdasági és részben biztonságpolitikai folyamatainak is.

A külpolitikai felélénkülés első emblematikus irányítója Branco elnök külügyminisztere, *José de Magalhães Pinto* volt, aki „*Jóléti Diplomácia*” néven indított programot a brazil külkapcsolatok megerősítése érdekében. A Washingtonhoz fűződő kapcsolatok felülvizsgálata után, mely rávilágított azok előnytelenységére, az ország nemzetközi közösségben elfoglalt pozíciójának elemzése következett, mely a korszak relatíve csendes világpolitikai viszonyainak köszönhetően azzal a megállapítással zárult, hogy Braziliának a korábbi korlátozott külpolitikai mozgástér helyett egy, a méreteihez méltó, teljesen független külpolitikát kell folytatnia az elkövetkezendőkben. Az *Itamaraty*¹⁵³ jelszava tehát a fejlesztés lett.

Ennek megfelelően ettől kezdve minden alkalmat megragadott, hogy hangot adhasson elképzeléseinek és látványosan kivegye a részét a nemzetközi élet alakításában. Az első ilyen alkalomra 1968-ban került sor az Egyesült Nemzetek Szervezetének *II. Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciáján (UNCTAD)*, mikor a fejletlen országok védelmében a diszkriminációellenes és preferenciális bánásmód védelmében emelte fel a szavát, melyet megismételt a Latin-amerikai Gazdasági Bizottság *viña del mari* ülésén is a következő évben, ahol többek között felvetette egy kontinentális együttműködés lehetőségét is.

Védelmi kérdések terén a brazil álláspont a leszerelés támogatása volt, ellenben nem értett egyet a két szuperhatalom kölcsönös ellenőrzési rendszerével. Mindennél jobban azonban a *Non-proliférációs Szerződést (Nuclear Non-Proliferation Treaty, NPT)* ellenezte, mert azt saját szuverén jogainak korlátozásaként értelmezte a nukleáris fegyverek kifejlesztése területén, ennek

¹⁵³ Itamaraty a közkeletű neve a brazil külügyminisztériumnak, hivatalos nevén Külkapcsolatok Minisztériumának (*Ministério das Relações Exteriores, MRE*), mely nevét onnan kapta, hogy Brazília város fővárossá válása előtt, eredetileg a Rio de Janeiro-i Itamaraty Palotában volt elhelyezve. <http://www.aboutbrasil.com/travel/itamaraty.html> letöltve: 2013-05-20

megfelelően nem is csatlakozott az aláírókhoz: a szentesítés csak harminc évvel az 1968. július 1-i aláírásra megnyitást követően 1998. szeptember 18-án történt meg.¹⁵⁴ Ezen álláspontjának már korábban is hangot adott, mikor csak vonakodás után írta alá a *Tlatelolcoi Szerződés* néven ismertté¹⁵⁵ vált dokumentumot, melyet végül kontinentális riválisához, Argentínához hasonlóan 1967-ben szentesített¹⁵⁶ *João Augusto de Araújo Castro*, későbbi ENSZ nagykövet közbenjárására, aki 1968–69-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsának elnöki tisztségét is ellátta. Ezzel párhuzamosan azonban, hatalmi státuszát biztosítandó a brazil kormányzat tovább erősítette nukleáris kapcsolatait Izraellel, Franciaországgal, Indiával, valamint az Egyesült Államokkal.

A brazil vezetés felismerte, hogy a nemzetközi szerepnövekedést, a két szuperhatalom árnyékából való kilépést egymagában nem képes elérni, így szövetségesekre van szüksége. A megoldást a „*kollektív gazdasági biztonság*” elméletében találta meg a kormányzat, melynek értelmében a multilaterális diplomácia eszközrendszerét alkalmazva kell az ország külpolitikai súlyát növelni. Az ez irányú lépéseket többek között az ENSZ 1972-es Környezeti Konferenciáján, az azt követő évben az *Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT)* tokiói találkozáján, majd 1974-ben a *Tengerjogi Konferencia* alkalmával tette meg Brazília. A megerősödni látszó latin-amerikai ország ezt követően úgy gondolta, hogy új helye a nemzetközi rendszerben az Egyesült Államokkal való viszonyában is megerősíti, és a korábbinál kiegyensúlyozottabb együttműködést alakíthat ki Washingtonnal. Számításai azonban nem váltak valóra, sőt, az 1964-ben indított MEC-USAID tehát a brazil *Oktatási Minisztérium (Ministério da Educação)* és az USA Nemzetközi Fejlesztési Hivatala között kötött támogatási szerződés sem került meghosszabbításra.¹⁵⁷ A két ország közti távolságot tovább növelte a Médici elnök 1971-es amerikai látogatásán a házigazda részéről tapasztalt tartózkodó viselkedés. Az egyébként is túlfűtött hazafias érzelmeket tápláló, hazájukat olykor megsértve érző brazil vezetői körök

¹⁵⁴ <http://disarmament.un.org/treaties/t/npt> letöltve: 2013-05-20

¹⁵⁵ Hivatalos nevén *Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean*. Tulliu, Steve – SCHMALBERGER, Thomas [szerk.]: *A biztonság megértése felé*, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Stratégiai Védelmi Kutató Központ, 2001, p. 250.

¹⁵⁶ <http://opanal.org/opanal/Tlatelolco/status-i.htm> letöltve: 2013-05-04

¹⁵⁷ http://www.histedbr.fae.unicamp.br/navegando/glossario/verb_c_mec-usaid%20.htm letöltve: 2013-05-20

számára a látogatás kudarcot jelentett, melynek következtében újra napirendre került a kétoldalú kapcsolatok felülvizsgálata, mind politikai, mind katonai tekintetben. A kapcsolatok újrhangolásában meghatározó szerep jutott a korábban ENSZ nagykövetségként szolgáló Araújo Castrónak, aki a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok színesítésében, a nukleáris területen történő együttműködésben és a nemzetközi kapcsolatok vonatkozásában a jövőben felmerülő témák közös rendezésében látta a megoldást a felmerült feszültségek enyhítésére.

Brazília eközben a kontinentális ügyekre is figyelt. 1971-ben részt vett az uruguayi választások elcsalásában a nyeresre álló, baloldali *Frente Amplio* ellenében, valamint tevékenyen kivette részét a számos latin-amerikai ország – Chile, Argentína, Paraguay, Uruguay, Bolívia, majd később Ecuador és Peru – titkosszolgálatának tagjaiból álló csoport által kidolgozott *Condor Művelet (Operação Condor)* végrehajtásában, mely során az USA hathatós támogatásával számos, elsősorban baloldali politikai szereplő likvidálására került sor. Az áldozatok száma pontosan nem ismert, de nagyságrendileg mintegy 60 000-80 000 fő veszthette életét az évek alatt.¹⁵⁸ Az ezredforduló idején számos találgatás jelent meg, különböző tanúvallomásokra és diplomáciai iratokra hivatkozva, hogy két korábbi brazil elnök, a megbuktatott Goulart és Kubitschek sem a közvélemény által ismert módon halt meg,¹⁵⁹ hanem a Condor Művelet keretében erőszakosan vetettek véget életüknek.¹⁶⁰

Erre az időszakra tehető, amikor Brazília egyre több figyelmet kezdett fordítani a kevésbé fejlett régiókra. Latin-Amerika és Afrika fejlődő országaival technikai fejlesztési programokat indított, melyekhez egyes helyeken nagyobb beruházások is kapcsolódtak, elsősorban az energia- és a kommunikációs szektorban. A program keretében 1972 folyamán Gibson Barboza külügyminiszter számos afrikai országba, így Szenegálba, Ghánába, Togóba, Dahomeybe (ma Benin),

¹⁵⁸ OLEA, Víctor Flores: *Operación Cóndor* <http://www.eluniversal.com.mx/editoriales/34023.html> letöltve: 2013-05-20

¹⁵⁹ Ezt az elképzelést erősíti a *Tribuna* brazil újságban megjelent, *Henrique Teixeira Lott* tábornoktól származó, Goulart-ra és Kubitschekre vonatkozó idézet is, mely szerint „Ezek az emberek nem foglalhatják el a [z elnöki] hivatalt, nem kellene, hogy elfoglalják, és nem is fogják elfoglalni.” BOURNE, Richard: *Political Leaders of Latin America*, Harmondsworth, UK, Penguin Books Ltd., 1969, p. 211.

¹⁶⁰ *Operación Cóndor: presión de Brizola sobre la Argentina* <http://edant.clarin.com/diario/2000/05/06/i-03702.htm> letöltve: 2013-05-20

Gabonba, Zairébe (ma Kongói Demokratikus Köztársaság), Nigériába, Kamerunba és Elefántcsontpartra tett látogatást. Az évek haladtával az arab-izraeli kapcsolatokban a kezdeti Izrael-pártiság tudatos semlegességbe, majd egyre inkább az Arab Liga támogatásának irányába kezdett eltolódni.

Az egyetlen terület, ahol nem igazán lehet elmozdulásról beszélni, az a portugál-brazil kapcsolatok voltak, melyek a megszokott, tradicionálisan kiegyensúlyozott szinten maradtak, bár felmerült egy szorosabb, portugál nyelvű országokat összefogó társulás megszervezése, a terveknel azonban nem jutott tovább az ügy.

2.7. A rendszer végnapjai – a diktatúra margójára

Huszonegy év, öt kormány, egy háromfős katonai junta, mindösszesen nyolc katonai vezető, akik alapján véve változtatták meg Brazília sorsát. Egy 2007-es tényfeltáró bizottsági jelentés 339 dokumentált esetet tárt fel, melyekben bizonyíthatóan kormányzati megrendelés alapján hajtottak végre politikai gyilkosságokat és emberrablásokat, melyek során számos ellenzéki tűnt el. A több mint 500 oldalas jelentés azonban arra is kitér, hogy ennél a számnál jóval több személyt vallatott, kínozott és börtönzött be a diktatúra gépezete.¹⁶¹ A brazil társadalomban még a mai nap is jelen lévő kérdéskör megnyugtató lezárása érdekében a jelenlegi elnök, az 1970–73 között szintén börtönbüntetésre ítélt *Dilma Rousseff* az *Igazság Bizottsága (Comisión de la Verdad)* néven széles körű társadalmi és politikai támogatottsággal egy hétfős testületet állított fel az 1964 és 1985 között az emberi jogok megsértésével elkövetett bűntettek kivizsgálása és jogi útra terelése érdekében.¹⁶² A Bizottság első vádemelését 2012. március 21-én tette meg *Sebastiao Curio Rodrigues de Moura ezredessel* szemben, akit azzal vádolnak, hogy 1974-ben az ő parancsára rabolták el, kínozták meg és ölték meg az *Araguaia*

¹⁶¹ *Livro do governo culpa ditadura por tortura e mortes*

<http://www1.folha.uol.com.br/folha/brasil/ult96u323017.shtml> letöltve: 2013-05-20

¹⁶² KASZAB Zsuzsa: *Brazília leszámol a diktatúrák bűneivel és a korrupcióval*

<http://www.latinport.hu/index.php/politika/brazilia/3601-leszamol-a-diktaturak-bneivel-es-a-korrupcioval> letöltve: 2013-04-19

gerillacsoport öt tagját.¹⁶³ Az ügy tisztázása azonban a jelenlegi állás szerint még várat magára, mert a bíróság a már említett 1979-es amnesztiatörvényre utalva leállította az eljárást, arra hivatkozva, hogy az megtiltja a katonai diktatúra ideje alatt elkövetett politikai indíttatású bűncselekmények ügyében eljárások indítását.¹⁶⁴ Véleményem szerint azonban a felfüggesztést elrendelő bíró hivatkozása megtámadható, hiszen a citált jogszabály maga is a diktatúra idején keletkezett, így annak kötelező ereje – kiváltképp az emberi jogi bűncselekmények elkövetése alóli felmentés témájában – erősen megkérdőjelezhető mind jogilag, mind erkölcsileg.

Összegezve a diktatúra két évtizedének történéseit – szándéktól függetlenül – úgy gondolom, hogy az események (nem csak és kizárólag a jogsértések és a fejlődés kapcsán) feltették Brazíliát a világpolitika térképére. A korábban mindössze regionális – ott sem mindig meghatározó – szerepben létező ország a brazil gazdasági csoda, a növekvő olajeladások és a más szegmensekben szintén emelkedő szintet mutató teljesítmény miatt, valamint a katonai diktatúra sajátos jellemvonásaiból adódóan, erőt sugárzó, határozott fellépésének köszönhetően a külpolitika terén, erőteljesebb jelenlétre tett szert a nemzetközi porondon. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy az ENSZ 1945-ös megalakulását követő mindössze húsz évből – a diktatúra kezdetéig – Brazília négy alkalommal volt a Biztonsági Tanács nem állandó tagja. Ez különösen akkor tűnhet kimagasló teljesítménynek, ha azt a tényt is figyelembe vesszük, hogy az ENSZ BT 1965-ös reformjáig a jelenlegi tíz nem állandó tag helyett csak hatot választottak, valamint, hogy egészen a mai napig 13 olyan régióbeli állam van, amely még soha nem jutott szerephez a Biztonsági Tanács munkájában.¹⁶⁵ A diktatúra két évtizede alatt azonban mindössze egyetlen alkalommal, 1967–68-ban tölthetett be hasonló funkciót a latin-amerikai állam, mely véleményem szerint szemléletesen érzékelteti a katonai diktatúra megítélését a nemzetközi közösség szemében.

¹⁶³ *Brazília: megtörtént az első vádemelés a diktatúrák bűnei miatt*
<http://www.latimoport.hu/index.php/politika/brazilia/3376-brazilia-megtoertlnt-az-els-vademeles-a-diktaturak-bnei-miatt> letöltve: 2013-04-19

¹⁶⁴ BROOKS, Bradley: *Brazilian judge blocks request by prosecutors to file charges tied to dictatorship crimes* <http://brazilportal.wordpress.com/tag/sebastiao-curio-rodrigues-de-moura> letöltve: 2013-05-20

¹⁶⁵ Barbados, Dominikai Köztársaság, El Salvador valamint Haiti.
<http://www.un.org/en/sc/members/notelected.shtml> letöltve: 2013-04-15

A populista nacionalista kormányzatok azonban a hatalmas infrastrukturális és ipari fejlesztések ellenére is rendkívüli gazdasági és szociális terheket hagytak örökül: az infláció az 1980-as – már akkor is szintén magas – 90,2 százalékról 1985-re, a diktatúra utolsó évére már 225,99 százalékos éves szintre emelkedett,¹⁶⁶ a bruttó államadósság mértéke pedig elérte a GDP 50,2 százalékát.¹⁶⁷ A szegénység és annak jóval nehezebben kezelhető válfaja, a mélyszegénység hatalmas mértéket öltött, ezzel párhuzamosan a nyolcvanas évek elejétől az utcai bűnözés is kezelhetlenné kezdett válni a nagyobb metropoliszokban. Egyfajta kontraproduktív hatásként pedig megfigyelhető volt a hadsereg presztízsvesztése, a katonai hivatás megbecsültségének, majd az évek folyamán a katonai költségvetés csökkenése is.¹⁶⁸ A diktatúra húsz éve tehát alapjaiban változtatta meg Brazília helyét, helyzetét, szerepét mind saját lakossága, mind pedig a külvilág számára.

2.8. Következtetések

Jelen fejezetben Brazília huszadik századi történetének meghatározó korszakát, a katonai diktatúra huszonegy évét mutattam be a totalitárius rendszer kiépítésétől és megszilárdulásától, a reformok bevezetésén át a demokratikus átmenetig. *A Latin-Amerika történetében számos esetben hatalomra kerülő caudillok és a katonai diktatúrák szerves részét képezik a régió sajátos fejlődésének.* Azonban az elemzett időszakban kulcspozícióba kerülő, a brazil fegyveres erők legfelsőbb szintjéről kikerülő vezetők egy újfajta szemléletmódot hoztak a kontinens autokratikus rendszereihez képest. Az elnöki tisztséget betöltő tábornokok egyfajta *missziós tudattal* akarták megreformálni Brazíliát, és ennek érdekében a gazdaság és a társadalom egészét érintő, nagyszabású reformintézkedéseket dolgoztak ki és vezettek be. A „brazil csoda” néven közismertté vált évek kimagasló gazdasági eredményei, valamint a lakosság mindennapi életében beköszöntött életminőségbeli javulások azonban csak az érem egyik oldalát mutatják. A bevezetett intézkedések számos ponton semmibe vették a modern demokráciák szabályait, sértették a polgári

¹⁶⁶ http://www.indexmundi.com/brazil/inflation_rate_%28consumer_prices%29.html letöltve: 2013-05-20

¹⁶⁷ PESSOA, Mário Falcão: *Fiscal policy in Brazil and Japan*, Ministry of Finance, National Treasury Secretariat, Tokió, 2004, p. 4.

http://www3.tesouro.gov.br/servicos/download/mario_finalreport.pdf letöltve: 2013-04-04

¹⁶⁸ <http://isc.temple.edu/evanson/brazilhistory/brazil64topresent.htm> letöltve: 2013-05-15

és szabadságjogokat, megszüntették a közvetlen választás intézményét. A hatalom megtartása érdekében intézményeket hoztak létre, meglévőket központosítottak.

A hidegháború superhatalmi szembenállásának évtizedei alatt Brazília nem tudott érdemben javítani a nemzetközi rendszerben betöltött pozícióján, és a stratégiaileg nagyobb fontossággal rendelkező válságkörzetek, mint a Szezi-csatorna, Kuba vagy a délkelet-ázsiai térség mögött mindössze másodlagos szerephez jutott. Az ország a méretei és a rendelkezésére álló erőforrások, valamint a beáramló jelentős mennyiségű tőke és hitel ellenére sem volt képes stabil és fenntartható gazdaságot kiépíteni és elsőszámú regionális hatalommá válni. Emellett a gazdasági fellendülés és a jóléti intézkedések egy részének finanszírozása sem tudott önerőből megvalósulni, nagymértékű eladósodásba sodorva az országot.

A diktatórikus hatalomátvétel tehát nem nevezhető sikertörténetnek, hiszen hosszú távon se gazdasági, se társadalmi területen nem hozott jelentős fejlődést. Sikereket – ha limitált mértékben is – elsősorban a kialakult nemzetgazdasági szemléletmód kapcsán tudott felmutatni Brazília, valamint a diktatúrát támogató, jobboldali beállítódású csoportok részéről beszélhetünk még politikai sikerekről, tekintettel arra, hogy a kommunisták illetve egyéb baloldali pártok nem jutottak szerephez, pusztá létezésük is ellehetetlenedett.

3. Az Új Köztársaság

3.1. A Sarney-kabinet és az átmenet évei

José Sarney de Araújo Costa (születési nevén *José Ribamar Ferreira de Araújo Costa*) először a jobbközép *Nemzeti Demokrata Unió (União Democrática Nacional, UDN)* kongresszusi képviselője volt az ötvenes években, a későbbiekben politikailag egyre jobbra tolódó Sarney, az 1964-es puccskísérlet, majd a katonai diktatúra elkötelezett támogatója lett, majd ezt követően az ARENA párt tagja, 1979-ben elnöke lett, végül a párt képviselőjében beválasztották a Szenátusba. A történelem pikantériája, hogy azzal a Tancredo Nevessel indult alelnökjelöltként közös listán, aki a korábbi ellenzéki párt, az MDB soraiban politizált, bár Sarney ekkor már a liberális párt, a PFL színeiben tevékenykedett, mielőtt jelenlegi pártjába az PMDB-be át nem lépett.

A katonai körökben a diktatúra évei alatt nem igazán kedvelt Sarney – akinek karrierje emiatt sokáig nem is teljesezhetett ki igazán – véleményem szerint végül akár egyfajta biztosítéka is lehetett a régi rendszer támogatói számára, hogy az elkerülhetetlen változások mégsem lesznek olyan drasztikusak, legalábbis a diktatúra meghatározó személyiségei számára. Bár Sarney ilyen irányú, egyfajta biztosítékként betöltött szerepére nincsenek írásos bizonyítékok, azonban úgy gondolom, hogy alkotmányos szempontból mindenképpen elgondolkodtató, hogy miként is zajlódhattak le a folyamatok úgy, ahogy ezt a történelemből tudjuk. A dátum 1985. március 14. João Figueiredo, a diktatúra utolsó elnökének mandátuma március 14-én lejárt, a megválasztott elnök és a vele közösen megválasztott alelnök másnapra, március 15-re tervezett ünnepélyes eskütétele azonban csak részben történhetett meg, mert az elnöki szék várományosa azon nem tudott részt venni. Az Alkotmány azonban az elnöki poszt betöltésének helyettesítési sorrendjét úgy határozza meg, hogy az elnököt az alelnök, majd őt követően a Képviselőház elnöke helyettesítheti. Mivel azonban *Ulysses Guimarães*, a Képviselőház elnöke már február 1-jén letette hivatali esküjét, így az alkotmány szerint jogosulttá vált az elnöki poszt megüresedése után az elnöki esküt letenni és átvenni a hivatalt, a választások időpontját pedig 90 napon belül újra kitűzni.¹⁶⁹ Ő azonban egyéb megfontolásból

¹⁶⁹ *Sarney's Presidency, 1985-90* <http://countrystudies.us/brazil/95.htm> letöltve: 2013-05-20

visszalépett Sarney javára,¹⁷⁰ aki letéve az alelnöki esküt, e szerepében ügyvezető elnök lett, majd Neves áprilisi halálát követően teljes joggal foglalta el az elnöki posztot.¹⁷¹

Sarney már az első évében rendkívül sok nehézséggel találta magát szemben. Egyrészt, mert Neves halála felkészületlenül érte, másrészt pedig az 1985-ös rendszer egy köztes állapotot képviselt a diktatúra és egy demokratikusan működő állam között, így Sarney első feladatai között szerepelt egy új alkotmány megszerkesztése és elfogadtatása. Ennek megfelelően 1986 elején egy alkotmánykiegészítést fogadtatott el az új alkotmány elkészítésére vonatkozólag, melynek értelmében 1987 februárjában elkezdődhetett a dokumentum szövegezése. Az alaptörvényt, mintegy másfél éves alkotmányozó munkát lezárva 1988. október 5-én fogadta el az Alkotmányozó Nemzetgyűlés, beteljesítve ezzel Neves legfontosabb kampányígéretét. Az új alkotmány elfogadásával többek között helyreálltak a polgári és szabadságjogok, a közvetlen és szabad választás intézménye. A dokumentum megszüntette az erőszakos központosítást, és jelentős hatalmi jogosítványokat delegált állami és helyi szintekre, valamint rendezte az általános egészségügyi ellátás kérdését. Minden módosítása közül azonban a legfontosabbnak megteremtette a lehetőséget Brazília első demokratikusan választott elnökének hatalomra kerüléséhez 1960 óta.

Elnöki munkájában, különösen a kezdeti időszakban – furcsamód a korábbi kormányok gyakorlatának megfelelően – sokat támaszkodott az SNI vezetőjére, *Ivan Souza Mendes tábornokra*, a már említett Guimaraes és *Fernando Henrique Cardoso*, a Szenátus elnöke, későbbi elnök pedig egyfajta informális miniszterelnöki szerepben segítették munkáját. A politikai élet demokratizálásának jegyében Sarney legalizálta a két korábban betiltott kommunista pártot, a *Brazíliai Kommunista Pártot*

¹⁷⁰ Elgondolásomat talán a Neves és a katonai diktatúra belső körei között kötött megállapodás is alátámasztja, melynek értelmében – a katonaság beleegyező támogatásáért cserébe – az 1964 után a hadseregből lázadásért elbocsátottak nem kapnak amnesztiát és nem rehabilitálják őket, nem kerül felállításra a Kongresszustól független Alkotmányozó Nemzetgyűlés, valamint az új alkotmány hatályba lépése előtt nem törölnek vagy módosítanak egyetlen, a diktatúra alatt hozott rendeletet sem. *Sarney's Presidency, 1985-90* <http://countrystudies.us/brazil/95.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁷¹ Az ügy hátterét azonban a „*Brazil Demokrácia Nagyapjának*” is nevezett Guimaraes 1992-es helikopterszerencsétlenségben bekövetkezett halála miatt már valószínűleg sosem tudhatjuk meg. BROOKE, James: *Ulysses Guimaraes, 'Grandfather' Of Brazilian Democracy, Is Dead* <http://www.nytimes.com/1992/10/14/world/ulysses-guimaraes-grandfather-of-brazilian-democracy-is-dead.html> letöltve: 2013-05-20

(*Partido Comunista do Brasil, PCdoB*) és a *Brazil Kommunista Pártot (Partido Comunista Brasileiro, PCB)*, választási jogot adott az analfabétáknak, és engedélyezte a közvetlen választások megtartását valamennyi tartomány fővárosában.

Minden igyekezete ellenére az 1985. november 15-i helyhatósági választásokat megelőző fél év teljesítménye elbizonytalanította a lakosságot a PMDB-vel kapcsolatban, így a párt csak mérsékelt sikereket tudott felmutatni. A helyzetet a gazdaság helyreállítását célzó *Cruzado Terv (Plano Cruzado)* 1986. február 28-i bejelentése változtatta meg, mely reménnyel töltötte el az embereket, hogy van megoldás az ország pénzügyi helyzetének konszolidálására. A kezdetekben hatásosnak tűnő terv azonban nem tudta orvosolni a hiperinflációt, valamint a fogyasztói árindex exponenciális növekedésének problémáját. Ez utóbbi a Sarney adminisztráció hatalomra kerülésének évében mért 362 real értékről a ciklus végére 328 113 realra nőtt. Az infláció pedig az említett időszak alatt 226 százalékról 1 430 százalékra emelkedett.¹⁷² Az infláció folyamatos növekedése alól csak az 1986-os év volt kivétel, mikor közel 100 százalékkal mérséklődve, 147 százalékos éves szinten állt meg, köszönhetően a Cruzado Terv kezdeti sikereinek.

A gazdasági élet élénkítéséhez Sarney külföldi szövetségest is keresett. 1985-ben tárgyalásokat kezdett *Raúl Alfonsín* argentin elnökkel a két ország közötti közös piac felállításáról. Az együttműködés első lépéseként közös fizetőeszköz, a *gaucho* bevezetését határozták el. Az elképzeléseket 1987. július 17-én az argentin Viedmában aláírt *Programa de Integración y Cooperación Económica Argentina-Brasil (PICE)*, azaz *Argentín-Brazil Gazdasági Integrációs és Együttműködési Program* címet viselő szerződésben tették hivatalossá.¹⁷³

A Cruzado Terv sikertelensége után, a következő évben meghirdetett *Bresser Terv (Plano Bresser)* és az 1989-es *Nyár Terv (Plano Verão)*¹⁷⁴ alapvetően hasonló

¹⁷² WATKINS, Thayer: *The Hyperinflation in Brazil, 1980-1994* <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/brazilinfl.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁷³ Négy évvel később e szerződés képezte alapját a „*Déli Közös Piacként*” is emlegetett *MERCOSUL*-nak, mely részletesebben is bemutatásra kerül a későbbiekben.

¹⁷⁴ Ez utóbbi terv lényegében azt célozta meg, hogy az ország a választás évében elkerülje a hiperinflációt, és a kormányzat képes legyen javítani népszerűségi mutatóin. *Brazil The 1985-89*

gazdasági eszköztárat kívánt alkalmazni, mely lényegében az árak befagyasztását és a fizetések ehhez mért kiigazítását, valamint az indexálás tilalmát jelentette. A vélhetően a politikai népszerűség növelése érdekében túlságosan hosszúra nyúlt ármaximalizálás és a hatalmas külső adósságállomány miatt azonban egyik terv sem mutatkozott életképesnek, mint ahogyan az általuk bevezetett fizetőeszközök – a *Cruzado* és a *Cruzado Novo* – sem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.¹⁷⁵ A belső piac és a bevételi források rendezetlensége miatt a külső adósságait törleszteni nem tudó Brazília előtt fizetéseképtelensége miatt bezáródtak a nemzetközi pénzügyi piacok ajtóit, mely tovább rontotta az ország s ezáltal a lakosság helyzetét.

A ciklusa kezdetén rendkívül közkedvelt Sarney¹⁷⁶ a gazdaságpolitikai fiaskóktól megtépázott népszerűségét tovább rontva korrupciós botrányba keveredett. Az ügy felderítését végző kongresszusi vizsgálóbizottság jelentésében az elnök felelősségre vonására tett javaslatot, ez a kezdeményezés azonban a Képviselőházban elbukott.¹⁷⁷ A felhozott vádak és a sorozatosan kudarcba fulladó konszolidációs tervek miatt megoldatlan gazdasági problémák és az ebből fakadó, egyre növekvő pénzügyi terhek miatt népszerűtlenül búcsúzott pozíciójából. Mindezek következményeként az 1989-es elnökválasztás tétje már csak az lehetett, hogy a választók, kit támogatnak a Sarney-kabinettel szemben leginkább kritikus két párt jelöltjei, a *Nemzeti Újjáépítés Párt (Partido da Reconstrução Nacional, PRN)*¹⁷⁸ színeiben induló *Fernando Collor de Mello* és riválisa a munkáspárti (PT) *Lula da Silva* közül.

Period http://www.photius.com/countries/brazil/economy/brazil_economy_the_1985_89_period.html
letöltve: 2013-05-20

¹⁷⁵ Az idézett írás szerzője a Sarney-kabinet egyik pénzügyminisztere, *Luiz Carlos Bresser-Pereira*, aki 1987. decemberi lemondásáig, nyolc hónapon át töltötte be ezt a tisztséget. BRESSER-PEREIRA, Luiz Carlos: *Brazil's inflation and the Cruzado Plan, 1985-1988*, p. 1.

<http://www.bresserpereira.org.br/papers/1988/99TwoBrazilianPriceFreezes.pdf> letöltve: 2013-05-20

¹⁷⁶ A jelenleg harmadik alkalommal a Szenátus elnöki tisztségét betöltő egykori elnök rendelkezik a leghosszabb – 1958 óta tartó – képviselői múlttal, mely során vagyona is megtöbbszöröződött. A *The Economist* gazdasági hetilap „Ahol még dinoszauruszok barangolnak” (*Where dinosaurs still roam*) címmel 2009 februárjában cikket jelentetett meg róla, ahol szenátusi elnöki kinevezését a „félfeudális politika győzelmének” nevezte, Maranhão állam oligarchájának titulálva Sarneyt. *A Brazilian political boss – Where dinosaurs still roam* http://www.economist.com/node/13062220?story_id=13062220
letöltve: 2013-05-20

¹⁷⁷ <http://countrystudies.us/brazil/95.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁷⁸ Az 1985-ben eredetileg Fiatalok Párt (*Partido da Juventude, PJ*) néven alapított politikai szerveződés jelenleg *Keresztény Munkáspárt (Partido Trabalhista Cristão; PTC)* néven működik. <http://www.ptcmg.org.br> letöltve: 2013-04-04

3.2. Collor és Franco elnöksége

1989. november 15. Egy dátum, ami valószínűleg sokáig fennmarad a brazil történelemben: Fernando Collor de Mello, a Nemzeti Újjáépítés Párt jelöltje, demokratikus keretek között, az 1988-as Alkotmány szabályainak megfelelően, a választás második fordulójában az érvényesen leadott szavazatok 53,1 százalékát megszerezve¹⁷⁹ megnyerte az első szabadon rendezett elnökválasztást, a diktatúra hatalomra kerülése előtti utolsó elnökválasztás óta eltelt 29 év alatt először.

Collor elnökségének programja nagyjából négy nagyobb problémakör rendezését tűzte ki célul maga elé: a politikai rendszer stabilitásának megerősítése érdekében befejezni az átmenetet a katonai diktatúra és a 21. századi kihívásokra válaszolni képes demokratikus Brazília között; a hiperinfláció megfékezése a gazdasági konszolidáció érdekében; az ország modernizálása, valamint végül, de nem utolsósorban, a Sarney-adminisztráció korrupciós ügyeinek felderítése és a résztvevők – lehetőleg látványos – megbüntetése a politikai háttértámogatás megteremtése miatt.

A fiatal – hivatala megkezdésekor mindössze negyvenéves – energikus és a médiában rendkívül jól mutató Collor elődjéhez hasonlóan szintén népszerűen kezdte meg elnöki ciklusát, mellyel szemben a választók hatalmas várakozásokat támasztottak. Azonban tekintettel arra, hogy az elnököt egy kis párt jelölte, munkája során nem tudott a Kongresszusban ülő párttársainak támogatására hagyatkozni, hiszen a PRN az 1986-os parlamenti választáson¹⁸⁰ nem jutott mandátumhoz, s ezen az 1990 októberében megtartott képviseléválasztás is csak részben változtatott, valamelyest megerősítve az elnök támogatottságát: a Képviselőházban 8,3 százalékkal az 502 képviselői helyből 40-et szerzett meg, míg a 31 fős Szenátusba 4 főt delegálhatott.¹⁸¹

¹⁷⁹ KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1989*

<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1989.html>
letöltve: 2013-05-20

¹⁸⁰ Ekkor még Fiatalok Párt néven.

¹⁸¹ <http://cdp.binghamton.edu/era/elections/bra90par.html> letöltve: 2013-05-20

Első és legfontosabb feladatuként, beiktatása másnapján, 1990. március 16-án, meghirdette a *Plano Collort*, hivatalos nevén az *Új Brazília Tervet (Plano Brasil Novo)*, mely értelmében befagyasztotta valamennyi bankbetétet és a pénzügyi befektetéseket, ezzel mintegy 50 milliárd USD-t vett ki az emberek zsebéből. Az alig néhány éve forgalomban lévő brazil fizetőeszköz, a Cruzado Novo helyett pedig bevezette a *Cruzeirot*, mellyel egybekötve ezerszeresére értékelte fel a brazil pénznem árfolyamát. Az új fiskális politika inflációcsökkentő hatása azonban mindössze fél évig tartott, a megválasztásának évében 1 430,7 százalékos infláció 1990-re éves szinten elérte a 2 947,7 százalékot, ez ugyan 1991-ben meggyőző csökkenést mutatva 432,8 százalékra redukálódott, azonban a következő évtől kezdve újra rohamosan növekvő tendenciát mutatott.¹⁸² Szintén gazdaságélénkítő programjában szerepelt a közszféra közel egymilliós dolgozói létszámának 300 000 főre való drasztikus csökkentése, a kormányzati gépjárműpark és lakástulajdonok, valamint állami vállalatok átvilágítása és nagyszámú értékesítése.¹⁸³ A várt gazdasági konszolidáció elmaradása azonban erőteljesen megtépázta az egyébként a média nyújtotta lehetőségeket remekül kihasználó Collor népszerűségét. Így további gazdaságélénkítő lépések megtételére kényszerült a kormányzat. Ezek egyike volt az importkorlátozások megszüntetése, mellyel azonban kontraproduktív hatást váltott ki a kabinet: a kedvezőtlen hazai környezetben, a lelassult brazil gazdaság miatt külföldi versenytársaihoz képest előnytelenebb helyzetben lévő, meggyengült vállalatok ezt követően tömegesen jelentettek csődöt, kerültek eladásra vagy függesztették fel tevékenységüket, így ugrásszerűen megnőtt a munkanélküliek száma, akik a vállalkozásokhoz hasonlóan szintén a kormányzattól vártak – elsősorban pénzügyi – segítséget. Ebben a helyzetben tehát nem okozott nagy meglepetést, hogy az elnök pártja a korábban már ismertetett gyenge eredményeket tudta csak felmutatni az 1990. októberi parlamenti választásokon.

Nem sokkal később, az egyébként is népszerűségi mélypontra került kormányt újabb, nem várt csapás érte. 1991 májusában, *Pedro Collor*, az elnök testvére, saját bátyját és a választási kampány pénzügyi vezetőjét, *Paulo César Fariast* vádolta meg

¹⁸² <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/countries?page=4> letöltve: 2013-05-20

¹⁸³ *Collor de Mello's Presidency, 1990-92* <http://countrystudies.us/brazil/96.htm> letöltve: 2013-05-20

korupcióval és befolyással való üzérkedéssel.¹⁸⁴ Ezt követően a rendőrség és a Kongresszus is vizsgálatot indított, az elnök pedig eközben a média segítségével arra kérte a lakosságot, hogy az utcán demonstrálva biztosítsák őt támogatásukról a „puccsista erőkkkel” szemben. 1992 márciusában újabb korupciógyanús tevékenységekről szóló hírek kapcsán Collor a „mentsd a menthetőt” elv alapján a három katonai minisztérium, valamint a szakember által vezetett egészségügyi és oktatási minisztériumot irányítókon kívül teljes kabinetjét menesztette.¹⁸⁵ A hosszadalmas ügy alaposan felborzolta a kedélyeket, hiszen Collor éppen, mint a korupció-ellenes küzdelem egyik vezéralakja került az elnöki székbe. 1992. augusztus 11-én a *Hallgatói Önkormányzatok Országos Szövetsége (União Nacional dos Estudantes, UNE)* tömegdemonstrációt hirdetett Collor ellen, ezeket mozgatva meg a kormányzat Janus-arcú politikája elleni fellépésért.¹⁸⁶

Mindössze két héttel később, augusztus 26-án, a kongresszusi vizsgálóbizottság jelentése bizonyítottan találta a felhozott vádakat, miszerint a kormányzati szerződésekből származó bevételekből az elnök és körei 40 százalékot kértek vissza, közel kétmilliárd USD-s éves „bevételt” generálva így maguknak.¹⁸⁷ A zárójelentés megállapításainak következtében a Képviselőház szeptember 29-én alkotmányos vádemelési eljárást (*impeachment eljárás*) indított az elnökkel szemben, melynek végszavazása 441 támogató szavazattal, 38 ellenében megszavazta az elnök elmozdítását hivatalából. A döntés gyors meghozatalának egyik feltételezett indoka, hogy számos képviselő is érintett volt még az ügyben, akik saját pozíciójukat féltették a további vizsgálatoktól. Collor látva a helyzet menthetetlenségét a szenátusi szavazás előtt lemondott az elnökségről. Ezt azonban a Szenátus nem vette figyelembe, ezért megtartották a szavazást a kérdésben, annak másodszori megerősítése után így Collor nemcsak elnöki hivatalától kellett, hogy megváljon, de az alkotmány értelmében tíz évre eltiltották a politikai jogok gyakorlásától.¹⁸⁸

¹⁸⁴ BROOKE, James: *Corruption Charge Taints Brazil Leader* <http://www.nytimes.com/1992/05/25/world/corruption-charge-taints-brazil-leader.html> letöltve: 2013-05-20

¹⁸⁵ Collor de Mello's Presidency, 1990-92 <http://countrystudies.us/brazil/96.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁸⁶ BOSQUE, Tom: *Looking back at Collor* <http://www.brazzil.com/blaoc96.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁸⁷ Collor de Mello's Presidency, 1990-92 <http://countrystudies.us/brazil/96.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁸⁸ http://www.brasil.gov.br/sobre/history/periods/republican-brazil-1/br_model1?set_language=en letöltve: 2013-05-20

Az elnöki pozíció megüresedésével *Itamar Augusto Cautiero Franco* alelnök került az ország élére a következő választásokig. Franco már alelnökké való jelölésekor többször kimutatta, hogy sokban különbözik Collortól, sem annak privatizációs politikájával, sem a külsőségek túlzott hajhászásával nem értett egyet, így elnökként első és legfontosabb dolgát nem esett nehezére megtenni: elhatárolódni elődje politikai vonalától, majd ezzel párhuzamosan megerősíteni kormánya támogatottságát, mind politikai, mind társadalmi szinten.¹⁸⁹ E tervét egy nemzeti nagykoalíció formájában kívánta megvalósítani a három legnagyobb párt, a PMDB, a PFL és a PSDB, a *Brazil Szociáldemokrata Párt (Partido da Social Democracia Brasileira)* összefogásával. Mindössze nyolc hónap alatt három pénzügyminiszter menesztését követően, ez utóbbi párt részéről, saját kormányának külügyminiszterét, *Fernando Henrique Cardosot* kérte fel a pénzügyminiszteri teendők ellátására.¹⁹⁰ A Cardoso által megalkotott *Plano Real*, a *Valódi Terv*, 1994. július 1-jén lépett életbe, egy új pénznem, a *real* bevezetésével s árfolyamának az USA dollárhoz rögzítésével szándékozta megállítani az inflációt, sikeresen. Bár a folyamat lassan ment végbe, az infláció addig elképzelhetetlen szintre csökkent. A hosszú lefolyás azonban jelentősen megdrágította a hazai termékeket a külföldiekkel szemben, mely deficitet eredményezett, a régóta várt pozitív folyamatok beindulása, valamint a brazil piac nagysága ellensúlyozták a negatív körülményeket és az országba vonzotta a nemzetközi befektetőket, az így beáramló pénz pedig egyensúlyba kezdte hozni az ország gazdaságát.¹⁹¹

A korszak Brazíliájára annyira jellemző korrupciós ügyek Franco elnökségét sem kerülhették el: 1993 októberében a Kongresszus saját tagjainak átvilágítására vizsgálóbizottságot hozott létre, egy még a Sarney-kormányzat idején a költségvetési bizottságból induló, szerteágazó korrupciós ügy felderítése érdekében. A lemondását fontolgató elnök végül egy közmegebecsülésnek örvendő civilekből álló csoportot hozott létre *Különleges Vizsgálóbizottság (Comissão Especial de Investigaçao, CEI)* néven. A feltárt jogsértések következményeként számos felső- és középvezetőt távolítottak el hivatalából, valamint több esetben katonatisztek vettek át civil

¹⁸⁹ *Franco's Presidency, 1992-94* <http://countrystudies.us/brazil/97.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁹⁰ *Franco's Presidency, 1992-94* <http://countrystudies.us/brazil/97.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁹¹ BUZÁS Sándor: *Latin-Amerika az új évezred küszöbén*, Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, [Kihívások, 2001. július, 149. szám], 2001, p. 15.

beosztásokat a korrupciós tevékenység által legsúlyosabban érintett kormányhivatalokban.¹⁹²

A Franco-kormányzat 80-90 százalékos támogatottsága nagy részben a sikeres gazdaságpolitikai programot megalkotó Cardoso-nak volt köszönhető, így nem volt meglepő a következő választásokon való indulása. Cardoso a PSDB színeiben, azonban a szövetséges, de mégis konkurens pártbéli Franco támogatásával elindult az 1994-es elnökválasztáson, ahol végül 54,3 százalékkal, már az első fordulóban megszerezte az elnökséghez szükséges mennyiségű támogatást, jelentős fölényrel nyert a megmérettetésen újból induló és azon mindössze 27 százalékot szerző Lula da Silvával szemben.¹⁹³

3.3. A szárnyait bontogató óriás

Az alapvetően társadalomtudós, szociológus végzettségű Cardoso életében már a katonai diktatúra kezdete óta jelen volt a politika, igaz ekkor még csak abban a tekintetben, hogy baloldali írásai miatt emigrációba kényszerült, hogy aztán egy 1968-as sikertelen próbálkozás után öt évvel később visszatérhessen szülőföldjére, egy évtizeddel később pedig már az ellenzéki PMDB szenátoraként vehesse ki részét a politika irányításában. 1988-ban társalapítója volt a Brazil Szociáldemokrata Pártnak, 1992-93-ban a külügy-, majd azt követően a már ismertetett gazdasági program végrehajtójaként a pénzügyminisztérium első embere, az új alkotmány kidolgozásának egyik fő koordinátora lett.

Mindent elsőprő győzelmével az 1994-es elnökválasztáson, tekintélyes támogatottságot tudva maga mögött a Kongresszusban, számos jelentős döntést hozott meg, melyek gyökeres változásokat hoztak az ország életében. Az állami részvétel csökkentése érdekében a gazdasági életben, jelentős külföldi tőkebevonással számos brazil nagyvállalatot privatizált, így többek között elektromos ipari vállalatokat, az *Acesita* acélipari óriást, a telekommunikációval foglalkozó

¹⁹² *Franco's Presidency, 1992-94* <http://countrystudies.us/brazil/97.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁹³ KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1994* <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1994.html> letöltve: 2013-05-20

Telebrast, valamint a világ jelenleg második legnagyobb bányavállalatát, a *Companhia Vale do Rio Dôcet*,¹⁹⁴ mely ma világelső a vasércbányászatban,¹⁹⁵ nikkelkitermelésben pedig a második helyen áll.¹⁹⁶

Cardoso az olyan, korábban a bizonytalan politikai környezet, a gyenge támogatottságú kormányok és a gazdasági szektor negatív mutatói miatt elhanyagolt területekhez is hozzányúlt – egyes esetekben alkotmánymódosítással –, mint a társadalombiztosítás átalakítása, az adórendszer egyszerűsítése és ésszerűsítése, a túlbujánzó állami apparátus és az alacsony hatékonyságú közszféra, illetve a közigazgatás és a föderális rendszer reformja, valamint a meggyökeresedett hagyományokkal nem rendelkező, ezért gyenge lábakon álló többpártrendszeri struktúra megerősítése. Ez utóbbi keretében bevezetésre került többek között az öt százalékos parlamenti bejutási küszöb, szigorodtak a kampányfinanszírozás szabályai, valamint a pártok hozzáférési lehetőségei a médiumokhoz.¹⁹⁷ Az államháztartás normalizálása és a gazdasági stabilitás megteremtése azonban egy időbe esett a Mexikóban (1994), majd a kilencvenes évek végén Kelet-Ázsiában (1997) és Oroszországban (1999), végül az ezredfordulón a latin-amerikai kontinensen, Argentínában is megjelenő gazdasági recesszióval, így nagyobb növekedést nem tudott felmutatni.¹⁹⁸ Annak ellenére sem, hogy 1998 novemberében a Nemzetközi Valutaalaptól mintegy 41,5 milliárd USD nagyságú hitelt kapott az ország a gazdasági struktúraváltás finanszírozására, melynek egyik előfeltétele a real USD-hez való rögzítésének felmondása volt.¹⁹⁹

A Cardoso-kormányzat számára mindig is előkelő helyen álló külföld, nemcsak a befektetések és a működő tőke behozatalát jelentette, hanem a külkapcsolatok fejlesztését is. Ennek egyik fontos időszakát volt, a Brazília aktív

¹⁹⁴ *Brazilian miner buys Canada rival* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6081390.stm> letöltve: 2013-05-20

¹⁹⁵ <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-1742.html> letöltve: 2013-05-20

¹⁹⁶ *Brazil aims to become key nickel exporter as new plant opens* http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2011/05/18/Brazil-aims-to-become-key-nickel-exporter-as-new-plant-opens/UPI-93941305752408 letöltve: 2013-05-20

¹⁹⁷ *Cardoso's Presidency* <http://countrystudies.us/brazil/98.htm> letöltve: 2013-05-20

¹⁹⁸ *Country Note: Lessons and Controversies from Financial Crises in the 1990s* [Világbank tanulmány], http://www1.worldbank.org/prem/lessons1990s/chaps/CnoteF_LessonsandControversies.pdf letöltve: 2013-05-20

¹⁹⁹ http://www.photius.com/wfb1999/brazil/brazil_economy.html letöltve: 2013-05-20

részvételével folyó „uruguayi-forduló” (1986–1993), melynek végeredményeként a már említett GATT megállapodás intézményesülésével 1995-ben létrejött a *Kereskedelmi Világszervezet*, a *WTO*.²⁰⁰

Kormányának biztos támogatottságát bizonyítja azonban, hogy olyan kényesebb területekről sem feledkezett meg, mint a sokat hangoztatott földreform, mellyel elsősorban a vidéki lakosság körében növelte népszerűségét. Azonban 1996 januárjában, az év egyik első döntéseként meghozott 1775. sz. rendelettel korántsem aratott osztatlan sikert. A rendelet megalkotásának célja az volt, hogy megteremtse a keretfeltételeket a bennszülött területek kijelölésére, annak érdekében, hogy azokat az őslakosok később vissza tudják igényelni. A már tervezetként is élesen bírált jogszabály azonban elfogadása után is sok vihart kavart, ellenzői szerint ugyanis sérti az emberi jogokat és mindössze a fakitermelők és a bányakoncessziók tulajdonosainak kedvez a földterületek megszerzését illetően.²⁰¹

Minden népszerűtlenebb intézkedés és a kisebb-nagyobb gazdasági lassulások ellenére közkedveltségnek örvendő Cardoso 1997. június 4-én – számtalan kritikától övezve – alkotmány-kiegészítést fogadtatott el, melynek értelmében újraválaszthatóvá vált az elnök. A jogszabályi akadályok elhárulása után tehát szabadon állt az út az elnök előtt, hogy versenybe szálljon egy második terminusért. Az elnökválasztásra 1998. október 4-én került sor, mikor is Cardoso a szavazatok 53,1 százalékával²⁰² – százalékos arányban tehát 1,2 százalékkal kevesebbet, a demográfiai hullám miatt azonban a négy eltelt év alatt több mint tízmillió fővel népesebb Brazília lélekszámát tekintve,²⁰³ mégis másfél millióval több szavazatot megszerezve – újabb négy évre nyerte el az elnöki mandátumot, ezzel az első brazil elnök lett, akit demokratikus keretek között választottak újra. Megjegyzendő azonban, hogy az immáron harmadik alkalommal vereséget szenvedő Lula da Silva első, 1989-es Collor de Mellóval történt kétfordulós megmérettetése

²⁰⁰ *Understanding the WTO*, World Trade Organization, Information and External Relations Division, Genf, Svájc, 2011 http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_e.pdf letöltve: 2013-05-20

²⁰¹ TURNER, Terence: *Brazilian Presidential Decree 1775 Poses Threat* <http://www.culturalsurvival.org/ourpublications/csq/article/brazilian-presidential-decree-1775-poses-threat> letöltve: 2013-05-20

²⁰² <http://electionresources.org/br/president.php?election=1998> letöltve: 2013-05-20

²⁰³ Az ország lakossága az 1994-es 159 398 558 főről, 1998-ra 169 409 713 főre emelkedett. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?page=2> letöltve: 2013-05-20

óta összességében, az 1998-as választásokhoz viszonyítva közel megdupláztta támogatóinak számát, a szavazatok számát és a százalékos megoszlást egyaránt.²⁰⁴

Cardoso második terminusa lényegében az elsőben megkezdett munka folytatása volt, jelentős eltérést nem hozott a politikai irányvonalban. Katonai vonatkozású külpolitikai szerepvállalásként meg kell említeni azonban az egykori portugál gyarmat, a kevesebb, mint 15 000 négyzetkilométer területű Kelet-Timorra az ENSZ által küldött *International Force for East Timor (INTERFET)* békefenntartó erőben részt vevő ötvenfős katonai rendész kontingenst, mellyel, ha jelképes méretekben is, de kifejezésre juttatta a brazil kormányzat, hogy részt kíván venni a nemzetközi folyamatokban.²⁰⁵

A 2002. december 31-én lezáruló nyolc elnöki éve alatt Cardoso a kezdeti 66 százalékról 8,5 százalékra csökkentette az inflációt.²⁰⁶ Bár emellett számos más gazdasági mutató a második ciklus alatt – véleményem szerint elsősorban a kedvezőtlen nemzetközi folyamatok, valamint az elmaradt munkahelyteremtés következtében²⁰⁷ – negatív tendenciát mutatott az első elnöki mandátum lejártakor mért értékekhez képest. Ez legerőteljesebben a GDP-arányos államadósság 30 százalékról 55 százalékra való emelkedésében követhető nyomon.²⁰⁸ *Mégis elmondható, hogy az ország nagy lépéseket tett gazdasági helyzetének konszolidációjában.* Részben ennek is betudhatóan a politikai viszonyok is rendeződtek, és meg tudtak erősödni azok a struktúrák és alrendszerek, melyek segítségével Brazília, mint a nagyhatalmi pozíció várományosa léphetett át az új évezredbe.

²⁰⁴ Lula da Silva eredménye az 1989-es elnökválasztás első fordulójában: 16,08 százalék, 11 622 673 szavazattal, az 1998-as választáson 31,7 százalék, 21 470 333 szavazattal. KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1989* <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1989.html> letöltve: 2013-05-20, <http://electionresources.org/br/president.php?election=1998> letöltve: 2013-05-20

²⁰⁵ *International Force in East Timor*

<http://www.canadiansoldiers.com/history/peacekeeping/interfet.htm> letöltve: 2013-05-20

²⁰⁶ <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG/countries?page=3> letöltve: 2013-05-20

²⁰⁷ A két terminus alatt a munkanélküliség 6 százalékról 9,1 százalékra emelkedett.

<http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS/countries?page=1> letöltve: 2013-05-20

²⁰⁸ FERREIRA, Pedro Cavalcanti – BONOMO, Marco: *The Political Economy of Public Debt in Brazil*, Graduate School of Economics Fundação Getulio Vargas, 2006, p. 5.

http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/20061012_04.pdf letöltve: 2013-05-20

3.4. Lula: negyedszerre siker

Luiz Inácio Lula da Silva, Brazília 35. elnökének politikai programjához, az általa vallott ideológia és a képviselt értékek jobb megértése érdekében úgy gondolom, hasznos lehet életének rövid bemutatása, mely jóval nagyobb mértékű befolyással bírt politikájára, mint elődjei esetében. A viharos családi körülmények és a szegénység hamar megismertették Lulával a nagybetűs életet. 12 évesen cipőpucoló, 14 évesen már esztergályos, majd pár évvel később már autógyári munkás. Egy 19 évesen a gyárban elszenvedett baleset – melynek következtében elvesztette egyik kisujját – és az akörüli rendezetlen állapotok, a dolgozók munkakörülményei keltették fel érdeklődését a szakszervezetek iránt. E tevékenysége és a katonai diktatúrával szembeni ellenérzései miatt egyre inkább a baloldal felé tolódott, szakszervezeti karrierje egyre feljebb ívelt,²⁰⁹ több megmozdulást és sztrájkot is szervezett, emiatt egy hónapra börtönbe is került.²¹⁰ A szakszervezetek gyenge érdekérvényesítő képessége miatt azonban egyre inkább a politikai szerepvállalásban látta a megoldást, így 1980-ban – a Figueiredo elnök által megteremtett lehetőséget kihasználva – egyik alapító tagja lett a Munkáspártnak, s bár az 1982-es são pauloi kormányzói székért folytatott versenyt – amiért hivatalosan is felvette a „Lula” nevet – elbukta,²¹¹ 1986-ban az országban legtöbb szavazatot megszerző képviselőként került be a Kongresszusba, mellyel országos ismertségre tett szert.²¹² E pozíciójában részt vett a jelenleg is hatályos, 1988-as alkotmány kidolgozásában, melyet azonban pártja többi képviselőjéhez híven ő sem írt alá, arra hivatkozva, hogy az nem biztosított elégséges jogokat a munkások számára.²¹³

Lula da Silva valamennyi, a katonai diktatúra után rendezett közvetlen elnökválasztáson indult, és rendre alul is maradt az első három szabadon megtartott elnökválasztáson, mindazonáltal támogatottságát mindig növelni tudta: 1989-ben

²⁰⁹ KING, Bob: *Brazil: a model of recovery for America* <http://www.uaw.org/articles/brazil-model-recovery-america> letöltve: 2013-05-20

²¹⁰ *Luiz Inácio Lula da Silva* <http://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-Ka-M/Lula-da-Silva-Luiz-In-cio.html> letöltve: 2013-05-20

²¹¹ http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/lula.php letöltve: 2013-05-20

²¹² *Luiz Inácio Lula da Silva* <http://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-Ka-M/Lula-da-Silva-Luiz-In-cio.html> letöltve: 2013-05-20

²¹³ KING, Bob: *Brazil a model of recovery for America* <http://www.uaw.org/articles/brazil-model-recovery-america> letöltve: 2013-05-20

16,08 százalékot,²¹⁴ 1994-ben 27.0 százalékot,²¹⁵ míg 1998-ban már 31.7 százalékot²¹⁶ szerzett. Képviselői mandátuma lejártát követően, az elnökválasztási kampányok időszakát leszámítva, visszavonult a mindennapi politikai közszereplésektől, és a Munkáspárt szervezetének megerősítésével, s a párt népszerűsítésével foglalkozott országjáró körútjai során. A 2002-es választási küzdelemben, a PSDB-PMDB közös jelöltje, *José Serra* ellen, megközelítőleg kétszer annyi szavazatot gyűjtve – négy évvel azelőtti saját eredményeit is közel megduplázva – azonban az 50 százalék plusz egy szavazati küszöb alatt maradván, csak a második fordulóban elért, 61,3 százalékkal, Brazília modern választástörténetének²¹⁷ mindmáig legmagasabb szavazati arányával, tudott győzni.²¹⁸

Lula életútját ismerve tevékenységének középpontjában érthető módon az ország szociális helyzetét és életkilátásait javító intézkedések álltak, melyekre az előző kormányzat részben kevesebb figyelmet fordított. A társadalmat közvetlenül érintő problémák megfékezésére számos programot indított a Lula-adminisztráció több esetben külön minisztériumot vagy kormányhivatalt is létrehozva annak irányítására.²¹⁹ Az egyik legjelentősebb ilyen program volt például a „*Fome Zero*”, azaz „*Zéró Éhség*” nevet viselő, az országban egyre nagyobb méreteket öltő éhezést megfékező kezdeményezés,²²⁰ melynek koordinálását a 2004-ben létrehozott

²¹⁴ KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1989*
<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1989.html>
letöltve: 2013-05-20

²¹⁵ KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1994*
<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1994.html>
letöltve: 2013-05-20

²¹⁶ KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1998*
<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1998.html>
letöltve: 2013-05-20

²¹⁷ Modern választástörténet kategória alatt, az ENSZ Közgyűlés 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én elfogadott és kihirdetett dokumentumának, *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* 21. cikkében foglaltak szerinti választást értem, mely a demokratikus rendszerekre jellemző módon általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójogot biztosít minden állampolgár számára.
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng> letöltve: 2013-05-20

²¹⁸ <http://electionresources.org/br/president.php?election=2002> letöltve: 2013-05-20

²¹⁹ TAVARES DE ALMEIDA, Maria Hermínia: *The social policies of Lula's administration* In *Novos Estudos - CEBRAP*, 2005/1. Centro Brasileiro de Análise e Planejamento, São Paulo, p. 7-17.
http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?pid=S0101-33002005000100002&script=sci_arttext
letöltve: 2013-05-20

²²⁰ A *Fome Zero* program rendkívüli összetettségét és sokszínűségét jellemzi, hogy számos különböző formában támogatja a rászorulókat, ilyen lehetőségek többek között a közvetlen pénzügyi segítség, víztározók építése a szárazabb régiókban, alacsony árfekvésű éttermek üzemeltetése, az életfenntartáshoz szükséges mezőgazdaság beindításának támogatása, mikro hitelezés, oktatás az

Minisztérium a szociális fejlődésért és az éhezés elleni harcért (Ministério do Desenvolvimento Social e Combate à Fome, MDS) kapta feladatul. Hasonlóan hiánypótló program volt még a prevenciós és felvilágosító kampány a fiatalok terhességeinek számának visszaszorítása érdekében, az analfabetizmus elleni harc, valamint a szegényeket segítő szociális segélyezőrendszer megerősítése és kiszélesítése, illetve a nyugdíjrendszer átalakítása és kiszámíthatóvá tétele.

A programok közül összetettsége miatt kiemelkedett a „*Bolsa Família*” – „*Családtámogatás*” néven futó program, mely a Cardoso elnöksége alatt megkezdett „*Bolsa Escola*” – „*Iskolai támogatás*”, „*Bolsa-Alimentação*” – „*Étkezési Támogatás*”, valamint „*Auxílio Gás*” – „*Konyhai gázártámogatás*” néven futó programokat módosította, illetve kibővített formában egyesítette magában. A program nagy előnye volt, hogy nemcsak a három korábbi programot fogta össze egy szervezetbe, ezáltal megkönnyítve a támogatások felügyeletét, hanem mindemellett egy szinten fogta össze a korábban három – helyi, állami és szövetségi – szinten folyó tevékenységet, jelentős adminisztrációs és hatékonyságbeli különbséget érve el ezzel.²²¹

Lula szociális érzékenységét és szilárd elkötelezettségét a szegénység felszámolására a 2003. január 23–28. között megrendezett davosi Világgazdasági Fórumon elmondott beszédje illusztrálja legjobban. A január 26-án megtartott felszólalását a szociális problémáknak szentelte, 45 millió szegénységi küszöb alatt élő brazil állampolgárról beszélt, hozzátéve, hogy „*sosem fogok belefáradni, hogy megismételjem az irányú elkötelezettségemet, hogy minden brazil reggelizhessen, ebédelhessen és vacsorázhasson minden nap.*”²²²

egészséges életmódról vagy vitaminok osztása. A program részletes ismertetője: DA SILVA, José Graziano – DEL GROSSI, Mauro Eduardo – DE FRANÇA Caio Galvão [szerk.]: *The Fome Zero (Zero Hunger)*, Ministry of Agrarian Development, Brasília, 2011, http://www.grazianodasilva.org/wp-content/uploads/2011/06/Zero-Hunger-Book-ENGLISH_full.pdf letöltve: 2013-05-20

²²¹ TAVARES DE ALMEIDA, Maria Hermínia: *The social policies of Lula's administration* In *Novos Estudos - CEBRAP*, 2005/1., Centro Brasileiro de Análise e Planejamento, São Paulo, p. 7-17. http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?pid=S0101-33002005000100002&script=sci_arttext letöltve: 2013-05-22

²²² Idézet Lula elnök „*Brazil is Ready to Play*” címen elhangzott beszédéből. <http://www.brazil.com/pages/p133feb03.htm> letöltve: 2013-05-22

A megújított formában 2003-ban kezdődő Bolsa Família a GDP mindössze 0,4 százalékából gazdálkodhatott, mely arányaiban nézve elsőre nem tűnik jelentős összegnek, azonban nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy az akkor közel 182 milliós lakosságú Brazília 2003-as bruttó hazai terméke mintegy 882 milliárd USD volt,²²³ mely összegből el lehetett érni a lakosság legszegényebb 25 százalékát.²²⁴ A 2003 és 2006 közötti időszak alatt kedvezményezettek száma a kezdeti 5 millióról 11,1 millióra nőtt, közülük 1,8 millióan az ország legszegényebb régiójának számító északkeleti részben. Ez az intézkedés azokon a családokon próbált segíteni elsősorban, akik a legnagyobb mértékben érezték meg a háztartások átlagos bevételének 90 százalékról 48 százalékra való csökkenését 1995 és 2004 között.²²⁵

A világ egyik legnagyobb szociális segélyező programjának tekintett Bolsa Família – a nemzetközi közösség és az emberi jogi szervezetek méltatása ellenére – számos támadás érte: egyes esetekben alulfinanszírozottnak titulálták, máskor azt kritizálták, hogy céljai nem világosak, így az azok elérésében segítő eszközök sem tisztázottak.²²⁶ A programot támadók szintén a kormányzat szemére vetették, hogy közpénzeket használ fel saját maga népszerűsítésére. A tény természetesen tagadhatatlan, hogy a támogatások okozta érzékelhető változásoknak köszönhetően az északkeleti régió nagyban hozzájárult Lula második terminusának elnyeréséhez.²²⁷ Azonban szintén tagadhatatlan tény, hogy a Világbank adatai szerint minden korábbi tendenciával ellentétesen megindult a szegénység s ezzel a szociális egyenlőtlenségek felszámolása az országban. A napi 2 USD alatt élők száma az összlakossághoz viszonyítva a program kezdetének évében, 2003-ban mért 20,6 százalékos szintről 2006-ra, a terminus végére 14,4 százalékra csökkent,²²⁸ emellett a mélyszegénységben – napi 1,25 USD alatt – élők aránya a vizsgált időszak alatt 11,2

²²³ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries?page=1> letöltve: 2013-05-22

²²⁴ DUFFY, Gary: *Family friendly: Brazil's scheme to tackle poverty* <http://www.bbc.co.uk/news/10122754> letöltve: 2013-05-22

²²⁵ BURTON, Guy: *Lula and economic development*. In: Global Affairs, 2010. április-június, <http://www.globalaffairs.es/en/lula-and-economic-development/> letöltve: 2013-05-22

²²⁶ TAVARES DE ALMEIDA, Maria Hermínia: *The social policies of Lula's administration* In *Novos Estudos - CEBRAP*, 2005/1., Centro Brasileiro de Análise e Planejamento, São Paulo, p. 7-17. http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?pid=S0101-33002005000100002&script=sci_arttext letöltve: 2013-05-22

²²⁷ BURTON, Guy: *Lula and economic development* In Global Affairs, 2010. április-június, <http://www.globalaffairs.es/en/lula-and-economic-development/> letöltve: 2013-05-22

²²⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.2DAY?page=1> letöltve: 2013-05-22

százalékról 7,6 százalékra csökkent. Mindemellett a felsőfokú végzettség nélküli elnök több oktatási intézményt adott át a ciklusa alatt, mint bárki az elődje közül.²²⁹

A megerősödő gazdaság megnövekedett teljesítőképességének köszönhetően, az említett nagy állami beruházások mellett a két év alatt 15 milliárd USD-ről 66,7 milliárd USD-re növekedett államháztartási tartalékból Brazília már 2005-ben, két évvel annak esedékessége előtt vissza tudta fizetni a Nemzetközi Valutaalaptól még 2002-ben, adósságrendezés címén felvett hitelét, a pénzügyminisztérium számításai szerint mintegy 900 millió USD-nyi kamatot takarítva meg ezzel.²³⁰

Minden gondos tervezés és a pozitív mutatók ellenére a Lula-kormányzat sem tudta elkerülni a botrányokat. A politikai élet tisztaságát, a korrupciós kormányzati ügyek felszámolását hirdető Lulát első elnöksége alatt kormányának, illetve pártjának tagjai miatt számos korrupciós vád érte: „*Borotva Hadművelet*”, „*Hurrikán Hadművelet*”, „*Caixa Dois*” (*Két Kassza*), „*Mensalão*” (*Nagy fizetések*), „*Ribeirao Preto Köztársaság*”, „*Sanguessugas*” (*Vérszívók*), „*Dosszié-ügy*”, hogy csak a legnagyobbakat említsem.²³¹ E hét, általában túlárzott közbeszerzések utáni pénzvisszaosztásokról vagy befolyással való üzérkedésről szóló ügy személyesen egyetlen esetben sem érintette az elnököt, azonban számos közeli tanácsadójának, miniszterének, pártvezetőnek vagy kormánypárti képviselőnek kellett lemondania, hatalmas presztízsvesztést és népszerűség-csökkenést okozva a Munkáspárt, a kormány és végső soron az éppen újraválasztási kampányára készülő Lula számára.

Az ország gazdasági és társadalmi fejlődése azonban a választásokat megelőző felmérések szerint – Lula szerencséjére – fontosabb volt a lakosság számára. A sikerek tehát magukért beszéltek, így mondhatni szintén magukért beszéltek az elnökválasztás 2006. október 29-én megtartott második fordulójának eredményei is, melynek értelmében Lula közel hatvanmillió szavazatot szerezve, 60,8 százalékos támogatottsággal legyőzte a PSDB jelöltjét, *Geraldo Alckmint*.²³² A 2003-ban megkezdett munka tehát nem kellett, hogy megszakadjon, a nagy szociális

²²⁹ <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?page=1> letöltve: 2013-05-22

²³⁰ *Brazil to pay off IMF debts early* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4527438.stm> letöltve: 2013-05-22

²³¹ *FACTBOX: Brazil's political corruption scandals* <http://www.reuters.com/article/2007/05/22/us-brazil-corruption-factbox-idUSN2242608620070522> letöltve: 2013-05-22

²³² <http://electionresources.org/br/president.php?election=2006&state=BR> letöltve: 2013-05-22

programok pedig az egyre kedvezőbb gazdasági környezetnek köszönhetően folytatódtak is.

Ahogy első elnökségét elsősorban a szegénység elleni küzdelem, a szociális háló kiterjesztése érdekében beindított programok fémjelezték, második ciklusának emblematikus projektje a „*Növekedés Gyorsítási Program*” („*Programa de Aceleração do Crescimento*”), népszerűbb nevén „*PAC*” lett. A program, mint ahogy arra a neve is utal, a gazdasági növekedés gyorsítását volt hivatott elősegíteni, elsősorban infrastrukturális – szállítási, energetikai, lakhatási, valamint csatornázási – beruházásokkal. A 2007. január 28-án indult program költségvetése a második Lula-kormány időszakára 236 milliárd USD-t (504 milliárd realt) tett ki, melyet magánberuházók mellett elsősorban olyan állami bankok, mint a *Nemzeti Gazdasági és Szociális Fejlesztési Bank (Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social, BNDES)* voltak hivatottak előteremteni.²³³ A beruházások célja pedig a kormányzati szándékok szerint az volt, hogy évi 0,5-1 százalékkal járuljanak hozzá a bruttó hazai termék növekedéséhez. A gazdaságélénkítő csomag az alábbi területeken kívánt beavatkozni: infrastrukturális beruházások, a hitelezés és finanszírozás támogatása, a befektetési kedv növelése adókedvezményekkel, ehhez kapcsolódóan az adórendszer reformja, valamint hosszú távú pénzügyi intézkedések és irányvonalak meghatározása a jobb kiszámíthatóság érdekében.

A program a rendelkezésére álló pénzeszközöket három nagyobb kategóriába osztotta felhasználási terület szerint: 58 milliárd real logisztikai beruházásokra, 171 milliárd a szociális infrastruktúra – többek között a favellák – fejlesztésére,²³⁴ 275 milliárd energetikai projektekre. Ez utóbbi különösen fontos volt, hiszen már a Cardoso idején is hatalmas áramkimaradások²³⁵ elkerülése érdekében elkezdtek

²³³ BURTON, Guy: *Lula and economic development* In Global Affairs, 2010. április-június, <http://www.globalaffairs.es/en/lula-and-economic-development/> letöltve: 2013-05-22

²³⁴ <http://soulbrasileiro.com/category/main/brazil/brazilian-history/6-democracy-and-future-from-1985-onwards/> letöltve: 2013-05-22

²³⁵ Az ezredfordulót megelőző évek rendkívül száraz időjárása miatt az alacsonyabb vízhozam következtében az ország vízerőműveiben a vízszint kritikus szintre csökkent, így a rendszer nem tudta előállítani a megkívánt mennyiségű elektromos áramot, ez pedig a 95 százalékban vízenergia által előállított energiát használó Braziliának hatalmas problémákat okozott. A helyzet további súlyosbodását elkerülendő, egy nagyobb katasztrófa kialakulásának kiküszöbölése érdekében a kormánynak végül korlátozó intézkedéseket kellett bevezetnie. <http://www.thefreelibrary.com/BRAZIL%3A+ENERGY+CRISIS+THROWS+COUNTRY+INTO+B LACK+HOLE.-a076004647> letöltve: 2013-05-22

megegerősíteni az energiatermelési hálózatot – többek között a 15,6 milliárd USD befektetéssel járó 3 150 megawatt teljesítményű *Santo Antonio* és a második fázisban megépülő 3 300 megawattos *Jirau Dam-gát* megépítésével²³⁶ –, valamint bővíteni az energiaellátási rendszert.²³⁷

A fejlesztési program időtartama sajnálatosan nagyjából egybeesett a 2008-ban kezdődő gazdasági világválsággal, így nem lehet pontosan megállapítani annak megtérülését, azonban bizonyos tendenciák megfigyelhetőek. A brazil pénzügyminisztérium adatai szerint a 2006-os 4 százalékos éves GDP növekedéshez képest a rá következő évek mindegyike emelkedést hozott a korábbi évhez képest.²³⁸ A Világbank adatai ezt a megállapítást nem igazolták, mert a nemzetközi pénzügyi válság szerint a pénzügyi válság legsúlyosabb éveit Brazíliában sem tették lehetővé, hogy emelkedjen a bruttó hazai termék éves növekedési üteme. Ennek ellenére a Világbank által megállapított mérőszámok alapján is felfedezhető pozitív tendencia, ha csak időszakosan is, amennyiben az általuk 2006-ban mért 4 százalékos növekedés kezdetének 5,2 százalékaival hasonlítjuk össze, ezt követően azonban -0,3, majd a 2010-es év ugrásszerű – 7,5 százalékos – növekedése 2011-re 2,7 százalékra csökkent.²³⁹

Mindemellett véleményem szerint már magában az a tény sem elhanyagolható, hogy – bár ehhez más faktorok is hozzájárulnak, és minden ország különböző mértékben van kitéve a nemzetközi gazdasági rendszer változásainak – számos nagyhatalomtól és a világ meghatározó részétől eltérően Brazília GDP növekedést tudott realizálni a gazdasági válság éveiben, annak negatív hatásai ellenére is.

²³⁶ WERTHEIM, Peter Howard – ABRANTES, Dayse: *Brazil to Build \$15.6 Billion in Dams in Amazon Region* <http://www.waterworld.com/index/display/article-display/318309/articles/water-wastewater-international/volume-22/issue-6/editorial-spotlight/brazil-to-build-156-billion-in-dams-in-amazon-region.html> letöltve: 2013-05-22

²³⁷ *President of Brazil Launches Programme to Boost Economic Growth* <http://www.ihs.com/products/global-insight/industry-economic-report.aspx?id=106598479> letöltve: 2013-05-22

²³⁸ BURTON, Guy: *Lula and economic development* In *Global Affairs*, 2010. április-június, <http://www.globalaffairs.es/en/lula-and-economic-development/> letöltve: 2013-05-22

²³⁹ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries> letöltve: 2013-05-22

A GDP csökkenésének elkerülése mellett, Brazília 2008 januárjában bejelentette, hogy a korábbi évtizedek alatti tendenciákkal ellentétben nettó hitelezővé vált. Lula első elnöki ciklusának kezdete óta megháromszorozódott az ország exportja, köszönhetően egyes jogi és gazdaságpolitikai szabályozásoknak, valamint a szójabab, a vasérc, a szarvasmarha és a gépjárművek iránti kereslet növekedésének, valamint a kőolaj világpiaci áremelkedésének és a kitermelés-növekedésnek.²⁴⁰ A rohamosan javuló gazdasági mutatók pedig meghozták a befektetői kedvet is, a lakossági és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetéseket tekintve, az ország állampapírjai pedig a Lula-időszak alatti öt évben 191 százalékos megtérülést produkálva, a világ második legjobban teljesítő államkötvényeiként szerepeltek a piacon, a *JPMorgan Chase & Co.* nemzetközi pénzügyi tanácsadó cég adatai szerint.²⁴¹ Az országba beáramló hatalmas befektetési összegek és exportbevételek, az állami elosztórendszer, a megerősített szociális háló biztosította támogatási rendszer működésének köszönhetően számottevő javulást hozott a lakosság általános életkörülményeiben, legnagyobb mértékben természetesen a legszegényebb rétegeket érintve, mintegy 23 millióval csökkentve számukat, s ezzel az összlakosság 37 százalékról 50 százalékra növelve a fogyasztói társadalom és ezáltal a gazdaság motorjának számító középosztály méretét.²⁴²

A gazdasági helyzetét már a Cardoso-elnökség alatt stabilizálni kezdő Brazília pénzügyi helyzetének, az állam és a belső társadalmi ellátó rendszerek kiépülésének és megszilárdulásának következtében egyre nagyobb energiát tudott fordítani már meglévő külkapcsolatainak fejlesztésére, valamint újak kialakítására. Jelzés értékű, hogy Lula már megválasztott elnökként első útján, december 2-án Argentínába, majd Chilébe, ezt követően december 10-én Washingtonba, végül Mexikóba látogatott.²⁴³ Első hivatalos, ámbar protokolláris útja alkalmával, 2010.

²⁴⁰ Az ország kőolajtermelése a *United States Energy Information Administration* adatai szerint a 2002-es napi 1 455 000 hordó szintről – 43 000-es csökkenéssel 2011. után – 2012-re napi 2 061 000 hordóra nőtt. <http://www.indexmundi.com/energy.aspx?country=br&product=oil&graph=production> letöltve: 2013-05-22

²⁴¹ PARRA-BERNAL, Guillermo - PIMENTEL, Lester: *Brazil Became Net Creditor for First Time in January (Update4)* http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aPLYQJIG_Re8 letöltve: 2013-05-24

²⁴² *The delights of dullness* <http://www.economist.com/node/11049398> letöltve: 2013-05-24

²⁴³ RIBEIRO, Hermano Telles [szerk.]: *Brazilian Foreign Policy under Lula: A Chronology (2003-2006)*, Brazil Külügyminisztérium, Brazíliaváros, Brazília, 2008, p. 16. <http://www.scribd.com/doc/37443069/Brazilian-Foreign-Policy-Under-Lula-a-Chronology-2003-2006> letöltve: 2013-05-24

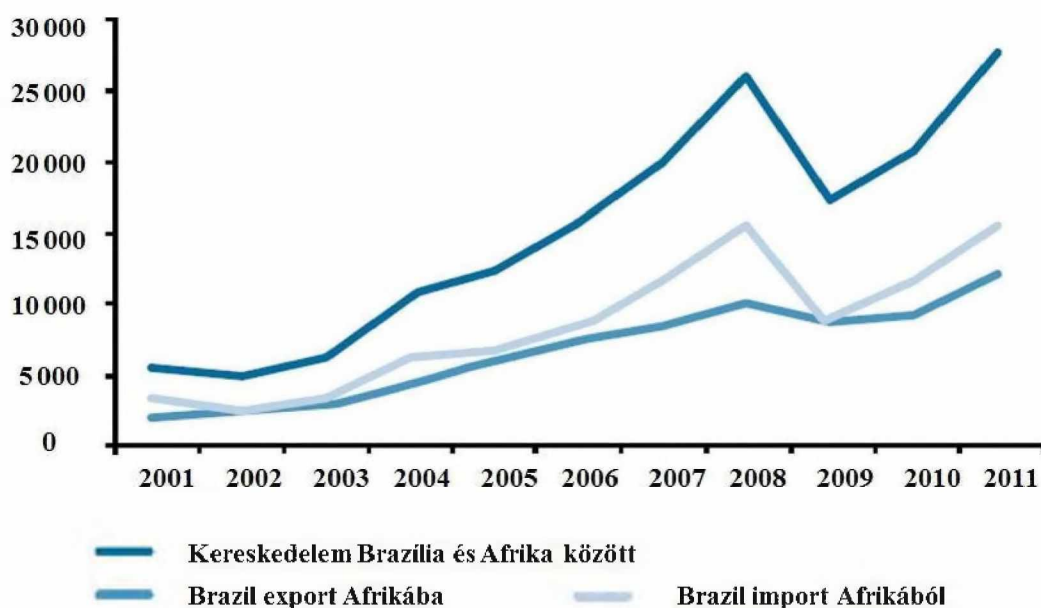
január 15-16-án, *Lucio Gutiérrez*, ecuadori elnök beiktatásán vett részt, tíz nappal később pedig a már említett davosi Világgazdasági Fórumra Svájcba ment.²⁴⁴ Elnökségének éve alatt szinte a világ minden nagyhatalmát és regionális hatalmát felkereste, gazdasági, szociális és védelmi témájú együttműködések kötése érdekében. A nemzetközi rendszerben a méreteinek megfelelő szerepet kereső Brazília nevében Lula és vele nyolc évig együtt szolgáló külügyminisztere, *Celso Amorim* – aki Itamar Franco kétéves elnöksége alatt is betöltötte már ezt a pozíciót 1993-95 között – minden alkalmat megragadott, hogy álláspontját kifejtse a világ történéseivel kapcsolatban. Tette ezt legtöbb esetben az „ördög ügyvédjeként” a világ fejlett államai számára olyan kényes területeket tűzve napirendre, mint az éhezés, a modernkori rabszolgaság, a gyermekmunka és a gyerekkatonák problematikája, valamint Brazília egyik fő témájának számító környezetvédelem és a fenntartható fejlődés területének kérdései.

A korszak brazil külpolitikája – amellett, hogy a nemzetközi kapcsolatok erősítésével saját gazdaságát is jelentősen támogatni tudta – belátta azt is, hogy egyedül nem vagy csak jelentős késéssel lesz képes elérni azt a szerepet, amit, mint a világpolitika hatalmi tényezője be kíván tölteni. Ezért olyan koalíciók, regionális vagy tematikus alapon szerveződő nemzetközi szervezetek létrehozását kezdte meg, mint a 2006-ban induló *BRIC*-ként induló, majd 2010-ben, a Dél-Afrikai Köztársaság csatlakozásával *BRICS*-szé bővülő, Brazília mellett Oroszországot, Indiát és Kínát magában foglaló szervezet. Meg kell említeni az informális lobbi csoportként működő *IBSA*-t (India, Brazília, Dél-Afrikai Köztársaság), valamint a két korábbi szervezethez, a *MERCOSUL*-ból (*Déli Közös Piac, Mercado Comum do Sul*) és az *Andoki Közösségből (Comunidad Andina, CAN)* létrejött *UNASUL*-t (*União de Nações Sul-Americanas*), azaz *Dél-Amerikai Nemzetek Unióját*. Fontos szerveződésnek tekinthető továbbá az *ASPA (Dél-Amerikai és Arab Országok Találkozója, Cúpula América do Sul-Países Árabes)*.²⁴⁵

²⁴⁴ RIBEIRO, Hermano Telles [szerk.]: *Brazilian Foreign Policy under Lula: A Chronology (2003-2006)*, Brazil Külügyminisztérium, Brazíliaváros, Brazília, 2008, p. 16.
<http://www.scribd.com/doc/37443069/Brazilian-Foreign-Policy-Under-Lula-a-Chronology-2003-2006>
letöltve: 2013-05-24

²⁴⁵ DAVIES, Rhodri: *The axis of Brazil*
<http://www.aljazeera.com/focus/2010/05/201051863755456601.html> letöltve: 2013-05-24

Emellett elsősorban az afrikai kontinenst megcélozva, a dél-dél párbeszédet erősítve számos segélyprogramot, bi- és multilaterális támogatási megállapodást kezdeményezett a brazil kormányzat, vélhetően szintén számos támogatót szerezve magának. Afrika fontosságát jelzi, hogy Lula elnökké választása óta 2012-ig bezárólag Brazília 17-ről 37-re növelte nagykövetségei számát a fekete kontinensen, a kiépített új gazdasági kapcsolatok volumene pedig tíz év alatt 4,2 milliárd USD-ről 27,6 milliárd USD-re nőtt. Bár jelenleg az Afrikába irányuló kereskedelmi tevékenység 90 százalékát a brazil kőolaj- és egyéb ásványi anyag export teszi ki, azonban a latin-amerikai országvezetés célja, hogy afrikai partnerországai felvevőpiacai legyenek az általa előállított termékeknek. Mindemellett kapcsolatai kiépítésében és továbbberősítésében Brazília az orvos biológiai és egyéb egészségügyi, valamint mezőgazdasági kutatásait is felhasználja.²⁴⁶

4. számú ábra: Brazília és az afrikai kontinens országai kereskedelmi kapcsolatainak alakulása (2001-2011)²⁴⁷

Az Itamaraty aktív külpolitikai tevékenysége során a magas szintű diplomáciai látogatások, valamint Lula több mint nyolcvan külföldi útjának

²⁴⁶ STOLTE, Christina: *Brazil in Africa: Just Another BRICS Country Seeking Resources?* Chatham House Briefing Paper, 2012. november, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/1112bp_brazilafrika.pdf letöltve: 2013-08-10

²⁴⁷ http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/1112bp_brazilafrika.pdf letöltve: 2013-08-10

alkalmával,²⁴⁸ Brazília negyven állammal, köztük a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal is felvette a diplomáciai kapcsolatokat.²⁴⁹ Szövetségi rendszerének kiépítésekor kifejezetten ügyelve arra, hogy a világpolitikai játéktér különböző oldalain álló partnereinek mindegyikével meg tudja tartani baráti viszonyát és folytatni tudja az együttműködést. Ez a fajta egyensúlyozó szerep tehetette lehetővé, hogy Lula Washington és Caracas szemében is elfogadott szereplő maradhatott, és mediátorként szerepelhetett számos krízishelyzet megoldásában. Lula közvetítésével folyó sikeres tárgyalások történtek 2010 májusában is,²⁵⁰ melynek értelmében Teherán alacsony dúsítású urániumot adott át nukleáris fűtőanyagért cserébe.²⁵¹

5. számú ábra: Brazília külképviseletei (kék: brazil külképviselettel rendelkező állam, zöld: brazil külképviselettel nem rendelkező állam)

²⁴⁸ <http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais03.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais04.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais05.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais06.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais07.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais08.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais09.pdf> letöltve: 2013-08-10

<http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais10.pdf> letöltve: 2013-08-10

²⁴⁹ <http://www.aljazeera.com/focus/2010/05/201051863755456601.html> letöltve: 2013-05-24

²⁵⁰ Az Irán, Brazília és Törökország által aláírt együttes nyilatkozat szövege elérhető: *Iran, Turkey and Brazil declaration* <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/05/201051795513637980.html> letöltve: 2013-05-27

²⁵¹ DAVIES, Rhodri: *The axis of Brazil*

<http://www.aljazeera.com/focus/2010/05/201051863755456601.html> letöltve: 2013-05-24

Lula a sokszor alkalmazott békítő hangnem mellett néhány témában, tipikusan egy-egy nemzetközi fórum – mint a G20, a G8 vagy a Világkereskedelmi Szervezet értekezletei – alkalmával szenvedélyesebb felszólalásokat tett, elsősorban a szegénység, a szociális és gazdasági egyenlőtlenségek, valamint a gazdasági világválság okainak apropóján. Ez történt például a 2009. márciusi londoni G20 csúcstalálkozón, ahol Lula az elmélyülő pénzügyi krízis kapcsán azt találta mondani, hogy *„ezt a krízist nem fekete férfi vagy nő okozta, de nem is bennszülött vagy szegény ember; ezt a krízist néhány szőke és kék szemű ember viselkedése okozta, akik a krízis előtt úgy tűnt, hogy mindent tudnak a közgazdaságtanról, aztán megmutatták, hogy semmit sem tudnak a közgazdaságtanról”*, majd a felmerült kérdésekre reagálva hozzátette, hogy *„csak azt jegyeztem meg, amit az újságban látok, nincs közöm egyetlen fekete bankárhoz sem.”*²⁵²

Egyik utolsó – szintén megosztó – lépéseként elnöki terminusának utolsó napján jelentette be, hogy nem járul hozzá a szélsőbaloldali olasz terrorista, a szülőhazájában két ember megöléséért és egyéb vádpontok alapján jogerősen elítélt,²⁵³ majd a „Mitterrand-doktrína” amnesztiáját kihasználva Franciaországban letelepedő, annak visszavonásával később hamis iratokkal Brazíliába menekülő *Cesare Battisti* kiadatásához.²⁵⁴

2011 októberében a negyven éve dohányzó Luláról kiderült, hogy torokrákja van. A műtétnek és a kemoterápiának köszönhetően azonban fél év leforgása alatt felépült betegségéből és 2012 márciusában bejelentette, hogy visszatér a politikai életbe. Egyes találgatások szerint a mandátuma lejártakor 87 százalékos

²⁵² WATT, Nicholas: 'Blue-eyed bankers' to blame for crash, Lula tells Brown
<http://www.guardian.co.uk/world/2009/mar/26/lula-attacks-white-bankers-crash> letöltve: 2013-05-24

²⁵³ *Fugitives from justice in Brazil – The madness of asylum*
http://www.economist.com/node/12974127?story_id=12974127 letöltve: 2013-05-24

²⁵⁴ A korábban politikai menedékjogot megszerző, majd újból bebörtönzött Battistit végül 2011. június 9-én helyezték szabadlábra, az Európai Unió és Olaszország heves tiltakozása ellenére, melynek folyományaként a római kormányzat bejelentette, hogy a hágai Nemzetközi Bírósághoz fordul fellebbezéssel. *Italy to contest Battisti Brazil release*
<http://www.news24.com/World/News/Italy-to-contest-Battisti-Brazil-release-20110609> letöltve: 2013-05-24

támogatottsággal leköszönt Lula²⁵⁵ akár az elnöki székért is megmérettetné magát, amennyiben Dilma Rousseff nem jelöltetné magát 2013-ban.²⁵⁶

Lula mindemellett nemcsak hazájában örvend nagy elismertségnek. A „*Föld legnépszerűbb politikusa*”, ahogy Obama elnök a 2009. áprilisi G20 találkozón köszöntötte.²⁵⁷ Számos ország, többek között Ukrajna, India,²⁵⁸ Brazília, Mexikó, Norvégia magas rangú kitüntetését vehette át. Emellett olyan nemzetközi szervezetek és intézmények díjait nyerte el, mint az UNESCO, a davosi Világgazdasági Fórum, vagy a Chatham House, valamint olyan mértékadó sajtóorgánumok választották az év emberének vagy éppen a legbefolyásosabb személyek közé, mint az *El País*, a *Le Monde*, a *Newsweek*, a *Financial Times*²⁵⁹ vagy a *Time*.²⁶⁰

Hogy mit hozott Lula két elnöki terminusa a latin-amerikai ország életébe? Úgy gondolom a mértékadó *The Washington Post* egy 2010. októberi cikkében találóan jellemezte a leköszönő elnök két ciklusának eredményeit: „*Lula alatt Brazília a világ nyolcadik legnagyobb gazdaságává vált, 20 millió ember emelkedett ki a mélyszegénységből és Rio de Janeiro megkapta a 2016-os nyári olimpiai játékok rendezési jogát, melyet első ízben tartanak Dél-Amerikában.*”²⁶¹

A diktatúra évtizedeit követő első baloldali kormány a szegénységet saját bőrén is megtapasztalt elnöke korábbi harciasabb, a radikális változások elérése érdekében radikálisabb eszközöket is alkalmazni hajlandó politikusból hatalomra kerülésekor megfontolt és hidegvérű vezetővé változott. Ígéreteit azonban mindvégig szem előtt tartotta: megreformálta a nagy szociális ellátórendszereket és az adórendszert, jelentős lépéseket tett a társadalmi egyenlőtlenségek és a szegénység

²⁵⁵ *Brazil's Lula to leave with record-high popularity* <http://www.reuters.com/article/2010/12/16/us-brazil-lula-poll-idUSTRE6BF4O620101216> letöltve: 2013-05-24

²⁵⁶ *Brazil ex-President Lula's cancer treatment 'a success'* <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-17541649> letöltve: 2013-05-24

²⁵⁷ *The Most Popular Politician on Earth* <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2009/09/21/the-most-popular-politician-on-earth.html> letöltve: 2013-05-24

²⁵⁸ <http://www.iccrindia.net/jnawardlist.html> letöltve: 2013-05-24

²⁵⁹ *Fifty faces that shaped a decade* <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/025e3ad0-f41a-11de-ac55-00144feab49a.html> letöltve: 2013-05-24

²⁶⁰ (Former President) *Luis Inácio Lula da Silva* <http://www.sahistory.org.za/people/former-president-luis-in%C3%A1cio-lula-da-silva> letöltve: 2013-05-24

²⁶¹ FORERO, Juan: *Brazilian president's handpicked successor leads, faces runoff* http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/10/03/AR2010100304612_pf.html letöltve: 2013-05-24

felszámolásában, beindította a földreformot a földterület nélküli parasztok támogatása érdekében, visszafizette az ország külföldi adósságait, átalakította az államigazgatást és belekezdett az igazságszolgáltatás és az oktatás átszervezésébe és modernizálásába, valamint lépéseket tett az országban drasztikus méreteket öltő korrupció és protekcionizmus visszaszorítása érdekében.

Visszafogottabb viselkedése, valamint a társadalmi konszenzus és támogatottságának stabil biztosítása érdekében felkért szövetségesei – mint a korábbi, némileg diszkreditált elnök, Sarney²⁶² – többeket csalódással töltött el, egyes párttársai pedig kiváltak a Munkáspártból és másik párt soraiba átülve folytatták politikai tevékenységüket – ez jellemzően a trockista *Munkások Ügye Pártot* (*Partido da Causa Operária, PCO*) és az *Egyesült Szocialista Munkáspártot* (*Partido Socialista dos Trabalhadores Unificado, PSTU*) érintette. Néhány esetben pedig kizárások döntöttek egy-egy párttag sorsáról, akik túlnyomó többségükben az általuk alapított *Szocializmus és Szabadság Párt* (*Partido Socialismo e Liberdade, P-SOL*) színeiben politizáltak a továbbiakban.

A Munkáspártot érintő belső feszültségek mellett – ahogy azt már a korábbiakban említettem – az általában korrupciós ügyek által gerjesztett politikai botrányok sem kerülték el Lulát a nyolc év alatt. Az újságok címlapjait sokáig uraló ügyek azonban nem okoztak nagyobb népszerűség-csökkenést a kormánzatnak, mint ahogy az ország hatalmas bürokratikus szervezetét kritizáló felvetések²⁶³ sem: a látványos gazdasági fejlődés felülírta a Latin-Amerika szinte egészére jellemző kritikákat.

Fiskális intézkedései, az infláció leszorítása, a külső adósságállomány minimalizálása, valamint az exportélenkítő szabályozási környezet kialakítása terén elért eredményei hozzájárultak az ország gazdasági stabilizálódásához és növekedési

²⁶² *A Brazilian political boss – Where dinosaurs still roam*
http://www.economist.com/node/13062220?story_id=13062220 letöltve: 2013-05-24

²⁶³ Brazília 26 minisztériuma mellett – melyek között olyan specifikus részterületekkel foglalkozóak is találhatóak, mint a *Nemzeti Integrációs Minisztérium* (*Ministério da Integração Nacional, MI*), a *Társadalombiztosítási Minisztérium* (*Ministério da Previdência Social, MPS*) vagy a *Minisztérium a Szociális Fejlődésért és az Éhezés Elleni Küzdelemért* (*Ministério do Desenvolvimento Social e Combate à Fome, MDS*) – számos kormányhivatal, titkárság és egyéb, több szinten szerveződő szervezet található. *Estrutura do Estado* <http://www.brasil.gov.br/sobre/o-brasil/estrutura/organizacao-do-governo> letöltve: 2013-05-24

pályára álltásához. Hatalmas pozitív irányú változást hozott a foglalkoztatási program és a munkaerőpiac felélénkítése terén végzett tevékenysége is, melynek köszönhetően a Világbank adatai alapján a foglalkoztatottak száma a 2002-es 62 százalékról, az utolsó rendelkezésre álló, 2009-es adat szerinti 65 százalékra emelkedett.²⁶⁴ A foglalkoztatottság e három százalékos bővülése a közel kétszázmillió Brazíliában csaknem hatmillió újonnan betöltött állást jelent. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliség visszaszorításában is történtek előrelépések: az említett intervallumban 9,3 százalékról 8,1 százalékra csökkent a munkanélküliek száma a munkaképes lakosság összlétszámához viszonyítottan.²⁶⁵ A fenti tények elemzésekor, a nyilvánvaló fejlődési tendencia értelmezésekor pedig arról sem szabad elfelejtenünk, hogy mindezen eredmények az időközben bekövetkezett gazdasági világválság negatív hatásainak ellenére is realizálódni tudtak. Ebben természetesen szerepe volt annak is, hogy az ország méreteiből fakadó hatalmas belgazdasága és belső piaca, valamint az önellátás, illetve a külső piacoktól való viszonylag alacsony mértékű függőség miatt Brazíliát – számos latin-amerikai országhoz hasonlóan – kevésbé viselte meg a válság, s hamar úrrá tudott lenni a negatív tendenciákon.

A korszakban a brazil vezetés ambiciózus külpolitikájáról elmondható, hogy döntő többségében elérte célját, *Brazília fajsúlyos tényezője lett a nemzetközi közösségnek*, befolyása, pozitív értelemben vett hatalma a régióban megkérdőjelezhetetlen, kialakulni látszó, a világ szinte minden részéből különböző nemzetközi szervezetekben tömörülő partnerországai révén pedig globális szinten is egyre megkerülhetlenebb szereplővé válik. Lula visszafogott, határozottan baloldali értékeket valló, azonban a szélsőségektől és a túlzott populizmustól mentes politikájának köszönhetően külső felkérésre, számos konfliktushelyzetben mutatta meg mediátori képességeit.

²⁶⁴ Foglalkoztatottak alatt a lakosság 15 éves és idősebb korosztályának létszámát értem a lakosság összlétszámához viszonyítva.

<http://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS/countries?page=1> letöltve: 2013-05-05

²⁶⁵ <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS/countries?page=1> letöltve: 2013-05-05

3.5. A siker beérése?

Annak ellenére, hogy a közvélemény-kutatások szerint Lula 2010 végén 80 százalék fölötti támogatottságnak örvendett, az alkotmány értelmében csak két egymást követő cikluson keresztül tölthette be az elnöki posztot. Azonban minden esély megvolt rá, hogy népszerűsége révén az általa támogatott utód nyerhesse meg pártja színeiben a 2010-es elnökválasztást. Jelöltje az a *Dilma Vana Rouseff* lett, akihez a közös ideológiai platform mellett szoros barátság és hosszas munkakapcsolat is köti. Dilma több szálon is kötődik a baloldali ideológiához, már szülei is a Bolgár Kommunista Párt támogatása miatt kényszerültek elhagyni hazájukat, így a családi háttér, majd az iskolák, később pedig az 1964-es katonai diktatúra időszakának negatív tapasztalatai sodorták a baloldali világnézet felé. A radikális eszközök alkalmazásától sem visszariadó Rouseff, ellenálló tevékenysége miatt a hetvenes évek elején három évet börtönben is töltött.²⁶⁶ Szabadulása után a politikai életben folytatta tevékenységét, a Demokratikus Munkás Párt egyik megalapítója lett, majd ezt követően a diktatúra utáni két kormányban is (Franco /1993-94/, majd Cardoso /1998-2002/ alatt) a *Bányászati, Energiaügyi és Kommunikációs Államtitkárság* vezetője lett. Az ezredfordulóra, az irányítása alatt működő programnak köszönhetően, az egyik legelmaradottabb államban, *Rio Grande do Sul*ban 46 százalékkal nőtt az elektromos ellátórendszer kapacitása.²⁶⁷ 2000-ben csatlakozott a Munkáspárthoz, Lula megválasztását követően pedig ismét visszatért régi szakterületéhez, mint a *Bányászati és Energiaügyi Minisztérium* első embere, ahol szignifikáns fejlődést ért el hivatali ideje alatt, többek között a „*Luz Para Todos*”, azaz „*Elektromos áramot mindenkinek*” nevet viselő programmal, mellyel a fejletlen infrastruktúrájú, alacsony *emberi fejlődési indexszel rendelkező* (*Human Development Index, HDI*), elektromosáram-ellátás nélküli régiók modernizálása volt a cél. 2005-ben, immáron Lula kabinetfőnökeként, olyan kulcsfontosságú programokért lett felelős, mint a PAC, valamint a „*Minha Casa, Minha Vida*” („*Az Én Házam, az Én Életem*”) néven futó szociális lakhatási program, illetve a Brazília partjainál nemrégiben felfedezett mélytengeri kőolaj-

²⁶⁶ A heves indulatokat sem nélkülöző tárgyaláson, a vádat képviselő ügyész Rouseffet a „*Felforgatások Jean d'Arcjának*” titulálta beszédében. *Ex-guerrilheira é elogiada por militares e vista como “cérebro” do grupo* <http://www.eagora.org.br/arquivo/ex-guerrilheira-e-elogiada-por-militares-e-vista-como-cerebro-do-grupo> letöltve: 2013-05-25

²⁶⁷ *Who Is Who: Brazil's Bulgaria-Descended President Dilma Vana Rouseff* http://www.novinite.com/view_news.php?id=123717 letöltve: 2013-05-25

lelőhelyek feltérképezése és kiaknázása. A 2009-ben nyirokcsomórákból felépülő Rouseff 2010 márciusában Lula elnökkel közösen indította be a PAC2 programot, mely már egyfajta előrejelzése volt indulási szándékának az elnökségért, melyet végül a következő hónap elején jelentett be.²⁶⁸

A tíz szociáldemokrata-balközép párt koalíciójának támogatásával, „*A brazil változások folytatásáért*” („*Para o Brasil Seguir Mudando*”) mottóval²⁶⁹ induló Rouseff a 2010. október 31-én megtartott második fordulóban kapott 56,1 százalékkal elnyerte az elnöki pozíciót a szociáldemokrata-jobbközép erők jelöltjével, a „*Brazília többre képes*” („*O Brasil pode mais*”) szlogennel kampányoló *José Serraval* szemben.²⁷⁰ Így Brazília *első női*²⁷¹ – és egyben első közgazdász végzettségű²⁷² – *elnöke* lett, mely véleményem szerint – baloldali beállítottsága mellett – mindkét aspektusában alapvető meghatározója politikai programjának.

Választási kampányában, majd elnökként adott nyilatkozataiban a Lula-kormányzat politikai irányvonalát folytató, annak szociális érzékenységét tükröző tematikát alkalmazó, azonban a korábbi nyolc év hiányosságait felismerő, azok megoldását célzó kormányprogramot hirdetett, melynek fő hangsúlyaiként három területet nevezett meg. Elsőként *az egészségügy helyzetének konszolidációját*, a közegészségügyi ellátórendszer fejlesztését, ahol Braziliának jelentős lemaradásai vannak nemcsak a fejlett világ, hanem a kontinens másik két vezető hatalmához,

²⁶⁸ *The President* <http://www.brazil.org.uk/government/president.html> letöltve: 2013-05-24

²⁶⁹ KOTHARI, Tanay: *Don't Mess with Dilma* In Berkeley Political Review, 2011/3.

<http://bpr.berkeley.edu/2011/10/don%E2%80%99t-mess-with-dilma/> letöltve: 2013-05-25

²⁷⁰ Véleményem szerint már az első fordulóban győzni tudott volna, azonban a Lula-kormányból kivált, majd a *Zöld Párt (Partido Verde, PV)* soraiba átülő Marina Silva, volt környezetvédelmi miniszter, a PT-hez hasonló – ámbar környezettudatosabb – politikát képviselve megosztotta a szavazókat, így közel húszmillió szavazatot, a leadott voksok 19,3 százalékát vitte el. <http://electionresources.org/br/president.php?election=2010&state=BR> letöltve: 2013-05-25

²⁷¹ Egyben Latin-Amerika kilencedik női elnöke. Elődei, illetve kortársai: *Isabel Peron* (Argentína 1974-1976), a világ első női elnöke, valamint *Lidia Gueiler Tejada* (Bolívia, 1979-1980), *Violeta Chamorro* (Nicaragua 1990-1997), *Rosalía Arteaga* (Ecuador 1997), *Mireya Moscoso* (Panama 1999-2004), *Michelle Bachelet* (Chile 2006-2010), *Cristina Fernandez de Kirchner* (Argentína 2007-), illetve *Laura Chinchilla* (Costa Rica 2010-). Megjegyzendő, hogy a lista három tagjának – Peron, Moscoso és Kirchner – férje korábban már betöltötte az elnöki tisztséget.

The women presidents of Latin America <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-11447598> letöltve: 2013-05-25

²⁷² *Dilma, 1ª mulher presidente e única economista em 121 anos de República.* <http://noticias.bol.uol.com.br/internacional/2010/10/31/dilma-1-mulher-presidente-e-unica-economista-em-121-anos-de-republica.jhtm> letöltve: 2013-05-25

Argentínához és Chiléhez képest is. Ennek megfelelően számos további területen van fejleszteni valója Brazíliának: a születéskor várható élettartam mindössze 73 év volt 2011-ben, míg Argentínában 76, Chilében pedig 79;²⁷³ a gyermekhalálozási ráta az argentin 13 és a chilei 8 százalék mellett Brazíliában 14 százalék, bár csökkenő tendenciát mutatva a 2009-es 17 százalékról.²⁷⁴ A program, valamint a PAC2, keretében ugyancsak támogatásra kerül a lakosság fejlett higiéniai felszereltségű létesítményekhez való hozzájutási arányának javítása, mely jelen pillanatban mindössze 79 százalékos, a chilei 96 százalékkal szemben.²⁷⁵

Második témakörként *az oktatási rendszer modernizációját és elérhetővé tételét* jelölte meg az elnök. Bár a GDP arányos oktatási célú kiadások terén (Argentína 6 százalékához, illetve Chile 4,2 százalékához képest) Brazília nincsen nagy lemaradásban 5,6 százalékos költségvetési ráfordításával,²⁷⁶ azonban az összeg nagyságának megítélésekor azt is figyelembe kell venni, hogy az oktatás területén milyen nagyságrendű lemaradást kell behoznia az országnak. Brazília többek között az analfabetizmus felszámolása terén, ahol a régióban mindössze 90 százalékkal, kiugró mértékű lemaradásban van Argentína 98 és Chile 99 százalékához képest,²⁷⁷ vagy a felsőfokú továbbtanulás mértékét tekintve, ahol a 75 százalékos argentin és az 66 százalékos chilei továbbtanulási arány mögött jelentősen lemaradva 35 százalékos szintet tud felmutatni az ország.²⁷⁸

Harmadik területként, Rousseff *a közbiztonság helyzetének javítását* nevezte meg, ahol szintén van fejlődési lehetősége az országnak. A korábban már a politikai

²⁷³ További összehasonlításként, Franciaországban 82 év.

<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN> letöltve: 2013-05-31

²⁷⁴ Gyermekhalálozási ráta alatt a Világbank terminológiáját használva az egy éves kor előtt elhalálozott csecsemők számát értem 1 000 élve születésre vetítve. Ez az arány Franciaországban mindössze 3 százalék.

<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN> letöltve: 2013-05-31

²⁷⁵ A francia lefedettség szintje 100 százalékos. <http://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.ACSN> letöltve: 2013-05-31

²⁷⁶ Az adatok 2009-re vonatkoznak, mikor Franciaország GDP-arányos oktatási kiadásai 5,9-es szintet értek el. <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS> letöltve: 2013-05-31

²⁷⁷ A Világbank adatai a 2007-2009-es időszakból származnak és a 15 éves és idősebb írni és olvasni tudó korosztály összalakosságához viszonyított százalékát jelentik.

<http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS> letöltve: 2013-05-31

²⁷⁸ Franciaország 57 százalékon áll e területen. <http://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR> letöltve: 2013-05-31

élet egyfajta velejárójaként említett korrupció²⁷⁹ mellett Brazíliában az olyan bűncselekmények is rendkívül gyakoriak, mint a gyilkosság, az emberrablás, a prostitúció, a drogcsempészet, a kalózkodás, az illegális fegyvertartás és -kereskedelem, a gyermekprostitúció, a rabszolgatartás, a gépjármű-eltérítés, a bandabűnözés vagy a gyermekmunka. Brazília számos esetben a kategóriákra bontott bűncselekmények egy-egy szegmensét vizsgálva, a kontinens tekintetében, egyes esetekben világviszonylatban is a legmagasabb elkövetési arányszámmal rendelkezik.²⁸⁰ Bár annak ellenére, hogy a *The New Zealand Herald*, mértékadó új-zélandi napilap 2006 szeptemberében még „háborús övezetként” jellemezte az országot a gyilkosságok száma miatt,²⁸¹ két évvel később a *The Economist* már jelentős pozitív tendenciákról számolt be.²⁸² Mindazonáltal még van tennivaló a belső biztonság területén. Egy mexikói civil szervezet 2012-ben az előző év publikusan is hozzáférhető bűnüldözési statisztikái alapján összeállította a világ legveszélyesebb városait. A húszas lista valamennyi helyén latin-amerikai városok állnak. A rangsorban a százezer lakosra jutó gyilkosságok számának figyelembevételével 3. helyen áll Macieo 135,26 gyilkossággal, 10. helyen Belém 78,04-gyel, valamint Victoria a 17. helyen 67,82 erőszakos halálesettel.²⁸³

Némi bizakodásra adnak okot egyrészt a szociális támogatási rendszerek fejlesztésének pozitív hatásai, valamint a bűnüldöző szervek munkájának jelentős hatékonyságnövekedése az elmúlt időszakban. Ennek következményeként azonban a londoni székhelyű *International Centre for Prison Studies* tanulmánya szerint az elítélt bentlakók drasztikusan növekvő száma miatt a brazil börtönök jelentősen, – közel hat százalékkal jobban a megelőző évinél – mintegy 171,9 százalékosan túl vannak terhelve,²⁸⁴ a fejlesztésre tehát nemcsak a bűnmegelőzésben és annak kezelésében, hanem az ítélelhozatal utáni időszakokra vonatkozólag is szükség van.

²⁷⁹ A *Transparency International* 2011. évi korrupciós indexén Brazília a 73. helyet foglalja el, 3,8-as értékkel (0,0 - a legkorruptabb, 10,0 - nincs korrupció). <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/> letöltve: 2013-05-31

²⁸⁰ <https://www.osac.gov/Pages/ContentReportDetails.aspx?cid=13966> letöltve: 2013-08-11

²⁸¹ *Brazil murder rate similar to war zone*

http://www.nzherald.co.nz/world/news/article.cfm?c_id=2&objectid=10402998 letöltve: 2013-05-31

²⁸² *Not as violent as you thought - Contrary to stereotype, the murder rate is falling*

http://www.economist.com/node/11975437?story_id=11975437 letöltve: 2013-05-31

²⁸³ *Latin-Amerika legveszélyesebb városai*. <http://kitekinto.hu/galeria/latin-amerika-legveszelyesebb-varosai/> letöltve: 2013-05-31

²⁸⁴ http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_country.php?country=214 letöltve: 2013-05-31

A három új témakör kormányzati programmá emelése mellett, Rousseff prioritási listáján a sokat támadott *bürokratikus állami rendszer megreformálása* szerepelt. Bár megtartotta mind a 37 minisztériumot és minisztériumi szintű intézményt, azokat területek szerint négy részre osztotta, egy-egy felelős vezetőt nevezve ki mindegyik élére a gyorsabb döntéshozatal érdekében. Az államigazgatási rendszer látszólagos érintetlenül hagyása ellenére Rousseff bejelentette, hogy 50 milliárd USD-vel fogja csökkenteni az állami költségeket, amit elsősorban a személyi juttatások, az egyes tárcák finanszírozásának csökkentésével, illetve átcsoportosításokkal, valamint az utazási és szállásköltségek 50 százalékos megszorításával hajt végre. Ennek eredményeként mind ez idáig – és a tervek szerint a jövőben is – a korábban meghatározott szinten tudta tartani a PAC2 költségvetését, a Bolsa Família támogatására rendelkezésre álló összeget pedig növelni is tudta.²⁸⁵

Bár politikai gondolkodása sokat változott, nyilatkozataiban sosem tagadta meg marxista mozgalmi múltját, melyet ellenfelei és a média bizonyos szereplői előszeretettel használtak fel ellene a választási kampányban és jelenleg is. Korábbi szélsőségesebb megnyilvánulásai elnökségére – csakúgy, mint Lula esetében is – visszaszorultak. A társadalommegosztó kérdésekben a középutas politika képviselőjének lehet tekinteni. Ellenzi a halálbüntetés intézményét, a drogok legalizálását, valamint az azonos neműek házasságát – bár az élettársi szerződést engedélyezné –,²⁸⁶ a hatályos jogszabályokkal ellentétben pedig az abortusz-ellenes politika támogatója.²⁸⁷ A Lulát megelőző időszak privatizációs politikájával deklaráltan nem ért egyet, azonban az ország pénzügyi lehetőségeit felmérve késznek mutatkozik a konszenzusra a magántőke bevonását illetően, különösen az olyan óriás beruházások esetében, mint a 2014-es *FIFA Labdarúgó Világbajnokság* vagy a két évvel később Rio de Janeiróban megrendezésre kerülő *XXXI. Nyári Olimpiai Játékok*.

Elsősorban Brazília és az elért eredmények elismeréseként értelmezhető, hogy Rousseff beiktatásán a régió meghatározó államai és több nagyhatalom állam-

²⁸⁵ <http://soulbrasileiro.com/blog/dilma-rousseff-and-the-plans-for-the-future-of-brazil/> letöltve: 2013-05-31

²⁸⁶ *Brazil: Dilma Rousseff on abortion and same-sex marriage* <http://lo-de-alla.org/2010/10/brazil-dilma-rousseff-on-abortion-and-same-sex-marriage/> letöltve: 2013-05-31

²⁸⁷ SZEGHALMI Zsolt: *Miért imádják a brazilok Dilmát?* http://kitekinto.hu/latin-amerika/2011/07/24/miert_imadjak_a_brazilok_dilmát letöltve: 2013-05-31

és kormányfője is részt vett. 2011. szeptember 20-án, első ENSZ Közgyűlési felszólalása előestéjén vette át a neki ítelt *Woodrow Wilson Award for Public Service* nevű rangos kitüntetést.²⁸⁸ Személyes teljesítményének tudható be, hogy a *Forbes* magazinban a világ legbefolyásosabb embereinek 2012-es listáján – a korábbi év 22. helyéről előrelépve – a 18. helyet foglalja el.²⁸⁹ Szintén a magazin által összeállított, a világban legnagyobb befolyással rendelkező nőket tartalmazó listán pedig egy helyezést szintén javítva, 2013-ban a 2. helyen szerepel *Angela Merkel* német kancellár után.²⁹⁰

Eddigi több mint 40 külföldi útja alkalmával elsősorban nemzetközi szervezetek tagságából adódó kötelezettségeinek tett eleget, valamint legfontosabb szövetségeseihez, többek között a régió országaiba, valamint Indiába és Kínába, illetve volt portugál gyarmati országokba, Angolába és Mozambikba látogatott el elnöksége első évében.²⁹¹ Ezt követően, 2012-ben számos vezető európai országban, így Franciaországban, Németországban, Nagy-Britanniában és Spanyolországban, illetve az Egyesült Államokban is látogatást tett.²⁹² Útjai közül kiemelkedik Kínába tett látogatása, ahol a számos területen megkötött együttműködési megállapodás mellett a BRICS csúcstalálkozóján is részt vett,²⁹³ valamint New York-i útja, mely során az ENSZ Közgyűlésének 66. ülészakán, a hagyományok szerint elsőként felszólaló Brazília nevében nyitotta meg az ülészakot. Először a történelem folyamán nyitotta meg nő az ENSZ Közgyűlés ülészakát, az alkalmat megragadva pedig arról beszélt Rouseff, hogy elérkezett a "nők évszázada".²⁹⁴

²⁸⁸ *Brazilian President Dilma Rouseff Receives Woodrow Wilson Award for Public Service* <http://www.wilsoncenter.org/article/brazilian-president-dilma-rousseff-receives-woodrow-wilson-award-for-public-service> letöltve: 2013-05-31

²⁸⁹ Az 50 első helyen mindössze a néhai venezuelai elnök, Hugo Chávez (48.) és a jelenlegi chilei elnök, Sebastian Pinera (49.) kapott helyet a régióból. *The World's Most Powerful People* <http://www.forbes.com/powerful-people/list> letöltve: 2013-05-31

²⁹⁰ Szintén a listán szerepel, a Petrobras elnök-vezérigazgatója, a 18. helyet megszerző Maria das Graças Silva Foster. *The World's 100 Most Powerful Women* <http://www.forbes.com/power-women/list/> letöltve: 2013-05-31

²⁹¹ <http://imprensaacervo.planalto.gov.br/download/pdf/Viagens%20internacionais11.pdf> letöltve: 2013-05-31

²⁹² <http://www2.planalto.gov.br/imprensa/relatorio-da-sip/viagens-internacionais-2012> letöltve: 2013-05-31

²⁹³ *Full text of Sanya Declaration of the BRICS Leaders Meeting* http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-04/14/c_13829453.htm letöltve: 2013-05-31

²⁹⁴ *Statement by H. E. Dilma Rouseff, President of the Federative Republic of Brazil, at the Opening of the General Debate of the 66th Session of the United Nations General Assembly* http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/BR_en_0.pdf letöltve: 2013-05-31

A nők helyzete és a nemek közti esélyegyenlőség megteremtése kapcsán azonban jelentős lemaradása van Brazíliának, így számos tennivaló áll a Rousseff-kormányzat előtt. Annak ellenére, hogy kimutatások szerint van előrelépés a területen, még ha lassú is.²⁹⁵ A témában a *World Economic Forum* éves jelentésében, a *The Global Gender Gap Report 2012* címet viselő kutatásban már érezhető változások tapasztalhatóak a Rousseff hatalomra kerülése és a kutatások befejezése között eltelt alig több mint fél évben. A miniszteri pozíciókat 27 százalékban nő tölti be, a korábbi 7 százalékkal ellentétben, emellett számos egyéb magas pozícióba is nők kerültek. Az említett jelentés azonban nemcsak az érvényesülés lehetőségét méri, hanem az oktatási és az egészségügyi szegmens nemek közti különbségeit is méri. A kontinens országai nemzetközi összehasonlításban látványosan jól teljesítenek, számos országban szinte elhanyagolható a nemek közti különbség. Az országok ranglistáján 9. helyével a régióból az elsőként Nicaragua szerepel, majd Kuba a 19. helyen, emellett az erőteljesebb regionális játékosok közül 32. helyezéssel Argentína előzi meg a jelenleg 62. – 2011-ben még a 82. – helyen szereplő Brazíliát; összehasonlításképp Kolumbia a 63., Mexikó a 84., Chile a 87. helyen áll.²⁹⁶

Egy 2013. márciusi közvélemény-kutatás szerint a ciklusának felét már letöltő Rousseff támogatottsága rendkívül erős, de még így is képes volt negyedéves távon egyszázalékos emelkedést elérni, így 79 százalékon áll, kormányának támogatottsága szintén kimagasló, 63 százalékos arányt tudhat magáénak.²⁹⁷ Mindez annak ellenére, hogy engedélyezte az üzemanyagárak emelését a Petrobrasnak, azonban ezt kiegyensúlyozandó csökkentette az élelmiszerek adóját, az elektromos áram fogyasztói árát, kibővítette a szociális ellátórendszer segélyezési struktúráját, valamint erőteljes munkahelyteremtésbe kezdett, melynek eredményeként 2013 januárjában a munkanélküliség 5,4 százalékos rekord minimumot ért el.²⁹⁸ Ez az

²⁹⁵ TORREGROSA, Luisita Lopez: *Paving a Way for Women in Brazil*
http://www.nytimes.com/2011/11/16/world/americas/16iht-letter16.html?_r=0 letöltve: 2013-08-11

²⁹⁶ HAUSMANN, Ricardo - TYSON, Laura D. - ZAHIDI, Saadia: *The Global Gender Gap Report 2012*, World Economic Forum, p. 24-25.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf letöltve: 2013-08-11

²⁹⁷ COLITT, Raymond: *Brazil President Rousseff's Approval Rating Rises to Record*
<http://www.businessweek.com/news/2013-03-19/brazil-president-rousseff-s-approval-rating-rises-to-record> letöltve: 2013-05-31

²⁹⁸ COLITT, Raymond: *Brazil President Rousseff's Approval Rating Rises to Record*
<http://www.businessweek.com/news/2013-03-19/brazil-president-rousseff-s-approval-rating-rises-to-record> letöltve: 2013-05-31

érték kiváltképp akkor imponáló, ha összehasonlítjuk az Európai Unió jelenleg 11 százalékos munkanélküliségi rátájával.²⁹⁹

A teljes kép megismerése érdekében azonban nem feledkezhetünk meg a vitatott döntésekről, valamint a reformintézkedések és a nagyarányú fejlesztések természetes velejárójaként megjelenő konfliktusokról és érdekellentétekről sem. Az egyik ilyen nagyobb vitát generáló terület a földrajzi és természeti környezet jelentős átalakításával járó nagyberuházások. Jelenleg a legnagyobb volumenű ilyen jellegű program az Amazonasra telepítendő vízerőmű és gátrendszer projekt, melynek kapcsán a helyi bennszülött törzsek, brazil és nemzetközi környezetvédő csoportok – köztük a *Greenpeace*³⁰⁰ is – folyamatosan tiltakoznak a különböző fórumokon és különböző demonstrációkat és polgári engedetlenségi akciókat szerveznek. A 258 építésre váró gát közül elsősorban a *Belo Monte* építésével szemben különösen nagy a tiltakozás, mely a maga 11 233 megawatt teljesítményével³⁰¹ a harmadik legnagyobb vízerőmű lenne a kínai *Three Gorges-gát* és a brazil-paraguay-i *Itaip-gát* után.³⁰² A környezetvédelmi megfontolások mellett emberi jogi szervezetek és maguk a munkások is számos alkalommal tiltakoztak az embertelen munkakörülmények ellen. Az elmérgesedő sztrájkokat végül a hadsereg segítségével tudta csak megfékezni az állam.³⁰³ Rousseff elnök mind ez ideig hajthatatlannak bizonyult, nem csak a munkabeszüntetések és a széles nyilvánosságot felölelő tiltakozó akciók nem hatottak rá, hanem a különböző nemzetközi szervezetek és bírói testületek döntései és felhívásai sem. Így többek között az OEA³⁰⁴ legmagasabb jogorvoslati testülete, az *Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (Inter-American Human Rights Court, IACHR)* is a munkálatok felfüggesztésére szólította fel Brazíliát, az

²⁹⁹ *Unemployment statistics*

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics letöltve: 2013-05-31

³⁰⁰ *Belo Monte Dam Project* <http://www.greenpeace.org/international/en/multimedia/slideshows/Belo-Monte-Dam-Project-2/> letöltve: 2013-05-31

³⁰¹ Összehasonlításképpen, a Bős-Nagymarosi vízerőmű kapacitása 720 megawatt. KERÉNYI A. Ödön: *Bős-szabályozó vízerőmű* <http://zoldtech.hu/cikkek/20060201bos/dokumentumok/bos.pdf> letöltve: 2013-05-31

³⁰² *Opponents of Proposed Belo Monte Dam in Brazil Speak Out*

<http://archives.huntingtonnews.net/columns/100507-staff-columnshydrodam.html> letöltve: 2013-05-31

³⁰³ *Amid Brazil's Rush to Develop, Workers Resist*

http://www.nytimes.com/2012/05/06/world/americas/brazils-rush-to-develop-hydroelectric-power-brings-unrest.html?_r=2& letöltve: 2013-05-31

³⁰⁴ *Brazil furious with Human Rights Commission decision cuts all relations*

<http://en.mercopress.com/2011/04/30/brazil-furious-with-human-rights-commission-decision-cuts-all-relations> letöltve: 2013-05-31

Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság (Comisión Interamericana de Derechos Humanos, CIDH) megegyező tartalmú döntését követően.³⁰⁵

A gátrendszer, mellyel szemben a számos benyújtott kereset kapcsán hozott bírói ítélet legszigorúbbika is csak mindössze két hétre függesztette fel az építkezést³⁰⁶ 500 négyzetkilométernyi terület mesterséges elárasztásával, kormányforrások szerint 16 000, NGO-k szerint akár 40 000 helyi lakos kiköltöztetését vonja maga után.³⁰⁷

A tényeket komplexen vizsgálva azonban összességében elmondható, hogy Rouseff elnök az ország gazdasági teljesítőképességében, valamint erőforrásaiban rejlő lehetőségek kihasználásával egyrészt a regionális kereteken túllépő szövetségi rendszerét építi ki nagyhatalmi céljainak megvalósítása érdekében, másrészt pedig a már szövetségi által is megerősített brazil gazdaságból a szociális-jóléti intézkedések és reformok bevezetését, a nagy társadalmi ellátórendszerek átalakítását finanszírozza.

3.6. Brazília rangpozíciója

Az előző alfejezetekben Brazília vezetőinek tevékenysége kapcsán mutattam be az ország hatalmi pozícióját. A különböző politikai programok elemzése mellett az egyes országok *rangpozíciójának kiszámítása* az adott szempontok objektív mérőszámai alapján további bizonyítékot szolgálhat az ország hatalmi státuszának meghatározásában.

³⁰⁵ *Belo Monte hydroelectric dam* <http://www.aida-americas.org/en/project/belomonte> letöltve: 2013-05-31

³⁰⁶ *Brazil: Court Allows Dam Construction to Resume* <http://www.nytimes.com/2012/08/29/world/americas/court-allows-dam-construction-to-resume-in-brazil.html> letöltve: 2013-08-11

³⁰⁷ WATTS, Jonathan: *Belo Monte dam construction halted by Brazilian court* <http://www.theguardian.com/world/2012/aug/16/belo-monte-dam-construction-suspended> letöltve: 2013-08-11

	Brazília	Argentína	Chile	Kolumbia	Mexikó
Terület (km²)	8 514 877 (1)	2 780 400 (2)	756 102 (5)	1138910 (3)	1 964 375 (4)
Népesség (fő)	201 009 622 (1)	42 610 981 (4)	17 216 945 (5)	45 745 783 (3)	116 220 947 (2)
GDP (milliárd USD)	2 394 (1)	755,3 (3)	325,8 (5)	511,1 (4)	1 788 (2)
Fegyveres erő (fő)	318 500 (1)	73 100 (4)	59 050 (5)	281 400 (2)	270 250 (3)
Védelmi kiadás (millió USD)	33 143 (1)	4 340 (5)	5 484 (4)	12 146 (2)	6 978 (3)
Σ	5	18	24	14	14
Rangpozíció	1.	4.	5.	2.	2.
Védelmi kiadás/fő (USD)	3892,36	101,85	318,52	265,51	60,04

6. számú ábra: Brazília rangpozíciója a régió négy meghatározó államához viszonyítva

A rangpozíció számítás egy másik modellje³⁰⁸ az érintett ország és a potenciális vetélytársai közti arányokat vizsgálja és az összesített eredmény alapján állapítja meg a rangpozíciót. A következő négy táblázatban hat szempont alapján kerül összehasonlításra Brazília Mexikóval, Kolumbiával, Argentínával és Chilével. A táblázatok sorrendjét a kialakult aránypárok rangsora határozta meg.

	Brazília	Mexikó
Terület (km²)	4,3	1
Népesség (fő)	1,7	1
Határhossz (km)	3,8	1
GDP/fő (PPP) (USD)	1	1,3
Fegyveres erő (fő)	1,2	1
Védelmi kiadás/fő (USD)	2,75	1
Összesen	91,7 : 1	

7. számú ábra: Brazília rangpozíciója Mexikóval összehasonlítva

³⁰⁸ A módszer lényege, hogy két országra vonatkoztatva hat tényező adatai alapján aránypárokat állít fel, majd az azok összegzésével kapott arány alapján állapítja meg az adott ország rangpozícióját.

	Brazília	Kolumbia
Terület (km ²)	7,5	1
Népesség (fő)	4,4	1
Határhossz (km)	2,7	1
GDP/fő (PPP) (USD)	1,1	1
Fegyveres erő (fő)	1,1	1
Védelmi kiadás/fő	1,61	1
<i>Összesen</i>	<i>173,6 : 1</i>	

8. számú táblázat: Brazília rangpozíciója Kolumbiával összehasonlítva

	Brazília	Argentína
Terület (km ²)	3,1	1
Népesség (fő)	4,7	1
Határhossz (km)	1,7	1
GDP/fő (PPP) (USD)	1	1,5
Fegyveres erő (fő)	4,4	1
Védelmi kiadás/fő (USD)	1,6	1
<i>Összesen</i>	<i>174,4 : 1</i>	

9. számú táblázat: Brazília rangpozíciója Argentínával összehasonlítva

	Brazília	Chile
Terület (km ²)	11,3	1
Népesség (fő)	11,7	1
Határhossz (km)	2,7	1
GDP/fő (PPP) (USD)	1	1,5
Fegyveres erő (fő)	5,4	1
Védelmi kiadás/fő	1,9	1
<i>Összesen</i>	<i>3662,5 : 1</i>	

10. számú táblázat: Brazília rangpozíciója Chilével összehasonlítva

E módszer által alkalmazott vizsgálatok eredményei is azt a tényt támasztják alá, hogy Brazília még a régió második legnagyobb hatalmához viszonyítva is *jelentős erőfölényben van*, ezért a rangpozíció-számítás alapján kijelenthető, hogy

Brazília Latin-Amerika legerősebb állama. A következő két fejezetben ennek a nagyhatalmi státusznak a külpolitikai és védelmi vetületét elemzem.

3.7. Következtetések

A békés politikai átmenet időszakát, a kiépülő demokratikus rendszer elnökeinek stabilizálási kísérleteit, valamint az ezredfordulót követően felálló szociáldemokrata kormányok tevékenységét bemutató és elemző fejezet *egészen napjainkig foglalja össze és rendszerezi* azokat a tényezőket, melyek igazolják Brazília regionális hatalmi pozícióját és alátámasztják a latin-amerikai ország nagyhatalmi ambícióit.

A Sarney-, Collor- és Franco-adminisztrációk elsősorban gazdasági konszolidációt megcélzó intézkedései nem hozták a várt sikert, céljukat nem tudták elérni. A három említett kormány tevékenységét emellett nagyban befolyásolta a régióra és Brazíliára egyaránt jellemző és mindent átszövő korrupció. A társadalom pedig a külsőségek alapján legalábbis jól szervezett, bár autoriter berendezkedés után, a demokratizálódási folyamat megkérdőjelezhetetlen sikere ellenére is, újfajta megoldásokat kínáló politikai programok felé fordult. Latin-Amerikában a hidegháború időszakában egy-két kivételtől eltekintve kevésbé volt jellemző a baloldali ideológiai színezetű politikai pártok megjelenése, még kevésbé a hatalomra kerülése. A nemzeti értékeket valló, rendkívül erős nemzettudattal rendelkező, szociálisan érzékenyebb, a korábbi kormányok gazdaságpolitikájától eltérő megoldásokat előnyben részesítő, baloldali színezetű politikai erő megjelenése azonban a brazil választók nagy többsége számára megfelelő válaszokat kínált a korábban megoldatlan problémákra. A Lula által vezetett két kormány, majd az azt követően hatalomra került Rouseff-kabinet nagy volumenű szociális programjai, az oktatást és az egészségügyet megreformáló intézkedései azokat a hiányosságokat célozták meg, melyeket a gazdasági szegmensben sikereket felmutatni képes, de egyéb területeken eredménytelen katonai diktatúra megoldás nélkül hagyott. Annak érdekében pedig, hogy Brazília ne csak regionális szinten legyen meghatározó játékos, de a világ folyamatait befolyásolni képes hatalommá válhasson, elengedhetetlenül szükséges a nagyhatalmi lét terheit vállalni képes, a szükséges

döntések meghozatalát támogatni tudó, erős társadalmi háttérbázis megteremtése. A fejezetben bemutatott programok, az azok által elért és várhatóan elérendő eredmények – ha egyes területeken hiányosságokkal is, de összességében azt mutatják, hogy Brazília jelentős lépéseket tesz annak érdekében, hogy megfelelően stabil és jelentős támogatottsága legyen és ne csak a politikum szintjén, hanem társadalmi szinten is fel tudjon nőni a feladathoz. Annak ellenére, hogy érezhető társadalmi feszültségek vannak az országban, méreteiből fakadóan a reformok hatása sem időben, sem térben nem tud egyszerre mindenkihez azonos mértékben eljutni, azonban a folyamatok beindultak, a változások pedig általánosságban mindenki számára elkezdtek éreztetni hatásukat. A jelenlegi Rousseff-kormányzat szándéka pedig határozottan a fejlesztési programok folytatása, így amennyiben az ország gazdasági teljesítőképessége tudja tartani az elvárt növekedési ütemet, a reformintézkedések a lakosság teljes körét el fogják érni.

A fentiekben bemutatott időszak alatt megfigyelhető egyrészt Brazília kiemelkedése a régió országai közül, megelőzve még korábbi riválisait is, illetve másrészt nyomon követhető az Egyesült Államoktól való távolodása³⁰⁹ is. Washington, hegemon hatalomként viselkedve – bár hegemon pozícióját többek között³¹⁰ a nemzetközi politikaelmélet offenzív realista iskolájához tartozó *John Mearsheimer* is vitatja³¹¹ – különböző eszközökkel évtizedeken keresztül gyakorolt befolyást a latin-amerikai országra.³¹² A brazil vezetés azonban felismerte, hogy ha valódi, meghatározó játékos kíván lenni a régióknak, sőt annak határait túllépve nagyhatalmi pozíciót kíván betölteni, akkor nem elégedhet meg a regionális vezető

³⁰⁹ BANDEIRA, Luiz Alberto Moniz: *Brazil as a Regional Power and Its Relations with the United States* In. *Latin American Perspectives*, 33/3. szám, 2006. május, p. 12-27.

³¹⁰ Közel két évtizeddel Mearsheimer könyve előtt *Robert Keohane* is kritikájának adott hangot a hegemon államok létezésére kapcsán, elmélete szerint nemzetközi rendszerek szükségesek a világ gazdasági rendszerének stabilitásához és annak megtartásához, ehhez pedig együttműködés és nemzetközi intézmények kellenek. KEOHANE, Robert O.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1984

³¹¹ Álláspontja szerint – mely nem kérdőjelezi meg az Egyesült Államok szuperhatalmi státuszát – globális értelemben vett hegemon államról nem lehet beszélni, mert nincs olyan hatalom jelenleg, mely képes lenne az óceánok kiterjedésének ellenére a világ bármely pontján, bármely hatalma ellen sikerrel fellépni akarata érvényesítése érdekében. MEARSHEIMER, John J.: *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, Norton, 2001

³¹² Ez a fajta befolyásgyakorlás abból is következett, hogy az Egyesült Államok hidegháború alatti külpolitikájában együtt jelentek meg az USA biztonsági és gazdasági érdekei, ez utóbbi pedig alárendelődött a szovjet ideológia terjedése elleni küzdelemnek. MASTANDUNO, Michael: *Economics and Security in Statecraft and Scholarship* In. *International Organization*, 52/04. szám, 1998. ősz, p. 825-854.

szeressel. Legkevésbé sem, ha azt az Egyesült Államok árnyékából tölti be. Az előbb említett Mearsheimer elmélete szerint ezért Brazília célja – számos más hasonló ambícióval rendelkező államhoz hasonlóan –, hogy regionális hegemónná váljon.

A fejezet során elemzett elnöki ciklusok értelmezhetőek egyfajta válaszkeresésként is a címben szereplő kérdésre. A válasz azonban úgy gondolom, hogy nem adható meg a felsorakoztatott érvek és a beindított reformprogramok ellenére sem. A korábbiakban elemzett döntések és intézkedések specifikusan egy-egy problémás területet, feszültségforrást vagy lemaradást hivatottak felszámolni, így mindössze részsikereket érhetnek el. Véleményem szerint a valódi siker akkor tud bekövetkezni, ha Braziliának sikerül gazdasági teljesítőkéességét kihasználva, azt hatékony eszközként alkalmazva megváltoztatni a régióban betöltött pozícióját és regionális hegemónná tud válni.

4. Helykeresés a nemzetközi közösségben

A brazil külpolitika prioritásairól elmondható, hogy a regionális szerep biztosításának szükségessége miatt mindig első helyen álltak a környező országokkal fenntartott bi- és multilaterális szervezeti jelleget öltő kapcsolatok. Az irányvonalak meghatározásában pedig egyik meghatározó tényezőjévé a geopolitikai kutatások kerültek, melyek az 1920-as évektől indultak be az országban. A kezdetben a német *Friedrich Ratzel*, majd a geopolitika fogalmát megalkotó, svéd *Rudolf Kjellen* munkássága által befolyásolt brazil geopolitikai gondolkodás tudományos színhelyévé a már említett, 1949-ben alapított Legfelső Hadi Akadémia vált. A katonai tanintézmény vizsgálódásainak középpontjába már akkor is az olyan aktuális politikai célok és kérdéskörök kerültek, mint az ország belső és külső biztonsága, nemzeti céljainak meghatározása, valamint az ország mottójának, a rendnek és haladásnak biztosítása Brazília sajátosságainak figyelembevételével. Az ország politikai életében és legfőképpen gazdasági körülményeiben beállt változások hatására a hetvenes évek második felére a latin-amerikai állam világban betöltendő nagyhatalmi szerepe vált a tudományos kutatások központi kérdésévé. E korszak meghatározó teoretikusai *Golbery do Couto e Silva*, *Carlos de Meira Mattos* és *Therézinha de Castro*. A nevükkel fémjelzett időszak a brazil geopolitikai iskola aranykora.³¹³

A tudományos érdeklődés középpontjává tehát a nagyhatalmi pozíciót meghatározó kritériumok kerültek. Ebben az időszakban dolgozta ki egyenletét a világhierarchiáról *Ray Cline*, a Georgetown Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézetének akkori igazgatója, melyet *Carlos de Meira Mattos* tábornok bővített ki, a meggyőző erő változójának beiktatásával:³¹⁴

³¹³ SZILÁGYI István: *A brazil geopolitikai iskola* In. Politikatudományi Szemle, XVI/3. p. 69.

³¹⁴ SZILÁGYI István: *Geopolitika*, Publikon, Pécs, 2013, p. 177-178.

$$Eh = (Krt + Gk + Kk) \times (Sc + A + Kh)$$

Eh: elismert hatalom;
Krt: kritikus tömeg (népesség + terület);
Gk: gazdasági kapacitás;
Kk: katonai kapacitás;
Sc: stratégiai cél;
A: akarat a nemzeti stratégia végrehajtására;
Kh: kényszerítő hatalom.

A képlet alapján 1977-ben, Mattos³¹⁵ szerint Brazília a Szovjetunió, az USA, Németország, Franciaország és Kína után a hatodik a hatodik nagyhatalom.

A nemzetközi viszonyok elméletének realista iskolájához tartozó Mattos tábornok vizsgálatainak középpontjában az államok fizikai dimenziói és erőforrásaik komplexitása álltak. E kutatásai során külön figyelmet szentelt és kiemelt fontosságot tulajdonított az Amazonas-régióknak. A latin-amerikai állam háromötödét kitevő Amazonas-vidék gazdagsága és komplexsége, valamint általában véve az ország földrajzi környezete, népessége, természeti kincsei, tudományos és technikai teljesítőképessége, illetve belső kohéziója miatt Brazíliát már a nyolcvanas években világhatalomnak nevezi.³¹⁶

A geopolitikai kutatások aranykorának kiemelkedő egyénisége a már említett Couto e Silva, aki már az ötvenes években azt kutatta, hogy mi erősítheti Brazília pozícióit. A regionális és nemzetközi szinten is vizsgált tér és pozíció köré szerveződő elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy elsődleges a nemzeti célok meghatározása. Az elsődlegesen kitűzött cél, azaz Brazília pozíciójának erősítése érdekében pedig a nemzetbiztonságot alá kell rendelni ennek szolgálatára. Ennek négy szervezőeleme van: a nyugati keresztény civilizáció védelme, az egyedien értelmezett demokrácia szolgálata, a realista világszemlélet, illetve a brazil érdekek érvényesítése.³¹⁷ Munkásságának kiemelkedő szerepe volt abban, hogy az 1985-ös demokratikus átmenet erőszakmentesen mehetett végbe.

³¹⁵ A hatalom matematikai formulákkal való leírásával a biztonságelméletben több szakértő foglalkozott. Lásd JONES, Walter S: *The logic of International Relations*, Addison Wesley Longman, New York, 1997. (Idézi GÄRTNER, Heinz Gärtner: *Nemzetközi biztonság. Fogalmak A-tól Z-ig*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007. p. 93-94.)

³¹⁶ SZILÁGYI (2013): p. 181-183.

³¹⁷ SZILÁGYI (2013): p. 179.

Az aranykor „hármashogatának” utolsó tagja Therezinha de Castro. Kutatásaiban meghatározó, központi témák Brazília geográfiai adottságainak vizsgálata, valamint a geopolitika eszközei és célrendszere. Nézete szerint Brazília érdekei többirányúak és többszintűek, mind regionális, mind nemzetközi téren. Klasszikus geopolitikai vizsgálatai alapján Brazíliát szárazföldi, tengeri és légi hatalomnak tekintette, azonban a nemzetközi viszonyok perspektívájából egy újfajta felosztást állított fel, mely öt kategóriába sorolja a hatalmakat:

- 1) első szintű hatalmak: USA, Oroszország, Kína, Japán, EK;
- 2) második szintű: Nigéria, India, Kanada, Mexikó, Venezuela, Brazília, valamint azok az országok, melyek saját régiójukban, valamint az azt körülvevő övezetben akkora hatalommal rendelkeznek, hogy vetélytársai lehetnek az első szintű hatalmaknak;
- 3) harmadik szintű: államok regionális geopolitikai súllyal;
- 4) negyedik szintű: helyi kapcsolatokkal rendelkező országok; valamint
- 5) említendő hatalmi potenciál nélküli államok.³¹⁸

A korábbiakban bemutatott gondolkodók és kutatásaik alapján kijelenthető, hogy a Legfelsőbb Hadi Akadémia alapításától fogva aktív részese volt a brazil belpolitikának, és jelentős befolyással volt az ország vezetőinek stratégiai gondolkodására és döntéseire, alapvető konszenzust hozva az állami vezetők körében Brazília külpolitikájának prioritásai tekintetében. Tevékenységének egyértelmű bizonyítéka a békés demokratizálódási folyamat a nyolcvanas évek közepén, valamint az a tény is, hogy ezt követően a brazil világpolitikai szerepvállalás fókuszpontjába a „felelős pragmatizmus” jegyében a regionális integráció került.³¹⁹

A korábbi fejezetekben ismertetett gazdasági-társadalmi kormányzati munka mellett az ország tevékenységének egyik legfontosabb szegmense – a korábban ismertetett geopolitikai elméleti kutatómunka által is támogatott – külpolitika és a különböző szövetségi rendszerek, együttműködések színtere lett. Különösképpen fontos ez azért, mert Brazília is át szeretne lépni a regionális határokon és valódi nagyhatalomként meghatározó játékosává kíván válni a nemzetközi közösségnek.

³¹⁸ SZILÁGYI (2013): p. 183-185.

³¹⁹ SZILÁGYI (2013): p. 184.

Brazília Lula megválasztását követően nagy erőbefektetéssel és magas színvonalú szakmai hozzáértéssel kezdett bele korábbi elszigeteltebb külpolitikai irányvonalának felszámolásához és regionális, majd különböző rendezőelvek alapján eltérő relációjú nemzetközi kapcsolatok kialakításához. A fejezetben a Brazil Szövetségi Köztársaság által kialakított nemzetközi kapcsolatrendszer egyfajta tipológiáját mutatom be, azon nemzetközi szervezetek kapcsán, melyek meghatározóak az ország hatalmi státuszának kialakításában, így a szintén fontos, de jelen vizsgálódás szempontjából irreleváns intézmények és szakosított szervezetek³²⁰ nem szerepelnek a felosztásban.

4.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete

A külpolitika és a katonai jelenlét kettősségét ötvözi magában az elmúlt másfél évtized brazil politikai vezetésének egyik legfontosabb célja, az Egyesült Nemzetek Szervezetével való kapcsolat fejlesztése, a szervezet tevékenységében való minél aktívabb és meghatározóbb részvétel elérése. Lula elnökségének éveiben a mindennapi külpolitikai élet részévé vált a Brazília nagyhatalmi szerepét szimbolizálni hivatott ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságának megszerzése, melynek elérése érdekében megtett lépések számos markáns változást hoztak az ország politikai irányvonalában.

Az ENSZ egyik alapító tagállamaként Brazília de facto az ENSZ Alapító Okiratának hatályba lépése, azaz 1945. október 24-e óta a világszervezet tagja. Ezen időszak alatt valamennyi tagállam közül a legtöbbször, szám szerint tízszer – Japánnal megegyező számú alkalommal – töltötte be a szervezet talán legtekintélyesebb testületének, a Biztonsági Tanácsnak nem állandó tagságát a latin-amerikai és karibi térség egyik képviselőjeként.³²¹ A kilencvenes években gazdasági és politikai stabilizáción keresztülhaladó, napjainkra regionális hatalommá, a régió,

³²⁰ Többek között az *Egyetemes Postaegyesület (Union Postale Universelle, UPU)*, a *Nemzetközi Hidrográfiai Szervezet (International Hydrographic Organization, IHO)* vagy a *Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO)*.

³²¹ 1946 – 1947, 1951 – 1952, 1954 – 1955, 1963 – 1964, 1967 – 1968, 1988 – 1989, 1993 – 1994, 1998 – 1999, 2004 – 2005, 2010 – 2011

http://www.un.org/en/sc/inc/searchres_sc_members_english.asp?sc_members=24 letöltve: 2013-05-25

sőt számos területen a világ megkerülhetetlen tényezőjévé váló Brazíliának a célja azonban, a szervezet strukturális reformja kapcsán, *állandó hely megszerzése* az ENSZ BT-ben.

A Latin-Amerika jelenleg legnagyobb, mintegy 318 500 fős létszámú haderejével rendelkező Brazília, az 1948 óta indított 67 ENSZ békeműveletből³²² 33-ban, összesen több mint 27 000 fővel³²³ – a katonák mellett rendőri erőkkel és civil szakértőkkel – vett részt. Öt kontinensen az alábbi országokban teljesítettek brazil békefenntartók szolgálatot:³²⁴

Európa	Ázsia	Ausztrália	Afrika	Latin-Amerika
Ciprus	Afganisztán	Kelet-Timor	Angola	Ecuador
Horvátország	Irak		Bissau-Guinea	El Salvador
Koszovó (Szerbia) ³²⁵	Kambodzsa		Csád	Guatemala
	Libanon		Elefántcsontpart	Haiti
	Nepál		Eritrea	Kolumbia
	Szíria		Etiópia	Nicaragua
			Kongói Demokratikus Köztársaság	Peru
			Közép-afrikai Köztársaság	
			Libéria	
			Mozambik	
			Nyugat-Szahara	
			Szudán	
			Uganda	

11. számú ábra: Brazília eddigi szerepvállalásai ENSZ békeműveletekben

³²² *Background Note United Nations Peacekeeping*, United Nations Department of Public Information, 2012. február <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/backgroundnote.pdf> letöltve: 2013-05-25

³²³ http://www.un.int/brazil/book/conselhoSeguranca_index.html letöltve: 2013-05-25

³²⁴ <http://www.onu.org.br/conheca-a-onu/brasil-na-onu> letöltve: 2013-05-25,

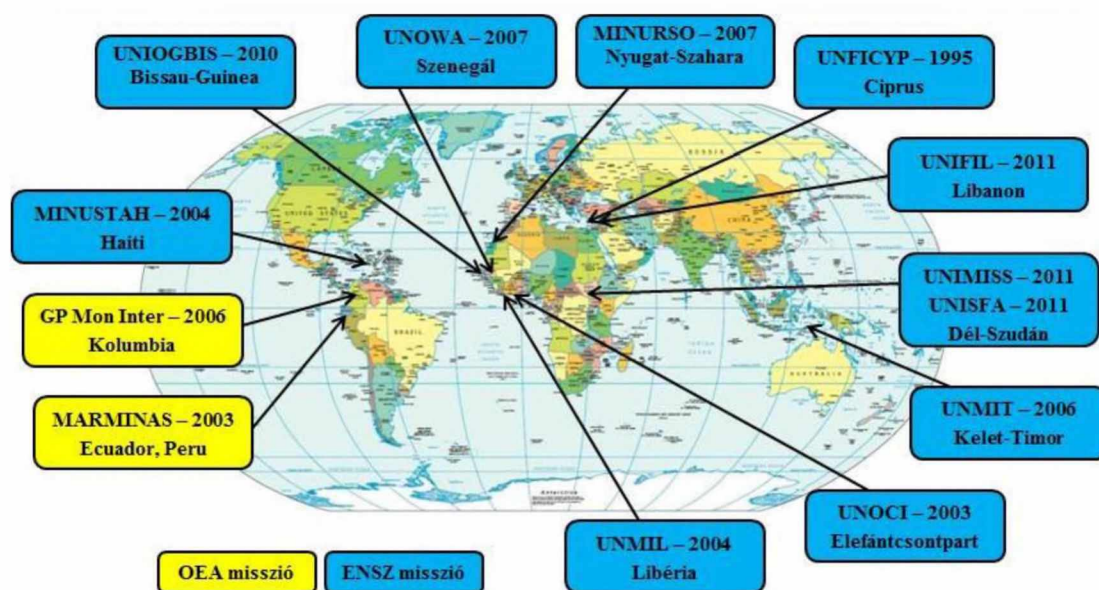
http://conflict.sipri.org/SIPRI_Internet/index.php4 letöltve: 2013-04-06

³²⁵ Brazília nem ismeri el Koszovó függetlenségét. <http://kosovothanksyou.com/> letöltve: 2013-05-25

Jelenleg különböző funkciókban, 10 országban, 11 művelet keretében vesz részt Brazília.³²⁶

Európa	Ázsia	Ausztrália	Afrika	Latin-Amerika
Ciprus (1)	Libanon (252 + 15) ³²⁷	Kelet-Timor (19)	Bissau-Guinea (1)	Haiti (2 076 + 23)
	SzírIA (11)		Elefántcsontpart (7)	
			Libéria (4)	
			Nyugat-Szahara (10)	
			Szudán (14)	

12. számú ábra: Brazília jelenlegi szerepvállalásai ENSZ békeműveletekben, kontinentális felosztásban a résztvevők létszámával

13. számú ábra: Brazília jelenlegi szerepvállalásai ENSZ békeműveletekben³²⁸

³²⁶ Az ország neve után zárójelben a résztvevő erők száma szerepel, félkövérrel a fegyveres katona, dőlttel az egyéb – katonai/politikai tanácsadó, megfigyelő, rendőr, tűzoltó – funkciókban szolgálatot teljesítő személy. Livro Branco de Defesa Nacional p. 237.

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

³²⁷ Az UNIFIL hivatalos honlapján 2013. május 1-i dátummal szereplő adatbázis 264 fő katonát tartalmaz. <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=11559&language=en-US> letöltve: 2013-05-26

³²⁸ Livro Branco de Defesa Nacional alapján

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

A fenti táblázat számai alapján megállapítható, hogy Brazília napjainkban legmeghatározóbb jelenléttel éppen az egyik régióbeli államban, az ENSZ BT 1542. számú határozatával,³²⁹ 2004. június 1-jén megindított *MINUSTAH* (*Mission des Nations Unies pour la stabilisation en Haïti*) néven futó békeműveletében vesz részt Haiti szigetén. A szabadon választott elnök, *Jean-Bertrand Aristide* elűzése után a polgárháború megelőzése érdekében az ENSZ Biztonsági Tanácsa egy 6 700 fős létszámban maximalizált erővel rendelkező missziót küldött az országba. A lassan rendeződni látszó helyzetet a 2010. január 12-i Richter-skála szerinti 7,0 erősségű földrengés állította meg, több mint 220 000 fő – köztük 96 ENSZ békefenntartó – halálát, és szinte középkori állapotokat okozva az országban. Ezt követően többször is meghosszabbításra került a kontingens mandátuma, mely jelenleg az 2070. sz. ENSZ BT határozat³³⁰ szerint – a meghosszabbítás lehetőségét fenntartva – 2013. október 15-ig szól.

A létszámában megerősített, 19 nemzet katonáiból álló *MINUSTAH* erők³³¹ parancsnokát a misszió indulását követően, 2004. június 25., *Augusto Heleno Ribeiro Pereira altábornagy*³³² kinevezése óta, kilenc váltáson keresztül – tíznapos átmeneti chilei vezetés közbeiktatásával 2006 januárjában³³³ – a mai napig Brazília adja,³³⁴ 2013. március 28. óta *Edson Leal Pujol altábornagy* személyében.³³⁵ A jelenleg

³²⁹ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1542%282004%29 letöltve: 2013-05-26

³³⁰ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2070%282012%29 letöltve: 2013-05-26

³³¹ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minustah/facts.shtml> letöltve: 2013-05-26

³³² <http://www.un.org/fr/peacekeeping/missions/minustah/pdf/pb2.pdf> letöltve: 2013-05-26

³³³ 2006. január 7-én hotelszobájában holtan találták *Urano Teixeira da Matta Bacellar* altábornagyot, a *MINUSTAH* alig négy hónapja kinevezett parancsnokát. A vizsgálatok a későbbiekben bebizonyították, hogy a tábornok öngyilkos lett. A parancsnokságot átmenetileg helyettese, a chilei származású *Eduardo Aldunate Hermann* vezérőrnagy vette át, majd január 17-én hivatalosan is beiktatták brazil utódját.

THOMPSON, Ginger: *Chief of U.N. Troops in Haiti is Found Dead in Hotel Room* http://www.nytimes.com/2006/01/08/international/americas/08haiti.html?_r=0 letöltve: 2013-05-26, *Death of UN force commander in Haiti attributed to suicide* http://news.xinhuanet.com/english/2006-01/13/content_4045718.htm letöltve: 2013-05-26

³³⁴ *Augusto Heleno Ribeiro Pereira* altábornagy (2004. június - 2005. augusztus), *Urano Teixeira da Matta Bacellar* altábornagy (2005. szeptember - 2006. január), *Eduardo Aldunate Hermann* vezérőrnagy (Chile) (2006. január), *José Elito Carvalho Siqueira* altábornagy (2006. január - 2007. január) *Carlos Alberto dos Santos Cruz* dandártábornok (2007. január - 2009. április), *Florian Peixoto Vieira Neto* dandártábornok (2009. április - 2010. március), *Luiz Guilherme Paul Cruz* dandártábornok (2010. március - 2011. március), *Luiz Eduardo Ramos Baptista Pereira* dandártábornok (2011. március - 2012. március), *Fernando Rodrigues Goulart* dandártábornok (2012. március - 2013. március). <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=21192&Cr=haiti&Cr1> letöltve: 2013-04-06

³³⁵ <http://www.un.org/News/Press/docs//2013/sga1398.doc.htm> letöltve: 2013-05-26

legnagyobbak számító, brazil nemzeti hozzájárulás a 2004 és 2010 közötti 1 200 fős létszámról, mára 2 076 főre nőtt.³³⁶ A hathónapos váltások során mind ez ideig megközelítőleg 13 000 fő brazil szolgált Haitin a biztonságos környezet megteremtésén, valamint az államszervezet megerősítésén, a rend és az emberi jogok betartatásán,³³⁷ illetve az időközben kitört kolerajárvány megfékezésén.³³⁸

A MINUSTAH-ban betöltött vezető szerepe melletti másik jelentős feladatvállalásként 2011. február 24-én – Brazília hozzájárulásának egyfajta elismeréseként is értelmezhetően – a nem NATO tagállamok közül első ízben a latin-amerikai ország vette át a *United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)* művelet haditengerészeti komponensének (*Maritime Task Force, MTF*) parancsnoki beosztását, melyet immár harmadízben, azóta is tart.³³⁹ A 2013. február 21-től *Joese De Andrade Bandeira Leandro* ellentengernagy vezetése alatt álló,³⁴⁰ 15 nemzetet reprezentáló,³⁴¹ valamivel több mint 1 000 fős kontingens 8 hajóval – köztük a zászlóshajóként szolgáló brazil „*Conrigate Constitucao*” névre keresztelt fregattal³⁴² – hajtja végre feladatát. Az első ENSZ égisz alatt működő Haditengerészeti Harci Kötelék mandátumát az ENSZ Biztonsági Tanácsának 425. számú³⁴³ és 426. számú,³⁴⁴ 1978 márciusában hozott határozatain alapuló 2006-os 1701. számú ENSZ BT határozat³⁴⁵ adja.

³³⁶ Livro Branco de Defesa Nacional p. 237. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbldn.pdf> letöltve: 2013-05-21

³³⁷ <http://www.onu.org.br/conheca-a-onu/brasil-na-onu/> letöltve: 2013-05-26

³³⁸ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minustah/> letöltve: 2013-05-26

³³⁹ Az első brazil parancsnokot Luiz Henrique Caroli ellentengernagyot 2012. február 25-én Wagner Lopes de Moraes Zamith ellentengernagy váltotta 2013. február 21-ig. *New Head of UNIFIL* <http://www.marsecreview.com/2011/02/new-head-of-unifil> letöltve: 2013-05-26, <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=11647&ctl=Details&mid=15105&ItemID=18212&language=en-US> letöltve: 2013-05-26

³⁴⁰ <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=11552&ctl=Details&mid=15105&ItemID=22214&language=en-US> letöltve: 2013-05-26

³⁴¹ Banglades, Belgium, Brazília, Bulgária, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Indonézia, Olaszország, Németország, Norvégia, Spanyolország, Svédország és Törökország.

³⁴² Az első parancsnok zászlóshajójaként az „*Uniao*” fregatt, míg váltójáé a „*Liberal*” szolgált.

³⁴³ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/425%281978%29 letöltve: 2013-05-26

³⁴⁴ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/426%281978%29 letöltve: 2013-05-26

³⁴⁵ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1701%282006%29 letöltve: 2013-05-26

A teljes UNIFIL művelet 38 nemzet mintegy 11 028 katonájának – köztük a 14. legnagyobb, 264 fős brazil kontingens³⁴⁶ –, 338 nemzetközi, valamint 657 libanoni civil közreműködésével,³⁴⁷ a jelenleg érvényben lévő, 2064. számú ENSZ BT határozat szerint – a meghosszabbítás lehetőségét fenntartva – 2013. augusztus 31-ig végzi feladatát.³⁴⁸ A művelet nagyságrendjét jól érzékelteti, hogy a 2006. októberi megalakulása óta eltelt közel hét év alatt 47 654 vízi járművet állítottak meg és vizsgáltak át a haditengerészeti egységek, közülük 2 679 hajót adtak át a libanoni hatóságoknak.³⁴⁹

A korábban még sosem látott méretű haditengerészeti műveletben való kiemelt részvétel véleményem szerint nemcsak (katona)diplomáciai szempontból jelentős eredmény a latin-amerikai állam számára, hanem abból a szempontból is figyelemreméltó, hogy Brazília bebizonyította a világnak, és egyben saját magának is, hogy haditengerészetének egysége képes az anyakikötőtől közel 6 200 tengeri mérföldre³⁵⁰ – légvonalban is mintegy 10 447 kilométerre³⁵¹ – lévő műveleti területen huzamos időn át szolgálatot teljesíteni.

Brazília ENSZ műveleteket érintő legújabb vezetői szintű szerepvállalása *Carlos Alberto dos Santos Cruz* altábornagy nevéhez fűződik. A tábornok a korábban már említett MINUSTAH parancsnoki beosztását követően 2013. május 17-től kezdődően az ENSZ BT 1925. számú határozatában³⁵² foglaltak alapján a 2010. július 1-én a korábbi *MONUC (United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo)* misszió folytatásaként megalakuló *MONUSCO (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo)* parancsnoki tisztségét tölti be.³⁵³

³⁴⁶ <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=11559&language=en-US> letöltve: 2013-05-26

³⁴⁷ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unifil/facts.shtml> letöltve: 2013-05-26

³⁴⁸ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2064%282012%29 letöltve: 2013-05-26

³⁴⁹ <http://unifil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=11584&language=en-US> letöltve: 2013-05-26

³⁵⁰ A brazil haditengerészet főhadiszállásától, Rio de Janeirotól az UNIFIL MTF bejrúti kikötőjéig mért távolság a Gibraltári szoroson át 6 194 tengeri mérföld, a Jó Reménység fokán át 8 800 tengeri mérföld.

<http://sea-distances.com/> letöltve: 2013-05-26

³⁵¹ <http://www.distancefromto.net/distance-from/Lebanon/to/Brazil> letöltve: 2013-05-26

³⁵² http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1925%282010%29 letöltve: 2013-05-26

³⁵³ <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sga1407.doc.htm> letöltve: 2013-05-26

A jelenleg 48 ország felajánlásaiból álló 19 157 fő katona és 6 379 egyéb beosztású (katonai megfigyelő, rendőr, civil alkalmazott) személy részvételével³⁵⁴ zajló művelet mandátuma az ENSZ BT 2098. számú határozata³⁵⁵ alapján 2014. március 31-ig szól.

A válságműveletekben történő szerepvállalás mellett Brazília az ENSZ szakosított szervezeteinek vezetéséből is a lehető legnagyobb mértékben próbálja kivenni szerepét. A szakosított szervezetek vezetői beosztásainak megszerzése – amellett, hogy presztízskérdés, különösen egy éppen nagyhatalmi ambícióit dédelgető ország számára, mint Brazília – fontos politikaformáló pozíciói is egyben, valamint szereplési lehetőség, egyrészt az ország a betöltött mandátum kapcsán médianyilvánosságot és közszereplési lehetőséget kap, másrészt pedig a magas pozíció miatt fokozottabb lehetősége nyílik saját politikai elképzeléseinek professzionális szintű kifejtésére. Végül, de nem utolsósorban pedig különleges helyzetéből adódóan lehetősége nyílik a szövetséges keresésre, céljai elérését segítő ad hoc koalíciók kialakítására, erőteljesebb lobbizási tevékenységre. Egy ilyen típusú pozíció klasszikus példája lehet az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezetének (*UN Food and Agriculture Organization, UN FAO*), főigazgatói széke, melyet a 2011. június 26-i választás eredménye alapján első alkalommal foglal el latin-amerikai személy, a brazil *José Graziano da Silva* személyében. Az olasz gyökerekkel rendelkező, de születési helye miatt USA állampolgársággal is rendelkező, mezőgazdasággal, élelmiszerbiztonsággal és vidékfejlesztéssel is foglalkozó brazil szakember 2001-ben, a korábban már említett Fome Zero program kidolgozásáért volt felelős. 2003-tól mint a Lula-kabinet „*élelmiszerbiztonságért és az éhezés felszámolásáért felelős különleges minisztere*” (*Ministro Extraordinário de Segurança Alimentar e Combate à Fome*) a program végrehajtásának irányítását kapta feladatul, melynek keretében 2003-2010 között 28 millió embert sikerült

³⁵⁴ Algéria, Banglades, Belgium, Benin, Bolívia, Bosznia és Hercegovina, Burkina Faso, Csehország, Dél-afrikai Köztársaság, Egyesült Államok, Egyiptom, Franciaország, Ghána, Kanada, Kína, Guatemala, India, Indonézia, Írország, Jordánia, Kenya, Lengyelország, Malawi, Malajzia, Mali, Mongólia, Marokkó, Nagy-Britannia, Nepál, Niger, Nigéria, Norvégia, Oroszország, Pakisztán, Paraguay, Peru, Románia, Szenegál, Szerbia, Sri Lanka, Svájc, Svédország, Tanzánia, Tunézia, Ukrajna, Uruguay, Jemen és Zambia.

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monusco/facts.shtml> letöltve: 2013-05-26

³⁵⁵ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2098%282013%29 letöltve: 2013-05-26

felemelni a mélyszegénységből.³⁵⁶ A világméretekben is példaértékűnek számító élelmezési program atyjaként, a nemzetközi szinten is megkérdőjelezhetetlen munkássággal rendelkező José Graziano eklatáns példája a korábban említett lehetőségnek, mikor az ország egy magas pozíció betöltése és a korábbi szakmai sikerek kapcsán tudja felhívni magára a figyelmet. A főigazgatói mandátum 2012. január 1-től 2015. június 30-ig tart.

Brazília tehát komolyan veszi ENSZ-béli szerepvállalását mind a békeműveletek, mind pedig a szakmai, szakpolitikai munka területén is. Azonban nem csak az irányításban, hanem az alacsonyabb szintű feladatok ellátásában is jeleskedik, így például a kontingensek személyi állományának felajánlásában. E téren, az ENSZ 2012. november 30-i adatai szerint, jelenleg 2 200 fővel, a 11. legnagyobb nemzeti felajánlást Brazília tette a tagországok közül.³⁵⁷ Az első húsz országot megvizsgálva szembetűnő, hogy a világ nagyhatalmai, így az ENSZ BT állandó tagjai közül mindössze Kína szerepel a lista 16. helyén – 1 870 fővel – míg a szintén állandó BT tagság nélküli India a 3. helyen áll, 7 846 fővel.³⁵⁸ A felelősségteljes szerepléshez azonban hozzátartozik a világszervezet költségvetéséhez való hozzájárulás is, mely a Közgyűlés által az adott ország külső adósságával és lakosságának számával módosított bruttó nemzeti jövedelme alapján megállapított kötelező minimumon túl önkéntesen is tehet felajánlásokat. Az utolsó elérhető, 2012-es költségvetési évre – a korábbiakban már használt referencia országokhoz viszonyítva – a közel 7,5 millió USD-t befizető Argentínát és a 6,1 milliós chilei hozzájárulást jelentősen megelőzve, 41,6 millió USD-t kitevő hozzájárulásával a világ 14. legnagyobb befizetője.³⁵⁹

³⁵⁶ <http://www.fao.org/about/director-gen/biography/en/> letöltve: 2013-05-26

³⁵⁷ Ennek az információnak ellentmond, hogy a szintén 2012-es Fehér Könyv 2 444 főről szóló adatot használ. Livro Branco de Defesa Nacional p. 237.

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf> letöltve: 2013-05-21

³⁵⁸ *Background Note United Nations Peacekeeping*, United Nations Department of Public Information, 2012. február <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/backgroundnote.pdf> letöltve: 2013-05-25

³⁵⁹ Franciaország hozzájárulása 158, 3 millió USD, azonban érdekes megfigyelni, hogy a szintén a régióban található Mexikó a 10. legnagyobb befizető, míg Oroszország, csak Braziliát követően a 15. helyen áll. *Assessment of Member States' contributions to the United Nations regular budget for 2012*, United Nations Secretariat, 2011. december 27. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=ST/ADM/SER.B/853 letöltve: 2013-05-26

A fent említett pénzügyi és személyi hozzájárulásokat az egyre élénkebb külpolitikát folytató Brazília, a nagyhatalmi státusz árának tekinti. Úgy tűnik, hogy ez az érvelés a választók felé is elfogadható, hiszen egyetlen „komolyabb” politikát folytató párt sem tűzte napirendjére a kérdés megvitatását, hogy populista eszközökkel extra szavazatokat nyerhessen a negyvenmilliós hozzájárulás vitatásával. A világpolitikai szereplők zártkörű klubjába való bekerülésért Brazília az utóbbi években – véleményem szerint, azzal párhuzamosan, ahogy érzi célja elérésének közelségét – egyre látványosabb döntéseket hoz meg. 2004-es haiti szerepvállalásával ugyanis, nemcsak egy közeli, ha úgy vesszük regionális érdekszférájába tartozó ország megsegítésében való részvételt vállalta el, hanem egy másik szuverén állam belpolitikájába való be nem avatkozás évtizedes kimondatlan, de szigorúan betartott politikáját változtatta meg. A korábbi időszakban a brazil vezetés elzárkózott az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján megindított műveletektől, melyeket a következőképpen szabályoz a dokumentum. *„Ha a Biztonsági Tanács úgy találja, hogy a 41. cikkben említett rendszabályok elégtelenek, vagy elégteleneknek bizonyulnak, úgy légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával olyan műveleteket fogantatosíthat, amelyeket a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához, vagy helyreállításához szükségesnek ítél. Ezek a műveletek az Egyesült Nemzetek tagjainak légi, tengeri és szárazföldi hadereje által fogantatosított tüntető felvonulásból, zárlatból (blokádnak) vagy egyéb műveletekből is állhatnak.”*³⁶⁰ Ezzel ellentétben a megelőző időszakban Brazília csak a VI. fejezetben megfogalmazott kitétel érvényesülése esetén vett részt műveletben miszerint *„ha a 33. cikkben meghatározott természetű viszályt az érdekelt felek az ott felsorolt eszközök igénybevételével rendezni nem tudnák, úgy azt a Biztonsági Tanács elé terjesztik.”*³⁶¹ A különbség tulajdonképpen a békefenntartás és a békekikényszerítés fogalmi eltéréseit fedi le.

Az álláspont-módosítás okozta közeledés mellett Brazília *szimbolikus lépésekkel is folyamatosan demonstrálja a külvilág felé elkötelezettségét* az ENSZ által képviselt értékek mellett. A világszervezet new yorki központja mellett annak

³⁶⁰ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VII. fejezet Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetében, 42. cikk

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> letöltve: 2013-05-26

³⁶¹ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VI. fejezet Viszályok békés rendezése, 37. cikk

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> letöltve: 2013-05-26

három legnagyobb központjában, Genfben, Rómában (FAO) és Párizsban (UNESCO) is állandó irodát tart fenn. Állampolgárai tájékoztatása érdekében, saját, természetesen portugál nyelvű ENSZ honlapot üzemeltet. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy az általában a világ hetedik legtöbb ember által beszélt nyelvként számon tartott portugál egyelőre nem szerepel az ENSZ hat hivatalos nyelve között, bár Brazíliával az élen a luzofón országok – Portugália, Angola, Mozambik, Zöld-foki Köztársaság, Bissau-Guinea, Kelet-Timor, São Tomé és Príncipe, valamint Makaó, mint Kína különleges közigazgatási területe – erős lobbiszerű tevékenységet folytatnak annak elismertetése érdekében.³⁶²

A külföldi képviselők mellett, 2005. február 23-tól kezdődően Rio de Janeirótól nem messze, *Békeművelési Kiképző Központ (Centro de Instrução de Operações de Paz, CIOpPaz)* néven oktatási intézetet hozott létre az ENSZ műveletek leendő résztvevőinek felkészítése érdekében. A 2010. június 10-én *Brazil Egyesített Békefenntartási Központ (Centro Conjunto de Operações de Paz do Brasil - Centro Sérgio Vieira de Mello, CCOPAB)* névre keresztelt,³⁶³ összhaderőnemi alapon működő, multidiszciplináris oktatást folytató intézményben már első öt éve alatt több mint 15 000 fő szerzett oklevelet az elméleti és gyakorlati képzés végeztével. Az elméleti képzést kiegészítendő, a kiképzés során a közeli metropolisz faveláiban a rendőrség helyi erőivel közösen is végrehajtanak feladatokat, az éles békeművelési krízishelyzetek szimulációjaként.³⁶⁴

A tény tehát tagadhatatlan, Brazília mindent megtesz azért, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában megfogalmazott célok megvalósítása érdekében jelentős és látványos áldozatokat hozzon. Brazília igen nagy utat tett meg az ENSZ közel 70 éves fejlődése alatt. A dél-amerikai „óriás” mai lakosságának mindössze töredékével, megközelítőleg mindössze 46 millió fővel,³⁶⁵ lépett be a kollektív biztonsági szervezetbe. Akkor a rendkívül fejletlen, iparosodása hajnalán lévő ország bruttó

³⁶² *Summary by language size* http://www.ethnologue.com/ethno_docs/distribution.asp?by=size
letöltve: 2013-05-26

³⁶³ *Creation of CCOPAB* <http://www.ccopab.eb.mil.br/index.php/en/ccopab/criacao-do-centro>
letöltve: 2013-05-26

³⁶⁴ *Brazil and peacekeeping – Policy, not altruism* <http://www.economist.com/node/17095626>
letöltve: 2013-05-26

³⁶⁵ <http://www.populstat.info/Americas/brazilc.htm> letöltve: 2013-05-26

hazai terméke a mai Banglades szintjén, alig 100 millió USD fölötti szinten állt.³⁶⁶ A második világháborúban pedig mindössze 1942 augusztusától az Atlanti-óceánon, majd 1944 szeptemberétől a háború végéig az olasz hadszíntéren mintegy 26 000 fővel vett részt a harcokban. A huszadik századi hatalmi viszonyokat rendezni szándékozó nagyhatalmakban tehát fel sem merülhetett igazán, hogy Brazília kiemeltebb szerepet kapjon, akár csak regionális szinten is. Bár ennek a kijelentésnek némileg ellentmond, hogy az ENSZ felállítását és struktúráját tárgyaló *Franklin D. Roosevel*t amerikai elnök, *Winston Churchill* brit miniszterelnök és *Joszif Sztálin*, a Szovjetunió vezetője a Biztonsági Tanács összetétele kapcsán több ponton nézetletérésbe keveredett. Az egyik ilyen a Roosevel által javasolt állandó brazil BT hely volt, melyet FDR a latin-amerikai reprezentáció, az ország méretei és erőforrásai miatt javasolt, valamint attól való félelemben, hogy Brazília kilép a szervezethez, ahogy tette azt a Népszövetség esetében is, 1926. június 14-én – elsőként az alapító tagok közül – mikor nem kapott helyet annak legfelsőbb döntéshozó testületében. A javaslatot végül Nagy-Britannia és a Szovjetunió sem támogatta.³⁶⁷

A helyzet azonban, úgy gondolom, hogy mára gyökeresen megváltozott, a beállt változásokat pedig Brazília – és sok más az ezredforduló környékére megerősödő nemzetközi szereplő – kritikája szerint a nemzetközi intézményrendszer struktúrája nem követte. A kor hatalmi viszonyai és politikai erőterei miatt, valamint a korábbi szerepük vagy szerényebb hatalmi potenciáljuk miatt olyan országok maradtak ki a nemzetközi rendszer meghatározó szereplőinek elit köréből, mint Németország, India, Japán vagy a Dél-afrikai Köztársaság. Ez persze nem hiányossága az akkori döntéshozóknak, viszont véleményem szerint annál inkább hiányossága a ma döntési helyzetben lévő nagyhatalmainak, de ha úgy tetszik, akkor az egész nemzetközi közösségnek is.

A hidegháború végét követően egy-egy ország kapcsán számos alkalommal felmerült a második világháború utáni világpolitika viszonyait tükröző ENSZ reformja, azonban az egyedi kezdeményezések sosem érték el valójában a szervezet

³⁶⁶ <http://seriesestatisticas.ibge.gov.br/series.aspx?vcodigo=SCN52&t=produto-interno-bruto-brvalores-correntes> letöltve: 2013-05-26

³⁶⁷ PATRICK, Stewart: *Brazil Seeking Security* <http://nationalinterest.org/commentary/brazil-seeking-security-3622> letöltve: 2013-05-26

ingerküszöbét, így nem történt előrelépés az ügyben. Annak ellenére sem, hogy Kofi Annan 2005-ben a szervezet főtítkáráként nyújtott be egy anyagot az ENSZ átfogó reformjáról, melyben két verziót is kifejtett a Biztonsági Tanács átalakítására vonatkozólag, megjegyzendő azonban, hogy ezek egyike sem egyezik még részben sem a G4 csoport által kezdeményezett javaslattal.³⁶⁸

A problémakör orvoslása érdekében a Lula irányítása alatti Brazília minden kínálkozó alkalmat megragadott, hogy kifejtse véleményét az ENSZ, és azon belül is elsősorban az ENSZ Biztonsági Tanácsának reformjára vonatkozóan, mellyel elsődlegesen saját állandó tagságát kívánja bebiztosítani. Az ENSZ Alapokmányának módosítását megkövetelő változtatások meglépéséhez pedig jelentős támogatásra van szüksége a javaslattevőknek, melyek begyűjtését Brazília meg is kezdte. Az ENSZ 2004. szeptember 22-i Közgyűlését követően négy „kimaradt nagyhatalom”, Németország, Japán, India és Brazília jelenlévő képviselői abban állapodtak meg, hogy közösen, egymást is támogatva fognak lobbizni az ENSZ BT állandó tagság megszerzése érdekében.³⁶⁹ A G4 néven ismertté vált csoport azóta számos támogatót szerzett magának, azonban az egyes országok sajátos külpolitikai érdekviszonyai némely esetben megosztották az ENSZ tagállamokat a támogatás tekintetében.

Brazília ENSZ BT tagságának bővítését jelenleg olyan államok támogatják deklaráltan, mint a BT állandó tag Egyesült Királyság (*Gordon Brown* miniszterelnök, 2009. március),³⁷⁰ a Dél-afrikai Köztársaság (*Nkosazana Dlamini-Zuma* külügyminiszter, 2004. március),³⁷¹ Franciaország (*Nicolas Sarkozy* elnök, 2008. december),³⁷² Oroszország (*Vlagyimir Putyin* elnök, 2004. november),³⁷³

³⁶⁸ ANNAN, Kofi: *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*, United Nations General Assembly, 2005. március 21., p. 42-43., <http://www.un-ngls.org/orf/UNreform/NGO-Comments-SG-Reports-last%20version.pdf> letöltve: 2013-05-26

³⁶⁹ A nyolc éve indult kezdeményezést az ENSZ Közgyűlés 66. ülészakát követően a G4 résztvevői közös nyilatkozatban erősítették meg. <http://www.un.int/brazil/speech/11d-declaracao-conjunta-a-imprensa-G4-em-ingles.html> letöltve: 2013-05-26

³⁷⁰ *UK backs Brazil as permanent Security Council member* <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+number10.gov.uk/news/latest-news/2009/03/uk-backs-brazil-as-permanent-security-council-member-18798> letöltve: 2013-05-26

³⁷¹ BARUAH, Amit: *South Africa to support India, Brazil for Security Council seat* <http://hindu.com/2004/03/06/stories/2004030603541200.htm> letöltve: 2013-05-26

³⁷² *France backs Brazil UN ambition* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7796776.stm> letöltve: 2013-05-26

³⁷³ *Putin pledges to triple Brazil's US\$2 billion trade link* http://www.jamaicaobserver.com/news/70059_Putin-pledges-to-triple-Brazil-s-US-2-billion-trade-link letöltve: 2013-05-26

Indonézia (*Susilo Bambang Yudhoyono*, 2008. július),³⁷⁴ valamint a régióbeli Chile (*Sebastian Piñera* elnök, 2013. január),³⁷⁵ Peru (*Jorge Bayona* nagykövet, 2011. december)³⁷⁶ valamint a *Portugál Nyelvű Országok Közössége* (*Luis de Matos Monteiro da Fonseca* főtitkár, 2006. szeptember)³⁷⁷ és több kisebb ország.³⁷⁸ Az ENSZ BT legtöbbször bárminemű bővítését ellenző országok között megtalálhatjuk Pakisztánt,³⁷⁹ amely feltételezhetően regionális súlyát félti Indiával szemben; csakúgy, mint Argentína³⁸⁰ és Mexikó³⁸¹ - sőt Kanada³⁸² is – Brazília ellenében vagy éppen Spanyolország³⁸³ és Olaszország a német hatalomnövekedés miatt az európai kontinensen, illetve Dél-Korea Japán kapcsán Ázsiában.³⁸⁴

Egyelőre nem nyilatkozott konkrétumokkal az általa képviselt álláspontról az öt állandó ENSZ BT tag közül Kína, amely Japán kapcsán tartózkodik a G4 támogatásától, de egy lépésről lépésre építkező reformot tudna támogatni, mely kapcsán a Biztonsági Tanácsba elsősorban a fejlődő országok – és kifejezetten Afrika – részéről kerülne be képviselő.³⁸⁵ Az ötödik állandó tag, az Egyesült Államok is óvatosan fogalmaz hivatalos nyilatkozataiban, bár általában pozitívan áll a

³⁷⁴ *Yudhoyono : UNSC membership must be changed* <http://www.nowpublic.com/world/yudhoyono-uns-c-membership-must-be-changed> letöltve: 2013-05-26

³⁷⁵ *Sebastian Pinera Echenique expects a level playing field at EU-CELAC Summit* <http://www.dw.de/sebastian-pinera-echenique-expects-a-level-playing-field-at-eu-celac-summit/a-16550311> letöltve: 2013-05-26

³⁷⁶ <http://www.untogo.org/News/Americas/Peru-backs-Brazilian-bid-to-become-permanent-member-of-UN-Security-Council> letöltve: 2013-05-26

³⁷⁷ *Chanceleres lusófonos discutem reforma das Nações Unidas* <http://noticias.uol.com.br/ultnot/lusa/2006/09/12/ult611u73031.jhtm> letöltve: 2013-05-26

³⁷⁸ Hollandia, Szlovénia. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=36178&Cr=general+assembly&Cr1> letöltve: 2013-05-26, *Slovenia backs Brazil as permanent member of UNSC*

<http://english.people.com.cn/90001/90777/90852/6386221.html> letöltve: 2013-05-26

³⁷⁹ *Pakistan's Position towards UN Reform* <http://www.pakun.org/unreform/> letöltve: 2013-05-28

³⁸⁰ *Argentina opposes Brazilian admission to UN Security Council* http://english.peopledaily.com.cn/200504/15/eng20050415_181210.html letöltve: 2013-05-28

³⁸¹ THAROOR, Shashi: *Security Council Reform: Past, Present, and Future* http://www.carnegiecouncil.org/publications/journal/25_4/essay/001.html letöltve: 2013-05-28

³⁸² THAROOR, Shashi: *Security Council Reform: Past, Present, and Future* http://www.carnegiecouncil.org/publications/journal/25_4/essay/001.html letöltve: 2013-05-28

³⁸³ THAROOR, Shashi: *Security Council Reform: Past, Present, and Future* http://www.carnegiecouncil.org/publications/journal/25_4/essay/001.html letöltve: 2013-05-28

³⁸⁴ SHARMA, Vijay: *Wikileaks exposes US' double-game on UN Security Council expansion* http://rtm.asia/824_wikileaks-exposes-us-double-game-un-security-council-expansion letöltve: 2013-05-26

³⁸⁵ *Position Paper Clarifies China's Stance on UN Security Council Reform* <http://www.china.org.cn/english/international/131439.htm> letöltve: 2013-05-26

kérdéshez,³⁸⁶ azonban számos nem megerősített, de hivatalos kormánykörökből származó információ kapcsán lehetőség szerint eltekintene a bővítéstől, vagy azt esetlegesen Japán kapcsán tudja támogatni, de semmiképpen sem támogatja egyik új tag vétójogát sem.³⁸⁷

A kérdés tehát rendkívül összetett, és hiába van jelenleg mindössze öt állandó, vétójoggal rendelkező³⁸⁸ tagja a Biztonsági Tanácsnak, úgy tűnik, hogy jelen pillanatban nincsen olyan helyzet, hogy mindannyian támogatni tudnák a G4 csoport felvételét, teljes jogú, állandó ENSZ BT tagnak.

4.2. Nemzetközi pénzügyi és gazdasági szervezetek

Különösen meghatározó szerepük van a nemzetközi életet gazdasági, pénzügyi téren befolyásolni képes szervezeteknek, melyeknek számos különböző típusa különböztethető meg a rendeltetés, a földrajzi behatároltság vagy a feladatkör alapján. A tipológiai besorolás mellett jelentős – ha nem jelentősebb – szerepe van annak, hogy az adott állam milyen tagsági státusszal rendelkezik, valamint, hogy rendelkezik-e valamilyen vezetői pozícióval, illetve, hogy milyen befolyással bír a döntéshozatali mechanizmusra.

A fent említett, világfolyamatokat befolyásolni képes gazdasági szervezet iskolapéldája a *Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation, WTO)*. Az 1947-ben megkötött Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény jogutódjaként 1995. január 1-jével létrejött szervezet célkitűzései között szerepel többek között az életszínvonal növekedésének, a jövedelmi szintek növelésének elősegítése, a

³⁸⁶ *Obama praises Brazil but falls short of backing bid for UN Security Council* <http://en.mercopress.com/2011/03/20/obama-praises-brazil-but-falls-short-of-backing-bid-for-un-security-council> letöltve: 2013-05-26

³⁸⁷ *No veto for India, Brazil, Japan, Germany: US* http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2005-05-15/us/27844782_1_veto-power-permanent-seat-american-power letöltve: 2013-05-26 SHARMA, Vijay: *Wikileaks exposes US' double-game on UN Security Council expansion* http://rtm.asia/824_wikileaks-exposes-us-double-game-un-security-council-expansion letöltve: 2013-05-26

³⁸⁸ Hivatalosan az ENSZ Alapokmány nem a vétójog fogalmat használja, a dokumentum 27. cikkének 3. pontja alapján – az eljárási kérdések kivételével – „a Biztonsági Tanács határozatait tagjainak az összes állandó tagok egybevágó szavazatait magában foglaló kilenc igenlő szavazatával kell hoznia.” *Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya* <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> letöltve: 2013-08-29

rendelkezésre álló erőforrások optimális és fenntartható felhasználása a termelés és a kereskedelem bővítése érdekében. Mindezek elérése érdekében a WTO a vámok és egyéb, a szabadkereskedelmet akadályozó szabályozások felszámolásán dolgozik.³⁸⁹ A szervezet főigazgatói székét – felállítása óta első ízben latin-amerikaiként – a 2013. május 7-i választás alapján a braziliai *Roberto Carvalho de Azevêdo*³⁹⁰ tölti be *Pascal Lamy* 2013. augusztus 31-i távozását követően. A mandátum kapcsán fontos megjegyezni, hogy a székért a legutolsó pillanatig versenyben volt Brazília egyik regionális vetélytársa, az Egyesült Államok és az Európai Unió által is támogatott Mexikó.

A *Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankot (International Bank for Reconstruction and Development, IBRD)* más néven Világbankot és a *Nemzetközi Valutaalapot (International Monetary Fund, IMF)*, a második világháborút követően, a Bretton Woods-i egyezmények aláírása után, 1945. december 27-én 28 ország alapította Washingtonban.³⁹¹

Az azóta öt intézményt magába foglaló *Világbank Csoport*tá (*World Bank Group*)³⁹² bővült szervezetből négyben³⁹³ a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankban, a *Nemzetközi Beruházás Biztosítási Ügynökségben (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA)*,³⁹⁴ a *Nemzetközi Pénzügyi Társaságban (International Finance Corporation, IFC)*,³⁹⁵ és a *Nemzetközi Fejlesztési*

³⁸⁹ *Kereskedelmi Világszervezet (WTO - World Trade Organization)*
http://www.agr.unideb.hu/ebook/logisztika/kereskedelmi_vilgszervezet_wto_world_trade_organization.html letöltve: 2013-05-27

³⁹⁰ POLITI, James - LEAHY, Joe - THOMSON, Adam: *Brazilian diplomat Roberto Azevêdo wins WTO leadership battle* <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/0fcbe482-b713-11e2-841e-00144feabdc0.html#axzz2UPnyozwr> letöltve: 2013-05-26

³⁹¹ *Ma 63 éves a Világbank és az IMF* <http://www.gondola.hu/cikkek/62828> letöltve: 2013-05-27
³⁹² <http://go.worldbank.org/SGCDPJLX0> letöltve: 2013-05-27

³⁹³ *A Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID)* kivételével.

³⁹⁴ *MIGA Member Countries (179)* <http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789> letöltve: 2013-05-27

³⁹⁵
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/BODEXT/0,,contentMDK:20122863~menuPK:64020025~pagePK:64020054~piPK:64020408~theSitePK:278036,0.html> letöltve: 2013-05-27

Társaságban (*International Development Association, IDA*)³⁹⁶ rendelkezik tagsági viszonnal Brazília.

Az elsősorban fejlesztések és befektetések ösztönzésére hitelt nyújtó Világbank „testvérszervezete” a Nemzetközi Valutaalap, melyben a tagok az alaphoz való hozzájárulásuk mértékében vehetik ki részüket a döntéshozatalból. Az IMF 2013. május 27-i adatai szerint Brazília jelenleg 43 242 szavazattal, 1,72 százalékos részesedéssel a 14. legnagyobb szavazati aránnyal rendelkező ország. Ezzel az értékkel jelentős mértékben megelőzi kontinentális riválisait, Mexikót (36 994 szavazat, 1,47 százalék), Venezuelát (27 328 szavazat, 1,08 százalék), Argentínát (21 908 szavazat, 0,87 százalék) és Chilét (9 298 szavazat, 0,37 százalék) is, azonban eltöri az ENSZ BT tagok hozzájárulásaihoz képest.³⁹⁷ Tekintettel arra, hogy Brazília nincs benne az öt legnagyobb hitelezőben, így más országokkal csoportot alkotva vesz részt a 24 tagú *Igazgatóság (Executive Board)* munkájában,³⁹⁸ 65 844 szavazatot, azaz 2,61 százalékot képviselve a Dominikai Köztársasággal, Ecuadorral, Guyanával, Haitivel, Kelet-Timorral, Nicaraguával, Panamával, Suriname-mal, Trinidad és Tobagóval és a Zöld-foki Köztársasággal közösen.³⁹⁹ Mindazonáltal ez az arány csak a 20. legnagyobb részesedés, vagy más szempontból nézve az ötödik legkisebb befolyású csoport a döntéshozatalban. E megállapítás kapcsán azonban meg kell említeni a Világbank Alapszabályának IV. cikkely 10. paragrafusát, mely kimondja: „*A Világbank és tisztviselői nem avatkoznak bele egyetlen tagország politikai ügyeibe sem; döntéseikben nem befolyásolja őket a tag vagy tagok politikai természete. Döntéseiket kizárólag gazdasági szempontok alapján hozzák meg, és e megfontolásokat részrehajlás nélkül mérlegelni fogják annak érdekében, hogy az I. cikkelyben megfogalmazott (a bank által kidolgozott) célokat elérjék.*”⁴⁰⁰

³⁹⁶

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:22427666~menuPK:8336899~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html> letöltve: 2013-05-27

³⁹⁷ Egyesült Államok: 421 961 szavazat, 16,75 százalék; Franciaország: 108 122 szavazat, 4,29 százalék; Nagy-Britannia: 108 122 szavazat, 4,29 százalék; Kína: 95 996 szavazat, 3,81 százalék; illetve Oroszország: 60 191 szavazat, 2,39 százalék.

IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors

<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx> letöltve: 2013-05-27

³⁹⁸

<http://web.worldbank.org/external/default/main?menuPK=397680&pagePK=64099288&piPK=64099409&theSitePK=397674> letöltve: 2013-05-27

³⁹⁹ <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds.aspx> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰⁰ *Ma 63 éves a Világbank és az IMF* <http://www.gondola.hu/cikkek/62828> letöltve: 2013-05-27

A fenti példák alapján is megállapítható, hogy *Brazília külpolitikai irányvonalát erőteljesen jellemzi a fejletlenebb régiók, a felzárkóztató befektetések támogatása*. A Harmadik Világ támogatásában, valamint a Dél-Dél Együttműködés további erősítésének szorgalmazásában meghatározó szerepet játszó ország három további pénzügyi szervezet tevékenységéből is kiveszi részét: tagja az *Amerikaközi Fejlesztési Banknak (Inter-American Development Bank, IDB)*,⁴⁰¹ nem regionális tagja az *Afrikai Fejlesztési Banknak (African Development Bank, AfDB)*,⁴⁰² illetve az *Afrikai Fejlesztési Alapnak (African Development Fund, ADF)*, valamint társult tagja a *Párizsi Klubnak (Club de Paris)*.⁴⁰³

Az 1959-ben Juscelino Kubitschek brazil elnök javaslatára 19 latin-amerikai ország⁴⁰⁴ és az Egyesült Államok alapításában létrejövő Amerikaközi Fejlesztési Bank célja – hasonlóan a többi fejlesztési bankéhoz – a szegénység és az esélyegyenlőtlenség felszámolása a latin-amerikai és karibi régióban a fenntartható fejlődés, a környezettudatos fejlesztések és a transzparencia támogatásával. Brazília a jelenleg 48 – köztük 22 régió kívüli – tagországot számláló szervezet⁴⁰⁵ egyik alapító tagja. 1961 óta 40 milliárd USD hitelt és kezességvállalást kapott az IDB-től, melynek segítségével több mint 110 milliárd USD értékű infrastrukturális és környezeti projektet, valamint az intézményrendszerek átalakítását és az éhség felszámolását célzó programot tudott megvalósítani a társadalom és a privát szektor bevonásával.⁴⁰⁶ A 2012. december 31-i állapot szerint Brazília 12,3641 milliárd USD értékű hozzájárulással a szavazatok 10,904 százaléka fölött rendelkezik, mely a régió államai között Argentína hozzájárulásával megegyező mértékben, a legnagyobb részesedést jelenti. Teljes összehasonlításban pedig az USA 34,052 milliárd USD befizetése és 30,028 százalékos szavazati aránya mögött a második helyen áll.⁴⁰⁷

⁴⁰¹ <http://www.iadb.org/en/about-us/about-the-inter-american-development-bank,5995.html> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰² <http://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/topics/partnerships/non-regional-member-countries/brazil> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰³ <http://www.clubdeparis.org/sections/composition/membres-permanents-et/membres-associés> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰⁴ Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Kolumbia, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay, USA és Venezuela. <http://www.iadb.org/en/about-us/member-countries,6291.html> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰⁵ <http://www.iadb.org/en/about-us/member-countries,6291.html> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰⁶ <http://www.iadb.org/en/news/webstories/2011-04-25/the-work-of-the-idb-in-brazil,9350.html> letöltve: 2013-05-27

⁴⁰⁷ *The Year in Review - 2012 Annual Report*. Inter-American Development Bank, 2013. március 8., p. 28. <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=37614856> letöltve: 2013-05-27

Az 1963. augusztus 4-én, a szudáni Khartoumban létrehozott Afrikai Fejlesztési Bankban⁴⁰⁸ Brazília 1982-től kezdődően vállal szerepet.⁴⁰⁹ A jelenleg 78 (54 afrikai és 24 kontinensen kívüli) taggal⁴¹⁰ működő szervezet elsődleges céljai források felkutatása és elosztása a tagországok számára, valamint szakmai tanácsadás és technikai segítségnyújtás a fejlesztési beruházások sikerének biztosítása érdekében, emellett 2000-ben a szervezet elfogadta a *Millenniumi Fejlesztési Célok*at (*Millenium Development Goals, MDG*). Mindezek megvalósításához Brazília évről évre nagyobb mértékű hozzájárulásokat tesz, legutóbbi nagyobb támogatás-emelést 2010-ben hajtott végre, mikor a korábbi költségvetési ciklushoz képest 47 százalékkal, 15 millió USD-ra emelte hozzájárulását. 2012 júniusában pedig a Brazil Fejlesztési Bank együttműködési megállapodást írt alá az AfDB-vel mezőgazdasági és agráripári kooperációról, infrastrukturális és szállítmányozási beruházásokról, nemzetközi kereskedelemről, valamint energetikai és bioüzemanyag előállítási projektekről.⁴¹¹

4.3. Regionális szervezetek

A fejezet bevezetőjében elmondottak ismeretében nem meglepő, hogy a nemzetközi rendszer első számú szervezeteként és fórumaként szolgáló ENSZ mellett Brazília számos regionális illetve szakmai alapon, vagy valamilyen közös cél elérése érdekében ad hoc létrejövő szervezetben rendelkezik tagsággal. Szövetségi rendszerét elemezve, a szervezeti tagságok listázásakor szembeötlő, hogy a „saját felségterületként” kezelt latin-amerikai régió mellett szinte nincs olyan földrész, ahol legalább a kulcspozícióban lévő államokkal ne alkotna valamilyen rendező elv alapján szerveződő csoportosulást. A hatvanas években kezdődő integrációs kezdeményezések elsősorban a gazdasági együttműködés elősegítését célozták meg a kontinensen, ilyen szervezet volt a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás is, mely 1960. február 18-án a *Montevideói Szerződés* aláírását követően Argentína,

⁴⁰⁸ <http://www.afdb.org/en/about-us/african-development-bank-afdb/> letöltve: 2013-05-28

⁴⁰⁹ <http://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/topics/partnerships/non-regional-member-countries/brazil/> letöltve: 2013-05-27

⁴¹⁰ <http://www.afdb.org/en/about-us/members/> letöltve: 2013-05-28

⁴¹¹ <http://www.afdb.org/en/topics-and-sectors/topics/partnerships/non-regional-member-countries/brazil/> letöltve: 2013-05-28

Brazília, Chile, Mexikó, Paraguay, Peru és Uruguay alapításában jött létre. A következő évben Kolumbia és Ecuador, 1966-ban Venezuela, végül 1967-ben Bolívia is csatlakozott. A szervezet azonban a belső koordináció hiánya, az országok politikai és gazdasági instabilitása valamint a kedvezőtlen világgazdasági tényezők miatt nem igazán funkcionált. A rendszer beindulása érdekében 1980-ban az ALALC átalakult *Latin-amerikai Integrációs Társulássá (Asociación Latinoamericana de Integración, ALADI)*. A közös piac létrehozásának céljával átalakult ALADI-hoz csatlakozott Kuba is 1999-ben, majd Panama 2012-ben.⁴¹²

Szintén e korszak szülötte még az 1960 decemberében, Guatemala, Honduras, Nicaragua és El Salvador – majd 1963-ban Costa Rica – között létrejövő Közép-amerikai Közös Piac,⁴¹³ az 1969-es, Bolíviát, Chilét, Kolumbiát, Ecuadorot és Perut tömörítő *Andok Paktum (Pacto Andino, PA)*,⁴¹⁴ mely 1996-tól Andok Közösség néven folytatta működését. Chile 1973-as kilépését követően, 1976-tól 2006-os kilépéséig a szervezet tagja volt Venezuela is. Célkitűzései között szerepel az integráció, a gazdasági és társadalmi együttműködés elősegítése, a regionális közöspiac megteremtése valamint a szolidaritás erősítése a kontinens népei között. A 2005. július 7-én a perui Limában aláírt megállapodás értelmében az Andok Közösség a MERCOSUL tagországaival valamint Chilével arra törekednek, hogy létrejöjjön a Dél-amerikai Nemzetek Közössége. A szerződés alapján Brazília az Andok Közösség társult tagjává vált.⁴¹⁵

Időrendben a regionális intézményrendszer alakulásának következő állomása a mindössze négy éven át létező *Brit Nyugat-indiai Föderáció* 1962-es kudarca után hat évvel *Karib-tengeri Szabadkereskedelmi Szervezet (Caribbean Free Trade Association, CARIFTA)* néven immár integrációs szervezetként létrejövő, jelenleg 15 tagállamot egyesítő társulás, mely az 1973-as névváltoztatást követően *Karib-tengeri Közösségként (Caribbean Community, CARICOM)* folytatja tevékenységét

⁴¹² http://www.aladi.org/nsfaladi/arquitec.nsf/VSITIOWEB/paises_miembros letöltve: 2013-05-29

⁴¹³ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102239/Central-American-Common-Market-CACM> letöltve: 2013-05-28

⁴¹⁴ <http://www.comunidadandina.org/ingles/quienes/brief.htm> letöltve: 2013-05-28

⁴¹⁵ <http://www.comunidadandina.org/ingles/normativa/D613e.htm> letöltve: 2013-05-28

napjainkban is, a karibi térség országainak gazdasági, szociális, valamint kulturális fejlődésének elősegítése érdekében.⁴¹⁶

Valamivel később, már a hetvenes években – egészen pontosan 1975. október 17-én – a Panamai Konvenció aláírásával jött létre a *Latin-amerikai Gazdasági Együttműködési Rendszer (Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe, SELA)*, mely jelenleg 28 tagot – köztük Brazíliát – egyesíti egy konzultációs és koordinációs rendszer megteremtése érdekében azzal a céllal, hogy közös álláspontot és stratégiát alakítsanak ki a különböző nemzetközi szervezetekkel és egyéb szereplőkkel lefolytatandó gazdasági tárgyalások megkezdése előtt.⁴¹⁷

A kisebb horderejű integrációs szervezetek sorát végül a *Közép-amerikai Integrációs Rendszer (Sistema de la Integración Centroamericana, SICA)*⁴¹⁸ zárja, mely az 1951. október 14-én, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras és Nicaragua által alapított *Közép-amerikai Államok Szervezetének (Organización de Estados Centroamericanos, ODECA)* megújulásával jött létre 1991. december 13-án.⁴¹⁹ A kibővített alapító okiratban megfogalmazott célok között szerepel az együttműködés a regionális béke, a politikai szabadság, a demokrácia és a gazdasági fejlődés biztosításának elősegítése érdekében.⁴²⁰

A hatvanas-hetvenes évek integrációs hullámának lecsendesedése után a kilencvenes években, a katonai diktatúrák eltűnése utáni, demokratizálódó országok számára a hidegháború végét követő, ideológiáktól mentesebb időszak beköszönte újra felértékelte a regionális együttműködések jelentőségét, a légkör változásával azonban ekkor már nemcsak gazdasági, hanem politikai síkon is. Az első ilyen szervezet az 1991-es *Asuncióni Szerződés* aláírásával, Argentína, Brazília, Paraguay

⁴¹⁶ *History of the Caribbean Community (CARICOM)*

<http://www.caricom.org/jsp/community/history.jsp?menu=community> letöltve: 2013-05-29

⁴¹⁷ Tagjai: Argentína, Bahama-szigetek, Barbados, Belize, Bolívia, Brazília, Costa Rica, Chile, Ecuador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Kolumbia, Kuba, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Dominikai Köztársaság, Suriname, Trinidad és Tobago, Uruguay és Venezuela. <http://www.sela.org/view/index.asp?ms=258&pageMs=26475> letöltve: 2013-05-28

⁴¹⁸ <http://www.sica.int/miembros/miembros.aspx?IdEnt=401> letöltve: 2013-05-29

⁴¹⁹ http://www.sica.int/busqueda/busqueda_basica.aspx?IDCat=16&IDMod=7 letöltve: 2013-05-29

⁴²⁰ PÓLYI Csaba: *A Közép-Amerika biztonsági stratégiáját támogató csúcstalálkozó és annak eredményei* In Polgári Szemle 2011. szeptember, VII. évfolyam, 4. szám, http://epa.oszk.hu/00800/00890/00053/EPA00890_Polgari_Szemle_458.html letöltve: 2013-05-29

és Uruguay tagságával létrejött a *Déli Közös Piac*, azaz a MERCOSUL. Majd néhány év szünetet követően, 2004-ben, tizenkét állam létrehozta a *Dél-amerikai Nemzetek Közösségét* (*Comunidad Sudamericana de Naciones, CSN*), mely három évvel később Dél-amerikai Nemzetek Uniója néven folytatta a kontinens integrációját. Az új évezred beköszöntével pedig a Chávez elnök bolivári ideológiáját követő, a régió egységét a Nyugat, de elsősorban az Egyesült Államok ellenében meghatározó *Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége* (*Comunidade de Estados Latino-Americanos e Caribenhos, CELAC*) jött létre a Caracasi Nyilatkozat aláírásával 2011. december 3-án.

Bár természetesen mindegyik fent említett szerveződésnek megvan a maga helye és szerepe a régió gazdasági és politikai életének előmozdításában, nagyságrendjük és politikaformáló képességük, gazdasági súlyuk, valamint a Brazília geopolitikai helyzetének alakulásában betöltött szerepük alapján e három utóbbi szervezetet, az UNASUL-t, a MERCOSUL-t, valamint a CELAC-ot ismertetem.

4.3.1. A Déli Közös Piac, az UNASUL és a CELAC

A MERCOSUL igazi története az 1991-es alapítást hat évvel megelőzve, 1985-ben kezdődött, mikor a katonai diktatúra alól demokratikus berendezkedésre váltó két ország, Brazília és Argentína elnökei, José Sarney és *Raúl Alfonsín* aláírták az *Argentín-Brazíl Gazdasági Integrációs és Együttműködési Program* nevet viselő megállapodást. Az ambiciózus program a gazdasági integráció részeként *gaucho* néven közös pénz bevezetését is tervezte.⁴²¹ Az autoriter rendszerek és az elszigeteltség évtizedei után azonban a terv túlságosan hirtelen és nagyravágyó elképzelésnek bizonyult, így egyéb külső körülmények hatására is elhalt az elképzelés, egészen a MERCOSUL-t megalapító *Asuncióni Szerződés* 1991-es, majd az *Ouroi Szerződés* 1994-es aláírásáig. A célkitűzéseket és a felállítandó intézményrendszer részleteit tartalmazó szerződések egy szándékosan apolitikus, tisztán gazdasági irányultságú szervezetet írtak le, elsősorban a kereskedelmet korlátozó tényezők lebontásán, egy egységes külső vámrendszer felállításán és a

⁴²¹ <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/mercosur> letöltve: 2013-05-30

gazdaságpolitikai eszközrendszerek harmonizációján keresztül. A számos korábbi és időközönként jelenleg is felerősödő feszültségek a tagállamok között több alkalommal is megnehezítik a célokhoz történő közeledést, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a MERCOSUL döntéshozatali mechanizmusa konszenzuson alapszik.

Mindazonáltal maga az elképzelés és a résztvevő országok is megkövetelik, hogy figyelmet kapjon a szervezet, az országok lakosságának valamint az általuk megtermelt GDP nagyságának kapcsán mindenképpen. A négy alapító ország – Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay – által az alapítás évében, azaz 1991-ben előállított bruttó hazai termék a 614 512 808 USD-ről⁴²² tíz év alatt annak 1,38-szorosára, 849 623 289 256 USD-re,⁴²³ 2011-re pedig 2 993 242 900 882 USD-re⁴²⁴ emelkedett, mely az eredeti érték 4,87-szerese. A 2011-ben realizált közel 3 000 milliárd USD 82,7 százalékban Brazília hozzájárulása a MERCOSUL teljesítményéhez. Emellett a vizsgált időszakban a lakosság 192 725 937 főről⁴²⁵ a két évtized alatt – közel olaszországnyi növekedéssel – 247 356 460 főre emelkedett.⁴²⁶ A számok azonban még impozánsabbak, ha nem a vizsgált tízéves periódusok fordulópontjainak tagsági állapotát nézzük, hanem figyelembe vesszük, hogy a 2006-ban felvételt nyert Venezuela⁴²⁷ 2012. július 31-én hivatalosan is a szervezet teljes jogú tagja lett,⁴²⁸ így a GDP megállapításánál, mintegy 316,48 millió USD-ral, az összlakosságnál pedig közel 30 millióval kell többel számolnunk. Az értékek tovább emelkednek, ha Bolívia csaknem 24 millió USD-nyi GDP-jét és közel 10,1 millió lakosát is be vesszük a kalkulációba.⁴²⁹ Az így kapott GDP tehát meghaladja a 3 333,67 milliárd USD-t, a lakosság összlétszáma pedig megközelíti a 287 millió főt. A kontinens több mint 77 százalékát lefedő MERCOSUL emellett

⁴²² <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=4> letöltve: 2013-05-29

⁴²³ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?page=2> letöltve: 2013-05-29

⁴²⁴ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> letöltve: 2013-05-29

⁴²⁵ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?page=4> letöltve: 2013-05-29

⁴²⁶ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> letöltve: 2013-05-29

⁴²⁷ *Protocolo de Adhesión de la República Bolivariana de Venezuela al MERCOSUR*

http://www.mercosur.int/innovaportal/file/2485/1/2006_PROTOCOLO_ES_AdhesionVenezuela.pdf letöltve: 2013-05-29

⁴²⁸ http://internacional.elpais.com/internacional/2012/07/31/actualidad/1343729834_339776.html letöltve: 2013-05-29

⁴²⁹ *Protocolo de Adhesión del Estado Plurinacional de Bolivia al MERCOSUR*

http://www.mercosur.int/innovaportal/file/3862/1/protocolo_adhesion_bolivia_al_mercosur.pdf

letöltve: 2013-05-29 *Bolivia signs Mercosur incorporation protocol and becomes sixth member*

<http://en.mercopress.com/2012/12/08/bolivia-signs-mercocur-incorporation-protocol-and-becomes-sixth-member> letöltve: 2013-05-29

számos régióbeli országgal (Chile, Ecuador, Kolumbia, Peru) kötött társulási szerződést. A történelem furcsa firtora, hogy egyazon MERCOSUL csúcstalálkozó fogadta immár teljes jogú tagként Venezuelát a szervezetbe, ami döntött a venezuelai csatlakozást hat évig várakoztató ország, Paraguay tagságának felfüggesztéséről, *Fernando Lugo* elnök elmozdítását követően, a demokratikus viszonyok rendeződéséig.⁴³⁰ Ecuador nevében a szervezethez való csatlakozási szándékát jelentette be *Rafael Correa* elnök is 2013. május 5-én,⁴³¹ számos engedményt is kérve egyben a tárgyalások megkezdése előtt. Így többek között a nemzeti valuta leértékelésére vonatkozó kötelelem alóli felmentést, tekintettel arra, hogy az ország fizetőeszköze 2001 óta az USA dollár.⁴³²

A MERCOSUL jelentőségét talán jobban érzékelteti, ha a világ számos kereskedelmi blokkja és regionális szervezete közül földrajzilag elkülöníthető helyekről egy meghatározó képviselőt választva – de természetesen szem előtt tartva, hogy azok tagállamainak létszáma és fejlettségi szintje változó – összehasonlítjuk a fent említett adatokat. A kiválasztott szervezetek Ázsiából a *Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN)*, az afrikai kontinensről a *Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States, ECOWAS)*, az öt ország – Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság – kooperációja kapcsán létrejött *BRICS*, valamint az Európai Unió.

⁴³⁰ NEJAMKIS, Guido - FLOR, Ana: *Mercosur welcomes Venezuela, suspends Paraguay*
<http://www.reuters.com/article/2012/06/30/us-mercosur-idUSBRE85S1JT20120630> letöltve: 2013-05-29

⁴³¹ *Ecuador to begin negotiations to join Mercosur, after reaching accord with the EU*
en.mercopress.com/2013/05/06/ecuador-to-begin-negotiations-to-join-mercosur-after-reaching-accord-with-the-eu letöltve: 2013-05-30

⁴³² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ec.html> letöltve: 2013-05-30

Név	Tagállamok száma	Lakosság (fő) ⁴³³	Terület (km ²) ⁴³⁴	GDP (USD) ⁴³⁵
MERCOSUL	6	286 722 568	13 733 780	3 333 673 762 300
ASEAN	10	597 914 998	4 479 210	123 600 141 396
ECOWAS	15	308 659 730	5 112 903	373 080 195 047
BRICS	5	2 975 823 731	39 739 375	13 933 998 135 842
EU	27	503 492 041	4 324 782	15 630 000 000 000

14. számú ábra: Releváns regionális szervezetek főbb paramétereit

A táblázat alapján megállapítható tehát, hogy limitált taglétszáma ellenére az egy-egy kontinens legmeghatározóbb szervezeteként is értelmezhető formációk között a MERCOSUL mind lakosságában – mely egyes régiókkal ellentétben egyre növekszik -, mind pedig GDP-jében – mely bár változó intenzitással, de szintén folyamatosan emelkedő tendenciát mutat – képes felvenni a versenyt a hasonló tematikájú társulások teljesítményével, illetve adottságaival.

A szervezetben rejlő lehetőségek és potenciál ellenére számos probléma és belső feszültség is terheli a tagállamok közti együttműködést. A kilencvenes évek végén a rendkívül versenyképesé váló brazil autógyártásra reagálva, Argentína védővámot vetett ki a brazil acélimportra. A krízist végül a két ország közti megállapodás oldotta meg 2000 decemberében. 2006-ban szintén Argentína került vitába a szomszédos Uruguayjal, mikor az két nagyméretű cellulózüzemet akart felépíteni a határ mentén. Uruguay történelmének legnagyobb külföldi beruházásának ügye végül a hágai *Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice, ICJ)* elé került, mely Uruguay javára ítélt, mindazonáltal Argentína bejelentette, hogy környezetének és turizmusának, valamint halászatának védelmében továbbra is harcolni fog a gyárak ellen.

A két kisebb tag, Paraguay és Uruguay, számos esetben másodrendűnek és hátrányos helyzetben lévőnek érzi magát a szervezeten belül, melynek hatására felmerült a kétoldalú megállapodások kötése, melyet deklaráltan tilt a szervezet

⁴³³ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> letöltve: 2013-05-30

⁴³⁴ <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.TOTL.K2> letöltve: 2013-05-30

⁴³⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html> letöltve: 2013-05-30

alapokmánya. Szintén belső nézetkülönbségeket hozott Venezuela felvételének kérdése, melynek teljes fokú elérését a paraguayi fél ratifikációjának késlekedése hat évig nem tett lehetővé.⁴³⁶ A történelem furcsa fintora, hogy az asuncióni vezetés a demokrácia játékszabályainak be nem tartásától tartott Venezuela kapcsán, mely végül szinte egy időben lett teljes jogú tag, mikor Paraguay tagsága felfüggesztésre került Fernando Lugo paraguayi elnök lemondása miatt. Ezt követően az utóbbi években az okozta a belső feszültséget, hogy Argentína belpolitikai céljaira kívánta felhasználni a szervezetet, mikor arra próbálta rávenni a többi tagállamot, hogy a Falkland-szigetek birtoklásáért folytatott harcában az Egyesült Királyság ellen, ne engedjék kikötni a brit zászló alatt közlekedő hajókat. A kérés ellenére Uruguay bejelentette, hogy továbbra is hozzájárul a brit felségjelzésű hajók kikötéséhez Montevideóban.⁴³⁷ Az említett problémák jelentősége a szervezeten belüli belső feszültségeken túl a MERCOSUL nemzetközi megítélését is negatívan befolyásolhatja, valamint károsan hathat a szervezet és egyéb nemzetközi szereplők közötti együttműködésre.

A strukturális felépítésében és működésében az Európai Uniót modellként tekintő szervezet⁴³⁸ 1995-ben kötött együttműködési megállapodást az EU-val, a tagországok összexportjának mintegy negyedét az Unió relációjában teljesítve. Nagysága és tevékenységi körének összetettsége miatt véleményem szerint a MERCOSUL-nál is fontosabb szerepet betöltő szervezet a jelenleg 12 tagból álló UNASUL,⁴³⁹ mely „*a bolívari, a sucrei, a san martíni hagyományokat követve a <<határok nélküli nagy Amerikai Haza létrehozásával, az integráció és az egység megteremtésével, a közös jövő építésével népeik vágyait és törekvéseit valósítják meg>>*.”⁴⁴⁰

⁴³⁶ PEARSON, Tamara: *Venezuela's Full Membership of Mercosur Converts the Bloc into "Fifth World Power"* <http://venezuelanalysis.com/news/7142> letöltve: 2013-08-12

⁴³⁷ *Profile: Mercosur - Common Market of the South* <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/5195834.stm> letöltve: 2013-08-11

⁴³⁸ DOMONKOS Endre: *Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti kapcsolatok fejlődésének irányvonalai* In. Grotius p. 12.

http://www.grotius.hu/doc/pub/YYUBTZ/2009_22_domonkos_endre.pdf letöltve: 2013-08-11

⁴³⁹ Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Ecuador, Guyana, Kolumbia, Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay és Venezuela <http://www.unasursg.org/inicio/organizacion/historia> letöltve: 2013-05-30

⁴⁴⁰ SZILÁGYI István: *Az Európai Unió és Latin-Amerika: biregionális stratégiai szövetség* In Kültügyi Szemle, 2008/3. szám, p. 19.

A latin-amerikai államok népeinek közös történelmi gyökerein és az egymás iránt érzett szolidaritáson alapuló demokratikus értékeket valló, az emberi jogok, valamint a nemzetközi jog tiszteletben tartásának, a multilateralizmus erősítésének fontosságát képviselő szervezet legfőbb feladatának a földrész államainak integrációját és összefogásuk megteremtését tekinti, ennek érdekében az alapító okiratban hat célt jelöl ki a szervezetnek:⁴⁴¹

- 1) A régió közös diplomáciai és politikai működésének biztosítása konszenzus megteremtésén keresztül.
- 2) Szabadkereskedelmi övezet kialakítása a MERCOSUL, valamint az Andok Közösség (Bolívia, Ecuador, Kolumbia, Peru) tagállamai és Chile között.
- 3) A kontinens energetikai és kommunikációs rendszerének egységesítése.
- 4) A mezőgazdaság fejlesztése és az élelmiszeripar harmonizációja.
- 5) Az együttműködés erősítése a kultúra, az oktatás, valamint a tudományos kutatások területén, technológiák átadása közös fejlesztések céljából.
- 6) A tagországok vállalatainak és a civil társadalom integrációjának megteremtése.

A további tagfelvétel előtt is nyitott szervezet a fontosabb szakterületekért felelős bizottsági struktúrával rendelkezik, valamint két különálló intézménnyel, a „Dél Bankjával” (*BancoSul*), valamint a *Dél-amerikai Parlamenttel* (*Parlamento Suramericano*). Az UNASUL konszenzusus döntéshozatali eljárást alkalmaz, ezért egyes esetekben a tagállamok közti kétoldalú nézeteltérések – a határviták, drog- és embercsempészet, nemzetközi szervezett bűnözés kapcsán – hátráltatni tudják az egész szervezet tevékenységét, mely adott esetben jelentős gazdasági és egyéb hátrányokkal is járhat.

Biztonságpolitikai szempontból kiemelendő a 2009 márciusában az UNASUL tagállamok által létrehozott *Dél-amerikai Védelmi Tanács* (*Consejo de Defensa Suramericano, CDS*), mely - a NATO-tól eltérően – jelenlegi fázisában egy olyan mechanizmus, melynek célja a katonai tapasztalatcsere, a közös hadgyakorlatok rendezése, a kölcsönös biztonságerősítő és bizalomépítő intézkedések elősegítése, valamint a természeti katasztrófák idején történő

⁴⁴¹ SZILÁGYI István: *Az Európai Unió és Latin-Amerika: biregionális stratégiai szövetség* In *Külügyi Szemle*, 2008/3. szám, p. 21.

segítségnyújtás, ⁴⁴² hosszabb távon azonban a tagállamok konszenzusa esetén akár kollektív védelmi szervezetté is alakulhat.

A multidimenzionális, az eddig döntően jellemző gazdasági aspektus mellett politikai, társadalmi, védelmi és kulturális síkon történő együttműködés előmozdítása érdekében olyan nagyberuházások kezdődtek meg a régióban, mint a kontinenst átszelő, az Atlanti- és a Csendes-óceánt s egyben Brazíliát Peruval összekötő autópálya, a *Carretera Interoceánica* megépítése, mely egyben tengeri kijáratot is biztosít Bolíviának. A *Dél-amerikai Energetikai Gyűrű (Anillo Energético Sudamericano)* néven öt országot – Argentínát, Brazíliát, Chilét, Paraguayt és Uruguayt – érintő, valamint a Venezuelát Kolumbiával összekötő (*Gasoducto Binacional*) gázvezeték-hálózat építése.

A 12 tagállam bruttó hazai terméke meghaladta a 3 847,5 milliárd USD szintet a 2011-es adatok alapján,⁴⁴³ összlakossága pedig elérte a 396 270 549 főt.⁴⁴⁴ 2008-ban az UNASUL országok még 1 920,7 milliárd USD összesített GDP értékkel és a 379,5 millió lakossal⁴⁴⁵ rendelkeztek, mely bár százalékos arányban elmarad a MERCOSUL növekedéséhez képest, de még mindig szignifikáns értéket mutat, különösen, ha figyelembe vesszük a vizsgált időszak kedvezőtlen világgazdasági környezetét. Így tehát elmondható, hogy a szervezet kapcsán mind lélekszámában, mind gazdasági potenciáljában jelentős súlyt képező tömbről beszélhetünk. A többi 11 tagállam hozzájárulásának ellenére, a hatalmas brazil gazdaság 64,4 százalékos részesedésével – a 2010-es 57,2 százalékos arányt tovább növelve – Brazília jóval több mint felét képviseli a szervezet összesített GDP-jének, elmondható tehát, hogy itt is érvényesül az ország dominanciája.

Az UNASUL megszületése szinte hiánypótló vállalkozásnak is tekinthető, hiszen a többi földrész sok esetben több regionális integrációs szervezettel rendelkezik, elég csak a karibi-térségre gondolni, vagy más földrészek kapcsán akár

⁴⁴² *Unasur crea Consejo Sudamericano de Defensa* <http://www.larepublica.pe/10-03-2009/unasur-crea-consejo-sudamericano-de-defensa> letöltve: 2013-05-28

⁴⁴³ 3 847 543 764 383 USD <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> letöltve: 2013-05-30

⁴⁴⁴ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> letöltve: 2013-05-30

⁴⁴⁵ PÓLYI Csaba: *Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése* In *Külügyi Szemle*, 2008/3. szám, p. 63.

az Arab Liga vagy az Afrikai Unió esetére. Nem utolsósorban pedig azért is fontos a szervezet létrejötte, mert, ahogy Lula da Silva elnöksége idején egy alkalommal megfogalmazta „*az UNASUL megváltoztatja a világ és a régió hatalmi saktábláját.*”⁴⁴⁶

A legfiatalabb, azonban dimenzióit tekintve a legtekintélyesebb szervezet a három közül a CELAC, mely 33 tagállamával⁴⁴⁷ a tágabban értelmezett amerikai kontinens valamennyi államát magába tömöríti az Egyesült Államokat és Kanadát kivéve.

A szervezet jelenének bemutatásához meg kell említeni az 1986. december 18-án nyolc tagállammal⁴⁴⁸ létrejött *Riói Csoportot (Grupo do Rio)*, az Amerikai Államok Szervezetének egyfajta ellenpólusaként a hidegháború utolsó évtizedében létrejött integrációs szervezetet, mely állandó struktúrák nélkül, mindössze az éves csúcstalálkozók egyeztetései és döntései alapján működött. Az időközben kibővülő tagságú szervezet⁴⁴⁹ mellett 2008 decemberében Brazília felvetésére megrendezésre került egy a latin-amerikai és a karibi térség valamennyi független államát felkaroló fórum.⁴⁵⁰ A *Latin-amerikai és Karibi Integrációs és Fejlesztési Csúcstalálkozó (Cumbre de América Latina y el Caribe sobre Integración y Desarrollo, CALC)* során a 33 állam vezetője a korábbiaknál szorosabb együttműködést tűzött ki maga elé. A záródokumentumként elfogadott Salvadori Nyilatkozatban elsősorban a gazdasági válság, az energiaszektor, az élelmezésügy valamint a klímaváltozás területét emelték ki az aláírók, mint az integráció és a fejlesztések legfőbb prioritásait. A két fórum a résztvevő tagállamok döntése alapján 2010 februárjában a

⁴⁴⁶ *Lula afirma que Unasul vai influenciar relação política internacionais*

<http://economia.uol.com.br/ultnot/valor/2008/05/23/ult1913u89041.jhtm> letöltve: 2013-05-30

⁴⁴⁷ Antigua és Barbuda, Argentína, Bahama-szigetek, Barbados, Belize, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominika, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Kolumbia, Kuba, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Kitts és Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Suriname, Trinidad és Tobago, Uruguay, Venezuela <http://www.parlatino.org/es/proyecto-de-la-celac.html> letöltve: 2013-08-06

⁴⁴⁸ Az alapítók, a Nyolcak Csoportja néven is nevezett államok: Argentína, Brazília, Chile, Kolumbia, Mexikó, Panama, Uruguay, Venezuela <http://www.countryreports.org/country/Argentina/glossary.htm?term=Group+of+Eight> letöltve: 2013-08-04

⁴⁴⁹ Jelenlegi tagjai: Argentína, Belize, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Kolumbia, Kuba, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay és Venezuela. <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/dqzzywt/2633/2634/t15539.htm> letöltve: 2013-08-04

⁴⁵⁰ <http://south-south.ipc-undp.org/international-cooperation/item/311-calc> letöltve: 2013-08-04

mexikói Mayan Rivierában közösen tartotta a Riói Csoport 21. valamint a CALC 2. csúcstalálkozóját, melyek zárásaként megállapodás született a CELAC megalapításáról.⁴⁵¹ A 2011 végén létrejött szervezet a Riói Csoport hagyományait követve, intézményesült szervezeti struktúra nélkül első ízben Hugó Chávez venezuelai és Sebastián Piñera chilei elnök társelnökletével kezdte meg működését. A Brazília számára is jelentős lehetőségeket tartogató közösség fogadtatása elég vegyes. Több állami vezető mellett Lula elnök „nagy horderejű történelmi tény”-ként jellemezte, azonban a „latin-amerikai New York Times”-nak is nevezett, mértékadó *O Estado* nevű konzervatív napilap⁴⁵² épp ellenkezőleg fogalmazott. A brazil lap azt állította, hogy a régiónak nincs egységes külpolitikai irányvonala, a szervezet csak egy illúzió, az Egyesült Államok felelőssé tétele a problémákért pedig nem képes megteremteni azt az integrációt a régióban, ami 200 éve várat magára.⁴⁵³ Bár a szervezet súlyáról és tevékenységének hatásairól még korai lenne messzemenő következtetéseket levonni, a CELAC máris felhívta magára a figyelmet, mikor 2013. január 28-án, a legtöbb regionális szervezetből kizárt vagy mindössze felfüggesztett tagsággal rendelkező Kuba elnöke, a 81 éves Raúl Castro vette át a Közösség vezetését Pinera elnöktől.⁴⁵⁴

Úgy gondolom azonban e három említett szervezet jelentősége nemcsak ebben a szélesen értelmezett relációban nagy, hanem hozzájárul Brazília szomszédságpolitikájának olajozottabbá tételéhez. Különösen az olyan relációban fontos ez, mint Argentína, amellyel a korábbi ellentétek ugyan már szinte teljesen a feledésbe merültek, azonban egyfajta rivalizálás még mindig érezhető a két ország között, elég, ha csak az argentin álláspontra gondolunk Brazília állandó ENSZ BT tagságának kérdésében. *A két szervezetnek tehát valódi, ha lehet úgy mondani, gondolkodásmódbeli integrációs funkciója is van.* A két hatalom közti távolság csökkentése és az erősebb kooperáció érdekében a Lula-kormányzat még intenzívebb diplomáciai együttműködés kialakításába kezdett, negyedévente találkozókat

⁴⁵¹ *Latin American and Caribbean Unity Summit Declaration*
http://www.europarl.europa.eu/intcoop/eurolat/key_documents/cancun_declaration_2010_en.pdf
letöltve: 2013-08-04

⁴⁵² <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/193259/O-Estado-de-S-Paulo> letöltve: 2013-08-04

⁴⁵³ *Rhetoric Triumphs Over Reality in Latin America*
<http://worldmeets.us/estadao000026.shtml#axzz2b2FGx0vc> letöltve: 2013-08-04

⁴⁵⁴ *Raúl Castro takes over CELAC presidency amid criticism*
<http://www.miamiherald.com/2013/01/28/v-fullstory/3205223/raul-castro-takes-over-celac-presidency.html> letöltve: 2013-07-19

szervezve az argentin kormány vezetőjével. Bilaterális együttműködésükben legmeghatározóbb szerepe az energetikai, hadiipari és nukleáris témájú együttműködéseknek van, melyek keretében aláírásra kerültek az Uruguay folyóra telepítendő vízi erőműről és közös urándúsító program beindításáról, valamint páncélozott csapatszallító harcjárművek és repülőgép alkatrészek gyártásáról szóló megállapodások.⁴⁵⁵

Véleményem szerint tehát megkérdőjelezhetetlen, hogy a kihívók és konkurensok ellenére, a régió gazdasági életének motorja, Brazília. Ebben a szerepében pedig kimagasló jelentőségük volt az utóbbi időszakban megerősödő és a világgazdasági szintre kilépő multinacionális mamutvállalatoknak, melyeket sajátosságaik miatt legtöbbször *multilatinasnak* nevez a szakirodalom. Latin-Amerika legnagyobb félszáz vállalatának pénzügyi elemzése alapján 2007-ben, a válságot megelőző utolsó évben az említett cégek eladásai 29 százalékkal emelkedtek, 541,6 milliárd USD-s értéket érve el. Közülük a legtekintélyesebb bevételt, mintegy 96,3 milliárd USD-t a brazil kőolajipari mogul, a *Petrobras* ért el, második helyen szintén brazil vállalat, a *Vale* bányaiipari óriás állt, 36,56 milliárd USD bevétellel. az ötvenes listán egyébként 23 brazil cég szerepel összesen, a teljes eladás 55,3 százalékát adva.⁴⁵⁶

Egy másik, a *Latin Business Chronicle* 2012-es „*Top 500*” listájának első 100 helye közül 38-at brazil cég foglal el – az összehasonlíthatóság kedvéért, az első 50 között 22 cég található – ezzel is jelezve, hogy ő a legmeghatározóbb szereplője Latin-Amerika gazdasági életének. Ha a legnagyobb 10 céget nézzük csak, akkor az arányok még impozánsabbak, hiszen a tízes lista felét – a *Petrobras* vezetésével – brazil cégek alkotják. Szintén az erőviszonyokat érzékelteti, hogy az első tíz között második legtöbbet szereplő Mexikó mindössze két helyet tudott szerezni magának.⁴⁵⁷

Bár némileg kilóg a sorból, de a tágabb értelemben vett regionális szervezetekhez tartozik az 1948-ban létrejövő, washingtoni központú 35 tagú

⁴⁵⁵ PÓLYI Csaba: *Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése* In *Külügyi Szemle*, 2008/3. szám, p. 62-63.

⁴⁵⁶ PÓLYI Csaba: *Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése* In *Külügyi Szemle*, 2008/3. szám, p. 56.

⁴⁵⁷ <http://www.latinbusinesschronicle.com/app/article.aspx?id=5694> letöltve: 2013-05-30

*Amerikai Államok Szervezete (Organizaçao dos Estados Americanos, OEA).*⁴⁵⁸ A régióban a leginkább az ezredfordulót követően súlyát veszítő Egyesült Államok által preferált intézmény az ENSZ Alapokmányban megfogalmazott célokat és elveket ülteti át a kontinens területére, azzal a kivétellel, hogy a tagsági jogviszony felfüggesztésének intézménye – Kuba kapcsán 1962-2009. között – nem létező procedúra.⁴⁵⁹ Ezek a célkitűzések bővültek a 1994-es Miami Csúcstalálkozó alkalmával a kábítószer-kereskedelem és a korrupció elleni harccal, valamint az elsősorban az Egyesült Államok által szorgalmazott szabadkereskedelmi övezet létrehozására vonatkozó döntéssel,⁴⁶⁰ mely a számos állam ellenállása miatt azóta elbukott *Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezet (Free Trade Area of the Americas - FTAA)* felállítását irányozta elő 2005-re.

4.4. Nyelv és kultúra mint közösségteremtő erő

A gazdasági szektor mint szervező elem mellett az egyes nemzetek identitását meghatározó tényezők, a kultúra, a történelem, a nyelv közösségén alapuló szervezetek fontossága is megkérdőjelezhetetlen. Ezek a kultúra- és hagyományápolás mellett egyfajta fórumként is szolgálnak, ahol az egyes országok hivatalos, de mégis bensőségebb keretek között találkozhatnak egymással vagy tarthatják a kapcsolatot. A legrégebbi ilyen szervezet, melyben Brazília is érintve van a *Latin Unió (Union Latine, UL)*, mely az 1954-es *Madridi Megegyezéssel*⁴⁶¹ jött létre azzal a céllal, hogy ápolja az újlatin nyelvcsaládhoz tartozó nemzetek, államok hagyományait, kulturális örökségeit és a nyelvi kultúrát. A nyelvi és kulturális követelmények alapján építkező tagságból álló szervezet valószínűsíthetően a diktatórikus politikai berendezkedések miatt, különösen a két meghatározó, volt gyarmattartó Spanyolország és Portugália részéről, kezdetben kevésbé folytatott aktív tevékenységet. A mindössze 11 alapító államot⁴⁶² – elsősorban a korábbi

⁴⁵⁸ http://www.oas.org/en/member_states/default.asp letöltve: 2013-05-31

⁴⁵⁹ http://www.oas.org/en/member_states/default.asp#Cuba letöltve: 2013-05-31

⁴⁶⁰ *Summit of the Americas Plan of Action* http://www.summit-americas.org/i_summit/i_summit_poa_en.pdf letöltve: 2013-05-31

⁴⁶¹ <http://www.unilat.org/Library/Handlers/File.ashx?id=84024261-6f33-435f-b3b8-e67b6a1059fd> letöltve: 2013-05-31

⁴⁶² Alapító tagállamok: Brazília, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Franciaország, Haiti, Honduras, Olaszország, Paraguay, Peru, Portugália, Spanyolország. http://www.unilat.org/SG/Etats_membres/es letöltve: 2013-07-10

spanyol és portugál gyarmati országokat – számláló tagság végül 1983-tól valódi tevékenységbe kezdett, tagságát pedig megháromszorozta.⁴⁶³

A párizsi székhelyű, tevékenységét a tagállamok hozzájárulásaiból fedező szervezet 2012. január 26-án bejelentette, hogy finansziális nehézségei miatt felfüggeszti működését, és 2012. július 31-i hatállyal megszünteti a Titkárságot és elbocsátja alkalmazottjait.⁴⁶⁴

A külföld felé nyitni akaró, szövetségeseket kereső, José Sarney-vezette Brazília, 1989 novemberében – felismerve a nemzetközi légkör kedvező változásait – Sao Luís do Maranhaóba invitálta Portugália, Angola, a Zöld-foki Köztársaság, Bissau-Guinea, Mozambik, valamint Sao Tomé és Príncipe állam- és kormányfőit, ahol egy, a portugál nyelvet beszélő országok szervezetének tervét vázolta fel a résztvevőknek.⁴⁶⁵ Mindez azzal a Brazil Irodalmi Akadémia által indított kezdeményezéssel párhuzamosan, melynek eredményeként az 1986. május 12-én Rio de Janeiróban egyezményt írtak alá a portugál nyelvet használó országok a nyelv szabályainak egységesítéséről, melyet egy 1990. december 16-án megszületett megállapodás követett a portugált hivatalos nyelvként alkalmazó államok részéről.⁴⁶⁶

1996. július 17-én végül Angola, Bissau-Guinea, Brazília, Mozambik, Portugália, Sao Tomé és Príncipe, valamint a Zöld-foki szigetek összefogásával⁴⁶⁷ megalakult a *Portugál Nyelvű Országok Közössége (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa, CPLP)*,⁴⁶⁸ melyhez függetlenségének elnyerésével, 2002-ben Kelet-Timor is csatlakozott.⁴⁶⁹ A szervezethez való csatlakozási szándékát jelentette

⁴⁶³ Andorra, Angola, Bissau-Guinea, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Elefántcsontpart, Franciaország, Fülöp-szigetek, Guatemala, Haiti, Honduras, Kelet-Timor, Kolumbia, Kuba, Moldova, Monaco, Mozambik, Nicaragua, Olaszország, Panama, Paraguay, Peru, Portugália, Románia, San Marino, El Salvador, São Tomé és Príncipe, Spanyolország, Szenegál, Uruguay, Venezuela és a Zöld-foki Köztársaság. http://www.unilat.org/SG/Etats_membres/es letöltve: 2013-05-31

⁴⁶⁴ <http://www.unilat.org/SG/2309> letöltve: 2013-05-31

⁴⁶⁵ <http://www.cplp.org/id-45.aspx> letöltve: 2013-05-31

⁴⁶⁶ SZILÁGYI István: *Egy világ vagyunk (A demokratikus Portugália és Spanyolország "birodalmi" politikája)*, Európai Expanzió Önálló Program, ELTE Bölcsészettudományi Kar, 2004, <http://www.zanex.hu/egy%20vilag.htm> letöltve: 2013-03-30

⁴⁶⁷ <http://www.cplp.org/id-22.aspx> letöltve: 2013-05-31

⁴⁶⁸ <http://www.unesco.org/new/en/brasilia/about-this-office/networks/specialized-communities/specialized-communities-clt/cplp/>

⁴⁶⁹ <http://www.un.org/apps/news/storyAr.asp?NewsID=3715&Cr=Timor&Cr1=> letöltve: 2013-05-31

be Egyenlítői-Guinea is, melynek támogatását Brazília már több ízben is hivatalosan megerősítette.⁴⁷⁰

A szervezet több mint másfél évtizedes tevékenysége alatt végzett számos szakirányú tevékenysége közül kiemelendő, hogy 2005-ben május 5-ét a *Luzofón Kultúra Napjává (Dia da Cultura Lusófona)* nyilvánították,⁴⁷¹ valamint két alkalommal – Sao Tomé és Príncipe⁴⁷² valamint Bissau-Guinea⁴⁷³ esetében – működött közre nemzetközi krízis megoldásában, a demokratikus politikai rendszer visszaállítása érdekében. A CPLP tevékenységének, valamint nem utolsósorban Brazília hathatós támogatásának köszönhetően a Harmadik Világ számos fejlődő országában hivatalosan is bekerült a középfokú oktatási rendszer tanterveibe a portugál nyelv.⁴⁷⁴

Szintén az enyhülő nemzetközi légkör teremtette meg a megfelelő környezetet az – előbbieken ismertetett CPLP-nek egyfajta modellként szolgáló – *Ibéramerikai Nemzetek Közössége (Comunidad Iberoamericana de Naciones, CIN)* megalapítására, melyre 1991. július 19-én került sor a mexikói Guadalajarában, tizenkilenc latin-amerikai állam, valamint Portugália és Spanyolország közreműködésével.⁴⁷⁵ A szervezet fontosságát és szerepét legtalálósabban talán I. János Károly király 13 évvel az alapítást megelőzően, 1978-ban Limában, a San Marcos Egyetemen elmondott beszéde ragadja meg, melyben a közösséget a kulturális nemzetfelfogás jegyében közelíti meg: „*Legyenek bármekkorák is a köztünk lévő különbségek, együtt vagyunk. Nem vagyunk sem egy nemzet, sem egy szövetség, sem egy koalíció, sem pedig egy gazdasági együttműködést megvalósító rendszer; még*

⁴⁷⁰ Angola: Brazil Pledges to Support Equatorial Guinea Into CPLP
<http://allafrica.com/stories/201305260118.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁷¹ Angola: CPLP Ministers Set May 5 As Portuguese Culture Day
<http://allafrica.com/stories/200505170053.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁷² SEIBERT, Gerhard: *Coup d'état in São Tomé e Príncipe Domestic causes, the role of oil and former 'Buffalo' Battalion soldiers*, Institute for Security Studies Africa, Occasional Paper 81, November 2003, <http://www.iss.org.za/pubs/papers/81/Paper81.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁷³ CPLP called to help settle Guinea Bissau crisis
http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/politica/2010/6/29/CPLP-called-help-settle-Guinea-Bissau-crisis,0f213547-23b4-4b74-ac9d-f6d528e60833.html letöltve: 2013-05-31

⁴⁷⁴ Angola: CPLP Told to Take Advantage of Portuguese Language
<http://allafrica.com/stories/201203310086.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁷⁵ SZILÁGYI István: *Geopolitika a Mediterraneumban - elmélet és gyakorlat* In. Comitatus - Önkormányzati Szemle, 2012. november-december, XXII. évfolyam, 212. sz., p. 19-25.

*kevésbé vagyunk egy faj a szó etnikai értelmében: egy világ vagyunk. A századok folyamán együtt megteremtett nyelvnek, kultúrának a világa vagyunk. [...]*⁴⁷⁶

Az elsődleges célkitűzései elérése érdekében dolgozó szervezet számos döntése közül kiemelendő az 1995-ös IV. Csúcstalálkozó alkalmával a spanyol és portugál nyelv mint közös történelmi örökség kölcsönös és intézményesített terjesztése, melynek értelmében a brazil általános iskolákban kötelezővé tették a *castellano* oktatását.⁴⁷⁷ Elmondható tehát, hogy Brazília nemcsak saját nyelvének külföldön történő oktatása érdekében tesz lépéseket azzal a céllal, hogy egyfajta befolyási övezetet hozzon létre, békés eszközökkel, hanem saját területén is hasonló intézkedéseket vezet be a spanyol nyelv oktatása kapcsán, mely a régió szinte valamennyi államának hivatalos nyelve, így ismerete meghatározó lehet a regionális közösségben való térnyeréshez.

4.5. Egyéb relációk: USA, EU, BRICS

A nemzetközi színtér súlypontjainak meghatározását egyfajta tudományos támogatással kialakító Brazília a fentiekben vázoltak alapján tehát először regionális szinten alapozta meg hatalmát, majd nem sokkal később a világ más meghatározó területeivel is szoros kapcsolatok kialakítására törekedett. Az ezredfordulót követő időszak alatt mérsékelt politikát folytatva, de próbálta rendezni viszonyát az Egyesült Államokkal, amellyel azt megelőzően a hatvanas évek rendkívül szoros viszonyát követően egyfajta elhidegülés következett be a hetvenes évek második felére. A Washingtonból – talán kissé lesarkítottan fogalmazva, de valamilyen szinten mégis „lenézett” Brazília sem kereste a kétoldalú kapcsolatok rendezésének lehetőségét a néha túlon túl büszke, a latin-amerikai régiót egyértelműen befolyási övezeteként értelmező, ezáltal más országok belpolitikai életébe is beavatkozó Egyesült Államokkal.

⁴⁷⁶ SZILÁGYI István: *Az Ibéramerikai Nemzetek Közössége a nemzetközi viszonyok rendszerében* In. *Az identitás régi és új kérdőjelei*, Palatinus, Szeged-Budapest, 2008. p. 141-153.

⁴⁷⁷ SZILÁGYI István: *Az Európai Unió „harmadik világ” politikája és a portugál-spanyol szerepvállalás* In. *Studia Caroliensia*, Károli Gáspár Református Egyetem, 2005, p. 10.

A korábban szebb időket is megélt USA-Brazília kapcsolatok – melyek során az Egyesült Államok volt az első ország, mely elismerte Brazília függetlenségét (1822), és szintén az első, amely külképviseletet létesített a területtel (1808)⁴⁷⁸ – konszolidálása és fejlesztése terén Barack Obama elnökké választásától mindenki nagy fordulatot várt. 2001-ben még a Fernando Henrique Cardoso elnöksége alatt működő Brazília volt az első, amely a szeptember 11-i események kapcsán felvetette az 1947-es *Amerika-közi Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés (Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance)*,⁴⁷⁹ azaz közismertebb nevén a Rio Paktum kollektív védelmi klauzulájára való hivatkozást, azonban katonai segítséget nem nyújtott, arra hivatkozva, hogy azt Washington nem kérte.⁴⁸⁰ A helyzet azonban nagyot változott Lula hatalomra kerülésével, aki – kormányának tagjaival egyetértésben – határozottan ellenezte az iraki háborút, és elítélte az Egyesült Államokat az ENSZ Biztonsági Tanácsának semmibe vétele miatt.⁴⁸¹ Természetesen mindezen nézetkülönbségek ellenére a Lula- és a Bush-kormányzat között megtörténtek a nagyhatalmakhoz méltó udvariassági látogatások, mindkét fél részéről. 2003. június 20-án a brazil elnök tett látogatást washingtoni kollégájánál, mely során vendéglátója bizakodásának adott hangot, hogy a két ország „szorosabb és minőségileg erősebb kapcsolatokat” épít ki egymással.⁴⁸² A viszontlátogatás sem maradhatott el, így Bush elnök 2005. november 6-án Brazíliába utazott, ahol ugyancsak megismételték a még szorosabb kooperáció fontosságát a béke és a demokrácia támogatása és terjesztése érdekében. A látogatást végül közös nyilatkozat zárta, melyben Bush elnök külön is kiemelte Brazília fáradozásait az AIDS elleni küzdelemben, az ENSZ Haitin működő missziójában végzett munkáját, valamint a Harmadik Világ országainak egészségügyi – és oktatási rendszerének fejlesztése, valamint demokratikus politikai berendezkedésük stabilizálása érdekében tett erőfeszítéseit.⁴⁸³

⁴⁷⁸ <http://brazil.usembassy.gov/embassy-info.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁷⁹ *Rio Pact of 1947* <http://coldwarworldhistoryproject.weebly.com/rio-pact.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁸⁰ *Operation Enduring Freedom: Foreign Pledges of Military & Intelligence Support*, Congressional Research Service, The Library of Congress, 2011. október 17., p. 7.

<http://fpc.state.gov/documents/organization/6207.pdf> letöltve: 2013-05-31

⁴⁸¹ *Brazil: Iraq and U.S. guilty of disrespect* http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2003/03/19/Brazil-Iraq-and-US-guilty-of-disrespect/UPI-46511048124118/ letöltve: 2013-05-31

⁴⁸² GENTILE, Carmen: *Analysis: Bush, Lula unlikely bedfellows* http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2003/06/24/Analysis-Bush-Lula-unlikely-bedfellows/UPI-83141056450859/ letöltve: 2013-05-31

⁴⁸³ *Joint Statement on the Occasion of the Visit by President George W. Bush to Brazil* <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/11/20051106-2.html> letöltve: 2013-05-31

A viszony normalizálódásának érdekében tehát történtek bizonyos lépések. Természetesen ehhez kellett Washington részéről a Brazília hatalmas gazdasági potenciálját felismerő, és a vele való együttműködés szükségességét beismerő politikai gondolkodás. Az együttműködés fő területein pedig olyan brazil „specifikumok” jelentek meg, mint a bioüzemanyagok előállítása – mely területen a két ország a világ bioetanol előállításának háromnegyedét adja. Az ebben rejlő gazdasági lehetőségek kiaknázása kapcsán 2007. március 9-én Bush elnök Brazíliában, majd március 31-én Lula elnök az USA-ban tett látogatást, kétoldalú együttműködési megállapodások aláírása kapcsán.⁴⁸⁴

Mindazonáltal Brazília nem kíván minden területen és bármilyen feltételekkel együttműködni az Egyesült Államokkal, valamint egyre meghatározóbb hatalmi pozíciójából fakadóan egyre többször helyezkedett ellentétes álláspontra a washingtoni politikai irányvonalhoz képest. Az iraki háború ellenzése, a Venezuelával, Kubával, sőt Iránnal kiépített szoros kapcsolatok,⁴⁸⁵ Palesztina 1967-es határokkal történő elismerése⁴⁸⁶ mind olyan területek, melyeken karakteres véleménykülönbségnek adott hangot a brazil vezetés.

Ennek megváltozására adott reményt Obama elnök a korábbiaktól eltérő külpolitikai irányvonala. A 2009. március 14-én Washingtonba látogató Lula elnökkel a gazdasági, energetikai és környezetvédelmi témájú egyeztetések mellett Obama a már több fórumon felmerült gyermekrablási esetek témáját is felvetette, melyek árnyékot vetnek a két ország kapcsolatára.⁴⁸⁷ Mindez azonban nem érződött

⁴⁸⁴ BAKER, Peter – BRUBAKER, Bill: *Bush Hails International Ethanol Production*
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/09/AR2007030900767.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁸⁵ Iránnal kiépített jó kapcsolatainak egyik bizonyítéka, hogy az atomsorompó-egyezmény felülvizsgálatát tartó 2010. májusi ENSZ konferencia alatt a teheráni vezetés bejelentette, hogy elfogadja a közös török-brazil javaslatot, és beleegyezik abba, hogy alacsonyan dúsított uránkészletének egy része külföldön kerüljön továbbdúsításra. N. RÓZSA Erzsébet: *A török–brazil–iráni megállapodás, avagy elkerülhetők-e az ENSZ BT Iránnal szembeni újabb szankciói?* 1., p. 5.
http://www.grotius.hu/doc/pub/FFIXVU/2010_118_n.rozsa_ertzsebet_gyorselemz%C3%A9s.pdf
letöltve: 2013-05-15

⁴⁸⁶ *Brazil recognises Palestine*

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/12/201012504256198565.html> letöltve: 2013-05-31

⁴⁸⁷ 2009 decemberében 66 olyan eset létezett hivatalosan, ahol a kedvezőbb bírósági döntés érdekében a brazil szülő az amerikai szülő engedélye nélkül Brazíliába vitte a közös gyereket. *U.S. dad's custody case returns to Brazilian appeals court*
<http://edition.cnn.com/2009/US/06/10/brazil.child.custody/index.html> letöltve: 2013-05-31

Obama elnök nyilatkozatában, melyben kifejtette, hogy „mindig is nagy csodálója volt Brazíliának, nagy csodálója a progresszív, előrettekintő politikát folytató Lula elnöknek, aki példamutató Latin-Amerika és az egész világ számára. A két országot szoros barátság köti össze, de még ezen is lehet mindig javítani.”⁴⁸⁸

A két elnök és így a két ország között kialakulóban lévő baráti légkört azonban olykor a mai napig beárnyékolja egy-egy eltérően értelmezett téma vagy érdekellentét. Ez történt többek között a 2009. novemberi hondurasi választás eredményeinek elismerése kapcsán is, mikor az erőteljes brazil elutasítás ellenére sem határolódott el Washington a korábban legitimen választott elnök megbuktatása után kiírt választásokról,⁴⁸⁹ melyben Brazília közvetlenül is érintve volt, hiszen a hatalmától megfosztott elnök, Manuel Zelaya a brazil nagykövetségen kapott menedéket.⁴⁹⁰

A világgazdasági és nemzetközi pénzügyi kérdésekben is gyakran egyet nem értő Brazília és USA kereskedelem terén mindazonáltal a kölcsönösen előnyös lehetőségek kihasználására törekszik. Ennek továbbfejlesztése érdekében 2011. március 18-án a Brazíliába látogató Obama elnök kereskedelmi és gazdasági együttműködésről szóló nyilatkozatot írt alá.⁴⁹¹ A gazdasági világválság által kevésbé érintett és növekvő teljesítőképességről számot adó Brazília az USA hivatalos adatai alapján 2011-ben összességében 103 milliárd USD-nyi kereskedelmi forgalmat bonyolított, 26 milliárdos – termékek és szolgáltatások terén egyaránt jelentkező – exporttöbbletet produkálva az Egyesült Államok számára. Az eredménnyel Brazília a vizsgált évben az USA nyolcadik legnagyobb kereskedelmi partnere volt.⁴⁹² A kereskedelmi mérleg további jelentős bővülése várható a védelmi

⁴⁸⁸ SUPERVILLE, Darlene: *Obama, Brazil leader focus on economy, energy* http://www.huffingtonpost.com/2009/03/14/obama-brazilian-president_n_174927.html letöltve: 2013-05-31

⁴⁸⁹ COLITT, Raymond – NERY, Natuza: *U.S. risks isolation over Honduras election: Brazil* <http://www.reuters.com/article/2009/11/27/us-brazil-usa-honduras-idUSTRE5AQ2HK20091127?virtualBrandChannel=11621> letöltve: 2013-05-31

⁴⁹⁰ CARROLL, Rory: *Honduran troops barricade Manuel Zelaya in embassy* <http://www.guardian.co.uk/world/2009/sep/23/honduras-manuel-zelaya-embassy> letöltve: 2013-05-31

⁴⁹¹ *Agreement on Trade and Economic Cooperation Between the Government of the United States of America and the Government of the Federative Republic of Brazil* http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/uploads/Brazil_ATEC.pdf letöltve: 2013-05-31

⁴⁹² <http://www.ustr.gov/countries-regions/americas/brazil> letöltve: 2013-05-31

ipari együttműködések kapcsán, melyek egy későbbi fejezetben kerülnek részletesebben is bemutatásra.

A kapcsolatok minőségi változásának jelei azonban bizakodásra adnak okot. 2013. május 29-i hivatalos washingtoni bejelentés szerint⁴⁹³ a brazil államfő 2013. október 23-án, közel két évtizedes szünet után – Cardoso brazil elnök 1995-ös látogatását követően – első ízben vesz részt hivatalos állami látogatáson. A legmagasabb állami pompával és rendkívüli külsőségek között megrendezésre kerülő látogatásra – ahogy minden állam esetében – csak a meghívó fél döntése alapján kerülhet sor, s mely általában az adott ország legszűkebb körű, legfontosabb szövetségeseinek van fenntartva. A különleges alkalom tehát félreérthetetlen jele annak, hogy Washington felismerte a két ország közti kapcsolatok hiányosságait, valamint a kontinentális szinten megkérdőjelezhetetlenül megkerülhetetlen, de világviszonylatban is egyre meghatározóbb szerepet betöltő Brazília helyét és fontosságát. A gesztus természetesen kapóra jön a nagyhatalmi státusza megerősítésén és lehetőség szerinti bővítésén munkálkodó Brazília számára is, aki a látogatásban aspirációi elismerését, egyfajta támogatást láthat az USA részéről, mely elmaradt Rousseff 2012. áprilisi washingtoni látogatása alkalmával. Az akkor második elnöki évébe lépő Rousseffnek azonban a ciklusából eltelt idő alatt nem volt még lehetősége bizonyítani, hogy bár deklaráltan a Lula által meghatározott politikai irányvonalat követi, döntései nem minden egyes részletben egyeznek meg elődjének politikájával. Ez pedig bizonyos kérdésekben rendkívül fontos Washington számára. Ilyen terület többek között az észak- és dél-amerikai államok közti gazdasági együttműködések támogatásának dimenziói, Brazília Venezuelával és az ALBA országokkal⁴⁹⁴ folytatott együttműködésének módjai, vagy az ország Irán-politikájának intenzitása és minősége, mely során az egyik legtöbb kritika érte a Lula-kormányzatot, s melyben hangsúlyeltolódás is érzékelhető Rousseff részéről, az atomprogramhoz való jog területéről az emberi jogok támogatása irányába. Jelen gazdasági helyzetben azonban, mikor lassuló tendenciát jeleznek a brazil gazdasági mutatók, valamint a regionális szinten is lendületét veszítő gazdaságok, és elsősorban

⁴⁹³ *Statement by the Press Secretary on the Visit of President Dilma Rousseff of Brazil*
<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/05/29/statement-press-secretary-visit-president-dilma-rousseff-brazil> letöltve: 2013-05-31

⁴⁹⁴ A 2006-ban létrehozott „bolivári alternatívát” kínáló szervezet tagjai: Antigua és Barbuda, Bolívia, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Kuba, Nicaragua, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek valamint Venezuela. http://www.alianzabolivariana.org/que_es_el_alba.php#ancla2 letöltve: 2013-05-31

a Brazília legmeghatározóbb kereskedelmi partnerének számító Argentína gazdasági csődje miatt a Rouseff-kabinetnek új kereskedelmi partnereket kell találnia, vagy a régiókat megerősítenie, köztük elsősorban az Egyesült Államokat.⁴⁹⁵

Brazília szerencsés helyzetét bizonyítja egyfelől a *US Army War College* által kormányzati megrendelésre összeállított kulcsfontosságú stratégiai területeket összegző lista, melyen Brazília több téma – a szub-szaharai térség konszolidációja, valamint védelmi, nukleáris, űrtechnológiai és energetikai együttműködések – kapcsán is szerepel.⁴⁹⁶ A két ország kapcsolatai tehát rendeződni látszódnak egymás kölcsönös tiszteletének és elismerésének köszönhetően, bár véleményem szerint Washington nem látványosan ugyan, de egyes kérdésekben – mint például a jelentős hatalmi növekedést eredményező ENSZ BT állandó tagság megakadályozásával – hátráltatni igyekszik Brazília nagyhatalmi ambícióinak megvalósulását.

A másik fontos külpolitikai irányvonalat az Európai Unió, valamint az Ibériai-félsziget országai, elsősorban természetesen Portugália jelenti. A több száz éves közös történelem, a közös gyökerek következtében – mely korábban már egyéb szervezetek kapcsán is szóba került – az elmúlt közel fél évszázad során részben intézményesült a kapcsolatrendszer. Az Unió irányában számos bizottság és önálló szervezet formájában (*EuroLat*, az Európai Unió és Latin-Amerika parlamentjeinek képviselőit egyesítő *Euro–Latin-Amerikai Parlamenti Közgyűlés*, a kialakuló *Euro–Latin-amerikai Globális Interregionális Partnerségi Térség (Euro–Latin American Global Interregional Partnership Area, ELAGIPA)*, valamint az *Euro–Latin-amerikai Állandó Titkárság*) tartja a kapcsolatot és folytat együttműködést Latin-Amerika és Brazília egyaránt.⁴⁹⁷ Az előzőekben már szintén említett változások, a fiatal demokráciák megerősödése, valamint a pozitív világpolitikai és világgazdasági folyamatok végül 1999-re teremtették meg a megfelelő alapot ahhoz, hogy jelentős előrelépés történhessen a két régió kapcsolatában: első alkalommal kerülhetett megrendezésre a *latin-amerikai és az európai uniós országok állam- és*

⁴⁹⁵ WINTER, Brian: *Exclusive: Brazil's Rouseff to make rare state visit to U.S.*
<http://www.reuters.com/article/2013/04/11/us-brazil-rousseff-us-idUSBRE93A10O20130411> letöltve: 2013-05-31

⁴⁹⁶ ECHEVARRIA, Antulio J., II. [szerk.]: *Key Strategic Issues List (KSIL)*; U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2013, 14., 16., p. 33.

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1126> letöltve: 2013-05-16

⁴⁹⁷ SZILÁGYI István: *Az Európai Unió és Latin-Amerika: biregionális stratégiai szövetség* In. *Külügyi Szemle*, 2008/3. szám, p. 6-21.

kormányfőinek csúcstalálkozója, Rio de Janeiróban. A számtalan különböző szervezet és kapcsolattartási forma közül talán legkiemelkedőbbnek mondható találkozó átlagosan kétévente kerül megrendezésre. A tárgyalások során általánosságban a gazdasági együttműködés, fejlesztési támogatások, közös kutatási projektek és kulturális kooperáció területei állnak a középpontban. Az együttműködés és az egyeztetések intenzitását valamint a napirendre kerülő témák volumenét azonban mindkét „blokk” részéről számos tényező befolyásolja, így többek között az Európai Unió bővítésének hatalmas pénzügyi és bürokratikus terhei, az egységes külpolitikai irányvonalak hiánya az EU részéről vagy a gazdasági világválság negatív hatásai. Mindeközben azonban a gazdasági válság által kevésbé – vagy részben kevésbé – érintett Latin-Amerika – és elsősorban Brazília – minden lehetőséget kihasználva bővíti együttműködési hálóját, gazdasági és kutatási kooperációkat létesít, és nem utolsósorban előretör az olyan régiókban, ahol egyéb nemzetközi szereplők – köztük az Európai Unió – nem jelenik meg, vagy gyengül a pozíciója. A történelminek nevezhető áttörés tehát a két régió országai, illetve az azokat egyesítő szervezetek közti együttműködés területén az eltérő érdekek és körülmények miatt még várat magára.⁴⁹⁸ Mindezekről függetlenül a csúcstalálkozók a jövőbeni szorosabb és intenzívebb együttműködés kialakításához nélkülözhetetlen kommunikációs lehetőséget biztosítanak a két régió országai számára. Az elfogadott határozatok és programok pedig egyfajta „örző”, támogató funkciót töltenek be a latin-amerikai országok társadalmi számára a mindössze rövid múlttal rendelkező demokratikus intézményrendszerek, a jogállamiság, a szabadságjogok, valamint egyéb vívmányok megszilárdulása és kiépülése kapcsán. Ezt a támogató elkötelezettséget is bizonyítja az alábbi, *EU-LAC (European Union – Latin America and Caribbean) Csúcstalálkozókat* összesítő táblázat.

⁴⁹⁸ Az Európai Unió és Latin-Amerika jelenleg igencsak stagnáló kapcsolatában a francia-brazil kapcsolatok jelentik a kivételt. Nicolas Sarkozy és Lula elnöksége idején kölcsönös látogatást tett egymás országában a két vezető, melyek során többek között katonai együttműködési megállapodásokat kötöttek. LEHOCZKI Bernadett: *Latin-Amerika és Brazília az átalakuló világrendben* In. GRÜNHUT Zoltán – VÖRÖS Zoltán [szerk.]: *Az átalakuló világrend küszöbén*, IDRResearch / Publikon Kiadó, Pécs, 2013. p. 270.

EU-LAC Csúcstalálkozók			
	Időpont	Helyszín	Jelentősebb tárgyalási témák, eredmények
1.	1999	Rio de Janeiro	az EU és a LAC közti Stratégiai Partnerség beindítása (különös hangsúllyal a demokrácia, a jogállamiság, a nemzetközi béke és a politikai stabilitás megerősítésén); EU-MERCOSUL tárgyalások kezdete ⁴⁹⁹
2.	2002	Madrid	az EU-Chile Együtműködési Megállapodás bejelentése; az ALBAN Program ⁵⁰⁰ beindítása ⁵⁰¹
3.	2004	Guadalajara	az EUROsociAL Program ⁵⁰² beindítása az EU-LAC Közös Felsőoktatási és Tudástérség beindítása ⁵⁰³
4.	2006	Bécs	az EU-Közép-Amerika együttműködési megállapodás tárgyalásának megnyitása; az EU-CAN együttműködési megállapodás tárgyalásának beindítása; az EuroLAT ⁵⁰⁴ felállítása ⁵⁰⁵
5.	2008	Lima	az EuroCLIMA beindítása; ⁵⁰⁶ az EU-LAC Alapítvány koncepciójának kidolgozása; a migrációról szóló strukturált és átfogó párbeszéd létrehozása; tárgyalások a szabadkereskedelem, az élelmiszerárak, a szegénység és a fenntartható fejlődés témakörében ⁵⁰⁷
6.	2010	Madrid	döntés az EU-LAC Alapítvány felállításáról; egyeztetések technológiai és innovációs együttműködésről, valamint a társadalmi befogadásról és a szegénység elleni küzdelemről ⁵⁰⁸

⁴⁹⁹ <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=latin-america-carib-3#5> letöltve: 2013-08-16

⁵⁰⁰ A 2010-ig tartó programban latin-amerikai állampolgárok pályázhattak európai felsőoktatási ösztöndíjak elnyerésére. http://ec.europa.eu/europeaid/where/latin-america/regional-cooperation/alban/index_en.htm letöltve: 2013-08-16

⁵⁰¹ <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=latin-america-carib-3#5> letöltve: 2013-08-16

⁵⁰² A program első fázisa, 2005-2010 között öt fő téma köré szerveződött: oktatás, foglalkoztatás, adózás, igazságszolgáltatás és egészségügy. A 2011-15. közötti második fázis során a társadalmi összetartozást elősegítő programok és az ezt promotáló szervezetek kaphatnak támogatást. http://ec.europa.eu/europeaid/where/latin-america/regional-cooperation/eurosocial/index_en.htm letöltve: 2013-08-16

⁵⁰³ <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=latin-america-carib-3#5> letöltve: 2013-08-16

⁵⁰⁴ Az Euro-Latin-Amerikai Parlamenti Közgyűlés egy multilaterális parlamenti közgyűlés, melynek 150 képviselőjéből 75 az Európai Parlamentből, 75 pedig Latin-Amerikából, a *Paralatio* (Latin-Amerikai Parlament), a *Parlandino* (Andok Parlament), a *Parlasur* (Mercosur Parlament), valamint a *Parlacen* (Közép-Amerikai Parlament) által delegált képviselőkkel áll. A testület feladata ajánlások és határozati javaslatok kidolgozása, valamint egyeztetések lebonyolítása.

http://www.europarl.europa.eu/intcoop/eurolat/key_documents/flyer_eurolat_en.pdf letöltve: 2013-08-16

⁵⁰⁵ <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=latin-america-carib-3#5> letöltve: 2013-08-16

⁵⁰⁶ A program célja a klímaváltozás elleni együttes fellépés támogatása.

http://ec.europa.eu/europeaid/where/latin-america/regional-cooperation/euroclima/index_en.htm letöltve: 2013-08-16

⁵⁰⁷ <http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?lg=en&pg=latin-america-carib-3#5> letöltve: 2013-08-16

⁵⁰⁸ *VI European Union - Latin America and Caribbean Summit Madrid, 18 May 2010, Madrid*

Declaration, Council of the European Union, Brüsszel, Belgium, 2010. november 15.,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/114535.pdf letöltve: 2013-08-16

7.	2013	Santiago de Chile	együttműködési megállapodások a tudományos kutatások, a fenntartható fejlődés, a környezetvédelem, az éghajlatváltozás, a biodiverzitás megőrzése, az energiapolitika, a vállalkozások, az oktatás és a munkaügy, a kábítószer elleni küzdelem, a migráció, valamint a nemek közti egyenlőség területén (egyben az 1. EU-CELAC Csúcstalálkozó) ⁵⁰⁹
----	------	-------------------	---

15. számú ábra: EU-LAC csúcstalálkozók (1999-2013)

Az amerikai és európai relációk mellett, a korábbi témák kapcsán már említett hangsúlyos irány Afrika. A nemzetközi viszonyokban az évszázadok során az eltérő fejlettségi szintek kapcsán tradicionálisan kialakult észak-dél tengely mentén szerveződő struktúrák, általában ez utóbbi számára egyfajta alárendeltebb szerepet szántak a dominánsabb északi államokkal szemben. Ennek a 21. századra már nagyban ellentmondásossá vált rendszernek a megváltoztatása érdekében tett lépésként értelmezhető a Lula-kormányzat Afrika-politikája, mely alapja elsősorban a volt portugál gyarmati országokkal a közös nyelv és kulturális hasonlóságokon alapuló kapcsolat, de emellett olyan országok is rákerültek Brazília külpolitikai térképére, mint az afrikai kontinens egyik vezető hatalma, a Dél-afrikai Köztársaság. Az afrikai ország 2010-ben, a közeledés legmarkánsabb jeleként csatlakozott a 2008-ban Jekatyerinburgban alakult informális „szervezethez”, a BRIC-hez.⁵¹⁰ A tagállamok angol nevének – Brazil, Russia, India, China, majd South Africa – kezdőbetűiből álló betűszó, immáron BRICS-ként, Brazília mellett, Oroszországot, Indiát, Kínát és a már említett Dél-afrikai Köztársaságot foglalja magában.

A csoport létrehozásának alapját egyrészt a kezdetben négy, majd öt állam világviszonylatban is kimagasló mutatói adták gazdaság nagyságuk és azok növekedési ütemének,⁵¹¹ demográfiai részarányuknak, valamint tekintélyes

⁵⁰⁹ *EU-Community of Latin American and Caribbean States (CELAC) Summit, Santiago de Chile, 26-27 January 2013, EU Relations with Latin America and the Caribbean*, European Commission, Brüsszel, Belgium, 2013. január 18., http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-15_en.htm letöltve: 2013-08-16

⁵¹⁰ Az ENSZ Közgyűlés 61. ülészakán, 2006-ban egyeztetésekbe kezdő államok első valódi csúcstalálkozójáig kétéves tárgyalássorozat vezetett. First BRIC summit. Yekaterinburg, June 2009 http://archive.kremlin.ru/eng/articles/bric_1.shtml letöltve: 2013-08-25

⁵¹¹ Két évtizeddel ezelőtt az Egyesült Államok és az éppen formálódó Európai Unió adta a világ GDP-jének 50 százalékát, ez az arány 2012-re 40 százalék alá csökkent, ugyanezen időszak alatt a BRICS-államok 16-ról 25 százalékra növelték részesedésüket. NÓGRÁDI György: *Víziók nélkül - A globális és az európai válságról* http://figyelo.hu/cikk_print.php?cid=1239_nograd_i_gyorgy_vizio_k_nelkul letöltve: 2013-06-01

mennyiségű és változatos természeti erőforrásaik okán.⁵¹² Az öt ország a 2011-es adatok alapján a világ lakosságának csaknem felét, közel 3 milliárd főt képviselnek,⁵¹³ összterületük 38 351 430 négyzetkilométer,⁵¹⁴ tehát a szárazföldi területek egynegyede, gazdasági potenciáljukat szemléltetendő, az általuk előállított bruttó hazai termék összesen 13 933 998 135 842 USD értékkel, mely összehasonlításképpen a világ összesített GDP-jének csaknem 20 százalékával egyenlő.⁵¹⁵

A mutatók szintjei mellett más részről, a tagországok hosszú távú céljai közötti egyezőségek is kohéziós erőként szolgálnak, úgy, mint:

- az idejétmúlt globális pénzügyi és gazdasági rendszer reformja, mely nem veszi figyelembe a más fejlődő gazdaságok mellett, a BRICS országok megnövekedett gazdasági súlyát,
- a nemzetközi jog alapelveinek és normáinak erősítése, az hatalmi politika alkalmazásának visszaszorítása, valamint más országok szuverenitása megsértésének megakadályozása,
- a gazdasági és szociális fejlődés széles körű problémáinak és kihívásainak kezelése,
- a gazdaság különböző szektorainak kiegészítő támogatása.⁵¹⁶

A közös érdekek elérését a tagállamok a 2011. áprilisi *Sanya Nyilatkozatban*⁵¹⁷ foglalt alapelvek mentén kívánják megvalósítani:

- nyitottság,

⁵¹² LUKOV, Vadim: *A Global Forum for the New Generation: The Role of the BRICS and the Prospects for the Future*, January 24, 2012, <http://www.brics.utoronto.ca/analysis/Lukov-Global-Forum.html> letöltve: 2013-05-31

⁵¹³ Pontosan 2 975 823 731 főt, a következő leosztásban: Brazília 196 655 014, Kína 1 344 130 000, India 1 241 491 960, Oroszország 142 960 000, Dél-afrikai Köztársaság 50 586 757. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> letöltve: 2013-05-31

⁵¹⁴ Brazília 8 459 420 km², Kína 9 327 480 km², India 2 973 190 km², Oroszország 16 376 870 km², Dél-afrikai Köztársaság 1 214 470 km² <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.TOTL.K2> letöltve: 2013-05-31

⁵¹⁵ Pontosan: 19,90 százalék, az összesített GDP értéke: 70 020 432 000 000 USD. Országra bontva: Brazília 2 476 652 189 880 USD, Kína 7 318 499 269 769 USD, India 1 872 840 247 709 USD, Oroszország 1 857 769 676 144 USD, Dél-afrikai Köztársaság 408 236 752 340 USD. <http://databank.worldbank.org/databank/download/GDP.pdf> letöltve: 2013-05-31

⁵¹⁶ LUKOV, Vadim: *A Global Forum for the New Generation: The Role of the BRICS and the Prospects for the Future*, January 24, 2012, <http://www.brics.utoronto.ca/analysis/Lukov-Global-Forum.html> letöltve: 2013-05-31

⁵¹⁷ *Full text of Sanya Declaration of the BRICS Leaders Meeting* <http://english.people.com.cn/90001/90776/90883/7351063.html> letöltve: 2013-05-31

- pragmatizmus,
- szolidaritás,
- kölcsönös segítségnyújtás,
- befogadás,
- konfliktuskerülés.

A magasztos – nemzetközi társulásoktól már-már szokatlan – célkitűzések és alapelvek mellett számos nyilatkozatban, így *Hu Csin-tao* volt kínai elnök 2012-ben készült interjújában is úgy jellemezte a BRICS tagokat, mint a „*fejlődő országok védelmezői és támogatói, a világbéke őrzői.*”⁵¹⁸ Ennek ellenére számos gyengeség és nézeteltérés, valamint ellentétes érdekek nehezítik a koalíció hatékony működését. Ilyen érdekkülönbség többek között az ENSZ Biztonsági Tanácsának reformja az állandó tagok körének kibővítése kapcsán, de feszültségforrás például a Kína és India közti területi viták⁵¹⁹ is, vagy a lassuló gazdaságok okozta belső problémák felerősödése, ami meggátolja a kormányokat a BRICS erőteljesebb működtetésében. Ennek felpozíciója kapcsán nagy szerepe lehet a 2014-ben a társulás soron következő csúcstalálkozóját vendégül látó Braziliának, ahol a várakozások szerint végleges formába kerülhet a korábban már javasolt fejlesztési bank közös létrehozása.⁵²⁰ Fejlesztési támogatások terén egyébként már tett lépéseket a szövetség, mikor 2012 júniusában 75 milliárd USD felajánlást tett a Nemzetközi Valutaalapnak. A nagylelkű akció természetesen nem jószolgálati gesztus a tagországok részéről, annak realizálását az általuk javasolt reformcsomag elfogadásához köthették, mely megváltoztatná az IMF jelenlegi szavazati rendszerét.⁵²¹ Az Oroszország által felvetett módosítás lényege, hogy a szavazási kvóták az országok bruttó hazai terméke (GDP) és devizatartalékuk mérete alapján

⁵¹⁸ RADEBE, Hopewell: *Brics a force for world peace, says China*
<http://www.bdlive.co.za/articles/2012/03/28/brics-a-force-for-world-peace-says-china;jsessionid=0D09DAEECCBCE77F6FA606EC84262D80.present2.bdfm> letöltve: 2013-05-31

⁵¹⁹ PATEL, Khadija: *Brics summit exposes the high wall between India and China*
http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/ND03Dj01.html letöltve: 2013-05-31

⁵²⁰ <http://in.reuters.com/article/2013/04/19/g20-brics-india-idINDEE93I0DK20130419> letöltve: 2013-05-31

⁵²¹ ECKERT, Paul: *Mercosur welcomes Venezuela, suspends Paraguay*
<http://in.reuters.com/article/2012/06/21/russia-brics-imf-idINDEE85K04C20120621> letöltve: 2013-05-31

lennének meghatározva.⁵²² A reform jelentős változásokat hozna a Valutaalap szavazási arányaiban, hiszen a világ tíz legnagyobb devizatartalékával rendelkező ország között megtalálható a BRICS kezdeti négy országa (1. Kína - 3 254 674 millió USD, 4. Oroszország - 538 562 millió USD, 6. Brazília - 373 147 millió USD, 9. India - 295 300 millió USD); a Dél-afrikai Köztársaság 50 186 millió USD értékkel a 35. helyen áll).⁵²³

4.6. Következtetések

Brazília helyzetmeghatározása, valamint a történeti bevezetés és a jelenkort meghatározó politikai irányvonalak bemutatása után a fejezetben azokat a nemzetközi szervezeteket, érdekközösségeket és fórumokat vettem sorra, melyek rendkívül fontos szerepet játszanak az ország regionális hatalmi státuszának biztosításában, valamint nagyhatalmi törekvéseinek megvalósításában. A latin-amerikai állam a diktatúra évtizedei alatt több okból kifolyólag is passzívabb volt a külpolitika területén, kevesebb figyelmet fordított nemzetközi megjelenésére. *A demokratikus átmenet kezdete azonban újfajta lehetőségeket hozott az ország és egyben a régió számára.* Felélénkültek a korábban megszületett regionális integrációs szervezetek, melyekben Brazília is egyre tevékenyebben vállalt részt. A regionális szintű szervezetek és gazdasági együttműködések kialakítása elsődleges célja volt a gazdaságát erősíteni szándékozó Brazíliának, hiszen elsődleges érdekében állt, hogy stabilizálja a környezetében lévő államokat, hogy gazdasági növekedését ezzel is biztosítsa, és egyfajta függőségi rendszert hozzon létre a limitáltabb erőforrásokkal rendelkező kisebb országok részéről.⁵²⁴

Az immár nyitott és demokratikus értékeket valló állam, az ezzel párhuzamosan szintén demokratizálódó ibér országokkal, valamint a közös nyelv és a

⁵²² BRYANSKI, Gleb: *Russia says BRICS eye joint anti-crisis fund*
<http://in.reuters.com/article/2012/06/21/russia-brics-imf-idINDEE85K04C20120621> letöltve: 2013-08-12

⁵²³ PASQUALI, Valentina – ARIDAS, Tina: *International Reserves of Countries Worldwide*
<http://www.gfmag.com/component/content/article/119-economic-data/12374-international-reserves-by-countryhtml.html#axzz2brBLf6AC> letöltve: 2013-08-12

⁵²⁴ PONÍŽILOVÁ, Martina: *Same Goal, Different Ways: Hegemonic Efforts of Regional Powers Brazil, India and Iran* In. *Contemporary European Studies*, 2011/1, University of West Bohemia, Pilsen, Csehország, p. 68. <http://www.ces.upol.cz/pic/item/pdf/65.pdf> letöltve: 2013-08-26

kulturális hasonlóságok, mint szervezőelv mentén számos afrikai országgal létesített kapcsolatot. A brazil stratégiai célok elérése érdekében azonban a fenti szervezetek mellett tipológiailag két kiemelkedő fontosságú érdekközösség, a legtekintélyesebb világszervezet, az ENSZ, illetve az egy-egy cél elérése érdekében alakult ad hoc koalíciók szerepe különös jelentőségű.

A demokratizálódás óta eltelt közel három évtized első felének visszafogottabb külpolitikáját követően mindkét Lula-kabinet, majd az azt váltó Rousseff-adminisztráció is *nagy hangsúlyt fektetett a külkapcsolatokra*, így az elnök nemzetközi kapcsolatok területén kifejtett tevékenységét jelentős szakmai múlttal rendelkező diplomaták – Celso Amorim majd *Antonio Patriota* – erősítették a külügyminisztérium élén.

A nemzetközi kapcsolatok területén általánosságban szokásosnak mondható szervezeti tagságok mellett a brazil vezetés jó érzékkel lépett egyéb irányokba is, így a dél-dél párbeszéd kapcsán az elmaradottabb régiók országaival alakított ki bi- vagy multilaterális kapcsolatokat. Bábáskodott olyan szervezetek létrehozása felett, mellyel számos támogatóra tett szert az ENSZ Biztonsági Tanács reformjának megvalósítása érdekében folytatott kampányához, aminek célja, hogy állandó tagságot szerezzen a testületben. Ezt a lobbít hivatott erősíteni az ad hoc jelleggel létrehozott G4 csoport, ami azonban véleményem szerint az alapító országok eltérő külkapcsolati viszonyrendszerei miatt nem tud valódi előrelépést elérni. Szintén szervezeti struktúra nélküli érdekközösség a korábbinál sikeresebbnek mondható BRICS. Annak ellenére, hogy a tagok között ebben az esetben is számos különbség fedezhető fel, valamint az eltérő körülményeik miatt más-más helyzetben vannak, méreteik és gazdasági teljesítőképességük, valamint a rendelkezésükre álló erőforrások miatt jelentős potenciállal rendelkeznek. A jelenleg mindössze ötéves múltra visszatekintő formáció úgy gondolom, hogy – amennyiben sikeresen tudja rendezni belső ellentéteit – rendkívüli erőket tud majd koncentrálni, amivel megkerülhetetlen gazdasági és politikai szereplővé válhat.

5. A katonai erő

Egy klasszikus értelemben vett nagyhatalom egyik szinte kötelező ismérve, ahogy ez a történelem kezdete óta mindig is volt, a hadsereg, a katonai erő, azaz, hogy politikai céljait a diplomáciai és egyéb békés eszközök kimerülése után képes legyen erő alkalmazásával elérni. A 18-19. század fordulóján élt német hadtudós, *Carl von Clausewitz* fő művében, „*A háborúról*” című könyvében megfogalmazottak alapján tudjuk, „*a háború a politika folytatása más eszközökkel,*”⁵²⁵ a háború megívásához pedig katonai erőre van szükség.

A gazdasági teljesítőképesség, valamint a külpolitikai eszközrendszer elemzése mellett tehát szükséges a katonai képességek vizsgálata. A hidegháborús korszakot követően a korábban jellemző titkolózások és dezinformációk az egyes országok katonai képességeit illetően nagyjából megszűntek. A legtöbb fejlett demokrácia nyilvánosan is elérhetővé teszi haderejének összetételét, technikai felszereltségét, a védelmi kiadások mérőszámait, valamint nem utolsósorban a fejlesztésekre és a jövőbeni tervekre vonatkozó elképzeléseket tartalmazó úgynevezett *Fehér Könyvet*, valamint az egyéb stratégiai dokumentumokat. Ez utóbbiak közül a *Nemzeti Védelmi Stratégia* 2008-ban készült el. A Fehér Könyvet pedig – mely egyben a bizalom és a transzparencia jele is egy állam részéről, így fontos mérföldkőnek számít az első ilyen elkészítése – 2012 júliusában alkotta meg Brazília. Emellett számos mértékadó nemzetközi think tank és kutatóközpont⁵²⁶ folyamatosan frissülő adatbázisokat és tematikus elemzéseket tesz hozzáférhetővé a témában, mely rendkívül széles spektrumú tudásanyagot szolgáltat a további elemzésekhez.

⁵²⁵ CLAUSEWITZ, Carl von: *A háborúról*, Veszprém, Göttinger Kiadó, 1999., p. 15.

⁵²⁶ Többek között a *Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI)* vagy a londoni székhelyű *Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (International Institute for Strategic Studies, IISS)*, illetve az *Amerikai Egyesült Államok Központi Hírszerző Szolgálat (CIA)*.

5.1. A Nemzeti Védelmi Stratégia és a Fehér Könyv – doktrínák és transzparencia

Egy demokratikus, nyugati értékeket valló állam számára – kiváltképp, ha az méretéből és egyéb meghatározó adottságaiból kifolyólag, a megfelelő társadalmi támogatottság és politikai akarat birtokában, meghatározó világpolitikai tényezővé kíván válni – elengedhetetlenül szükséges megtenni bizonyos lépéseket, mellyel a megbízhatóság, a biztonság, valamint a felvilágosult, bölcs gondolkodás képét tudja sugallni magáról szűkebb régiója, valamint a nemzetközi közösség többi szereplője számára. Ilyen meghatározó tényezők az ország által vallott és képviselt érdekek és értékek megfogalmazása, melyek elsődleges meghatározói a fegyveres erők alkalmazásának, illetve emellett az ország haderejének felépítését, működését, valamint tervezését szabályozó stratégiai és doktrinális szintű dokumentumok. Hiszen egyrészt a haderő ismertetett struktúrája és technikai feladatrendszere magában mit sem ér, ha nincs egy konzisztens elgondolás a politikai döntéshozók részéről, amit aztán a katonai vezetési szint doktrinákká, hadászati és hadműveleti tervekké tud konvertálni a szakszerű végrehajtása érdekében. Másrészt pedig a transzparencia hiánya, a feltételezéseken alapuló döntéshozatal és a bizalom meggyengülése, mind hozzájárulhatnak a fegyverkezési verseny esetleges megindulásához vagy rosszabb esetben akár fegyveres konfliktusok kialakulásához is.

5.1.1. Transzparencia

A transzparencia és a különböző országok védelmi tervezésének egyfajta összehangolásának biztosítása érdekében 2010 decemberében az UNASUL Védelmi Tanácsa egy egységes számolási metódus kidolgozását javasolta a tagországok számára, valamint felvetette a szóban forgó védelmi célú kiadásokat tartalmazó adatok megosztását. A 2012 januárjában elsőként társuló Argentína, Chile, Kolumbia, Ecuador, Paraguay és Uruguay után 2012 májusában Bolívia, Guyana, Peru, Suriname, Venezuela, valamint Brazília is csatlakozott. Mindazonáltal az ENSZ leszerelési főmegbízottja, a szintén brazil *Sergio de Queiroz Duarte*t váltó

Angela Kane szerint „példa nélküli” kezdeményezés⁵²⁷ gyenge pontjainak ellenére sem feledkezhetünk meg az egyes államok által kötött bilaterális megállapodások, katonai segítségnyújtások, hitelek és védelmi célú pénzügyi alapok által biztosított extra források meglétéről. Az UNASUL *Stratégiai Védelmi Tanulmányok Központja* (*Centro de Estudios Estratégicos*) által 2012 júniusában, az asunciói védelmi miniszteri értekezleten bemutatott zárójelentés szerint Brazília gazdaságának lassulása ellenére is a régió védelmi kiadásainak több mint felét, 51,3 százalékát adja, ami azonban öt százalékkal alacsonyabb a 2010-es évhez képest.⁵²⁸

5.1.2. Nemzeti Védelmi Stratégia⁵²⁹ és a Nemzetvédelmi Törvény

2007 szeptemberében Lula elnök elrendelte az ország első Nemzeti Védelmi Stratégiájának (*Estratégia Nacional de Defesa, NVS*) elkészítését, melyet 2008 decemberében Nelson Jobim védelmi miniszter meg is küldött az elnöknek aláírásra.⁵³⁰ A dokumentum végrehajtásának kidolgozására végül 2010-ben adott utasítást az elnök,⁵³¹ majd az elkészült honvédelmi törvényt (*Lei de defesa nacional*) az év decemberében fogadta el a törvényhozás. Szintén ennek az évnek végén öltött formát a már említett Védelmi koordinációs és felszerelési terv is. A fegyveres erők transzparenciája és a bizonytalanság, a biztonsági dilemma kialakulásának megakadályozása érdekében számos helyen közzétett NVS két nagyobb részből áll, az első egy leíró, a kialakítandó rendszert ismertető rész, melyet egy végrehajtásra vonatkozó rész követ. A stratégia a fogalmi magyarázatok és a dokumentum általános pozicionálását követően a brazil haderő, az egyes haderőnemek jelenét ismertette a jövőbeni célkitűzéseket, valamint az azok eléréséhez szükséges utat írja le. Az elméleti elgondolások mellett a dokumentum konkrétumokat is megfogalmaz.

⁵²⁷ ISHMAEL, Odeen: *UNASUR Advances Defence Transparency and Energy Integration* http://www.guyanajournal.com/UNASUR_Defense_Transparency_Odeen_Ishmael.html letöltve: 2013-05-19

⁵²⁸ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2013*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2013, p. 421.

⁵²⁹ *National Strategy of Defense*

http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf letöltve: 2013-05-21

⁵³⁰ 6703. számú rendelet, 2008. december 18.

⁵³¹ MANWARING, Max G. - FISHMAN, Andrew: *Brazil's Security Strategy and Defense Doctrine*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2011, p. 1. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1049> letöltve: 2013-05-16

Ambiciózus fejlesztési programot vázol fel, elsősorban három, stratégiaileg kiemelt fontossággal rendelkező területen: új technológiák, űrprogram és békés felhasználású nukleáris képességek.

Az NVS-ben foglalt stratégiai szintű elképzeléseket gyakorlati szintre bontó *Koordinációs és Védelmi Felszerelési Terv (Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa, PAED)* a stratégiák által megfogalmazott hosszú távú célkitűzések realizálása érdekében a konkrét megvalósítást típusbevezetés és típuscsere szintjén, az NVS-ben meghatározott prioritások szerinti időrendi sorrendben taglalja.⁵³² Haderőnemtől függetlenül, általánosságban megállapítható, hogy mindhárom szegmens modernizációja rendkívül jelentős haditechnikai fejlesztéseket tartalmaz. Amennyiben a pénzügyi lehetőségek lehetővé teszik a megalkuvások nélküli, és az időbeli ütemezést betartó megvalósítást, akkor a brazil haderő a világ egyik legfejlettebb, legkorszerűbb generációs technikát alkalmazó fegyveres erejévé válhat a következő bő másfél évtized alatt.

A szárazföldi erőket érintő részben az alakulatok diszlokálását írja le a déli-délkeleti régióból az ország középső részébe, ahonnan könnyebben mozgósíthatóak a nyugati és északi területekre. A megvalósíthatóság érdekében pedig elsődleges, hogy az alakulatok rendkívül mobilisak és flexibilisek legyenek, hiszen egyfajta stratégiai tartalékként fognak funkcionálni. Ennek kivitelezése érdekében a haderő modernebb eszközre cseréli az M-60-as és M-41-es harckocsiparkját, valamint egy korábbi, 2008. decemberi szerződés alapján Németországgal korszerűsített Leopard 1A harckocsijait. A páncélos szállító harcjárművek területén pedig az előregedett *M-1138* és *EE-11 Urutu* típusok cseréjét határozta meg a dokumentum az *Ivecoval* kötött, korábban már említett Guaraní típus kifejlesztésével és legyártatásával. A hadsereg valamennyi beszerzésének értékét mintegy 29,23 milliárd USD-ban állapította meg tervezet.⁵³³

⁵³² BRICK, Eduardo Siqueira: *Qual é o Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa (PAED) que o Brasil necessita?* http://www.defesa.uff.br/images/Textos/Artigos/Artigo_PAED.pdf letöltve: 2013-08-14

⁵³³ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2011*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2011, p. 347.

A haditengerészet új feladatként megerősített jelenlétet kell, hogy biztosítson az Amazonason, illetve a Paraguay-Parana folyóvízben, valamint a nemrég felfedezett partközeli kőolajlelőhelyek körzetében. Ennek érdekében a tervezet mintegy 65,5 milliárd USD költségvetést határoz meg modernizációra és haditechnikai eszközök beszerzésére. Köztük egyik legjelentősebbként, egy ütőképes, hagyományos és nukleáris meghajtású tengeralattjárókból álló flotta rendszerbe állítására, melyek közül négy darab *Scorpene*-osztályon alapuló tengeralattjárót saját maga épít, valamint kifejleszt egy – a korábbiakban már említett, francia együttműködésben készülő – később szintén hazai gyártású nukleáris meghajtású tengeralattjárót. Többfunkciós hajó megtervezését és gyártását is elrendelte a dokumentum, melyek képesek repülőgép-hordozóként is funkcionálni. A bejelentett fejlesztések között szerepel még az *A-4 Skyhawk* flotta modernizálása, korai előrejelző és légtérelőző rendszer vásárlása, *S-70 Seahawk* tengeralattjáró-elleni helikopterek beszerzése, a riói haditengerészeti kikötőhöz hasonló haditengerészeti bázis létesítése az Amazonas torkolatánál. Ezen a támaszponton fog szolgálni az a három, 1 800 tonna vízkiszorítású, minimum 6 000 tengeri mérföld hatótávolságú, helikopter fogadására is képes hajó, amit már megrendelt a haditengerészet, valamint a 12 darab *NAPA 500*-osztályú járőrhajó, melyek együttesen lesznek hivatottak biztosítani a hatékony partvédő képességet.⁵³⁴

A légierő a 2031-ig terjedő időszakra mintegy 38,8 milliárd USD fejlesztési keretet kap, amely biztosítja 10 darab *P-3AM Orion* típusú tengeralattjáró-elleni repülőgép beszerzését, az *AMX/F-5BR/Mirage-2000* repülőgépek lecserélését, a már tárgyalt FX2 program keretében újgenerációs vadászrepülőgépek vásárlását (*Rafale*, *Gripen NGs* vagy *F/A-18E/F Super Hornet*), illetve 12 darab *Mi-35* helikopter rendelését Oroszországtól. Ebből a forrásból kívánják megoldani az *EC-715* típusú helikopter helyben történő építését mindhárom haderőnem számára a *Helibras-Eurocopter* cég megbízásával. A légierőnek emellett növelnie kell a légi szállítási és légi utántöltési képességét is, melyet a *KC-390* típusú repülőgépek továbbfejlesztésével kell elérni. Döntést kell hozni a nehéz légi szállító képesség kialakítása kapcsán a beszerzendő géptípus kérdésében, ahol a *Boeing C-17*, az *Ilyushin-476*, illetve az *Antonov An-70* van versenyben a tenderért. Emellett a 2005-

⁵³⁴ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2011*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2011, p. 348.

ben már megrendelt 12 darab C-295 szállító-repülőgép mellé még nyolc (ebből négy kutató-mentő feladatokat ellátó) repülőgép beszerzését kell megkezdeni.⁵³⁵

Annak ellenére, hogy Brazília világszínvonalú repülőgépgyártással rendelkezik az Embraer révén, az űrtechnológiai fejlesztések terén több nagyhatalomhoz képest lemaradásban van az ország. A brazil űrhajózás pedig már 1964-ben megkezdődött, mikor elkezdődött a Sondra-típusú rakéták kifejlesztése, 1982-ben pedig az alcântarai fellövési hely kiépítését is megkezdték. A munkálatok azonban elég lassan haladtak, így az első fellövésre csak 1990-ben került sor. Az Egyenlítőtől mindössze két fokkal délre lévő bázis elhelyezkedése miatt Alcântara rendkívül költséghatékonyan üzemeltethető. Ezt felismerve 2003-ban számos szerződés megkötésére került sor Oroszországgal, Izraellel és Kínával kereskedelmi űrhajózás folytatása céljából. Az űrprogram 1994 óta a *Brazil Űrügynökség (Agência Espacial Brasileira, AEB)* égisze alatt működik, míg az alcântarai bázis a fegyveres erők alá van rendelve, azonban már felmerült egy civil fellövési hely megépítése is.⁵³⁶

A fejlesztések során a kezdeti időszakban az Egyesült Államokkal, később a rakétatechnológia kereskedelmi kontrollja miatt végül Franciaországgal kezdett együttműködésbe Brazília, kihasználva, hogy 1995-ben csatlakozott a *Rakéta Technológiai Ellenőrzési Rendszerhez (Missile Technology Control Regime, MTCR)*.⁵³⁷ Az 1993-as első fellövést végül – egy 2003-as, 21 ember életét követelő balesetet leszámítva – számost sikeres kilövés követte. A brazil kormányzat azonban mind ez idáig messze nem használta ki sem a korábban felhalmozott know-howt, sem a földrajzi elhelyezkedéséből adódó előnyeit, jóllehet az elfogadott fejlesztési programok által meghatározott irányvonalak – köztük stratégiai fontosságú területként kiemelve az űrprogramot – új lendületet adhatnak a brazil űrhajózásnak.

⁵³⁵ HACKETT (2011): p. 347-348.

⁵³⁶ LUTES, Charles D. - HAYS, Peter L. - MANZO, Vincent A. - YAMBRICK, Lisa M. - BUNN, M. Elaine [szerk.]: *Toward a Theory of Spacepower*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington DC, USA, 2011, p. 498-499.

⁵³⁷ Az 1987-es, önkéntességen alapuló szervezet jelenleg 34 taggal rendelkezik, a régióból Brazílián kívül kizárólag Argentína lépett be a szervezetbe, 1993-ban. Az MTCR létrehozásának célja az volt, hogy fellépjen a tömegpusztító fegyverek szállítására alkalmas pilóta nélküli repülő szerkezetek proliferációja ellen. <http://www.mtcr.info/english> letöltve: 2013-08-22

A 2008. december 18-tól már érvényben lévő stratégia, véleményem szerint, több szempontból is igencsak elgondolkodtató, elsősorban az előrevetített fejlesztések kapcsán. Alapvetés, hogy Brazília földrajzi méreteinél fogva, elhelyezkedése, gazdasága és az ország lélekszáma miatt is a kontinens meghatározó állama, sőt, kijelenthető, hogy első számú regionális hatalom, még egy Mexikóval történő összehasonlítás esetén is. Amellett, hogy természetesen egy modern demokráciához méltóan a vitás kérdések békés, tárgyalásos úton való megoldását tekinti elsődlegesnek a regionális szövetségi rendszeréből fakadóan, szinte nincs is olyan ország a régióban, aminek a kormányával ne lenne két- vagy többoldalú együttműködési szerződése, vagy ne lennének ugyanannak a regionális csoportosulásnak tagjai legalább egyetlen szervezetben. Ismerve tehát Brazília krízismegoldó gyakorlatát és a regionális biztonsági környezetet, felmerül a kérdés, hogy először is, miért ez a hirtelennek mondható, jelentős pénzüsszegeket lekötő, nagyarányú modernizáció? Mi indokolja a számottevő képességbővítést a katonai potenciál területén? Hiszen a dokumentum deklarálja, hogy „*a Nemzeti Védelmi Stratégia nem feltételezi egy világos és konkrét katonai fenyegetés létét egy potenciálisan ellenséges ország erőinek vagy más nem állami szereplők részéről.*”⁵³⁸ Amennyiben pedig nincsen ellenségképe és hagyományos katonai fenyegetettsége Brazíliának, akkor felmerül a kérdés, hogy mégis mi indokolja a fegyverkezést?

A választ hivatalos dokumentumokban és nyilatkozatokban találhatjuk, melyekben vezető politikusok, köztük Celso Amorim védelmi miniszter indokolta a latin-amerikai ország védelmi kiadásainak növeléséről valamint a haditechnikai modernizációról és képességbővítésről szóló döntéseit, kijelentve, hogy az ország elkötelezett az Amazonas régió megvédése mellett, így a Rouseff-kabinet folyamatosan növelni fogja a katonai jelenlétet a területen. Emellett azonban a védelmi miniszter számos alkalommal hangsúlyozta, hogy Brazíliának nincs ellenségképe illetve az ország nem érzi magát veszélyeztetve egyetlen állam részéről sem a régióból. Mindazonáltal, ezzel párhuzamosan a fegyverkezés és a katonai alakulatok diszlokációjának indoklásaként Amorim minden a témát érintő alkalommal hozzáteszi, hogy a brazil vezetés nem zárja ki annak lehetőségét, hogy

⁵³⁸ *National Strategy of Defense*

http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf
letöltve: 2013-05-21

egy régió kívüli hatalom az Amazonas erőforrásait – konkrétan a világ legnagyobb esőerdőjét vagy a Föld édesvízkészletének legjelentősebb lelőhelyét – meg akarja szerezni.⁵³⁹

A fejlesztések témakörét érintő kérdések kapcsán szintén nem elhanyagolható tényező, hogy Brazília nemzetközi kapcsolatrendszerén keresztül valamint a nemzetközi szervezetekben betöltött tagságai okán, regionális pozícióján és biztonsági környezetén túl is vállalásokat kell, hogy tegyen, valamint partnerországaihoz viszonyítottan megfelelő szintet kell, hogy teljesítsen a védelmi szférában. Ebből kifolyólag szintén helyt kell állnia a BRICS tagállamokkal való összehasonlításban is, mely talán a legdinamikusabban fejlődő, régió kívüli közösség, melyben Brazília is aktív szerepet vállal. A brazil Külügyi és Honvédelmi Bizottság 2012. áprilisi nyilvános meghallgatásán tett nyilatkozatában Amorim kihangsúlyozta, hogy Brazíliának el kell érnie a BRICS alapító országok GDP arányában mért védelmi kiadásainak átlagát, ami nem lesz kis lépés, hiszen a nevezett államok között van a tradicionálisan magas védelmi költségvetéssel rendelkező Oroszország, valamint a regionális hatalmi státusza megtartása érdekében katonai célokra szintén sokat költő India. A 2012-es, a GDP 1,5 százalékát kitevő védelmi költség tehát 0,8 százalékkal kell, hogy emelkedjen, hogy elérje a Dél-afrikai Köztársaság nélkül mért BRICS védelmi kiadásainak átlagát.⁵⁴⁰

Érdekes adalék Brazília védelempolitikájának megértéséhez és jól érzékelteti az utóbbi két évtized változásait az Amorim által egy nyilatkozatában említett történet, melyben a 18 évvel korábbi amerikai védelmi miniszterrel, *William Perry*vel⁵⁴¹ folytatott beszélgetésében a miniszter arról biztosította Amorimet, hogy Brazíliának nem kell komoly katonai képességfejlesztésbe fognia, hiszen a szomszédban van egy szuperhatalom, amely megvédi, így elégséges egy a

⁵³⁹ "Gazdagok vagyunk az erőforrásokban, ami kísérletek célpontjává tehet minket." Ilyen és ehhez hasonló nyilatkozatokkal indokolja Amorim Brazília biztonsági percepcióját. "The Brazilian Minister of Defense: "We are going to increase our resources for national defense"
<http://www.sldinfo.com/the-brazilian-minister-of-defense-%E2%80%9Cwe-are-going-to-increase-our-resources-for-national-defense%E2%80%9D> letöltve: 2013-08-20

⁵⁴⁰ *Brazil needs to invest in defense as other Brics, Amorim says*
<http://www12.senado.gov.br/internacional/en/2012/brazil-needs-to-invest-in-defense-like-other-brics-amorim-says> letöltve: 2013-08-20

⁵⁴¹ William J. Perry 1994 februárja és 1997 januárja között az Egyesült Államok 19. védelmi minisztere. <http://www.hoover.org/fellows/9689> letöltve: 2013-08-20

drogkereskedelem és a nemzetközi szervezett bűnözés ellen hatékonyan fellépni képes haderő rendszerben tartása. Ezzel szemben 2012-ben az amerikai külügyminisztérium akkori vezetője, *Leon Panetta*,⁵⁴² álláspontja szerint jelenleg minden államnak képesnek kell lennie szembenéznie a katonai kihívásokkal.⁵⁴³

Bár William Perry közel két évtizedes kijelentésének nagy része úgy néz ki, hogy mára már érvényét veszítette, egy megállapítása azonban még ma is helytálló: Brazíliának olyan fegyveres erővel kell rendelkeznie, hogy az képes legyen hatékonyan fellépni a kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközi bűnözés ellen.

Ugyancsak adja magát a kérdés, hogy mi indokolja az erőketítő képesség ilyen mértékű növelésének szükségességét. Miért merült fel a stratégiát megalkotó döntéshozók szintjén, hogy a légierő kapcsán jelentős légi utántöltő képességet teremtsenek meg? Ugyancsak mi indokolja, hogy a világ jelenlegi élvonalához tartozó, a legnagyobb kapacitást képviselő nehéz légi szállító képesség kialakítását tűzték ki célul? Felmerül a kérdés, hogy hova tervez ilyen nehéz technikai eszközöket vagy ekkora létszámú alakulatot szállítani a brazil hadvezetés?

A légierő képességnövelése mellett a haditengerészeti fejlesztések is felvetnek néhány kérdést. Vajon mi lehet a szándék a nukleáris meghajtású tengeralattjárók rendszerbe állítása mögött? És miért kell saját magának megterveznie, kifejlesztenie és legyártania ezeket az eszközöket? A jelenleg öt tengeralattjáróból álló flotta – melynek fejlesztése szintén szerepel a dokumentumban – kapcsán mi indokolja a nukleáris fűtőanyaggal történő üzemeltetés létjogosultságát? Különösen flottaméretekből, ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy a világon mindössze hat államnak van nukleáris meghajtású tengeralattjárója (USA, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína és

⁵⁴² Leon E. Panetta 2011 júliusa és 2013 februárja között az Egyesült Államok 23. védelmi minisztere. *Leon Panetta Fast Facts* <http://edition.cnn.com/2013/02/25/us/leon-panetta-fast-facts> letöltve: 2013-08-20

⁵⁴³ *Brazil needs to invest in defense as other Brics, Amorim says* <http://www12.senado.gov.br/internacional/en/2012/brazil-needs-to-invest-in-defense-like-other-brics-amorim-says> letöltve: 2013-08-20

India).⁵⁴⁴ A nukleáris meghajtás egyik legnagyobb előnye, hogy szinte értelmetlenné teszi a hatótávolság fogalmát, hiszen az üzemanyagot nem kell utántölteni, ezért ideális esetben csak az élelmiszerkészletek végeessége szabhat határt az út hosszának. Ez természetesen rendkívül praktikussá teszi a dízel vagy az elektromos meghajtású tengeralattjárókkal szemben, amennyiben az adott állam kihasználja ezt az adottságot. A stratégiában azonban a nukleáris tengeralattjáró-flotta megépítésének indokaként a mélytengeri kőolajlelőhelyek védelmezését nevezi meg, ami azonban a jelenleg feltárt lelőhelyek alapján mindössze 250-300 kilométer Rio de Janeirótól, mely távolság gond nélkül megtehető a jelenleg rendszerben lévő hagyományos meghajtású tengeralattjárókkal is, hiszen a Tupi-osztály hatótávolsága 12 070 kilométer.⁵⁴⁵

Haditengerészeti erők vonatkozásában szintén érdekes – bár a Military Balance-tól származó információk csak a stratégiában foglaltak pontosításának eredményei, így abban ilyen részletességgel nem szerepelnek –, hogy az Amazonas torkolatához telepítendő új bázis három, helikopter leszállására és szállítására alkalmas fedélzettel rendelkező hajója minimális hatótávolságának 6 000 tengeri mérföldnek kell lenni. A jelenleg valamivel éppen több mint ekkora távolságban, a libanoni partoknál szolgálatot teljesítő, *Niterói-osztályú* União fregatt maximális hatótávolsága is csak 5 300 tengeri mérföld,⁵⁴⁶ mégis időben meg tudott érkezni és el tudja látni feladatát.

Az előzőekben feltett kérdések – bár különböző haderőnemek haditechnikai felszereléseire vonatkoztak – mind az erőketítő képesség témaköréhez tartoznak. A válasz pedig abban a számos történelmi példával is bizonyítható alapvetésben található meg, miszerint egy hatalom csak akkor képes nagyhatalmi státuszát elfogadtatni a többi állammal, ha befolyását – ide értve elsősorban a katonai erejének bevethetőségét – az anyaországtól távol is hatékonyan és hatásosan tudja alkalmazni akarátának érvényesítése érdekében, legyen annak célja akár az elrettentés, az erődemonstráció, akár a konkrét fegyveres beavatkozás. Ma a világon több

⁵⁴⁴ PANDIT, Rajat: *India becomes 6th nation to join elite nuclear submarine club*
http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-01-24/india/30658507_1_nuclear-submarine-extensive-sea-trials-ins-chakra letöltve: 2013-05-23

⁵⁴⁵ *Type 209 Diesel-Electric Attack Submarine (1971)*
http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Type-209 letöltve: 2013-05-23

⁵⁴⁶ <http://www.worldwarships.com/country/brazil> letöltve: 2013-05-23

nagyhatalom és még több nagyhatalmi ambíciókat dédelgető regionális hatalom van, azonban csekély azoknak az államoknak a száma, melyek valós katonai erőketítő képességgel rendelkeznek, mellyel távoli régiókban is nyomást tudnak gyakorolni érdekeik elérése érdekében, vagy fel tudnak lépni esetleges érdeksérelmük kapcsán.

Végezetül pedig a Montecuccoli óta örök téma, a pénz kérdése. Miből tervezi finanszírozni a brazil kormány ezt a hatalmas fejlesztési tervet, ha 2009-ben mindössze 2,3 milliárd USD-t szántak beszerzésre, miközben 22,4 milliárd USD-t, a védelmi költségvetés 75 százalékát költötték személyi kiadásokra. Mindezt egy olyan időszakban, mikor a világ vezető tengeri hatalmai, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia – bár Kínával és Indiával ellentétben – csökkentik haditengerészeti arzenáljukat.⁵⁴⁷

A várható finanszírozási nehézségek miatt, véleményem szerint, nem biztos, hogy tarthatóak a dokumentum végén az ütemezésre megszabott dátumok. Amit azonban mindenképpen elért Brazília ezzel a nagyratörő stratégiával, az az, hogy bár nem túl feltűnő, de jól megtervezett kommunikációt kell folytatnia a terv kapcsán, egyrészt, hogy megnyugtassa a régió egyes országainak állami vezetőit, és nem utolsósorban lakosságukat arról, hogy szándékai mindenekfelett békések, másodsorban pedig saját állampolgárai felé is kommunikálnia kell. A terv pénzügyi hátterének biztosításához ugyanis a központi költségvetésből kell előteremteni a fedezetet, azt pedig profán módon megfogalmazva „el kell adni” a választópolgároknak, hogy a hadseregbe fektetett milliárdok miért fontosabbak az ország számára, mint a korábban már említett alulfinanszírozott területek támogatása.

Mindezen terveket azonban nem lehet mindentől elvonatkoztatva, csak magában vizsgálni, a komplex értelmezéshez szükség van a regionális perspektívára, a szomszédos országok védelmi költségvetéseire, illetve a biztonsági dilemma elmélete kapcsán érdemes azt is megnézni, hogy milyen hatással volt a stratégia bejelentése a környező országok védelmi tervezésére. A Világbank SIPRI alapján összeállított GDP arányos védelmi költségvetéseinek alakulását elemezve a 2002-2011 közötti tízéves időszakban Latin-Amerika vonatkozásában azonban mindössze

⁵⁴⁷ HACKETT (2011): p. 345-349.

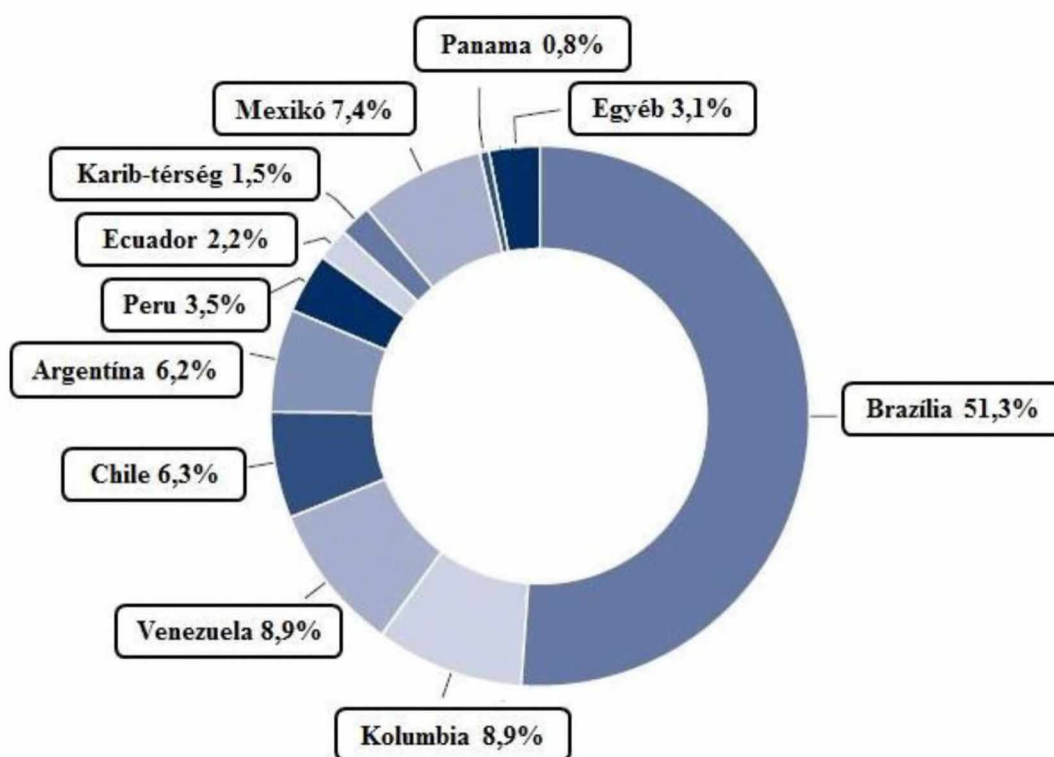
két ország esetében volt pozitív irányú eltérés, és csak egyetlen esetben volt szignifikánsnak mondható növekedés: Ecuador esetében 1,46 százalék, míg Honduras esetében mindössze 0,25 százalékos volt a növekedés. Csak a rendelkezésre álló négy utolsó évet vizsgálva – tehát az NVS megjelenése utáni időszakban, 2008-2011 között – öt ország növelte védelmi költségvetését a GDP arányában, de közülük is csak egyetlen esetben nevezhető markánsabbnak a változás: Paraguay 0,33 százaléka mellett, Honduras mindössze 0,11 százalékos, Peru 0,09 százalékos, Mexikó 0,07 százalékos és Nicaragua 0,05 százalékos növekedést mondhat magáénak. A kontinentális szintű összegzés elvégzésével azonban azt látjuk, hogy a 2002-es 1,39 százalékos szintről 2011-re 1,33 százalékra csökkent a védelmi kiadások összege a GDP százalékában. A 12 ország változó nagyságban csökkentette katonai kiadásait: Chile 0,22 százalékos csökkenésétől (3,46 százalékról 3,23 százalékra) Uruguay 0,60 százalékos csökkenéséig (2,53 százalékról 1,93 százalékra) különböző szintű, de csökkenő tendenciák mentek végbe az évtized alatt.⁵⁴⁸

Megállapítható tehát, hogy az NVS-ben megfogalmazott erőteljes haderőreform és haditechnikai fejlesztések nem járultak hozzá az egyes régióbeli országok biztonsági percepciójának romlásához, a biztonsági dilemma tehát jelen esetben nem lépett működésbe. Ecuador esetében például valóban jelentős a növekedés a védelmi költségvetést tekintve, de a két állam között rendezett és baráti a viszony. Meg kell említeni azt is, hogy jelenleg mindkét államban baloldali kormány van hatalmon, az országok több regionális szervezetben tagtársak. Egy esetleges kiváltó ok abszolút hiányában, véleményem szerint, racionálisan gondolkodva Ecuador – amely Chile mellett az egyetlen ország, amellyel Brazília nem határos a kontinensen – nem feltételezheti Brazília részéről az ellenséges szándékot, tehát a quitói védelmi büdzsé növekedése nem hozható összefüggésbe a brazil NVS-ben megfogalmazott stratégiai célokkal. Fegyverkezésre esetlegesen okot adó területi vitája Brazíliának éppen a védelmi költségvetési csökkentést végrehajtó Uruguay-jal van a két ország 19. századi háborús szembenállása kapcsán, melynek eredményeként az 1851-es békeszerződés értelmében Brazília bármikor beavatkozhatott katonailag Uruguay belügyeibe, ha úgy látta jónak.⁵⁴⁹ Tény, hogy

⁵⁴⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> letöltve: 2013-05-24

⁵⁴⁹ *The Struggle for Survival, 1852-75* <http://countrystudies.us/uruguay/7.htm> letöltve: 2013-05-25

Uruguay és szomszédja, Brazília, mintegy 1 068 kilométeres közös határvonalon osztozik egymással, de vitás kérdésként felmerülhet még a két vitatott hovatartozású terület, az *Isla Brasilera* és a mintegy 235 négyzetkilométernyi *Invernada* folyó vidékének kérdése is.⁵⁵⁰ Azonban úgy gondolom, hogy e területek jelentősége sem szolgálhat elégséges háborús indokként Brazília számára, így kizárható a két ország katonai konfliktusának valószínűsége. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük az 1991-es Asuncióni Szerződésben foglaltakat a politikai, gazdasági és diplomáciai kapcsolatok szorosabbra fűzéséről, illetve Uruguay 2005-ös bejelentését, miszerint támogatja Brazília állandó ENSZ BT tagságát.⁵⁵¹

16. számú ábra: Dél- és Közép-Amerika államainak védelmi kiadásai (2012)⁵⁵²

⁵⁵⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-25

⁵⁵¹ *Uruguay supports Brazilian aspiration for UN Security Council seat*
http://english.peopledaily.com.cn/200507/30/print20050730_199298.html letöltve: 2013-05-25

⁵⁵² HACKETT (2013) alapján

5.1.3. Fehér Könyv⁵⁵³

2012 júliusában Brazília nagy hiányosságát pótolta, mikor a Kongresszus elfogadta az ország Fehér Könyvét (*Livro Branco de Defesa Nacional*).⁵⁵⁴ A közel háromszáz oldalas dokumentum hat tematikus fejezetben az érdekeket és értékeket, valamint az általános védelmi alapelveket fogalmazza meg. A Fehér Könyv ismerteti a brazil állam és a nemzetvédelem, a 21. századi stratégiai környezet és a katonai eszközök témakörét, valamint a védelmi szektor átalakítását, illetve bemutatja ezek gazdasági és a társadalmi szférához kötődő relációit.

Külön hangsúllyal szerepelnek a dokumentumban a fegyveres erők főbb beszerzései, a fejlesztés prioritásai, valamint Brazília szilárd elkötelezettségének deklarációja a be nem avatkozás politikája mellett. A tanulmány az ország közvetlen geopolitikai környezetét Dél-Amerika, az Atlanti-óceán déli része, illetve Afrika nyugati partvonala által alkotott térségben határozza meg.⁵⁵⁵

Az elméleti és földrajzi pozicionálást követően a nemzetközi biztonság újfajta kihívásait nevezi meg a dokumentum, veszélyességük rangsorolása nélkül, így többek között a kábítószerrel kapcsolatos tevékenységeket, bio-kalózkodást,⁵⁵⁶ a kibertámadásokat, nemzetközi terrorizmust, valamint a szűkösen rendelkezésre álló források birtoklása miatti feszültségeket.⁵⁵⁷

Véleményem szerint azonban a potenciális veszélyforrások felsorolásánál fontosabb, hogy Brazília megkérdőjelezhetetlenül deklarálta ambícióit erőketítő

⁵⁵³ Livro Branco de Defesa Nacional p. 12. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

⁵⁵⁴ Annak ellenére, hogy a regionális konkurens, Argentína már 1999-ben megalkotta első Fehér Könyvét, az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjai vegyes képet mutatnak a témában: Egyesült Államok – két dokumentum (2012), Franciaország (2013), Kína - csak stratégiai szintű dokumentumok, Nagy-Britannia (2012), Oroszország - csak stratégiai szintű dokumentumok.

⁵⁵⁵ Livro Branco de Defesa Nacional p. 12. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

⁵⁵⁶ A bio-kalózkodás egy olyan újkeletű tevékenység, mely során egyes vállalatok jogtalanul állítanak elő különböző, általában gyógyászati és kozmetikai termékeket, melyek alapanyagát – vagy annak egy részét – különféle egzotikus – rosszabb esetben védett – növény- és állatfajok felhasználásából nyerik, már most jelentős környezetkárosítást és tetemes bevételkiesést eredményezve Brazília számára. *Biokalózkodás Braziliában* <http://www.egeszsegkalauz.hu/friss-hirek/biokalozkodas-braziliaban-106589.html> letöltve: 2013-05-21

⁵⁵⁷ Livro Branco de Defesa Nacional p. 28. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

képességének növelése vonatkozásában,⁵⁵⁸ melynek célja, hogy a majdan rendelkezésére álló katonai eszközrendszerek támogatni tudják a nemzetközi rendszerben áhított nagyhatalmi státusz eléréséhez vezető úton. Ezt a képességet azonban Brazília nem egy terjeszkedési politika megindításához kívánja felhasználni,⁵⁵⁹ és nem is tekinti eszközként a védelemhez való jog kiszélesítésében,⁵⁶⁰ ugyanis a dokumentumban is utal a be nem avatkozás politikája melletti erős elkötelezettségre, a hidegháború utáni számos háborús konfliktus kialakulásának körülményeire. Ennek már az ENSZ Közgyűlés 2011. szeptemberi nyitó ülésén elmondott beszédében is hangot adott Rouseff.⁵⁶¹ Végül a biztonság- és védelempolitikát bemutató dokumentum egyértelműen hitet tesz Brazília feltétlen kiállítására az Egyesült Nemzetek Szervezete, valamint az ENSZ BT határozatok által nyújtott legitimitáció szupremáciája mellett.

Mindenkor a békés rendezés mellett kiálló és a fegyveres konfliktusok eskalálódása ellen fellépő Brazília katonai stratégiai dokumentumainak bemutatása mellett röviden meg kell említeni azokat az egyéb, nemzetközi szabályozókat, melyek szintén arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a latin-amerikai állam felvilágosult és racionálisan gondolkodó hatalom. Brazília 1957-es megalakulása óta tagja a *Nemzetközi Atomenergia-ügynökségnek (International Atomic Energy Agency, IAEA)*,⁵⁶² a szintén a nukleáris fegyverek proliferációja ellen küzdő *Nukleáris Szállítók Csoportjának (Nuclear Supplier Group, NSG)*,⁵⁶³ illetve a már említett Tlatelolcói Szerződés kapcsán az azt felügyelő *OPANAL-nak (Organismo para la Proscripción de las Armas Nucleares en la América Latina y el Caribe)*,⁵⁶⁴ valamint a vegyi fegyverek használatának felszámolásáért és megsemmisítéséért

⁵⁵⁸ Livro Branco de Defesa Nacional p. 54., 260-261.

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

⁵⁵⁹ MANWARING, Max G. – FISHMAN, Andrew: *Brazil's Security Strategy and Defense Doctrine*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2011,

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1049> letöltve: 2013-05-16

⁵⁶⁰ Livro Branco de Defesa Nacional p. 33. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

⁵⁶¹ Statement by H. E. Dilma Rouseff, President of The Federative Republic of Brazil, at the Opening of the General Debate of the 66th Session of the United Nations General Assembly, New York, 2011. szeptember 21., p. 5. http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/BR_en_0.pdf letöltve: 2013-05-21

⁵⁶² <http://www.iaea.org/About/Policy/MemberStates/> letöltve: 2013-05-31

⁵⁶³ http://www.nuclearsuppliersgroup.org/A_test/01-eng/06-parti.php?%20button=6 letöltve: 2013-05-31

⁵⁶⁴ GAZDAG Ferenc [szerk.]: *Biztonságpolitika*, Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2001., p. 276. http://www.opanal.org/OPA_EM.html#_UaNU35xmN8A letöltve: 2013-05-31

küzdő Vegyifegyver-tilalmi Szervezetnek (*Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW*).⁵⁶⁵

Mi sem érzékeltethetné jobban Brazília ezt a megfontoltságot és érettséget, valamint a brazil politikai gondolkodás és a haderő kapcsolatát, mint Rousseff elnök 2011. április 5-én elmondott beszédének egy gondolata: „*Ha Brazília nyit a világra, a világ Brazília felé fordul. Ez a dinamizmus reményt ad, de egyben újfajta és nagyszabású felelősségtudatot is, melynek a fegyveres erők képesek lesznek megfelelni.*”⁵⁶⁶

5.2.A Brazil Fegyveres Erők

A *Brazil Fegyveres Erők (Forças Armadas Brasileiras)* a klasszikus haderőnemi felosztás szerint három komponensből állnak:

- *Brazil szárazföldi erők (Exercito Brasileiro, EB),*
- *Brazil légierő (Força Aerea Brasileira, FAB) és*
- *Brazil haditengerészet (Marinha do Brasil, MB), mely magában foglalja a haditengerészeti légierő és tengerészgyalogos egységeket is (Corpo de Fuzileiros Navais).*

Bár jelenleg a témával foglalkozó források csak ezt a három klasszikus haderőnemet említik, véleményem szerint a mindössze kilencéves múltra visszatekintő, azaz 2004-ben, a Lula-kormányzat idején alapított, 395 000 fős⁵⁶⁷ *Força Nacional de Segurança Pública (FNSP)*, azaz a *Nemzeti Közbiztonsági Erő* is haderőnemként értelmezhető. Annak ellenére is, hogy – bár *BEPE (Batalhão Especial de Pronto Emprego)* néven gyorsreagálású elit alakulattal is rendelkezik – az Igazságügy Minisztérium alárendeltségébe tartozó *Nemzeti Közbiztonsági Titkárság (Secretaria Nacional de Segurança Pública, SENASP)* felügyelete alatt

⁵⁶⁵ <http://www.opcw.org/about-opcw/member-states/> letöltve: 2013-05-31

⁵⁶⁶ Livro Branco de Defesa Nacional p. 27.. <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdsn.pdf> letöltve: 2013-05-21

⁵⁶⁷ Az FNSP tagjai a *Katonai Rendőrség (Polícia Militar, PM)* soraiból kerülnek ki, majd elméleti és gyakorlati képzésen vesznek részt, mielőtt szolgálatot vállalhatnak. THAUMATURGO VERGUEIRO, Luiz Fabricio: *Brazilian Security Structure*, Federation of American Scientists, 2008 <http://www.fas.org/irp/world/brazil/fabrverg.pdf> letöltve: 2013-08-23

működik, *Luiz Fernando Correa* Brazília szövetségi rendőrfőkapitányának alárendeltségében, azonban *Aurélio Ferreira Rodrigues* ezredes, a rio grande do sul-i katonai rendőrség parancsnokának műveleti irányítása alatt. Feladatkörét tekintve is úgy gondolom, hogy szinte teljes mértékben megegyezik többek között a szintén haderőnemként elfogadott, a Francia Fegyveres Erők részeként, de a Belügyminisztérium irányítása alatt álló, annak költségvetését terhelő *Francia Nemzeti Csendőrséggel (Gendarmerie nationale)*⁵⁶⁸ vagy a szárazföldi erőktől 2001-ben függetlenné váló olasz *Carabinieri Erőkkel (Arma dei carabinieri)*.

A SIPRI évkönyvek adatai alapján dolgozó Világbank adatbázisának legfrissebb számai szerint Brazília 2011-ben bruttó hazai termékének mintegy 1,4 százalékát költötte katonai jellegű kiadásokra, mely nagyjából megegyezik az 1990-2011 közötti időszak GDP arányos költségeinek átlageredményével, azonban visszalépést jelent az 1995-ös és 2002-es költési csúcshoz (1,9 százalék) képest. Ezzel az értékkel a korábban már használt referencia-országok, Argentína 0,7 százalékos és Chile 3,2 százalékos védelmi ráfordításai között helyezkedik el. Fontos megjegyezni azonban, hogy Chile ezzel az aránnyal a 19. legnagyobb katonai költségvetéssel rendelkező ország a világon, valamint, hogy a haderejükre tradicionálisan sokat költő államok száma igen magas a régióban, így további négy ország⁵⁶⁹ költ, Brazíliával legalább megegyező arányban – bár természetesen különböző nagyságú GDP-ből – védelmi célú kiadásainak fedezésére. Szintén érdemes megjegyezni, hogy a vizsgált évben a latin-amerikai ország védelmi költségvetése valamennyi jelenleg állandó ENSZ BT tagsággal rendelkező állam irányszámához képest kisebb értéket mutat.⁵⁷⁰

Ez a szint azonban megfelelőnek értékelhető, ha figyelembe vesszük az ország bruttó hazai termékének nagyságát, hiszen ez a százalékarányosan kifejezve

⁵⁶⁸

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000006540193&cidTexte=LEGITEXT000006071307> letöltve: 2013-05-25

⁵⁶⁹ A GDP százalékában: Ecuador 3,5; Kolumbia 3,3; Bolívia 1,5; Uruguay 1,9; az ENSZ BT tag Franciaország költésaránya 2,2 százalék. <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> letöltve: 2013-05-11

⁵⁷⁰ Összesített rangsorban elfoglalt hely és GDP-arányos költségvetési ráfordítás az öt állandó ENSZ BT tag esetén: 6. USA 4,7 százalék, 12. Oroszország 3,9 százalék, 29. Egyesült Királyság 2,6 százalék, 36. Franciaország 2,2 százalék, 42. Kína 2,0 százalék. http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?order=wbapi_data_value_2010+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc letöltve: 2013-05-11

alacsonynak tűnő ráfordítás is több mint 33 milliárd USD védelmi célú büdztét jelent.⁵⁷¹ Mindemellett tekintettel arra, hogy a kontinens biztonsági környezete, valamint az ország belbiztonsági helyzete nem igényel a készenléti szintnél nagyobb erőlekötést, így a rendszerben tartás is alacsonyabb szintű ráfordítást igényel (az alakulatok, technikai eszközök diszlokációja nem számottevő, a kiképzési - és gyakorlatozási költségek nem haladják meg az általános szintet). Brazília katonai potenciáljának megtartása és fejlesztése érdekében tehát – ha lehet mondani – „új feladatokat” keres fegyveres erejének. Az egyik ilyen lehetőség a korábban ismertetett *nemzetközi szerepvállalásokban való részvétel növelése*, valamint emellett *a katonai jelenlét megerősítése az Amazonas-vidéken, az úgynevezett Északi Folyosó (Calha Norte) régióban.*

Brazíliában általános hadkötelezettség van, a 21 és 45 közötti férfi lakosság részére kötelező a 9-12 hónapos sorkatonai szolgálat, mely azonban a rendszer gyengesége miatt nem igazán működik, így elsősorban az alacsonyabb társadalmi rétegek vannak felülreprezentálva a sorállomány tagjai között. A Global Firepower nevű think-tank a világ haderőit 40 tényező alapján összeállított rangsora alapján a világ 10. legerősebb haderejeként⁵⁷² szereplő Brazil Fegyveres Erők összlétszáma (sorállomány, altisztek, tisztek) jelenleg 318 500 fő, 190 000 fő a szárazföld, 59 000 fő a haditengerészet és 69 500 fő a légierő állományában.⁵⁷³ Az ország hadra fogható korú férfi lakossága 53 350 703 fő, a rendszerben lévő tartalékosok száma 1 340 000 fő.⁵⁷⁴ A Latin-Amerika legnagyobb és legerősebb haderejének számító brazil hadsereg a kontinensen elsőként a nyolcvanas évek óta nőket is felvesz soraiba.⁵⁷⁵

Eltekintve a két világháborúban történt epizódnyi részvételtől, valamint az 1966-os, rövid ideig tartó katonai művelettől a Dominikai Köztársaságban,⁵⁷⁶

⁵⁷¹ A CIA Brazília 2 362 000 000 000 USD vásárlóerő-paritásos bruttó hazai termékével kalkulálva. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-11

⁵⁷² A nukleáris potenciálon kívül a lehető legkiterjedtebb szempontrendszert alapul vevő tanulmányban a tizedik helyen álló Brazília mellett a régióból Mexikó mindössze a 21., Argentína pedig a 35. helyen követi. *Countries Ranked by Military Strength (2013)* <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> letöltve: 2013-05-19

⁵⁷³ HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2013*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2013, p. 439.

⁵⁷⁴ HACKETT (2013): p. 439.

⁵⁷⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html> letöltve: 2013-05-19

⁵⁷⁶ A Branco-kormány Egyesült Államokat támogató politikájának megnyilvánulásaként vett részt Brazília a békekontingensben. FAUSTO: p. 282.

Brazília mindössze a 19. században vett részt katonai műveletekben más államokkal szemben, minden esetben a győztes oldalon. A 20. században azonban mindössze belföldi fegyveres konfliktusokban, valamint a már említett ENSZ felhatalmazás alapján zajló műveletekben használta haderejét. Klasszikus területvédő háborúra az 1865-ös paraguayi háború óta nem került sor. A katonai hagyományok azonban, ahogy a volt gyarmati országokra ez általában jellemző, erősen megmaradtak Brazíliában is, valamint a császárság megdöntésében játszott szerepe mellett a 20. században, a kiéleződő szándékai szerint az ország érdekében véghezvitt, három másik államcsíny (1930, 1945 és 1964) is hozzájárult a katonaság hivatástudatának és büszkeségének növeléséhez. Ismerve ezeket a tényezőket, nem okozhat nagy meglepetést, hogy a brazil katona ragaszkodik az uniformisához. Ezen azt értem, hogy az egyenruhások és természetesen azok vezetői ragaszkodtak – és ragaszkodnak a mai napig is – az elődeik és az általuk elért eredményekhez, juttatásokhoz, függetlenséghez, ezért a három haderőnem a történelem folyamán három külön minisztérium, valamint három külön, saját vezérkarral rendelkező haderőnem alá szerveződött. Napjainkra a legtöbb országban, számos okot találva a haderőnemi minisztériumok összevonására – gazdasági megfontolások, egységes vezetési-irányítási rendszer adoptálása, stb. – megszűntek az önálló szervezetek. Ez a változás a tradíciókhoz való ragaszkodás miatt, számos kudarcba fulladt kísérlet után Brazíliában csak 1999-ben történhetett meg. A helyzet a katonai vezetői vonalon is nagyban hasonló képet mutatott egészen 2010. szeptember 6-ig, mikor a haderőnemi vezérkarfőnökök ellenállását leküzdve Lula elnök *José Carlos De Nardi vezérezredest* (EB) kinevezte az ország első egyesített vezérkari főnökévé, nagy előrelépést téve, befejezve a haderő szervezeti reformjának legmeghatározóbb részét.⁵⁷⁷

Az egyenruhás és a politikai elit közti feszültségek azonban a Rouseff-kabinetet sem kímélték, miután javaslatára 2011 szeptemberében a törvényhozás elfogadta a *Nemzeti Igazságtételi Bizottság (Comissão Nacional da Verdade)*⁵⁷⁸

⁵⁷⁷ GALANTE, Alexandre: *Jobim dá posse ao primeiro Chefe do Estado-Maior Conjunto das Forças Armadas* <http://www.forte.jor.br/tag/chefe-do-estado-maior-conjunto-das-forcas-armadas/> letöltve: 2013-05-19

⁵⁷⁸ A Bizottság hivatalos weblapja: <http://www.cnv.gov.br>

felállításáról szóló törvényjavaslatot.⁵⁷⁹ Az eredeti változat szerint a Bizottság a katonai diktatúra éveire, az 1964–85. közötti időszakban vizsgálta volna az emberi jogok megsértését, a feltárandó intervallum azonban kibővült az 1946 és 1988 közötti évekre. A héttagú, tevékenységét mindössze két évig végző testület bármilyen kormányzati dokumentumhoz hozzáférhet, vizsgálódásai során bárkit beidézhet.⁵⁸⁰ Mandátumuk lejártával a Bizottság zárójelentést készít, melyet saját belátása szerint állít össze és hoz nyilvánosságra vagy küld meg kizárólag az elnök, illetve a védelmi miniszter számára. A katonai diktatúra évei alatti bebörtönzést és kínzást személyesen is elszenvedő Rouseff konzekvensen napirenden tartotta a brazil közvéleményt is erősen foglalkoztató témát, mely már a kezdeti stádiumban kellemetlenül érintette a katonai vezetés már inaktív, de még élő, a diktatúrában esetlegesen kisebb-nagyobb szerepet betöltő nyugállományú tisztikar tagjait. 2012. február 16-án nyugalmazott katonatisztek egy csoportja egy kritikus hangvételű levelet publikált a témában. Az elnök ezt követően a védelmi minisztert, valamint a haderőnemi vezérkari főnököket arra utasította, hogy fegyelmezzék meg a csoport tagjait. A levelet végül visszavonták az írók, azonban a rio de janeirói Haditengerészeti Klub szervezésében egy árnyékbizottságot állítottak fel, melynek feladata a vizsgálóbizottság által nyilvánosságra hozandó jelentésben foglalt tanulmányozása. A szervezkedés mögött álló vagy azt csak névtelenül támogató nagyszámú nyugállományú katonatiszt attól tart, hogy a bizottság a fegyveres erők valamennyi archívumában végezhet kutatásokat, valamint, hogy Rouseff elnök figyelmen kívül fogja hagyni a diktatúra utolsó éveiben elfogadott 1979-es amnesztiatörvényt – mely immáron az egyetlen hatályban lévő hasonló jogszabály a régióban⁵⁸¹ – és a diktatúra alatti tetteikért felelniük kell az elkövetőknek.

⁵⁷⁹ SADI, Andréia – LEMOS, Iara: *Câmara aprova criação da Comissão da Verdade*
<http://g1.globo.com/politica/noticia/2011/09/camara-aprova-criacao-da-comissao-da-verdade.html>
letöltve: 2013-05-20

⁵⁸⁰ FELLET, João: *Câmara aprova Comissão da Verdade; entenda como órgão atuará*
http://www.bbc.co.uk/portuguese/noticias/2011/09/110921_comissao_verdade_qa_jf.shtml letöltve:
2013-05-20

⁵⁸¹ *Brazil only country that retains 1979 Amnesty law dictated by the military*
<http://en.mercopress.com/2011/03/28/brazil-only-country-that-retains-1979-amnesty-law-dictated-by-the-military> letöltve: 2013-05-20

5.2.1. A brazil haditengerészet

A haderőnemek részletesebb bemutatását, bár sem technikailag, sem létszámában nem előzi meg a szárazföldi erőket, a 2008-as Nemzeti Védelmi Stratégiához hasonlóan a brazil haditengerészettel (*Marinha do Brasil, MB*) kezdem, hiszen ez az ország legrégebbi gyökerű haderőneme, és ahogy azt korábban említettem, a hagyományoknak a mai napig még ilyen szinten is meghatározó szerepük van a mindennapokban. A történelmét a tengerparti fosztogatók ellen csónakokkal védekező katonák korszakáig visszavezető haditengerészet az évszázadok során hatalmas fejlődésen ment keresztül. Az általában a kiváltságos családok fiaiból álló, konzervatív és arisztokratikus tisztikarral rendelkező haderőnem jelenleg, a haditengerészeti légierő (2 500 fős) és a tengerészgyalogság (15 000 fős) egységeit is beleszámítva, mintegy 59 000 főből áll. A kilenc körzetre⁵⁸² osztott haditengerészeti erők egyaránt felelnek az óceáni és folyami felségvizekért is.

Technikai felszereltsége között megtalálhatóak a brazil és a nagy nemzetközi hadiipari vállalatok fejlesztései is, a fontosabbakat említve:⁵⁸³

- 4 darab *Tupi*, valamint 1 darab *Tikuana* osztályú tengeralattjáró;
- 1 darab *Clemenceau* osztályú repülőgép-hordozó (a Francia Haditengerészet *FNS Foch* repülőgép-hordozója, jelenleg *Sao Paulo* néven van rendszerben az MB zászlóshajójaként)⁵⁸⁴ melynek kapacitása: 15-18 darab *A-4 Skyhawk* harcászati vadászbombázó, 4-6 darab *SH-3D/SH-3A Sea King* tengeralattjáró-elhárító helikopter, 3 darab *AS-355F/AS-350BA Ecureuil* könnyű helikopter és 2 darab *AS-532 Cougar* többcélú helikopter,
- 3 darab romboló,
- 11 darab fregatt,
- 44 darab járőr és parti őrhajó;

⁵⁸² A parancsnokságok diszlokációja a következő: I. Rio de Janeiro, II. Salvador, III. Natal, IV. Belém, V. Rio Grande, VI. Ladario, VII. Brasilia, VIII. Sao Paulo, IX. Manaus. HACKETT (2013): p. 439.

⁵⁸³ HACKETT (2013): p. 440-442.

⁵⁸⁴ A korábbi repülőgép-hordozót, a Colossus osztályú *Minas Geraist* (volt *HMS Vengeance*, Brit Haditengerészet) kivonták a rendszerből. A kezdeti Kínai érdeklődést követően, a nemzetközi szabályok ellenére még az eBay-t is megjáró hajó végül nem kelt el, így azt az indiai Alang hajóbontó üzemének értékesítették 2004-ben. *São Paulo*
<http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/sao-paulo.htm>, <http://www.hms-vengeance.co.uk/general.htm> letöltve: 2013-05-19

- 6 darab aknaszedőhajó; valamint
- kétéltű járművek és csapat szállító hajók.

A haditengerészeti légi erő kilenc repülőszázadának haditechnikáját 68 darab helikopter és 12 darab repülőgép biztosítja. Az 1 zászlóaljnyi tengerészgyalogos egység a harc önálló megvívásához szükséges páncélos, tüzérségi és szállító (ideértve kétéltű) technikával rendelkezik.⁵⁸⁵

A haditengerészet erőteljes fejlesztésére a kilencvenes években került sor, a jelenlegi technika legnagyobb részét akkor szerezte be Brazília. Az ezredfordulóra lezajló technikai korszerűsítéssel párhuzamosan 2002-re megoldódott a haditengerészethez tartozó repülő technika működtetése is, mely Branco tábornok elnöksége ideje óta megoldatlan kérdés volt az üzemeltetési jogok kapcsán, s melyet közel négy évtizeden át megosztva – a forgószárnyas technikát a haditengerészet, a merevszárnyasat a légi erő pilótái – repülték. 2002 óta azonban valamennyi eszköz működtetését a haditengerészet vette át.⁵⁸⁶

5.2.2. A brazil szárazföldi erők

A tradíciók fontosságát nem becsmélve, a legnagyobb és legjelentősebb, s egyben legbefolyásosabb haderőnemnek Braziliában is a szárazföldi erők (*Exercito Brasileiro, EB*) számítanak. Ez tükröződött a katonai diktatúra alatt az egyenruhások által betöltött vezető beosztások haderőnemi megoszlásán is, és ma is tükröződik többek között az első egyesített vezérkar főnök haderőnemi hovatartozásán is.

A kilencvenes években a rendfokozati struktúra torzulása kapcsán túl sok tábornokkal és főtiszttel rendelkező, ezáltal belső szervezeti problémákkal küzdő szárazföldi haderőnem, mely mindeközben döntő többségében képzetlen altisztekre támaszkodott a végrehajtó munka során, mára már jelentős strukturális és személyi reformokon esett át. A jelenleg hét katonai parancsnokságból és tizenkét katonai

⁵⁸⁵ HACKETT (2013): p. 441.

⁵⁸⁶ *Brazilian Navy - Marinha do Brasil* <http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/navy.htm> letöltve: 2013-05-19

körzetből álló szervezet a hatályos Nemzeti Védelmi Stratégia értelmében számos átdiszlokációt hajtott végre az ország geostratégiai súlypontjainak átértékelődése miatt elsősorban a határvidékek, valamint az Amazonas térségében.⁵⁸⁷

A dandár alapon szerveződő – 70 000 sorkötelest is foglalkoztató – 190 000 fős szárazföldi erők fontosabb haditechnikai eszközei:⁵⁸⁸

- 439 darab közepes harckocsi (348 db *Leopard 1A*, 91 db *M-60A3*);
- 152 darab könnyű harckocsi (*M-418/C*);
- 408 darab páncélozott felderítő jármű (*Cascavel*)
- 807 darab páncélozott szállító jármű;
- 1 805 darab tüzérségi löveg önjáró és vontatott, 70-155 mm; valamint
- 78 darab (többfunkciós - és szállító -) helikopter (32 db *AS-565 Panther*, 17 db *AS-550U2 Fennec*, 2 db *EC-725 Super Cougar*, 8 db *AS-532 Cougar*, 4 db *S-70A-36 Black Hawk*, 15 db *AS-350 LI Ecureuil*).

5.2.3. A brazil légierő

A hét légi körzetre osztott brazil légierő (*Força Aerea Brasileira, FAB*) jelenleg legfontosabb programja a *SIPAM (Sistema de Proteção da Amazônia)* név alatt futó „*Amazóniai Védelmi Rendszer*,” melynek célja a nevében is szereplő Amazonas-vidéken folyó illegális kábítószer-kereskedelem, valamint a szintén illegális fakitermelések és erdőégetések megakadályozása. A rendszer telepített és mobil földi radarokból, valamint *Embraer R-95B* és *Embraer R-99B* típusú légi megfigyelő egységekből áll, melyek a nap 24 órájában, folyamatosan monitorozzák a régiót.⁵⁸⁹

A 46 század állományában szolgáló 69 500 fős létszámú légierő az alábbi haditechnikával rendelkezik:⁵⁹⁰

- 1) merevszárnyúak:

⁵⁸⁷ O'REILLY STERNBERG, Hilgard: „*Manifest Destiny*” and the Brazilian Amazon: A Backdrop to Contemporary Security and Development Issues

<http://sites.maxwell.syr.edu/CLAG/Yearbook1987/sternberg.pdf> letöltve: 2013-05-19

⁵⁸⁸ HACKETT (2013): p. 439.

⁵⁸⁹ *Sensoriamento Remoto* <http://www.sipam.gov.br/content/view/40/53/> letöltve: 2013-05-19

⁵⁹⁰ HACKETT (2013): p. 441.

- 234 darab harci repülőgép (a meghatározó típusokat említve 12 db *F-2000 Mirage* vadászbombázó és 57 db *F-5E* ill. *F-5EM/FM Tiger II* harcászati vadászbombázó, 49 db *AMX* ill. *AMX-T* könnyű vadászbombázó),
 - 199 darab (közepes - és könnyű -) szállító-repülőgép (a főbb típusok: 20 db *C-130E* ill. *C-130H Hercules*, 12 db *C-295M*, 53 db *EMB-110*, 20 db *EMB-120* ill. *EMB-120RT*),
 - 270 darab felderítő- és megfigyelő repülőgép (a meghatározó típusok: 105 db *EMB-312 Tucano (T-27)* és 84 db *A-29A* ill. *A-29B Super Tucano*),
 - 146 darab szállító- és légi üzemanyag-utántöltő repülőgép (22 db *KC-390*, 20 db *C-130 Hercules*);
- 2) forgószárnyúak:
- 9 darab harci helikopter (*Mi-35M Hind*),
 - 82 darab szállító helikopter (a főbb típusok: 2 db *EC725 Super Cougar* nehéz szállító -, 10 db *AS332M Super Puma* és 16 db *UH-60L Black Hawk* közepes szállító -, 24 db *AS350B Ecureuil* és 24 db *Bell 205* könnyű szállító helikopter),

5.3. Kiberberbiztonság

A haderónemek ismertetése mellett feltétlenül szót kell ejteni a 21. századi hadviselés egyik vitatott, de vitathatatlanul létező jelenségéről, a kibertérben elkövetett támadásokról. A 2008-as Nemzeti Védelmi Stratégiában, valamint a 2012-es Fehér Könyvben is kulcsfontosságú – és nem utolsósorban jelentős lemaradásokkal küzdő – terület a klasszikus védelmi képességektől eltérő, de a biztonsági és védelmi területtől, a honvédelemtől elválaszthatatlan szakterületet képvisel. A 2010-es években, Brazíliában exponenciálisan megnőtt a hackertámadások száma a közigazgatás, az állami szektor, valamint egyes politikusok személyét érintően. A számítástechnikai eszközök (software és hardware) támadó szándékú felhasználása elleni védelem érdekében 2011-ben a brazil kormányzat *CDCiber* néven kibervédelmi központot hozott létre a haderónemek szakirányú tevékenységének koordinálása érdekében. 2011 júniusában azonban a *LulzSec* nevű hacker csoport számos kormányzati és katonai oldalt támadott meg sikeresen, a *Fatal Error Crew* nevű formáció pedig szintén június folyamán több

mint 1 000 katona személyes adatait tulajdonította el. Mindezek hatására a Rouseff-kabinet 2012 januárjában 3,3 millió USD-ért új anti-vírus rendszert, valamint új kibertámadás szimulátort vásárolt, mely 25 különböző támadási scenáriót tud kezelni párhuzamosan.⁵⁹¹

A fiaskót követően, 2012 februárjában *Antonio dos Santos Guerra Neto* dandártábornok, a CDCiber igazgatója megerősítette, hogy a meglévő és a jelenleg is fejlesztésben lévő képességek mind ez idáig elégtelennek bizonyultak, s a szervezet mindössze a „minimális” védelmi képességet tudja garantálni az adatlopásokkal és a nagy volumenű kibertámadásokkal szemben.⁵⁹² 2011-ben, a központ fennállásának első évében az előző években regisztrált esetekhez képest háromszoros nagyságrendben, közel 400 000 támadást hajtottak végre a hackerek a *Computer Emergency Response Team* adatai szerint. A Rouseff-kormányzat – mely már felállásakor, Rouseff elnök beiktatásának napján elszenvedte első kibertámadását, mikor ismeretlenek leblokkolták az elnöki weboldalt – a 2012 júniusában megrendezett Rio+20 konferencia biztosítása érdekében, valamint már előre készülve a 2014-es FIFA Futball Világbajnokságra, majd a 2016-os Nyári Olimpiai Játékokra óriási erőfeszítéseket tett meg, így a Rio+20 problémamentesen tudott lezajlani.

Annak ellenére, hogy a megismert esetek alapján a brazil kormányzat és a szakértők egyhangú véleménye szerint az országnak nem kell más államok részéről érkező kibertámadásoktól vagy adatlopásoktól, illetve kémkedéstől tartania, a kritikus infrastruktúrák⁵⁹³ – így elsősorban az óriás gátak és gátrendszerek, valamint az erőművek, az elektromos hálózat vagy a kőolaj és földgázvezetékek – kibervédelmet kiemelt feladatként kell, hogy szerepeljen Brazília védelmi prioritásai között.

⁵⁹¹ HACKETT (2013): p. 426.

⁵⁹² DE SÁ, Nelson: *CDCIBER - Centro de Defesa Cibernética Inicia em Junho*
<http://www.defesanet.com.br/cyberwar/noticia/5954/CDCiber---Centro-de-Defesa-Cibernetica-inicia-em-Junho-> letöltve: 2013-05-19

⁵⁹³ SCHMITT, Michael N. [szerk.]: *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, Cambridge University Press, New York, USA, 2013, p. 182-185.

5.4. Határvédelem: a „Zöld” és a „Kék Amazonas”

A korábban már említett feladatkeresés és a védelmi szférában megjelenő új területek fontos szereplői a kibertér mellett a Nemzeti Védelmi Stratégiában is előkelő helyen szereplő határvédelmi megfigyelő rendszerek. Ezek egyike az *Integrált Határmegfigyelő Rendszer*, a *SISFRON (Sistema Integrado de Monitoramento de Fronteiras)*, mely az ország nyugati – a dokumentumban „Zöld Amazonas” néven megjelenő – határvidékét, az Amazonas folyó körzetét hivatott védeni. A radarállomásokból, műholdakból, valamint földi egységekből és UAV-ekből álló rendszer üzemeltetési költségének fedezésére 10 évre mintegy 6,5 milliárd USD összeg került elkülönítésre. A tervek szerint a SISFRON összeköttetésben fog állni a jelenleg az Embraer ötven százalékos tulajdonában lévő *Atech*, védelmi és űrtechnológiai vállalat által tervezett másik megfigyelő rendszer, a Nemzeti Védelmi Stratégiában „Kék Amazonas” néven szereplő, az ország atlanti-partvidéki határszakaszának biztosításáért felelő *SisGAAz (Sistema de Gerenciamento da Amazônia Azul)* rendszerrel. E két rendszert teszi teljessé a *SISDABRA*, a *Brazil Légvédelmi Rendszer (Sistema de Defesa Aeroespacial Brasileiro)*,⁵⁹⁴ melyben a légvédelmi tüzéségi eszközök a legmodernebb érzékelőkkel felszerelve, integrált logisztikai támogatással megerősítve védik az ország légterét.

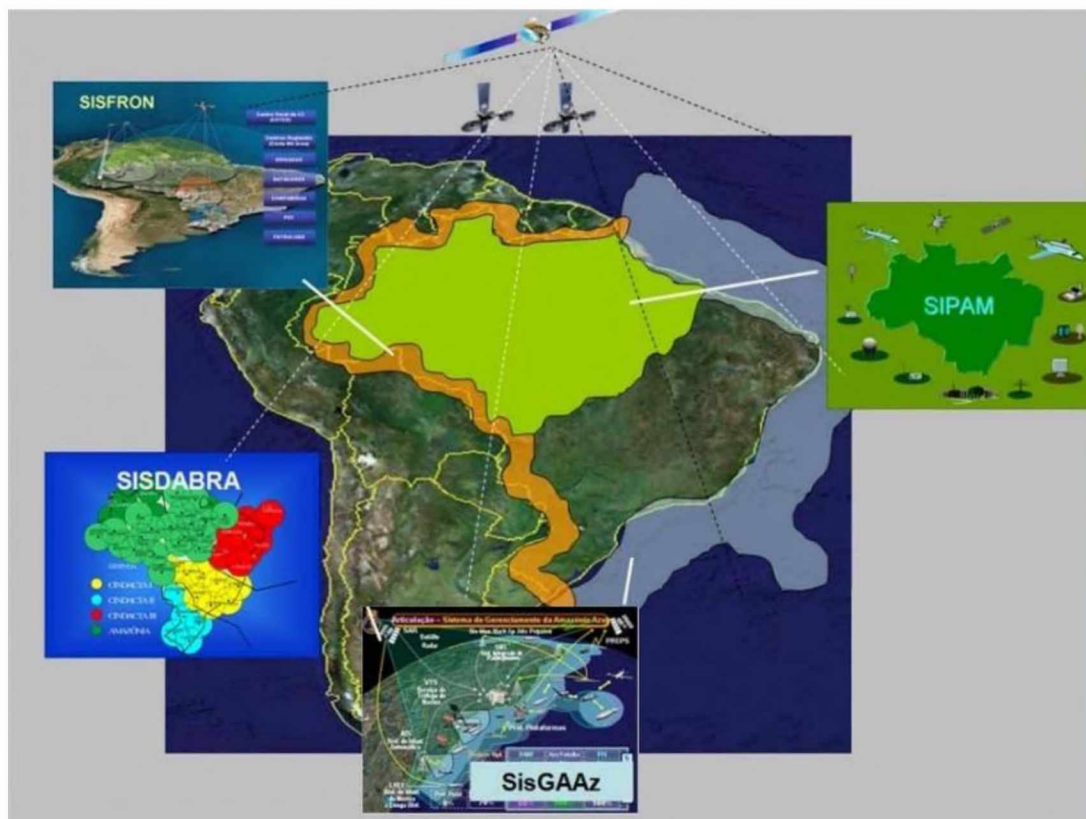
A három rendszer kiépülésével a brazil fegyveres erők képesek lesznek a biztonsági helyzet folyamatos kontrolljára, a begyűjtött információk alapján pedig – a szárazföldi és haditengerészeti alakulatok diszlokációjának köszönhetően – rendkívül gyorsan fel tudnak lépni az egyre nagyobb méreteket öltő fegyver- és drogkereskedelem ellen.⁵⁹⁵ Ezt a célt szolgálja a 2011 augusztusában első alkalommal végrehajtott *Ágata-hadművelet* is, mely összhaderőnemi szinten lép fel elsősorban a drogcsempészet ellen. A 2013. május 18-án megkezdődő, jelenleg hetedik alkalommal megindított művelet – mely egyben mind ez idáig Brazília legnagyobb mozgósítása is – 25 000 katona, valamint a szövetségi rendőrség, az autópálya-felügyelet és egyéb kormányzervek részvételével, Brazília teljes

⁵⁹⁴

http://export.gov/brazil/static/CC_BR_DoingBusiness_CCG_PDF_Chap4_Defense_Latest_eg_br_06_2845.pdf letöltve: 2013-08-22

⁵⁹⁵ HACKETT (2013): p. 426.

határszakaszát lefedi.⁵⁹⁶ Az akció sikerességét bizonyítja, hogy az első három Ágata-hadművelet folyamán 115 tonna kokaint és marihuánát foglaltak le az alakulatok, tizennégyszer többet, mint 2011 első felében, a műveletek megkezdése előtt.⁵⁹⁷

17. számú ábra: Brazília védelmi rendszerei⁵⁹⁸

A fegyveres erők alkalmazásának színtere alapján szintén ezen alfejezethez tartozó témakör a hadsereg hazai alkalmazása. 2012 júniusában a szárazföldi erők befejezték Rio de Janeiro *Alemao* és *Penha* faveláinak megszállását, feladatukat átadták a rendőrség kötelékébe tartozó *Béketeremtő Rendőri Egységnek (Unidade de Polícia Pacificadora)*. A 2010 novembere óta tartó műveletben a hadsereg *Força de Pacificação*, azaz „*Rendteremtő Erő*” nevű alakulata teljesített szolgálatot azzal a céllal, hogy felszámolja a szervezett bűnözés és a félkatonai szervezetek hálózatát.⁵⁹⁹

⁵⁹⁶

<http://www.operacoes.defesa.mil.br/web/guest/agata7.jsessionid=98B3B2C367C6ED9C4BAC2BA6A0CB1D21.lrl> letöltve: 2013-05-21

⁵⁹⁷ HACKETT (2013): p. 426.

⁵⁹⁸ Livro Branco de Defesa Nacional alapján

<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbndn.pdf> letöltve: 2013-05-21

⁵⁹⁹ MONKEN, Mario Hugo: *Exército divulga balanço final da ocupação no Alemão e na Penha* <http://ultimosegundo.ig.com.br/brasil/rj/2012-07-10/exercito-divulga-balanco-final-sobre-ocupacao-no-alemao-e-na-penha.html> letöltve: 2013-05-21

5.5.A brazil védelmi ipar: együttműködés és modernizáció

Egy adott ország katonai képességeinek teljes körű elemzéséhez nemcsak a haderő szervezeti felépítése, valamint a rendelkezésére álló technikai - és humán erőforrások ismertetése tartozik hozzá, hanem értékelni kell a haderőt ellátó védelmi ipar lehetőségeit is.

Annak ellenére, hogy a gazdasági világválság hatásai kevésbé voltak érezhetőek Latin-Amerikában (számottevő mértékben köszönhetően a régió országai pénzügyi megszorító intézkedéseinek), az államok védelmi célú költségvetéseinek összesített mértéke a GDP százalékában a 2011-es adatokat vizsgálva csökkenést jelentett a korábbi évekhez képest, 1,2 százalékos értékkel negatív rekordot állítva fel az utolsó tíz év adatait tekintve.⁶⁰⁰ Az alacsony szintű védelmi költségvetés az 1990-es évek közepe óta nem tette lehetővé az elavult eszközök cseréjét vagy modernizációját, valamint akadályozta a védelmi ipar fejlesztését és bővítését is. A haditechnikai fejlesztések szükségessége, a regionális gazdasági befektetéseken rejlő lehetőségek, valamint az ipar diverzifikálásának követelménye azonban az ezredfordulót követő évtized végére egyfajta vérpezsdítő hatásként jelentős mértékű változásokat indukált. A brazil kormányzat deklarált politikájává tette a haditechnikai célú kutatások finanszírozásának kibővítését, valamint a nemzetközi együttműködésen és tudáscserén alapuló fejlesztések támogatásának növelését, egyértelműen favorizálva az ilyen forrásból származó vásárlásokat a külföldi cégek importtermékeinek beszerzésével szemben.

Felismerve a brazil védelmi fejlesztésekben – elsősorban azok volumenében és szofisztikáltságában – rejlő lehetőségeket, számos ország haditechnikai cége és maguk az adott államok is hathatós lobbizási tevékenységbe kezdtek egy-egy nagyobb volumenű projekt megszerzése érdekében, több esetben helyi fiókirodák, kutatóbázisok nyitásával, brazil haditechnikai cégek részvényakvizíciójával vagy részesedés vásárlásával. A külföldi cégek érdeklődését tovább erősítette, hogy Brazília titoktartási megállapodás aláírásával garantálta, hogy nem osztja meg az általa megismert technológiákat harmadik féllel.

⁶⁰⁰ HACKETT (2013): p. 419.

A tudáscsere közbeiktatásával végrehajtott beszerzések egyik eklatáns példája a Franciaországgal kötött megállapodás a hagyományos és a nukleáris meghajtású tengeralattjárók építése terén. Nem hagyható figyelmen kívül a francia *Aérospatiale-Matra Missiles* (az *EADS* leányvállalata), az olasz *Alenia Marconi Systems* (a *Finmeccanica* leányvállalata) valamint a brit *Matra BAe Dynamics* (a *BAE Systems* leányvállalata) fúziója által 2001 decemberében létrejött, rakétarendszerekkel foglalkozó *MBDA*, illetve a brazil *Avibras Indústria Aeroespacial* és a *Mectron-Engenharia* cégek közötti 40 millió USD értékű *MM40 Block I Exocet* felújítási és karbantartási program.

A pilótanélküli repülőgépek piacán a brazil *AEL Sistemas* és a szintén hazai *Embraer Defesa e Seguranca* által létrehozott *Harpia Sistemas* a *Hermes 450* kifejlesztésére, gyártására és támogatására nyert koncessziót. Szintén az *AEL Sistemas* lett a beszállítója az *Embraer Super Tucano* és *KC-390* programjainak az izraeli *Elisra Electronic Systems*-zel együttműködve a légierő *AMX* vadászbombázóinak 2013–2017 közötti modernizációja kapcsán. Emellett a projektben zavaró berendezések beszerelése kapcsán ugyancsak szerepet kapott a szintén izraeli *Rafael Advanced Defense Systems*, amely 2012 áprilisában 40 százalékos részesedést szerzett a brazil *Gespi Aeronautics*-ban.

A BRICS-hez csatlakozó Dél-afrikai Köztársaság a *Denel Dynamics* révén a brazil *Mectron-Engenharia*, *Avibras Indústria Aeroespacial* és az *Opto Electronics* cégekkel közösen egy 120 millió USD volumenű kutatási és fejlesztési projektben kapott szerepet 2007-től kezdődően az *A-Darter* ötödik generációs levegő-levegő rakéták gyártásában.

Mindezek mellett a védelmi miniszter 2012. évi látogatásai során Indiában a *Scorpene* tengeralattjárók gyártása, karbantartása és kiképzési feladatok kapcsán folytatott tárgyalásokat, Olaszországban pedig a *PROSUPER* haditengerészeti fejlesztő programban való együttműködésről egyeztetett *Giampaolo Di Paola* védelmi miniszterrel.

A nemzetközi haditechnikai együttműködések mellett Brazília különösen hangsúlyos figyelmet fordít a regionális kooperációkra, egyrészt a szövetségi rendszerben meglévő vezető szerepének biztosítása, erősítése érdekében, másrésztől

pedig, mert regionális piacot kíván teremteni haditechnikai termékei számára a gyártások hosszú távú rentábilissá tétele érdekében. 2012 januárjában Brazília és Kolumbia védelmi ipari és kiképzési megállapodást írt alá egy bizottság felállításával egybekötve, mely feladata feltérképezni az együttműködés potenciális lehetőségeit a páncélozott járművek, a kiberberbiztonság és az UAV-k területén, valamint célul tűzték ki egy part menti őrhajó kifejlesztését 2015-ig, májusban pedig további négy PAF-L könnyű part menti őrhajó vásárlásáról írtak alá megállapodást. Szintén 2012 januárjában kezdődtek meg a tárgyalások Kuba és Brazília között a védelmi ipari és aviatikai tárgyalások, melyek első szakaszaként kiképzési csereprogramokat indított be a két ország.

A regionális piacszerző tevékenység sikerességének egyik példája Paraguay 2012 februárjában tett bejelentése, miszerint az Embraer EMB-314 Super Tucano könnyű támadó repülőgépekből álló flottát kíván beszerezni. A további szorosabb kooperáció érdekében pedig 2012 áprilisában Argentínával került aláírásra megállapodás a *Mechanizmus a Stratégiai Párbeszédért (MDPEVM)* nevet viselő együttműködési program beindításáról.

Két projekt azonban minden többi felülmúló jelentőséggel rendelkezik mind nemzeti, mind regionális, illetve szövetségi szinten is. Az egyik ilyen a KC-390,⁶⁰¹ illetve az EMB-314 Super Tucano⁶⁰² programok, melyek Brazília részére remek alkalmat adnak a regionális felvevőpiac és kooperáció kialakítására, a régió kisebb védelmi iparral rendelkező államainak pedig lehetőséget biztosítanak a megmérettetésre a nemzetközi szintén, átlépve nemzeti kereteiken. Összességében véve pedig az együttes erőfeszítések által a régió erőteljesebben jelenhet meg és veheti ki részét a világ hadiiparának tevékenységéből. A KC-390 program például a

⁶⁰¹ A tervek szerint 2014-ben elkészülő KC-390 repülőgépből előzetesen 60 darabra érkezett külföldi megrendelés Argentína, Chile, Csehország, Kolumbia, valamint Portugália részéről. TRIMBLE, Stephen: *LAAD: Embraer expects first operational KC-390 buyer in 2014* <http://www.flightglobal.com/news/articles/laad-embraer-expects-first-operational-kc-390-buyer-in-2014-384442/> letöltve: 2013-05-21

⁶⁰² Az EMB-314 Super Tucano típust tíz, jelentős részben afrikai ország rendelte meg mindeközéig: Angola, Burkina Faso, Chile, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Guatemala, Indonézia, Kolumbia, Mauritánia valamint Senegál. *Super Tucano Counter-Insurgency Plane Makes Inroads Into Africa* <http://www.defenseindustrydaily.com/super-tucano-counter-insurgency-plane-makes-inroads-into-africa-07348/> letöltve: 2013-05-21, *Guatemala and Senegal order EMB-314 / A-29 Super Tucano aircraft from Brazil* <http://defenseupdates.blogspot.hu/2013/04/guatemala-and-senegal-order-emb-314-29.html> letöltve: 2013-05-21

környező országokat a gyártás különböző fázisaiba vonja be. Ennek érdekében 2011 áprilisában Brazília és Argentína szerződést kötött a repülőgép együttes gyártásáról, brazil vezetés mellett. Az argentin *FAdE* cég gyártósort épít és számos rész önálló gyártásába kezd, csakúgy, mint Chile és Kolumbia. Egy évvel az eredeti megállapodás megkötését követően a brazil és argentin vezetés az együttműködés kibővítéséről döntött, melynek keretében az izraeli Elbit Systems által kifejlesztett UAV-k közös gyártását fogják megkezdeni. Argentína emellett szintén kezdeményezte, hogy Brazília – a Dél-afrikai Köztársasággal közösen – modernizálja *MM-38* és *MM-40 Exocet* rakétáit, hogy azok tovább maradhassanak rendszerben, valamint lépéseket tett az olasz *Iveco*val kooperációban gyártott *Guaraní* páncélozott szállító harcjárművek leszállításának felgyorsítása érdekében. A további és a korábbiaknál szélesebb körű együttműködésre ad lehetőséget az UNASUL I program, mely UAV-k közös gyártását, valamint a pilóták képzésének egységesítését tűzte ki célul a kontinensen.⁶⁰³

A másik s egyben talán legnagyobb volumenű program, mely már túllép a regionális határokon: az *FX2* program, ami Brazília vadászgépeinek modernizációját hivatott véghezvinni. Az eredetileg 36 vadászgép vásárlásáról szóló tervek az évek és a tárgyalások előre haladtával szakértők szerint a megrendelés véglegesítésekor akár a 100 gépet is elérhetik. A tender érthető módon több nagy nemzetközi repülőgépgyártó cég figyelmét is felkeltette, így versenyben van a francia *Dassault Rafale*, a svéd *Saab Gripen NG*, illetve az amerikai *Boeing F/A-18 E/F Super Hornet*. A nagy érdeklődés természetes, hiszen már az eredeti, „mindössze” 36 gépre szóló verzió is mintegy 4-9 milliárd USD nagyságrendet tesz ki, az összeg azonban duplán számítható, ha hozzávesszük a vételt követő alkatrészbeszerzéseket, a hosszú távú karbantartást, valamint az egyéb kiegészítő szerződéseket. A kezdetben sokak által favorizált Dassault érdekében az akkori francia elnök, *Nicolas Sarkozy* is erősen lobbizott, a leköszönő Lula-kormány azonban már nem írt alá megállapodást. A felálló Rouseff-kabinet pedig előről kezdte a tárgyalásokat mindhárom érdeklődővel, annak érdekében, hogy a tudástranszfer minél nagyobb szerepet kaphasson, és az ügylet ne csak technikai értelemben járuljon hozzá Brazília védelmi képességeinek növeléséhez, hanem tudományos-technológiai szinten is. Szintén a

⁶⁰³ HACKETT (2013): p. 424.

legmagasabb szinteken lobbizott a szerződés megkötéséért az Egyesült Államok: *Hillary Clinton* volt külügyminiszter és *Leon Panetta* volt védelmi miniszter mellett maga Barack Obama elnök is harcba szállt. A 2012 áprilisában Brazíliába látogató Panetta megerősítette, hogy az Egyesült Államok kész jelentős mértékű technológiai transzferre is az üzlet megkötése érdekében, melyet kizárólag a legszorosabb szövetségeseiknek tartanak fenn. A kormányzati lobbival mellett maga a Boeing cég is jelentős lépéseket tett: 2011 októberében irodát nyitott Sao Paolóban, majd következő év márciusában két megállapodást is kötött aviatikai fejlesztésekről az Elbit Systems brazil leányvállalatával, az AEL Sistemasszal. Panetta áprilisi látogatásának alkalmával pedig bejelentette, hogy együttműködik az Embraerrel a légi biztonság, a hatékonyság és a működtetési költségek kutatása területén, melyek érdekében *Boeing Research and Technology – Brazil* kutatóközpontot létesít szintén Sao Paolóban. 2012 májusában a Boeing, az F/A-18E/F egyik szállítójával, a *Northrop Grumman*al közösen együttműködési megállapodást írt alá a brazil *RCS Precision Machining & Maintenance*-szel és a *GNS Industry & Trade*-del. Júniusban pedig az Embraerrel kötött megegyezést a meglévő tapasztalatok cseréjére a KC-390 szállító repülőgép fejlesztésének, marketingjének és árusításának tekintetében.⁶⁰⁴

Felismerve a technológia iránti felfokozott brazil érdeklődést, a svéd tulajdonú Saab *Swedish-Brazilian Centre of Research and Innovation* néven már 2011 májusában kutatóközpontot létesített Sao Bernardo de Campóban. 2012 márciusában pedig kibővítette már meglévő megállapodásait az AEL Sistemasszal a Gripen repülőgépek támogatásának területén, májusban pedig 15 százalékos tulajdonrészt szerzett az *Akaer* brazil tervező cégben, ötéves közös munkát követően a *Gripen NG* tervezésén.

Annak ellenére azonban, hogy Celso Amorim brazil védelmi miniszter 2011 szeptemberében bejelentette, hogy Brazíliának legfőbb érdekében áll a minél előbbi döntés, az előregedő vadászgépeinek cseréje, az ország gazdaságának már említett lelassulása miatt 2012 közepén Brazília újra a végső döntés elhalasztását jelentette be. A gazdasági megfontolások mellett ismételtelen külön is kiemelte, hogy a beruházás nemcsak egy modernizációs program, hanem egyben az ország légijármű

⁶⁰⁴ HACKETT (2013): p. 422.

iparának jövőjét is nagyban meghatározó lépés, melynek elengedhetetlen része a megfelelő szintű technológiai transzfer.

A korábban már részletesen is tárgyalt Nemzeti Védelmi Stratégiának másik fontos részét képező tengeralattjáró program a légierő modernizációja mellett mind a pénzügyi, mind a haditechnikai megfontolások, mind pedig az erőkitetítő képesség növelésének tekintetében rendkívüli jelentőséggel bír. A stratégiában prioritásként szereplő nukleáris meghajtású tengeralattjárók építésére és üzemeltetésére vonatkozó célok, azaz a *PROSUB* program – a 2012. évre haditechnikai beszerzésekre biztosított költségvetés nagy részét, mintegy 1,3 milliárd USD-t emésztett fel. A Franciaországgal még 2008-ban kötött megállapodás egy darab nukleáris és négy darab hagyományos meghajtású tengeralattjáró megépítését tartalmazta a francia DCNS vállalattal közösen. 2012. július 6-án ünnepélyes keretek között végül megindult a nukleáris hajtású változat tervezése Sao Paolóban. A 80 százalékban brazil készítésű, a tervek szerint 2023-ban szolgálatba álló tengeralattjáró tervezési munkálataiba, valamint annak nem nukleáris részeinek elkészítésében vesz részt a DCNS. 2012 februárjában a brazil fél bejelentette, hogy kifejlesztette a nukleáris meghajtó berendezést (*Uranium Hexafluoride Production Unit, USEXA*). A program fontosságát jól szemlélteti, hogy a PROSUB volt azon kevés projektek egyike, melyek költségvetési fedezete kivételt képezett a bevezetett gazdasági megszorítások és a minisztériumok kötelező tartalékképzése alól.⁶⁰⁵ Azonban annak ellenére, hogy 2012-ben a védelmi tárcát mintegy 1,8 milliárd USD zárolására kötelezték, az év júniusában a Növekedés Gyorsítási Program égisze alatt mintegy 0,83 milliárd USD keretösszeget kapott, hogy stimulálni tudja a gazdaság egyik motorjának tartott védelmi ipart. A közel 1 milliárd USD forrásként szolgált 4 170 szállító jármű (511 millió USD), valamint 40 kételtű Guarani (186 millió USD), és 30 Astros 2020 (134 millió USD) beszerzésére. A direkt pénzügyi allokáció mellett a törvényhozás további indirekt eszközökkel – különböző ösztönzőkkel és adókedvezményekkel – is segítette a hadiipar fellendülését: többek között a *Különleges Adózási Rendszer a Védelmi Ipar Számára (Regime Especial Tributário para a Indústria de Defesa)* nevet viselő kezdeményezéssel, mely a „stratégiai hadiipari vállalatok”⁶⁰⁶ számára

⁶⁰⁵ HACKETT (2013): p. 425.

⁶⁰⁶ A stratégiai fontosságú vállalatok további megkötése volt, hogy az adminisztratív vállalati elemeknek Braziliában kell lenniük, valamint a szavazati joggal rendelkező részvények több mint

három meghatározó adónem megfizetése alól adott felmentést.⁶⁰⁷ A védelmi költségvetés 2010 óta tartó zsugorodása azonban az adókedvezmények és az erőteljes nemzetközi összefogások ellenére is éreztetik hatásukat a védelmi tervezés haditechnikai szegmensében, így 2010 végén a védelmi minisztérium összeállította a *Védelmi koordinációs és felszerelési tervet (Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa)*, mely 2031-ig szabályozza a beszerzések prioritásait.⁶⁰⁸ A tervezet kidolgozásának ötletét azt követően jelentette be a kormányzat, hogy Celso Amorim védelmi miniszter 2012 áprilisában a Szenátus előtt arról beszélt: az ország védelmi költségvetésének el kellene érnie a BRICS országok GDP arányában számított védelmi büdzséinek átlagát, ami jelenleg a brazil 1,4 százalékot több mint tíz százalékkal meghaladva 2,4 százalékon áll.⁶⁰⁹

A fentiekben már részletesebben ismertetett beszerzési programok mellett a tervezet több nagyszabású haditechnikai fejlesztést is tartalmaz, mint a 2012-ben jóváhagyott SisGAAz és SISFRON megfigyelő rendszerek vagy a már említett PROSUPER program, melyben öt óceáni járőrhajó, öt fregatt és egy logisztikai támogató hajó hazai megépítése szerepelt. Ez utóbbi program azonban a pénzügyi források elégtelensége miatt már 2011 elején átmenetileg felfüggesztésre került, mindössze három óceáni járőrhajó került beszerzésre a *BAE Systemstől* 2012 második felében, mintegy 199 millió USD értékben.⁶¹⁰

A brazil hadiipar növekedése tehát csakúgy, mint bárhol máshol a világon, az ország gazdasági teljesítőképességén múlik, valamint azon, hogy a latin-amerikai állam politikai vezetése mennyire tartja fontosnak és nélkülözhetetlennek a legmodernebb védelmi technológiák és technikai eszközök beszerzését az ország nemzetközi hatalmi pozícióinak megtartása, illetve lehetőség szerinti növelése érdekében. A regionális biztonsági helyzet nyugodt és stabil volta, valamint a gazdaság lelassulása azonban mind ellene hatnak a brazil védelmi ipart prioritásként kezelni próbáló erőfeszítéseknek. Az egyfajta ördögi körként is értelmezhető

kétharmada brazil tulajdonban kell, hogy álljon. E kitételeknek jelenleg 186 vállalat felel meg. HACKETT (2013): p. 427.

⁶⁰⁷ A gyártó által fizetett adónemek, a Pis/Pasep és a Cofins, valamint a terméket terhelő IPI alól felmentést. HACKETT (2013): p. 427.

⁶⁰⁸ HACKETT (2013): p. 427-428.

⁶⁰⁹ Oroszország: 3,9 %, India 2,5 %, Kína 2,0 %, Dél-afrikai Köztársaság 1,3 %.

<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> letöltve: 2013-05-20

⁶¹⁰ HACKETT (2013): p. 429.

jelenlegi felállásból való kitörésre, véleményem szerint abban az esetben fennállhat a lehetőség, amennyiben a brazil vezetés folytatja eddigi szövetséges kereső politikáját, nemcsak a kontinensen, hanem elsősorban a fejlődő országok és a harmadik világ államai között, és fizetőképes keresletet tud teremteni hadiipari termékeinek, mellyel a védelmi ipari szektor már nem a brazil gazdaság lendületének kihasználója, hanem annak egyik katalizátora lehet.

A számok pedig éppen ezt a tendenciát támasztják alá: a brazil védelmi ipar egyik zászlóshajójának számító *Embraer* repülőgépgyár 2009-ről a rá következő évre 200 millió USD-s emelkedést elérve, 346 millió dolláros nyereség realizálása mellett, másfélszeresére növelte éves bevételét s ezzel a SIPRI a világ 100 legnagyobb forgalmú védelmi ipari cégeit összesítő listáján 2010-es debütálása után a 95. helyen állt, 2011-ben már a 81. helyre lépett előre.⁶¹¹ Az *Embraer* mellett az országban az *Aerospace & Defense News* adatbázisa szerint még másik 70 cég – köztük legjelentősebbekként az *Avibrás*, a *Helibrás*, az *IMBEL*, a *Mectron*, a *Taurus*, az *Agrale*, a *CBC*, az *INACE* és az *EMGEPRON* – szállít a brazil haderő részére és külföldre egyaránt.⁶¹² Mindemellett a Brazil Honvédelmi Minisztérium több száz beszállítója között természetesen olyan államok is szerepelnek a hazai cégek mellett, mint az Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Olaszország, az Egyesült Királyság, Izrael valamint Oroszország.⁶¹³

5.6. Következtetések

A korábbi fejezetben bemutatott nemzetközi kapcsolatrendszer mellett egy állam hatalmi pozíciójának megítélésében kiemelt szerepe van az adott ország fegyveres erejének. A történelem folyamán egy ország súlyának meghatározásában mindig is kulcsszerepet játszott a rendelkezésére álló haderő milyensége, a hódítás és a szuverenitás védelmének képessége. Az alapvető önvédelmi szükséglet mellett

⁶¹¹ A teljes képhez hozzátartozik azonban, hogy annak ellenére, hogy a 17 270 főt foglalkoztató cég 14 helyet javított, 860 millió USD-s 2010-es fegyverreladási bevétel után 2011-ben már csak 670 millió USD-t tudott realizálni, ami azonban teljes bevételének mindössze 15 százaléka.
<http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100> letöltve: 2013-05-25

⁶¹² http://www.asdsources.com/source_advancesearch2.asp?Country=Brazil letöltve: 2013-05-25

⁶¹³ <http://www.cebw.org/EN/5,Suppliers.aspx> letöltve: 2013-05-31

azonban valódi hatalomként csak azokat az államokat ismerték el szomszédai, amelyek e képességen felül elégséges erőforrással rendelkeztek ahhoz, hogy egy támadásra is képes haderőt tartsanak fent. Ez a megállapítás különösen akkor volt igaz, ha a katonai erőt távoli területeken folytatott háborúk során is hatékonyan tudták alkalmazni. Az évszázadok során ez a fajta szemléletmód csak részben változott. A korszerűen felszerelt és sokoldalúan alkalmazható haditechnikai eszközökkel, valamint jól kiképzett és éles helyzetben is kipróbált katonákkal rendelkező hadsereg napjainkban is a hatalmi pozíció fokmérője.

A kormányzati dokumentumok alapján elemzett brazil védelmi szféra jelenére és jövőjére vonatkozó stratégiai elgondolások, valamint a haderőnemek, a rendszeresített és a beszerzés illetve gyártás alatt álló haditechnikai eszközök, különösen a *brazil fegyveres erők erőketítő képességének növelését* célzó haditechnikai fejlesztések tovább erősítik Brazília nagyhatalmi ambícióinak elérését. A latin-amerikai ország a Nemzeti Védelmi Stratégiában deklarálta, hogy nem rendelkezik ellenségképpel, a régió országai közül egyikre se tekint ellenséges szándékkal. Emellett számos dokumentumban és nyilatkozatban állt ki a mindenkori brazil vezetés a lehetséges nézeteltérések békés rendezése mellett. Kormányzati szintről mindössze egy, azóta sokszor idézett nyilatkozat során történt utalás Celso Amorim védelmi miniszter részéről egy esetleges támadásról, feltételezhetően a régió kívülről. A mind a képességbővítés szintjén, mind pedig a befektetett források nagyságrendje alapján rendkívül jelentősnek mondható fejlesztések tehát nem háborús célokat szolgálnak, hanem *közvetett eszközei Brazília nagyhatalmi pozíciója kivívásának*. A békefenntartó műveletekben rendkívül széles körű tapasztalatokkal rendelkező ország a felvázolt és részben már be is indult képességbővítéssel az anyaországtól távolabb eső területeken, szélesebb spektrumot lefedő feladatok ellátására lesz alkalmas. Ez a képesség pedig csak limitált számú hatalomnak áll rendelkezésére, így amellet, hogy ezáltal Brazília a világ távolabbi szegleteiben is képessé válik érdekeinek védelmére, illetve érvényesítésére, a fejlesztések *presztízs-növelő hatással* is rendelkeznek.

A korábban elemzett katonai fejlesztési programok alapján felálló haderő tehát az előző fejezetben bemutatott nemzetközi kapcsolatrendszer kiegészítve, azt erősítve olyan helyzetet tud teremteni, melyben egy erős gazdasággal és

folyamatosan javuló körülmények között élő lakossággal rendelkező ország egy olyan stabil növekedési pályára tud lépni, mely megkérdőjelezhetlenné teszi Brazília nagyhatalmi státuszának jogosságát.

Anyaggyűjtés lezárva: 2013. június 3.

Összegzett következtetések

A disszertáció elején, a bevezetésben megfogalmazott kutatási célkitűzéseimnek megfelelően, az eseményeket történelmi síkon ismertetve elemeztem a biztonság egyes szegmenseiben felmerült releváns kérdéseket, melyek alapján az alábbi *összegzett következtetések* fogalmazhatóak meg:

Az értekezés fejezetei során Brazília történetének, biztonságpolitikájának feldolgozásával – melynek fókusza a katonai diktatúra több mint két évtizedének és a demokratizálódási időszak kormányainak részletesebb bemutatása mellett a 21. század történéseire koncentrált – céloom az volt, hogy a Brazil Szövetségi Köztársaságot, mint a harmadik évezred nagyhatalmi státuszra készülő államát komplexen, a jelenlegi állapot és az általa kitűzött célhoz vezető út ismertetésén keresztül mutassam be. A kontinensnyi ország Wallerstein hetvenes években kidolgozott világregndszer-elméletében⁶¹⁴ és adaptációiban (többek között *Christopher Chase-Dunn, Yukio Kawano és Benjamin Brewer*⁶¹⁵ munkáiban) a *centrum-periféria* felosztásban még a *félperiféria* államai között szerepelt. A wallersteini meghatározás e kategóriájában a mag-országok (centrum) tőkefelhalmozó, kizsákmányoló, fejlett országai, valamint a fejletlen gazdasággal és alacsony munkabérekkel rendelkező, kizsákmányolt országok (periféria) között olyan államok helyezkednek el, melyek mindkét csoport ismérveit magukon viselik. Felmerül azonban a kérdés, hogy 2013-ban egy olyan gazdasági mutatókkal és fejlett technológiával rendelkező országot, mint Brazília – amely jelenleg a világ legnagyobb gazdaságainak rangsorában a hetedik helyet foglalja el⁶¹⁶ – lehet-e megválaszolatlan kérdések nélkül félperifériaként említeni, hiszen nem adaptálhatóak rá teljes mértékben a kategória ismertetőjegyei. Világméreteken nézve legalábbis megkérdőjelezhetően, hiszen többek között Wallerstein elméletében a tőkefelhalmozásban betöltött szerepek mellett hangsúlyosan jelenik meg az ipar fejlettsége, mely kizárólag a centrum országok tulajdonsága, hogy szofisztikált

⁶¹⁴ WALLERSTEIN, Immanuel: *A modern világgazdasági rendszer kialakulása*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.

⁶¹⁵ CHASE-DUNN, Christopher - KAWANO, Yukio - BREWER, Benjamin: *Trade Globalization since 1795: waves of integration in the world-system* In American Sociological Review, 2000. február, 65. szám., Johns Hopkins University, Baltimore, USA

⁶¹⁶ TAVENER, Ben: *Brazil Slides to 7th World Economy: Daily* [http://riotimesonline.com/brazil-](http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-business/brazil-slides-to-7th-world-economy/#)

<http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-business/brazil-slides-to-7th-world-economy/#> letöltve: 2013-05-29

technológiákkal rendelkeznek. Ez pedig minden további nélkül kijelenthető Brazília esetében is. Ezzel szemben regionális szinten elgondolkodtató egy centrum-periféria felállítás, melyben Brazília centrum szerepe megkérdőjelezhetetlen. Némely vonatkozásban pedig még a közte és a régió egyéb államai közti alá-fölrendeltség is igazolhatónak tűnik, gondoljunk itt akár a védelmi ipar beruházásaira, melyek során – amennyiben más országok is bevonásra kerültek a régióból – azok deklaráltan csak beszállítói vagy egyéb másodlagos pozícióban vehetik ki részüket a gyártási folyamatból. Bár ahogy világviszonylatban, úgy regionális szinten is hiányzik a kizsákmányoló szerep, aminek létjogosultsága egy ekkora és ilyen erőforrásokkal rendelkező ország vonatkozásában fel se merül, hiszen többnyire minden rendelkezésére áll, ami szükséges. Regionális centrum szerepében egyetlen kihívó merülhet fel: Mexikó, amely azonban az utóbbi időszakban több szempontból is veszített autonóm hatalmi státuszából. Egy megkérdőjelezhetetlen szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok közvetlen szomszédságában elhelyezkedő és azzal alárendelt pozícióból számos szerződést (NAFTA, drogellenes küzdelem támogatásai) aláíró Mexikó, feltételezhetően „nem játszott okosan” stratégiai szinten, mert hosszú távon az USA-hoz való szoros kötődése ellentmondásos, és regionális szinten inkább leértékelődést jelent a pozíciójában, amivel egy időben a rivális Brazília szerepnövekedéséhez is hozzájárul. Ezt a brazil szerepnövekedést segíti elő még jobban a szintén ambiciózus regionális hatalmi álmokat dédelgető Venezuela erősödése is, hiszen még a nagyravágyó terveket dédelgető, néhai Chávez elnök vezetése alatt is csak másodhegedűsként megjelenő Venezuela pozícionövekedése indirekt módon Brazília pozíciójának emelkedését is jelentette.

Ezt a helyzetet látszik igazolni az utóbbi időszak néhány külpolitikai eseménye, melyek talán külön-külön nem tűnnek jelentősnek, de összességében vizsgálva őket akár más megvilágításba is helyezhetnek egyes történéseket. 2006 és 2013 között a két meghatározó ALBA tagország, a hatalmas kőolajtartalékkal rendelkező, az Andok Közösségből kilépő Venezuela és a szintén jelentős földgázvagyon felett diszponáló Bolívia felvételét kéri, majd felvételt nyer a MERCOSUL-ba. 2012-ben megalakul a *Csendes-óceáni Szövetség (Alianza del Pacífico)*,⁶¹⁷ mely a regionális korlátokat átlépve az ázsiai-csendes-óceáni térséggel

⁶¹⁷ *Pacific Alliance Launched in Chile* <http://ictsd.org/i/news/bridgesweekly/135361/> letöltve: 2013-05-31

kíván kereskedelmi kapcsolatokat kialakítani.⁶¹⁸ 2013 áprilisában *John Kerry* amerikai külügyminiszter egy nyilatkozatában az USA „hátsó udvaraként” emlegeti Latin-Amerikát,⁶¹⁹ majd májusban hivatalosan is bejelentik Rouseff elnök októberre tervezett állami látogatását Washingtonba. Végül 2013 májusában a mexikói elnök feladatszabásra hazarendeli nagyköveteit azzal a nem titkolt céllal, hogy az egyeztetést követően a diplomáciai testületek még erőteljesebb tevékenységet fejtsenek ki az ország nemzetközi pozíciójának erősítése érdekében.⁶²⁰ Az eseményeket Brazília szerepnövekedési pályájának kontextusába helyezve megfigyelhető, hogy az egyik oldalról Brazíliához közeledő, míg a másik oldalról a hatalomnövekedés kiegyensúlyozására egyéb kapcsolati rendszereket kiépíteni szándékozó politika mind azt bizonyítja, hogy a környező országok is érzékelik Brazília térnyerését és felismerve a helyzet fontosságát, saját helyzetük biztosítása, illetve javítása érdekében különböző intézkedéseket foganatosítanak.

Véleményem szerint a fent ismertetett átrendeződés azonban nemcsak önmagában érdekes, hanem külön értelmezési síkot is nyerhet a fejtegetés, amennyiben összevetjük az említett külpolitikai reakciókat a korábban már tárgyalt John H. Herz-féle biztonsági dilemma elméletével,⁶²¹ melyről bebizonyosodott, hogy napjainkban a megváltozott nemzetközi környezett miatt már nem igazolható Brazília esetében sem. Levonhatjuk azt a következtetést, hogy a Brazil Szövetségi Köztársaság – Joseph Nye 1990-ben bevezetett fogalmával élve – a 2008-as Nemzeti Védelmi Stratégia megjelenéséig „*soft powerként*”⁶²² működött, s a rendelkezésére álló teljes eszközrendszer segítségével – tehát politikai, gazdasági és kulturális területen – növelte befolyását és erősítette kapcsolatrendszerét. Ezzel azonban –

⁶¹⁸ A Chile, Peru, Kolumbia és Mexikó alapításával 2012 júniusában létrejött gazdasági együttműködési szervezetben alig egy évvel az alapítás után Costa Rica rendes tagsági státuszt, 15 ország - Spanyolország, Portugália, Franciaország, Japán, Ausztrália, Új-Zéland, Kanada, Honduras, Guatemala, El Salvador, Ecuador, Panama, Dominikai Köztársaság, Paraguay, Uruguay - pedig megfigyelői státuszt létesített. E két utóbbi ország érdeklődése kapcsán azonban Brazília már rosszszállását fejezte ki. <http://alianzapacifico.net/paises/paises-observadores> letöltve: 2013-05-30

⁶¹⁹ *América Latina es nuestro "patio trasero": secretario de Estado de EU, John Kerry* <http://www.sdpnoticias.com/internacional/2013/04/17/america-latina-es-nuestro-patio-trasero-secretario-de-estado-de-eu-john-kerry> letöltve: 2013-05-31

⁶²⁰ BALLA Zsuzsa: *Mexikó tovább növeli jelenlétét a nemzetközi porondon* http://kitekinto.hu/latin-amerika/2013/05/19/mexiko_tovabb_noveli_jelenletet_a_nemzetkozi_porondon&s=hl#.UazE-pxmN8B letöltve: 2013-05-31

⁶²¹ HERZ, John H.: *Politikai realizmus és politikai idealizmus*, MSZMP KB TTI, Budapest, 1968.

⁶²² NYE, Joseph: *Bound to Lead: the Changing Nature of American Power*, <http://www.foreignaffairs.com/articles/45528/gaddis-smith/bound-to-lead-the-changing-nature-of-american-power> letöltve: 2013-05-31

hiába tette ezt békésen, az erőszak alkalmazását deklarálta visszautasító hatalomként – a környező, illetve a régióban érdekelt államok sorát készítette arra, hogy reagáljanak lépéseire, és legalább a status quohoz közeli helyzetet tudjanak biztosítani maguknak. A biztonsági dilemma tehát úgy tűnik, hogy annak ellenére, hogy a klasszikus értelemben vett védelmi szférára vonatkoztatva már nem volt meghatározó hatással, a nemzetközi kapcsolatok területén viszont feltételezhetően szerepet játszott különböző folyamatok indukálásában,⁶²³ a Brazília hatalmi növekedését más és más pozícióból szemlélő országok külpolitikájában.

A felvetés kapcsán úgy gondolom, hogy érdemes megemlíteni egy, a realizmus kritikájaként Joseph Nye és Robert Keohane által megfogalmazott tézist. A két teoretikus ideális alternatívaként a komplex interdependencia elméletet javasolta, melynek teljes megvalósíthatóságával kapcsolatban azonban nem tudtak minden aggályt teljesen eloszlatni, annak alkalmazhatóságát egy-egy konkrét példa kapcsán vélték bizonyíthatónak.⁶²⁴ Az elmélet főbb ismérveit három pontban fogalmazták meg:

- 1) A társadalmakat eltérő szinteken, több csatorna köti össze, melyek között megtalálhatóak a kormányzati vezetők közti informális kapcsolatok, a külügyi szervezetek közti formális kapcsolatok; a személyes és a telekommunikációs összeköttetések a nemkormányzati szervek vezetői között, valamint a transznacionális kapcsolatok a multinacionális bankok és vállalatok lévén.

⁶²³ Itt kell röviden megemlíteni, hogy a regionális szervezetek, de elsősorban a kollektív védelmi szervezetek kialakulásának, szerepük megerősödésének indoklására több egymással ellentétes elmélet is létezik. Stephen Walt a „*The Origins of Alliances*” című könyvében (Stephen Walt: *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987) a szövetséghez való csatlakozás okaként a fenyegetés több állam által érezhető meglétét említi, mely közös fellépésre sarkall. Ezzel ellentétes Karen Mingst álláspontja, aki a kollektív védelmi szervezetek kialakulását a folyamatban korábbi időpontra teszi, azt állítva, hogy az egyes országok azért hoznak létre szövetségeket, hogy elejét vegyék biztonsági percepciójuk megromlásának (Karen Mingst: *Essentials of International Relations*, W.W. Norton and Company, New York, 1999). Egyfajta harmadik utat képvisel Arnold Wolfers elmélete miszerint a kollektív védelmi rendszerben való részvétel az adott állam nemzeti biztonsági politikájának, nemzeti védelmi stratégiájának része, így egy állam akkor lép be egy védelmi szövetségbe, vagy hoz létre egyet a hasonló helyzetben lévő országokkal, ha nem képes hatékonyan fellépni a külső fenyegetéssel szemben és megvédeni saját magát (Arnold Wolfers: *Discord and Collaboration*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1962). MATUS János: *Kollektív biztonság és kollektív védelem – az ENSZ és a NATO együttműködése* In. *Az ENSZ és a NATO*, Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2002., p. 51. www.menszt.hu/content/download/431/1749 letöltve: 2013-05-25

⁶²⁴ MATUS János: *A jövő árnyéka - Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétiünkre*, A Pesti Csoport, Budapest, 2005, p. 162-163.

- 2) Az államközi kapcsolatok témakörei nem állnak egymással letisztázott hierarchikus viszonyban. A hierarchia hiánya pedig sok más mellett azt jelenti, hogy a katonai biztonság kérdése nincs domináns szerepben. A belpolitikai és külpolitikai témák közti megkülönböztetés elhalványul, és már nem csak a külkapcsolatokért felelős kormányhivatalok napirendjén kap helyet. A különböző témájú ügyek, eltérő koalíciókat hoznak létre, kormányokon belül és kormányok között.
- 3) Az államok nem alkalmazzák a katonai erőt egymás ellen a régióon belül, azonban az fontos szerephez juthat a régióon kívüli kormányközi kapcsolatokban. A katonai erő emellett nem jut szerephez gazdasági kérdések rendezésében egy szövetségi rendszeren belül, de ezzel egy időben fontos eszközévé válhat a szövetségnek egy rivális blokkal szemben politikai és katonai vonatkozásban.⁶²⁵

Annak ellenére, hogy a szerzőpáros sem tudta bizonyítani elméletük mindenhatóságát, úgy gondolom, hogy Brazília külpolitikájának vizsgálata kapcsán több vonatkozásban is hasonlóságok fedezhetőek fel az elmélet által meghatározott szabályszerűségekkel. A brazil külkapcsolatok, ahogy azt a korábbiakban bemutattam, több szinten szerveződve, többek között a kormányzati és a szakmai intézmények, a segélyszervezetek szintjén folynak, a régióon belül és más térségek államaival is. A régióon belül meghatározóak a különböző tematikai alapján szerveződő integrációs szervezetek, melyekben a katonai erő jelentősége nem számottevő, mindazonáltal Brazília védelmi fejlesztései is arról tanúskodnak, hogy más relációkban a brazil vezetés eszközként tekint a fegyveres erejére.

A regionális kontextusból tekintve a környező országokkal összehasonlítva is több szempontból szerencsésnek mondható Brazília helyzete. Nincs elzárva a világtengertől, mint Paraguay és politikai értelemben sincs izolálva, ahogy Kuba; nem jellemzi erős társadalmi megosztottság, mint Bolíviát, sőt, a *Corrado Gini* által 1912-ben publikált⁶²⁶ Gini index alapján a jövedelmi és vagyoneeloszlási

⁶²⁵ KEOHANE, Robert O. - NYE, Joseph S., Jr.: *Power and Interdependence*, Pearson, Washington DC, USA, 2011, p. 20-21.

⁶²⁶ SUN, Ivan Y.: *Gini Coefficient*

http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9781405124331_yr2012_chunk_g978140512433113_ss1-47 letöltve: 2013-05-29

egyenlőtlenség is jelentősen, mintegy 11 százalékkal csökkent 1989 és 2009 között,⁶²⁷ emellett a kábítószer-kereskedelem és terrorszervezetek tevékenysége sem jellemzi, mint Kolumbiát, valamit eladósodva sincs, mint egykori fő vetélytársa, Argentína.

Ennek a rendezettnék tűnő helyzetnek a *társadalmi* megszilárdítása érdekében állította fel a katonai diktatúra büntetteinek feltárását szolgáló igazságtételi bizottságot Rouseff elnök, hogy az ország el tudjon számolni múltjával, és feloldja a még meglévő feszültségeket. Szintén a konszolidációt, a társadalmi esélyegyenlőség megteremtését, valamint a felzárkóztatást szolgálják az elmúlt évtized szociális -, egészségügyi – és oktatási programjai, melyek a szegénység felszámolásával egy erős középosztály megteremtését segítik elő, jelentős sikerekkel, hiszen a 2003-2011 közti időszakban 30 millióval nőtt az „*új középosztálynak*” nevezett réteg.⁶²⁸ Egy összefogó, szolidáris és erős – valamint nem utolsósorban elszánt – társadalmi bázis pedig feltétlenül szükséges, hogy megfelelő szavazói támogatottságot tudjon biztosítani azon extra terhek felvállalásának elfogadására, melyek a lakosság számára talán kevésbé világos célok eléréséhez szükségesek.

A *gazdasági* teljesítőképesség pedig még a jelenleg lassulást mutató tendenciák mellett is rendelkezésre áll. Bár az ország visszaszorulása a 2011-ben megszerzett hatodik helyről a hetedik helyre a világ legnagyobb gazdaságainak rangsorában némileg árnyalja a helyzetet, Lula egy 2013. május végi prognózisa szerint az ország 2016-ra a világ ötödik legnagyobb gazdaságává válik.⁶²⁹ Az időpont kapcsán a *Goldman Sachs* egy évvel korábbi előrejelzése valamennyivel lassabb előretörésre számítva 2050-re prognosztizálja, hogy a világ öt legerősebb gazdaságából négy a fejlődő világból fog érkezni (Brazília, Kína, India és

⁶²⁷ PEREIRA, Anthony: *Does Brazil deserve its 'B' for BRIC?* <http://edition.cnn.com/2013/06/03/business/opinion-pereira-brazil-bric-economies> letöltve: 2013-06-03

⁶²⁸ Havonta 100-400 GBP közti egy főre jutó keresettel. PEREIRA, Anthony: *Does Brazil deserve its 'B' for BRIC?* <http://edition.cnn.com/2013/06/03/business/opinion-pereira-brazil-bric-economies> letöltve: 2013-06-03

⁶²⁹ DELLA COLETTA, Ricardo – ALEGRETTI, Laís: *Lula: Brasil será a 5ª economia do mundo em 2016* <http://economia.estadao.com.br/noticias/economia-geral,lula-brasil-sera-a-5-economia-do-mundo-em-2016,154454,0.htm> letöltve: 2013-05-29

Oroszország).⁶³⁰ Ez a gazdasági potenciál pedig hatalmas lehetőségeket nyit meg Brazília előtt, de egyben hatalmas felelősséget is tesz a vállára, kiváltképp abban az esetben, ha nagyhatalmi pozíciója elérése érdekében – illetve később már feltételezhetően e szerepében – *felelősségvállaló játékosként* kíván részt venni a nemzetközi közösség életében. Ez a szerepkör pedig rendkívül költséges is tud lenni, gondoljunk csak akár a jelenleg is folyó ENSZ békeműveletekre vagy az afrikai kontinens számos országában futó különböző segélyprogramok finanszírozására, illetve az olyan ad hoc lépésekre, mint a 12 afrikai ország, összességében közel 900 millió USD-t kitevő adósságállományának elengedése 2013 májusában.⁶³¹ A támogatott államok kapcsán fontos megemlíteni, hogy az érintettek között túlsúlyban vannak a Brazíliával mindennemű szorosabb kapcsolat megléte – például a Portugál Nyelvű Országok Közösségének tagsága – nélküli országok, amely egyfajta „terjeszkedési politika” szándékát vetheti fel. Az ilyen segélyprogramok, gazdasági - és szociális fejlesztéseket promotáló alapok segítségével, kihasználva a korábban bemutatott nemzetközi szervezetek keretein belül kiépített kapcsolatrendszereket és baráti viszonyt, a jó példa okán akár Latin-Amerikán és Afrikán túl is kiépülhet Brazília kapcsolati hálója.

A pénzügyi segítségnyújtás értelemszerűen pozitív tartalma mellett Brazília fogadtatását és elfogadottságát erősítheti még, hogy konzekvensen békés politikát folytat, csak ENSZ BT felhatalmazás megléte esetén támogatja az intervenciót, volt gyarmati ország lévén pedig nem vett részt a kolonizálásban, így nincsenek fájó történelmi emlékek más államokkal. A dél-amerikai ország a hidegháborús korszak ideológiai-politikai szembenállásában sem vállalt aktív, cselekvő szerepet, tehát történelméből teljes mértékben hiányoznak az ország jelenét befolyásolni képes konfliktusok, és jelenkori nemzetközi szerepléseit se jellemzi a politikai illetve

⁶³⁰ KUPCHAN, Charles A.: *The World in 2050: When the 5 Largest Economies Are the BRICs and Us* <http://www.theatlantic.com/business/archive/2012/02/the-world-in-2050-when-the-5-largest-economies-are-the-brics-and-us/253160> letöltve: 2013-05-29

⁶³¹ A lépést Rouseff elnök jelentette be az Afrikai Unió addisz-abebei csúcsértekezletén, melyet az elődszervezet, az Afrikai Egységsszervezet megalapításának 50. évfordulóján tartottak. A kedvezményezett országok: Kongói Köztársaság (325 millió USD), Tanzánia (237 millió USD), Zambia (113,4 millió USD), Elefántcsontpart, Gabon, Guinea, Bissau-Guinea, Mauritánia, Kongói Demokratikus Köztársaság, São Tomé és Príncipe, Szenegál, valamint Szudán. *Brazil 'to write off' almost \$900m of African debt* <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-22669331> letöltve: 2013-05-29

gazdasági nyomásgyakorlás vagy a kizsákmányoló szerep. E tulajdonságai pedig alapvetően megkülönböztetik a világ szinte valamennyi nagyhatalmától.

A biztonság *katonai* aspektusának kapcsán elmondható, hogy egyrészt a brazil politika a mindenkori békés megközelítés híve, több mint másfél évszázada nem viselt hadat önös, haszonszerző érdek miatt, elszántan küzd a nukleáris- és vegyi fegyverek proliferációja ellen, a nukleáris fegyverek kifejlesztéséről és birtoklásáról pedig – a világ hatodik legnagyobb uránkészletének birtoklása ellenére⁶³² – önként mondott le, valamint az ENSZ békeműveletek felől is aktívan kivette részét. Másrészt ezt a fajta megfontolt politikai megközelítést alakítja némileg, hogy a legújabb stratégiai elképzelések szerint Brazília egy modern, ütőképes, és elsősorban nagyfokú erőketítő képességgel rendelkező haderő kiépítésén munkálkodik. A különböző békeműveleti missziók alkalmával számos hadszíntéren megfordult, a *hazai békefenntartás* keretében saját otthoni környezetében is terepképzésben részesült, ezáltal harcedzett katonákkal rendelkező ország haditechnikai fejlesztéseinek realizálása esetén – mely a megszorítások ellenére folyamatosan halad – a következő két évtized leforgása alatt, *régiójában megkérdőjelezhetetlen, de világviszonylatban is komoly tényezőként jelenhet meg Brazília*. Felelősségtudó hatalomként azonban mindezek mellett a brazil politikai és védelmi vezetés a transzparenciát és a biztonságérzetet javító intézkedésként az országban korábban ismeretlen stratégiai dokumentumokat adott ki szándékainak tisztázása érdekében.

Ez a megfontolt és előrelátó *politikai* magatartás, valamint a már elért reformok és sikerek elsősorban azok a tényezők, amik *egyfajta példaképpé, követendő példává* tehetik Brazíliát a régió, Afrika vagy tágabban értelmezve, az egész fejlődő világ szemében. Amennyiben pedig ez a fajta hasonulási vagy követési vágy megfogalmazódik egy-egy országban – a már kiépített kapcsolatrendszeren keresztül elért államokkal kiegészülve – , akkor jelentős, adott esetben *méretében minden korábbit felülmúló kapcsolati háló* alakulhat ki. Ez többek között elsősorban abban az esetben lesz fontos, ha a sokak által várt ENSZ reformra sor kerül, különösen a 2004-ben Brazília, Németország, India és Japán között alakult ad hoc koalíció által is sürgetett ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságának felülvizsgálata

⁶³² PRECIADO, Jaime: *Latin-Amerika és a világrendszer: Centrum-periféria viták és társulások* In Eszmélet, 2010. nyár, 86. szám., p. 136.

kapcsán. A világ 23 országában, Dél-Koreától Oroszországon át Kínáig végzett közvélemény-kutatások bizonyossága szerint sokan támogatják a kezdeményezést.⁶³³ Az a szuperhatalom viszont, melynek külügyminisztere, *Henry Kissinger* 1976-os brazíliai útján az „*eljövendő világhatalomként*”⁶³⁴ üdvözölte Brazíliát, s mely hatalomnak talán kimondatlanul, de véleményem szerint nagy szüksége lenne a gyengülő európai hatalmak mellé új szövetségeseket találni, nem támogatja a reformkezdeményezést, az Egyesült Államok egyik legtekintélyesebb elnökének, Franklin Delano Rooseveltnek közel hét évtizeddel korábbi javaslata ellenére sem. A külpolitika terén tehát figyelemreméltó pozitív változások történtek az elmúlt évtized alatt, azonban ennek további hatékony folytatása szükségeltetik a megfogalmazott célok elérése érdekében.

Ez a megállapítás szintén helytálló Brazília belpolitikai helyzete esetében is. A demokratikus intézményrendszerek az átmeneti időszakot követően megkérdőjelezhetetlenül megszilárdultak, végbement a haderő reformja és ennek kapcsán a civil és a katonai vezetés szétválasztása, valamint a civil kontroll struktúrájának kialakítása. Az intézményrendszer tehát készen áll és még túlbürokratizáltan is képes ellátni feladatrendszerét, számos területen azonban még jelentős akadályok állnak előtte. Az elmúlt korszak valamennyi kormányának adóssága – így a jelenlegi Rousseff-adminisztrációnak is –, hogy hatékonyan lépjen fel a korrupció felszámolása érdekében, és kézzelfogható eredményeket érjen el a területen. Ez a tényező a biztonság politikai aspektusában duplán is jelen van. Egyrészt a döntéshozatali mechanizmusok befolyásolása már maga is veszélyezteti a biztonságot, hiszen felülírja az indokolható szakmai és pénzügyi megfontolásokat. Másrészt a politikai rendszer kiszámíthatóságát is veszélyezteti, hiszen az egymást követő kormányok korrupcióellenes fellépései miatt egyébként is elégedetlen lakosság politikai közhangulata, a szinte folytonos korrupciós botrányok miatt leváltott állami vezetők miatt időről időre még fokozottabban elmérgeződhet. Ennek kapcsán nemcsak az adott kabinet és a mögötte álló politikai formáció pozíciója – újraválasztása – kerül veszélybe, hanem extrém esetben akár maga a demokratikus berendezkedés is, hiszen a nagyarányú elégedetlenség olyan helyzetet teremthet,

⁶³³ *23-Country Poll Finds Strong Support for Dramatic Changes at UN, and for Increased UN Power* http://www.globescan.com/news_archives/bbcpoll4.html letöltve: 2013-05-31

⁶³⁴ KÁDÁR Béla: *Latin-Amerika gazdasági dilemmái*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, p. 279.

hogy egy szélsőséges populista párt könnyebben meg tudja szerezni a lakosság támogatását, és egy esetleges kormányzati pozícióban el tudja mozdítani az országot a jelenlegi pályáról.

A környezettudatosság, a *környezeti* értékek és erőforrások kezelése kapcsán, mint a korábban érintett területeken is jelentős előrelépések történtek, egyes esetekben példaértékű és a jövő nemzedékeinek érdekeit kiemelten szem előtt tartó magatartást tanúsít Brazília, mindazonáltal érzékeny területről beszélünk, ahol *számos érdek ütközik*. Folyamatos vita tárgyát képezi többek között a bioetanol előállítás, amely mint megújuló energiaforrás, környezetkímélőbb megoldás a szénhidrogén származékok üzemanyagként vagy fűtőanyagként történő hasznosításánál, azonban a világ meghatározó bioetanol előállítójának számító Brazíliát folyamatos támadások érik annak okán, hogy a termelésre bevont területeken nem élelmiszernövényeket termeszt, amivel a szegénység elleni harcban tehetne lépéseket. Másik eklatáns példa a nagyobb folyókon – így elsősorban az Amazonason – építendő gátak és gátrendszerek kérdése, melyek, amennyiben a vízenergiát, mint környezetbarát és megújuló energiaforrást nézzük, akkor támogatandó, sőt követendő példaként említendőek. A nagyszabású projektek másik olvasata viszont, hogy az építkezések általában jelentős környezeti átalakítással járnak, mely állatok, növények élőhelyének megzavarása, szélsőséges esetben felszámolása mellett egész népcsoportok, falvak, kis közösségek életét befolyásolhatják, egyes extrém szituációkban gyökeresen megváltoztatva azt, lakóhelyeket, kultúrákat szüntetve meg. A döntéskényszerben lévő kormányzat tehát nincs könnyű helyzetben, és várhatóan nem is tud mindkét fél által maximálisan elfogadott megoldást találni, csak a döntések negatív hozadékát tudja csökkenteni adott esetben.

Összegzésként tehát úgy gondolom, hogy Brazília gyökeres változásokon ment át a huszadik században, és rohamosan változik, fejlődik folyamatosan a mai nap is. A huszadik századba fiatal és bizonytalan lábakon álló köztársaságként belépő állam mindössze száz év leforgása alatt *szárnyait bontogató nagyhatalomként* lépett át az ezredfordulón. Az eltelt időszak alatt természetesen nem ment minden fennakadások nélkül, és bár külső ellenség sosem fenyegette az ország épségét, szuverenitását, az elmúlt valamivel több mint egy évszázad történelme során számos

alkalommal kellett hirtelen, gyökeres belpolitikai változásokkal szembenéznie. De a változások nem csak a politikai életben éreztették hatásukat, hanem a gazdaság és az élet minden más szegmensében is.

A fejlődés tehát megkérdőjelezhetetlen. Ezek azok a változások, melyek a meglévő adottságokkal kiegészülve arra predesztinálják Brazíliát, hogy meghatározóbb szerepet töltsön be a nemzetközi közösség életében. Nézetkülönbségek csak a szerepnövekedés mértékében és mikéntjében lehetnek. Valamennyi tényezőt és körülményt figyelembe véve még vannak felszámolnivaló problémák és hiányosságok Brazília részéről, azonban a dél-amerikai országnak ott a helye a nemzetközi rendszer irányítói között, hogy globálisan is teljesíthesse mottóját: *Rend és Haladás*.

Zárszóként úgy gondolom, érdemes megfontolni Stefan Zweig közel nyolc évtizede megfogalmazott gondolatait: „[...] úgy tetszik nekem, Brazília a mi világunk egyik legmintaszerűbb és legszeretreméltóbb országa. Ez az ország gyűlöli a háborút, s ami több, úgyszólván nem is ismeri. Több mint egy évszázad óta, a Paraguay-epizód kivételével, Brazília minden határviszályát jóindulatú egyezkedésével és a nemzetközi döntőbíróagra való fellebbezéssel simította el szomszédaival. [...] A nyelvhatár megegyezik az országhatárral, hódításra nem törekszik, nincsenek imperialista szándékai. Szomszédainak nincsen rajta követelnivalói, ő sem követel semmit szomszédaitól. Politikája sohasem veszélyeztette a világ békéjét és még a mai kiszámíthatatlan időkben sem képzelhető, hogy nemzeti gondolkodásának ez az alapelve, a megértésre való hajlandósága megváltozzék. Mert ez a békeszeretet, ez az emberséges magatartás a nép jelleméből fakad, a brazil ember veleszületett türelméből. Történelme folyamán ismét és ismét tanuságot tett erről.”⁶³⁵

⁶³⁵ ZWEIG, Stefan: *A jövő országa, Brazília*, Béta Irodalmi Rt., Budapest, megjelenés dátuma nincs megjelölve, feltételezhetően 1941, p. 17-18.

Új tudományos eredmények

A témában végzett kutatásaimra, valamint a fentiekben megfogalmazott következtetésekre alapozva a következő megállapításokat értékelem *új tudományos eredményként*:

- Brazília történelmét és jelenkori működését vizsgálva az összegzett tények azt igazolják, hogy a katonai diktatúra időszaka alatt sajátos történelmi pályán mozgó ország a szigorúan központosított, a demokratikus intézményrendszereket mellőző autoriter rendszer fennállása, valamint a demokratizálódás időszaka alatt *a külföldtől még viszonylagos elzárkózottságban sem tudta a biztosítani a stabil gazdasági fejlődést*. A demokratikus berendezkedés megszilárdulását követően azonban a nyitás és a gazdasági liberalizáció hozzá tudott járulni a nemzetközi kapcsolatrendszer kiszélesedéséhez, a tőkebeáramláshoz és ezáltal a gazdaság növekedéséhez.
- Brazília aktuális helyzetét és annak eredményeit összevetve az ország Wallerstein világrendszer-elméletében félperifériaként meghatározott szerepével, bebizonyosodott, hogy a latin-amerikai állam nem mutatja az ebben a kategóriában szereplő országokra vonatkozó tulajdonságokat, és viselkedésében inkább egyfajta regionális centrumként működik.
- Megvizsgálva Brazília Nemzeti Védelmi Stratégiáját és Fehér Könyvét, valamint elemezve védelmi kiadásait és haditechnikai fejlesztéseit, majd összevetve azokat a régió többi országának kiadási mérőszámaival, igazoltam, hogy a Herz-féle biztonsági dilemma elmélet Brazília kapcsán nem működik, annak fegyverkezési spirál kialakulására vonatkozó folyamatai helyett az erőegyensúly megtartását a régió államai nemzetközi szövetségi rendszereik kiszélesítésében, államközi kapcsolataik és regionális szervezeti tagságaik kiépítésében látják.
- Feltérképezve Brazília eszközrendszereit az ország biztonságpolitikájának és nemzetközi kapcsolatainak alakítása terén, igazoltam, hogy az ország első Nemzeti Védelmi Stratégiájában megfogalmazott katonai fejlesztések

realizálása előtti időszakban klasszikus soft powerként működő Brazília e szerepkörében is képes volt szerteágazó és jelentős nemzetközi kapcsolatrendszer kialakítani, valamint regionális hatalomként meghatározó szerepet betölteni Latin-Amerika határain túlmenően is.

- A katonai diktatúra megszűnését követő csaknem három évtized meghatározó döntéseit elemezve bizonyítottam, hogy a Brazília által elért eredmények, valamint a demokratikus berendezkedés stabilitása, az egykori gyarmati országot a 2010-es évekre szilárd lábakon álló, erős regionális hatalommá tette, megnyitva az utat a latin-amerikai állam számára, hogy új, nagyhatalmi szerepkörben jelentős világpolitikai tényezővé váljon, és megfontolt magatartásával példaként állhasson a harmadik világ országai számára.

Az értekezés felhasználhatósága és ajánlások megfogalmazása

A disszertáció hozadéka, hogy hozzájárul Brazília és tágabb értelemben a latin-amerikai térség biztonságpolitikai folyamatainak könnyebb megértéséhez, a jelenkor történéseit befolyásoló történelmi események megismeréséhez, valamint segédanyagként szolgálhat regionális biztonsági tanulmányok oktatása során. Mindemellett egyfajta információs bázisként is szolgálhat biztonságpolitikai kutatások alkalmával.

Ajánlásként fogalmazódhat meg a disszertáció kutatási területének kapcsán a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen folyó biztonság- és védelempolitika, illetve nemzetközi közszolgálati kapcsolatok mesterképzések, valamint a Hadtudományi Doktori Iskola kurzusainak bővítése, illetve kiegészítése a latin-amerikai térség és elsősorban Brazília biztonságpolitikai vonatkozású kérdéseivel. Ezzel párhuzamosan a régió dinamikus fejlődése és egyre növekvő súlya miatt hiánypótló kezdeményezés lehetne egy a térséggel foglalkozó kutatócsoport felállítása.

Köszönetnyilvánítás

Az értekezés megírásához vezető út megtételében játszott meghatározó szerepét ez úton is szeretném megköszönni dr. Kaiser Ferenc egyetemi docensnek, aki tancsoportvezetőként és TDK konzulensként is segítette tanulmányaimat, irányította kutatásaimat. Szintén szeretnék köszönetet mondani az egykori Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Társadalomtudományi Intézet oktatóinak, elsősorban az évek folyamán több néven is működő, a biztonság- és védelempolitika szaknak otthont adó tanszék oktatóinak, munkatársainak a képzés keretein belül és azon kívül nyújtott nélkülözhetetlen segítségükért.

Az értekezés megírásához nyújtott regionális ismeretek kapcsán külön szeretném megköszönni a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, a térséget specifikusan bemutató nemzetközi tanulmányok szakának kurzusain oktatóknak, különösen prof. dr. Szilágyi István egyetemi tanárnak és Horváth Gyula egyetemi docensnek a Brazília megismerésében nyújtott iránymutatásukért.

Végezetül külön szeretném megköszönni prof. dr. Szenes Zoltán egyetemi tanárnak, témavezetőmnek, hogy elvállalta kutatásaim felügyeletét, tanácsaival támogatott a doktori iskolán töltött időszakom alatt, és nélkülözhetetlen segítséget nyújtott disszertációm elkészítéséhez.

Végül, de nem utolsósorban köszönettel tartozom családtagjaimnak, különösen édesanyámnak, akik mindvégig megértően támogattak célkitűzésem elérésében.

Az értekezésben használt rövidítések jegyzéke

- ADF** – Afrikai Fejlesztési Alap (African Development Fund)
- AEB** – Brazil Űrügynökség (Agência Espacial Brasileira)
- AfDB** – Afrikai Fejlesztési Bank (African Development Bank)
- AI** – „Intézményes törvények” (Ato Institucional)
- AIB** – Brazil Integralista Mozgalom (Ação Integralista Brasileira)
- ALADI** – Latin-amerikai Integrációs Társulás (Asociación Latinoamericana de Integración)
- ALALC** – Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (Asociación Latinoamericana de Libre Comercio)
- ARENA** – Nemzeti Megújulás Szövetsége (Aliança Renovadora Nacional)
- ASEAN** – Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations)
- ASPA** – Dél-Amerikai és Arab Országok Találkozója (Cúpula América do Sul-Países Árabes)
- BEPE** – Gyorsreagálású Különleges Zászlóalj (Batalhão Especial de Pronto Emprego)
- BNDES** – Nemzeti Gazdasági és Szociális Fejlesztési Bank (Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social)
- BRIC** – Brazília, Oroszország, India, Kína (Brazil, Russia, India, China)
- BRICS** – Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-afrikai Köztársaság (Brazil, Russia, India, China, South Africa)
- CALC** – Latin-amerikai és Karibi Integrációs és Fejlesztési Csúcstalálkozó (Cumbre de América Latina y el Caribe sobre Integración y Desarrollo)
- CAN** – Andoki Közösség (Comunidad Andina)
- CARICOM** – Karib-tengeri Közösség (Caribbean Community)
- CARIFTA** – Karib-tengeri Szabadkereskedelmi Szervezet (Caribbean Free Trade Association)
- CELAC** – Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (Comunidade de Estados Latino-Americanos e Caribenhos)
- CCOPAB** – Brazil Egyesített Békfenntartási Központ (Centro Conjunto de Operações de Paz do Brasil - Centro Sérgio Vieira de Mello)

CDS – Dél-amerikai Védelmi Tanács (Consejo de Defensa Suramericano)

CEI – Különleges Vizsgálóbizottság (Comissão Especial de Investigaçãõ)

CIA – Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency)

CIDH – Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság (Comisión Interamericana de Derechos Humanos)

CIN – Ibéramerikai Nemzetek Közössége (Comunidad Iberoamericana de Naciones)

CIOpPaz – Békeművelési Kiképzõ Központ (Centro de Instrução de Operações de Paz)

CPLP – Portugál Nyelvű Országok Közössége (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa)

CSN – Dél-amerikai Nemzetek Közössége (Comunidad Sudamericana de Naciones)

EB – Brazil Szárazföldi Erők (Exercito Brasileiro)

ECOWAS – Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States)

ELAGIPA – Euro–Latin-amerikai Globális Interregionális Partnerségi Térség (Euro–Latin American Global Interregional Partnership Area)

ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete (United Nations)

ENSZ BT – Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanács (United Nations Security Council)

ESG – Legfelsõ Hadi Akadémia (Escola Superior de Guerra)

EU – Európai Unió (European Union)

EuroLat –Euro–Latin Parlamenti Közgyűlés (Euro-Latin American Parliamentary Assembly)

FAB – Brazil Légierõ (Forca Aerea Brasileira)

FEB – Brazil Expedíciós Erők (Força Expedicionária Brasileira)

FNSP – Nemzeti Közbiztonsági Erõ (Força Nacional de Segurança Pública)

FTAA – Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezet (Free Trade Area of the Americas)

GATT – Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade)

GDP – Bruttó hazai termék (Gross Domestic Product)

IACHR – Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (Inter-American Human Rights Court)

IAEA – Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (International Atomic Energy Agency)

IBGE – Brazil Földrajzi és Statisztikai Intézet (Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística)

IBRD – Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development)

IBSA – India, Brazília, Dél-Afrikai Köztársaság (India, Brazil, South Africa)

IDA – Nemzetközi Fejlesztési Társaság (International Development Association)

IDB – Amerikaközi Fejlesztési Bank (Inter-American Development Bank)

ICJ – Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice)

IFC – Nemzetközi Pénzügyi Társaság (International Finance Corporation)

IMF – Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)

INTERFET – Kelet-timori Nemzetközi Békefenntartó Erők (International Force for East Timor)

LASA – Latin-Amerika Tanulmányok Szövetsége (Latin American Studies Association)

MB – Brazil Haditengerészet (Marinha do Brasil)

MCCA – Közép-amerikai Közös Piac (Mercado Común Centroamericano)

MDB – Brazil Demokratikus Mozgalom (Movimento Democrático Brasileiro)

MDG – Millenniumi Fejlesztési Célok (Millenium Development Goals)

MDPEVM – Mechanizmus a Stratégiai Párbeszédért (Mecanismo de Diálogo Político Estratégico de nivel Viceministerial)

MERCOSUL – Déli Közös Piac (Mercado Comum do Sul)

MIGA – Nemzetközi Beruházás Biztosítási Ügynökség (Multilateral Investment Guarantee Agency)

MINUSTAH – ENSZ Haiti Stabilizációs Missziója (Mission des Nations Unies pour la stabilisation en Haïti)

MONUC – ENSZ Missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban (United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo)

MONUSCO – ENSZ Stabilizációs Missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban (United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo)

MR8 – Október 8. Forradalmi Mozgalom (Movimento Revolucionário 8 de Outubro)

MRE – Külkapcsolatok Minisztériuma (Ministério das Relações Exteriores)

MTCR – Rakéta Technológiai Ellenőrzési Rendszerhez (Missile Technology Control Regime)

MTF – Haditengerészeti Harci Kötelék (Maritime Task Force)

NAFTA – Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (North American Free Trade Agreement)

NATO – Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization)

NATO PFP – NATO Békpartnerségi Program (NATO Partnership for Peace)

NPT – Non-proliférációs Szerződés (Nuclear Non-Proliferation Treaty)

NSG – Nukleáris Szállítók Csoportja (Nuclear Supplier Group)

NVS – Nemzeti Védelmi Stratégia

ODECA – Közép-amerikai Államok Szervezete (Organización de Estados Centroamericanos)

OEA – Amerikai Államok Szervezete (Organização dos Estados Americanos)

OPANAL – Ügynökség a Nukleáris Fegyverek Tilalmáért Latin-Amerikában és a Karib-térségben (Organismo para la Proscripción de las Armas Nucleares en la América Latina y el Caribe)

OPCW – Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons)

OPEC – Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezete (Organization of the Petroleum Exporting Countries)

PA – Andok Paktum (Pacto Andino)

PAC – Növekedés Gyorsítási Program (Programa de Aceleração do Crescimento)

PCB – Brazil Kommunista Párt (Partido Comunista Brasileiro)

PCdoB – Brazíliai Kommunista Párt (Partido Comunista do Brasil)

PCO – Munkások Ügye Párt (Partido da Causa Operária)

PDS – Demokratikus Szocialista Párt (Partido Democrático Social)

PDT – Demokratikus Munkáspárt (Partido Democrático Trabalhista)

PICE – Argentín-Brazil Gazdasági Integrációs és Együttműködési Program (Programa de Integración y Cooperación Económica Argentina-Brasil)

PM – Katonai Rendőrség (Policia Militar)

PMDB – Brazíliai Demokratikus Mozgalom Párt (Partido do Movimento Democrático Brasileiro)

PRN – Nemzeti Újjáépítés Párt (Partido da Reconstrução Nacional)

PSD – Szociáldemokrata Párt (Partido Social Democrático)

PSDB – Brazil Szociáldemokrata Párt (Partido da Social Democracia Brasileira)

P-SOL – Szocializmus és Szabadság Párt (Partido Socialismo e Liberdade)

PSTU – Egyesült Szocialista Munkáspárt (Partido Socialista dos Trabalhadores Unificado)

PT – Munkáspárt (Partido dos Trabalhadores)

PTB – Brazil Munkáspárt (Partido Trabalhista Brasileiro)

PTN – Nemzeti Munkáspárt (Partido Trabalhista Nacional)

SELA – Latin-amerikai Gazdasági Együttműködési Rendszer (Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe)

SENASP – Nemzeti Közbiztonsági Titkárság (Secretaria Nacional de Segurança Pública)

SICA – Közép-amerikai Integrációs Rendszer (Sistema de la Integración Centroamericana / Système d'intégration centraméricaine)

SIPAM – Amazóniai Védelmi Rendszer (Sistema de Proteção da Amazônia)

SISDABRA – Brazil Légvédelmi Rendszer (Sistema de Defesa Aeroespacial Brasileiro)

SISFRON – Integrált Határmegfigyelő Rendszer (Sistema Integrado de Monitoramento de Fronteiras)

SisGAAz Kék Amazon Kezelő Rendszer (Sistema de Gerenciamento da Amazônia Azul)

SNI – Nemzeti Információs Szolgálat (Serviço Nacional de Informações)

UDN – Nemzeti Demokrata Unió (União Democrática Nacional)

UL – Latin Unió (Union Latine)

UN ECLA – Latin-amerikai Gazdasági Bizottság (UN Economic Commission for Latin America)

UN FAO – ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet (UN Food and Agriculture Organization)

UNASUL – Dél-amerikai Nemzetek Uniója (União de Nações Sul-Americanas), át.

UNCTAD – Egyesült Nemzetek Szervezetének Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (United Nations Conference on Trade and Development)

UNE – Hallgatói Önkormányzatok Országos Szövetsége (União Nacional dos Estudantes)

UNESCO – Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNIFIL – ENSZ Ideiglenes Libanoni Hadereje (United Nations Interim Force in Lebanon)

UNODC – ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (United Nations Office on Drugs and Crime)

USAID – USA Nemzetközi Fejlesztési Hivatala (United States Agency for International Development)

USD – USA dollár (United States Dollar)

USEXA – Uránium Hexafluorid Termelő Egység (Uranium Hexafluoride Production Unit)

WHO – Egészségügyi Világszervezet (World Health Organisation)

WTO – Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organisation)

Felhasznált ábrák jegyzéke

<i>1. számú ábra:</i>	
Brazília (ill. a mai Brazília területe) lakosságának változása	13
<i>2. számú ábra:</i>	
Az Egyesült Államok kormányzatának elképzelése Latin-Amerika érintettségéről a második világháborúban.....	23
<i>3. számú ábra:</i>	
Washington spekulációja a Harmadik Birodalom esetleges támadásáról, Latin-Amerika bevonásával	24
<i>4. számú ábra:</i>	
Brazília és az afrikai kontinens országai kereskedelmi kapcsolatainak alakulása (2001-2011).....	89
<i>5. számú ábra:</i>	
Brazília külképviseletei.....	90
<i>6. számú ábra:</i>	
Brazília rangpozíciója a régió négy meghatározó államához viszonyítva	104
<i>7. számú ábra:</i>	
Brazília rangpozíciója Mexikóval összehasonlítva.....	104
<i>8. számú ábra:</i>	
Brazília rangpozíciója Kolumbiával összehasonlítva	105
<i>9. számú ábra:</i>	
Brazília rangpozíciója Argentínával összehasonlítva	105
<i>10. számú ábra:</i>	
Brazília rangpozíciója Chilével összehasonlítva.....	105
<i>11. számú ábra:</i>	
Brazília eddigi szerepvállalásai ENSZ békeműveletekben.....	113
<i>12. számú ábra:</i>	
Brazília jelenlegi szerepvállalásai ENSZ békeműveletekben, kontinentális felosztásban a résztvevők létszámával	114
<i>13. számú ábra:</i>	
Brazília jelenlegi szerepvállalásai ENSZ békeműveletekben	114
<i>14. számú ábra:</i>	
Releváns regionális szervezetek főbb paraméterei	135

<i>15. számú ábra:</i>	
EU-LAC csúcstalálkozók (1999-2013).....	152
<i>16. számú ábra:</i>	
Dél- és Közép-Amerika államainak védelmi kiadásai (2012)	170
<i>17. számú ábra:</i>	
Brazília védelmi rendszerei.....	184

Felhasznált irodalom

Nemzetközi szervezetek dokumentumai, kormánydokumentumok

1. *VI European Union - Latin America and Caribbean Summit Madrid, 18 May 2010, Madrid Declaration*, Council of the European Union, Brüsszel, Belgium, 2010. november 15.,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/114535.pdf
2. *A stronger partnership between the European Union and Latin America* European Commission Directorate-General for External Relations, Brüsszel, Belgium, 2005, http://eeas.europa.eu/la/docs/com05_636_en.pdf
3. *Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya*
<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>
4. *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>
5. *Assessment of Member States' contributions to the United Nations regular budget for 2012*, United Nations Secretariat, 2011. december 27.
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=ST/ADM/SER.B/853
6. *Background Note United Nations Peacekeeping*, United Nations Department of Public Information, 2012. február
<http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/backgroundnote.pdf>
7. *Country Note: Lessons and Controversies from Financial Crises in the 1990s* [Világbank tanulmány],
http://www1.worldbank.org/prem/lessons1990s/chaps/CnoteF_LessonsandControversies.pdf
8. *Domestic causes, the role of oil and former 'Buffalo' Battalion soldiers*, Institute for Security Studies Africa, Occasional Paper 81, November 2003,
<http://www.iss.org.za/pubs/papers/81/Paper81.html>
9. *EU-Community of Latin American and Caribbean States (CELAC) Summit, Santiago de Chile, 26-27 January 2013, EU Relations with Latin America and the Caribbean*, European Commission, Brüsszel, Belgium, 2013. január 18., http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-15_en.htm

10. *Latin American and Caribbean Unity Summit Declaration*
http://www.europarl.europa.eu/intcoop/eurolat/key_documents/cancun_declaration_2010_en.pdf
11. *Livro Branco de Defesa Nacional*,
<https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>
12. *National Strategy of Defense*
http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf
13. *Operation Enduring Freedom: Foreign Pledges of Military & Intelligence Support*, Congressional Research Service, The Library of Congress, 2011. október 17. <http://fpc.state.gov/documents/organization/6207.pdf>
14. *Platt Amendment*
<http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=55>
15. *Protocolo de Adhesión de la República Bolivariana de Venezuela al MERCOSUR*
http://www.mercosur.int/innovaportal/file/2485/1/2006_PROTOCOLO_ES_AdhesionVenezuela.pdf
16. *Protocolo de Adhesión del Estado Plurinacional de Bolivia al MERCOSUR*
http://www.mercosur.int/innovaportal/file/3862/1/protocolo_adhesion_bolivia_al_mercosur.pdf
17. *Sipri Yearbook 2011: Armaments, Disarmament and International Security*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press, New York, USA, 2011., 170-173. p.
18. *Statement by H. E. Dilma Rousseff, President of The Federative Republic of Brazil*, at the Opening of the General Debate of the 66th Session of the United Nations General Assembly, New York, 2011. szeptember 21. http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/66/BR_en_0.pdf
19. *Teller Amendment* <http://www.historyofcuba.com/history/teller.htm>
20. *The European Union and Latin America: Global Players in Partnership*, Commission of the European Communities, Brüsszel, Belgium, 2009. 09. 30., http://eeas.eu/la/docs/com09_495_en.pdf
21. *The Year in Review - 2012 Annual Report*, Inter-American Development Bank, 2013. március 8., <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=37614856>

22. *The World at Six Billion*, United Nations Population Division, New York, USA, 1999
23. *Understanding the WTO*, World Trade Organization, Information and External Relations Division, Genf, Svájc, 2011
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_e.pdf
24. *World Migration Report 2011*, International Organization for Migration, Genf, Svájc, 2011
http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2011_English.pdf

Könyvek

25. ANDERLE Ádám: *Latin-Amerika története*, Budapest, Pannonica Kiadó, 1998
26. BLASIER, Cole: *The giant's rival: the USSR and Latin America*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, USA, 1987
27. BOURNE, Richard: *Lula of Brazil: The Story So Far*, University of California Press, Los Angeles, USA, 2008
28. BOURNE, Richard: *Political Leaders of Latin America*, Harmondsworth, UK, Penguin Books Ltd., 1969
29. BRANDS, Hal: *Dilemmas of Brazilian Grand Strategy*, Strategic Studies Institute United States Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, August 2010
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB1017.pdf>
30. BRESSER-PEREIRA, Luiz Carlos: *Brazil's inflation and the Cruzado Plan, 1985-1988*
31. BUZAN, Barry – WÆVER, Ole: *Regions and Powers – The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2003
32. BUZÁS Sándor: *Latin-Amerika az új évezred küszöbén*, Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, [Kihívások, 2001. július, 149. szám], 2001
33. CHASE-DUNN, Christopher - KAWANO, Yukio - BREWER, Benjamin: *Trade*
34. COLLIER, David [szerk]: *The New Authoritarianism in Latin America*, Princeton, New Jersey, USA, Princeton University Press, 1979
35. CLAUSEWITZ, Carl von: *A háborúról*, Veszprém, Göttinger Kiadó, 1999

36. DA SILVA, José Graziano – DEL GROSSI, Mauro Eduardo – DE FRANÇA Caio Galvão [szerk.]: *The Fome Zero (Zero Hunger)*, Ministry of Agrarian Development, Brasília, 2011, http://www.grazianodasilva.org/wp-content/uploads/2011/06/Zero-Hunger-Book-ENGLISH_full.pdf
37. EDWARDS, Paul M.: *Between the Lines of World War II: Twenty-One Remarkable People and Events*, McFarland & Company Publishers, Jefferson, USA, 2010
38. FAUSTO, Boris: *Brazília rövid története*, Equinter, Budapest, 2011
39. GAZDAG Ferenc [szerk.]: *Biztonságpolitika*, Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2001
40. GAZDAG Ferenc [szerk.]: *Biztonsági tanulmányok-biztonságpolitika*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011
41. GÄRTNER, Heinz Gärtner: *Nemzetközi biztonság. Fogalmak A-tól Z-ig*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007.
42. HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2011*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2011
43. HACKETT, James [szerk.]: *The Military Balance 2013*, London, Egyesült Királyság, Routledge, 2013
44. HASLIP, Joan: *Imperial Adventurer - Emperor Maximilian of Mexico*. London, 1971
45. HERZ, John H.: *Politikai realizmus és politikai idealizmus*, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 1968
46. HORVÁTH Gyula: *Ültetvény és politika – Tanulmányok Brazília történetéből*, SZOTE, Szeged, 1996
47. HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008
48. KÁDÁR Béla: *Latin-Amerika gazdasági dilemmái*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977
49. KEOHANE, Robert O.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA, 1984
50. KERÉKES György: *Kubától Chiléig. Forradalmak és ellenforradalmak Latin-Amerikában*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1974

51. LUKACS, John: *Demokrácia és populizmus – Félelem és gyűlölet*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008
52. LUTES, Charles D. - HAYS, Peter L. - MANZO, Vincent A. - YAMBRICK, Lisa M. - BUNN, M. Elaine [szerk.]: *Toward a Theory of Spacepower*, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington DC, USA, 2011
53. MATUS János: *A jövő árnyéka - Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre*, A Pesti Csoport, Budapest, 2005
54. MEARSHEIMER, John J.: *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, Norton, 2001
55. O'DONNELL, Guillermo – SCHMITTER, Philippe C. – WHITEHEAD, Laurence: *Transitions from Authoritarian Rule*, Baltimore, London, The Johns Hopkins University Press, 1986
56. PEDRAJA, René De La: *Oil and Coffee - Latin American Merchant Shipping from the Imperial Era to the 1950s*, Greenwood Press, Westport, USA, 1998
57. PESSOA, Mário Falcão: *Fiscal policy in Brazil and Japan*, Ministry of Finance, National Treasury Secretariat, Tokió, 2004
http://www3.tesouro.gov.br/servicos/download/mario_finalreport.pdf
58. PHELAN, John Leddy: *Pan-latinisms, French Intervention in Mexico (1861–1867) and the Genesis of the Idea of Latin America*, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexico City, 1968
59. ROETT, Riordan: *Brazil: Politics in a Patrimonial Society*, Praeger Publishers, Westport, USA, 1999
60. SCHMITT, Michael N.[szerk.]: *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, Cambridge University Press, New York, USA, 2013
61. SCOTT, Beth F. - RAINEY, James C. - HUNT, Andrew W.: *The Logistics of War*, Air Force Logistics Management Agency, Gunter Annex, USA, 2000
62. SEMSEY Viktória: *Spanyolország és Latin-Amerika 19-20. századi rövid története*, Budapest, L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola, 2008
63. SILVA, Marina: *Defending Rainforest Communities in Brazil*, Feminist Press, New York, USA, 2001

64. SZILÁGYI Ágnes Judit: *Metszéspontok: Tanulmányok a portugál és a brazil történelemről*, SZTE Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Programja, Szeged, 2009
65. SZILÁGYI Ágnes Judit: *Távolodás Európától: Nemzetépítés és kultúrpolitika Brazíliában az Estado Novo idején, (1937–1945)*, Áger Bt, Budapest, 2004
66. SZILÁGYI István: *Európa és a mediterrán világ*, Áron Kiadó, Budapest, 2009
67. SZILÁGYI István: *Geopolitika*, Publikon, Pécs, 2013
68. TULLIU, Steve – SCHMALBERGER, Thomas [szerk.]: *A biztonság megértése felé*, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Stratégiai Védelmi Kutató Központ, 2001
69. WALLERSTEIN, Immanuel: *A modern világgazdasági rendszer kialakulása*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1983
70. WITTMAN Tibor: *Latin-Amerika története*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1978
71. ZWEIG, Stefan: *A jövő országa, Brazília*, Béta Irodalmi Rt., Budapest, megjelenés dátuma nincs megjelölve, feltételezhetően 1941

Tanulmányok

72. ANNAN, Kofi: *In larger freedom: towards development, security and human rights for all*, United Nations General Assembly, 2005. március 21.
<http://www.un-ngls.org/orf/UNreform/NGO-Comments-SG-Reports-last%20version.pdf>
73. BANDEIRA, Luiz Alberto Moniz: *Brazil and the United States: from dependency to equality*, http://www.opendemocracy.net/globalization-world/article_1599.jsp
74. BANDEIRA, Luiz Alberto Moniz: *Brazil as a Regional Power and Its Relations with the United States* In. *Latin American Perspectives*, 33/3. szám, 2006. május, p. 12-27.
75. BARBOSA, Virgínia [szerk.]: *Brasil, regiões, população*
http://basilio.fundaj.gov.br/pesquisaescolar/index.php?option=com_content&view=article&id=878&Itemid=1

76. BOHN, R. Simone: *Social Policy and Vote in Brazil: Bolsa Família and the Shifts in Lula's Electoral Base* In *Latin American Research Review* 46. évfolyam, 2011/1., 54-80. p.
77. BREA, Jorge A.: *Population Dynamics in Latin America* In. *Population Bulletin*, 2003. március, 58/1. szám, Population Reference Bureau, Washington
78. BRICK, Eduardo Siqueira: *Qual é o Plano de Articulação e Equipamentos de Defesa (PAED) que o Brasil necessita?*
http://www.defesa.uff.br/images/Textos/Artigos/Artigo_PAED.pdf
79. BURTON, Guy: *Lula and economic development* In. *Global Affairs*, 2010. április-június, <http://www.globalaffairs.es/en/lula-and-economic-development>
80. CHASE-DUNN, Christopher - KAWANO, Yukio - BREWER, Benjamin: *Trade Globalization since 1795: waves of integration in the world-system* In *American Sociological Review*, 2000. február, 65. szám., Johns Hopkins University, Baltimore, USA,
<http://www.irows.ucr.edu/cd/appendices/asr00/asr00app.htm#Table%20A2>
81. DE SANTANA PINHO, Patricia – SILVA, Elizabeth B.: *Domestic Relations in Brazil: Legacies and Horizons* In. *Latin American Research Review* 45. évfolyam, 2010/2., 90-114. p.
82. DOMINGO, Lilón: *A latin-amerikai politikai változások belső és nemzetközi kontextusa* In. *Külügyi Szemle*, 2008/3. szám, 91-107. p.
83. DOMONKOS Endre: *Az Európai Unió és Latin-Amerika közötti kapcsolatok fejlődésének irányvonalai* In. Grotius
http://www.grotius.hu/doc/pub/YYUBTZ/2009_22_domonkos_endre.pdf
84. DUTERME, Bernard: *A latin-amerikai baloldal visszatérésének feltételei, formái és első mérlege* In. *Eszmélet* 68. szám, 2005. tél, 90-101. p.
85. ECHEVARRIA, Antulio J., II. [szerk.]: *Key Strategic Issues List (KSIL)*; Strategic Studies Institute United States Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2013
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1126>
86. FEARON, D. James: *Homicide data, third revision - Background paper prepared for the WDR 2011 team*, Stanford University, 2011

87. FERREIRA, Pedro Cavalcanti – BONOMO, Marco: *The Political Economy of Public Debt in Brazil*, Graduate School of Economics Fundação Getulio Vargas, 2006
http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/20061012_04.pdf
88. GAZDAG Ferenc: *A biztonságpolitikai kihívások természetéről*
http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf
89. GAZDAG Ferenc - TÁLAS Péter: *A biztonságot veszélyeztető tényezőkről I.*
 In. Nemzet és Biztonság, 2008/4. szám, 3-12. p.,
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_talas_peter-a_biztonsagot_veszelyeztet_tenyez_kr_l_i.pdf
90. GROSSMAN, Zoltan: *From Wounded Knee to Libya: A Century of U.S. Military Interventions* <http://lewrockwell.com/orig13/grossman-z1.1.1.html>
91. HAUSMANN, Ricardo - TYSON, Laura D. - ZAHIDI, Saadia: *The Global Gender Gap Report 2012*, World Economic Forum,
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf
92. HIDALGO, Noel: *Soviet Military Assistance to Latin America* In. Defense Institute of Security Assistance Management Journal, 1984-85. tél, 95-105. p.
<http://www.disam.dsca.mil/pubs/Vol%207-2/Hidalgo.pdf>
93. HOLLOWAY, Thomas H.: *Latin America: What's in a Name?* University of California, Davis, 2008
http://www.academia.edu/202121/Latin_America_Whats_in_a_Name
94. HORVÁTH Gyula: *A populizmus Latin-Amerikában* In. Múltunk, 47. évf. 2002/1. szám, 3-51. p.
95. ISTVÁNFFY András: *A latin-amerikai baloldal vonásai* In Korunk III. évfolyam, 2008. november, 17-26. p.
96. KERÉNYI A. Ödön: *Bős-szabályozó vízerőmű*
<http://zoldtech.hu/cikkek/20060201bos/dokumentumok/bos.pdf>
97. KOTHARI, Tanay: *Don't Mess with Dilma* In. Berkeley Political Review, 2011/3.
98. LEHOCZKI Bernadett: *Latin-Amerika és Brazília az átalakuló világrendben*
 In. GRÜNHUT Zoltán – VÖRÖS Zoltán [szerk.]: *Az átalakuló világrend küszöbén*, IDResearch / Publikon Kiadó, Pécs, 2013. p. 255-274.

99. LUKOV, Vadim: *A Global Forum for the New Generation: The Role of the BRICS and the Prospects for the Future*, January 24, 2012, <http://www.brics.utoronto.ca/analysis/Lukov-Global-Forum.html>
100. MANWARING, Max G. - FISHMAN, Andrew: *Brazil's Security Strategy and Defense Doctrine*, Strategic Studies Institute United States Army War College, Carlisle Barracks, PA, USA, 2011 <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1049>
101. MASTANDUNO, Michael: *Economics and Security in Statecraft and Scholarship* In. *International Organization*, 52/04. szám, 1998 ősz, p. 825-854.
102. MATUS János: *Az államok biztonságpolitikai céljai és eszközei* In. *Külpolitika, biztonságpolitika, Magyarország* http://www.worner.hu/kiadvany_2007/allbizt.pdf
103. MATUS János: *Kollektív biztonság és kollektív védelem – az ENSZ és a NATO együttműködése* In. *Az ENSZ és a NATO*, Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2002., 47-55. p. www.menszt.hu/content/download/431/1749
104. McCANN, Frank D.: *Brazil and World War II: The Forgotten Ally. What did you do in the war, Zé Carioca?* In *Estudios Interdisciplinarios de America Latina y el Caribe*, VI/2, 1995. július-december, University of New Hampshire http://www.tau.ac.il/eial/VI_2/mccann.htm
105. N. RÓZSA Erzsébet: *A török–brazil–iráni megállapodás, avagy elkerülhetők-e az ENSZ BT Iránnal szembeni újabb szankciói?* http://www.grotius.hu/doc/pub/FFIXVU/2010_118_n.rozsa_erszebet_gyorselmez%C3%A9s.pdf
106. NYE, Joseph: *Bound to Lead: the Changing Nature of American Power*, <http://www.foreignaffairs.com/articles/45528/gaddis-smith/bound-to-lead-the-changing-nature-of-american-power>
107. O'REILLY STERNBERG, Hilgard: *„Manifest Destiny” and the Brazilian Amazon: A Backdrop to Contemporary Security and Development Issues* <http://sites.maxwell.syr.edu/CLAG/Yearbook1987/sternberg.pdf>
108. PENTADO, Carlos José Asumpção: *The Brazilian Participation in World War II*, Fort Leavenworth, USA, 2006 <http://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/Brazil/Participation/index.html#C2>

109. PÓLYI Csaba: *A Közép-Amerika biztonsági stratégiáját támogató csúcstalálkozó és annak eredményei* In. Polgári Szemle 2011. szeptember, VII. évfolyam, 4. szám, http://epa.oszk.hu/00800/00890/00053/EPA00890_Polgari_Szemle_458.html
110. PÓLYI Csaba: *Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése* In. Külügyi Szemle, 2008/3. szám
111. PONÍŽILOVÁ, Martina: *Same Goal, Different Ways: Hegemonic Efforts of Regional Powers Brazil, India and Iran*, In. Contemporary European Studies, 2011/1, University of West Bohemia, Pilsen, Csehország, p. 65-85. <http://www.ces.upol.cz/pic/item/pdf/65.pdf>
112. POWER, Timothy J.: *Brazilian Democracy as a Late Bloomer: Reevaluating the Regime in the Cardoso-Lula Era* In. Latin American Research Review 45. évfolyam, 2010/különszám, 218-248. p.
113. PRECIADO, Jaime: *Latin-Amerika és a vilárendszer: centrum-periféria-viták és a társulások* In. Eszmélet 86. szám, 2010. nyár, 123-145. p.
114. RIBEIRO, Hermano Telles [szerk.]: *Brazilian Foreign Policy under Lula: A Chronology (2003-2006)*, Brazil Külügyminisztérium, Brazíliaváros, Brazília, 2008 <http://www.scribd.com/doc/37443069/Brazilian-Foreign-Policy-Under-Lula-a-Chronology-2003-2006>
115. ROSENFELDER, Mark: *U.S. Interventions in Latin America* <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/issues/uslatin.pdf>
116. SEIBERT, Gerhard: *Coup d'état in São Tomé e Príncipe Domestic causes, the role of oil and former 'Buffalo' Battalion soldiers*, Institute for Security Studies Africa, Occasional Paper 81, November 2003, <http://www.iss.org.za/pubs/papers/81/Paper81.html>
117. STOLTE, Christina: *Brazil in Africa: Just Another BRICS Country Seeking Resources?* Chatham House Briefing Paper, 2012. november, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/1112_bp_brazilafrika.pdf
118. SZILÁGYI István: *A brazil geopolitikai iskola* In. Politikatudományi Szemle, XVI/3., 69-85. p.
119. SZILÁGYI István: *A brazil Legfelső Hadi Akadémia: geopolitika és nagyhatalmi szerepvállalás* In. Valóság 2011/3., 76-90. p.

120. SZILÁGYI István: *Az Európai Unió és Latin-Amerika: biregionális stratégiai szövetség* In. Külügyi Szemle, 2008/3. szám
121. SZILÁGYI István: *Az Európai Unió „harmadik világ” politikája és a portugál-spanyol szerepvállalás* In. Studia Caroliensia, Károli Gáspár Református Egyetem, 2005
122. SZILÁGYI István: *Az Ibéramerikai Nemzetek Közössége a nemzetközi viszonyok rendszerében* In. Az identitás régi és új kérdőjelei, Palatinus, Szeged-Budapest, 2008., 141-153. p.
123. SZILÁGYI István: *Egy világ vagyunk (A demokratikus Portugália és Spanyolország "birodalmi" politikája)*, Európai Expanzió Önálló Program, ELTE Bölcsészettudományi Kar, 2004,
124. SZILÁGYI István: *Geopolitika a Mediterraneumban - elmélet és gyakorlat* In. Comitatus - Önkormányzati Szemle, 2012. november-december, XXII. évfolyam, 212. sz., 19-25. p.
125. TAVARES DE ALMEIDA, Maria Hermínia: *The social policies of Lula's administration* In. Novos Estudos - CEBRAP, 2005/1., Centro Brasileiro de Análise e Planejamento, São Paulo http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?pid=S0101-33002005000100002&script=sci_arttext
126. THAUMATURGO VERGUEIRO, Luiz Fabricio: *Brazilian Security Structure*, Federation of American Scientists, 2008 <http://www.fas.org/irp/world/brazil/fabrverg.pdf>
127. WALLERSTEIN, Immanuel: *A Lula-korszak* In. Eszmélet 64. szám, 2004. nyár, 162-166. p.

Folyóiratcikkek

128. BAKER, Peter – BRUBAKER, Bill: *Bush Hails International Ethanol Production* <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/09/AR2007030900767.html>
129. BALLA Zsuzsa: *Mexikó tovább növeli jelenlétét a nemzetközi porondon* http://kitekinto.hu/latin-amerika/2013/05/19/mexiko_tovabb_noveli_jelenletet_a_nemzetkozi_porondon&s=hl#.UazE-pxmN8B

130. BARUAH, Amit: *South Africa to support India, Brazil for Security Council seat* <http://hindu.com/2004/03/06/stories/2004030603541200.htm>
131. BOSQUE, Tom: *Looking back at Collor* <http://www.brazzil.com/blaoct96.htm>
132. BROOKE, James: *Corruption Charge Taints Brazil Leader* <http://www.nytimes.com/1992/05/25/world/corruption-charge-taints-brazil-leader.html>
133. BROOKE, James: *Ulysses Guimaraes, 'Grandfather' Of Brazilian Democracy, Is Dead* <http://www.nytimes.com/1992/10/14/world/ulysses-guimaraes-grandfather-of-brazilian-democracy-is-dead.html>
134. BROOKS, Bradley: *Brazilian judge blocks request by prosecutors to file charges tied to dictatorship crimes* <http://brazilportal.wordpress.com/tag/sebastiao-curio-rodrigues-de-moura>
135. BRYANSKI, Gleb: *Russia says BRICS eye joint anti-crisis fund* <http://in.reuters.com/article/2012/06/21/russia-brics-imf-idINDEE85K04C20120621>
136. BUDAY Barbara: *Dél-Amerika újra vonzó a bevándorlók számára* <http://kitekinto.hu/latin-amerika/2013/03/22/del-amerika-ujra-vonzo-a-migransok-szamura&s=hl>
137. BUSQUET, Frank: *Discovery of oil in Tupi Northeast, pre-salt area of Transfer of Rights* <http://www.presalt.com/en/brazil-pre-salt-oil-gas/2185-discovery-of-oil-in-tupi-northeast-pre-salt-area-of-transfer-of-rights.html>
138. CARROLL, Rory: *Honduran troops barricade Manuel Zelaya in embassy* <http://www.guardian.co.uk/world/2009/sep/23/honduras-manuel-zelaya-embassy>
139. COLITT, Raymond – NERY, Natuza: *U.S. risks isolation over Honduras election: Brazil* <http://www.reuters.com/article/2009/11/27/us-brazil-usa-honduras-idUSTRE5AQ2HK20091127?virtualBrandChannel=11621>
140. COLITT, Raymond: *Brazil President Rousseff's Approval Rating Rises to Record* <http://www.businessweek.com/news/2013-03-19/brazil-president-rousseff-s-approval-rating-rises-to-record>
141. DAVIES, Rhodri: *The axis of Brazil* <http://www.aljazeera.com/focus/2010/05/201051863755456601.html>

142. DE SÁ, Nelson: *CDCIBER - Centro de Defesa Cibernética Inicia em Junho* <http://www.defesanet.com.br/cyberwar/noticia/5954/CDCiber---Centro-de-Defesa-Cibernetica-inicia-em-Junho>
143. DELLA COLETTA, Ricardo – ALEGRETTI, Laís: *Lula: Brasil será a 5ª economia do mundo em 2016* <http://economia.estadao.com.br/noticias/economia-geral,lula-brasil-sera-a-5-economia-do-mundo-em-2016,154454,0.htm>
144. DUFFY, Gary: *Family friendly: Brazil's scheme to tackle poverty* <http://www.bbc.co.uk/news/10122754>
145. ECKERT, Paul: *Mercosur welcomes Venezuela, suspends Paraguay* <http://in.reuters.com/article/2012/06/21/russia-brics-imf-idINDEE85K04C20120621>
146. FELLET, João: *Câmara aprova Comissão da Verdade; entenda como órgão atuará* http://www.bbc.co.uk/portuguese/noticias/2011/09/110921_comissao_verdad_e_qa_jf.shtml
147. FORERO, Juan: *Brazilian president's handpicked successor leads, faces runoff* http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/10/03/AR2010100304612_pf.html
148. FRASER, Barbara J.: *In Latin America, Catholics down, church's credibility up, poll says* <http://www.catholicnews.com/data/stories/cns/0503707.htm>
149. GALANTE, Alexandre: *Jobim dá posse ao primeiro Chefe do Estado-Maior Conjunto das Forças Armadas* <http://www.forte.jor.br/tag/chefe-do-estado-maior-conjunto-das-forcas-armadas>
150. GENTILE, Carmen: *Analysis: Bush, Lula unlikely bedfellows* http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2003/06/24/Analysis-Bush-Lula-unlikely-bedfellows/UPI-83141056450859
151. GOLGO, Fabiano: *Operation Brother Sam exposed - Document proves American involvement in the 1964 military coup in Brazil* <http://blisty.cz/art/35273.html>
152. HALL, Allan: *Secret files reveal 9,000 Nazi war criminals fled to South America after WWII* <http://www.dailymail.co.uk/news/article->

2117093/Secret-files-reveal-9-000-Nazi-war-criminals-fled-South-America-WWII.html

153. HARDY Márton: *59 millió dolláros a pápalátogatás*
<http://www.latimoport.hu/index.php/politika/brazilia/3727-59-millio-dollarjaba-kerul-brazilianak-a-papalatoatas>
154. ISHMAEL, Odeen: *UNASUR Advances Defence Transparency and Energy Integration*
http://www.guyanajournal.com/UNASUR_Defense_Transparency_Odeen_Ishmael.html
155. JUHÁSZ Márta: *Állam és Egyház: katolikus püspökből államfő lett*
<http://kitekinto.hu/amerika/2008/05/04/allam-es-egyhaz-katolikus-puspokbl-allamf-lett>
156. KASZAB Zsuzsa: *Brazília leszámol a diktatúrák bűneivel és a korrupcióval* <http://www.latimoport.hu/index.php/politika/brazilia/3601-leszamol-a-diktaturak-bneivel-es-a-korrupcioval>
157. KING, Bob: *Brazil a model of recovery for America*
<http://www.uaw.org/articles/brazil-model-recovery-america>
158. KINGSTONE, Steve: *UN highlights Brazil gun crisis*
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4628813.stm>
159. KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1989*
<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1989.html>
160. KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1994*
<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1994.html>
161. KIREEV, Alex: *Brazil. Presidential Election 1998*
<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/b/brazil/brazil-presidential-election-1998.html>
162. KOZLOFF, Nikolas: *U.S. Fourth Fleet in Venezuelan Waters*
<http://www.counterpunch.org/2008/05/24/u-s-fourth-fleet-in-venezuelan-waters>
163. KUPCHAN, Charles A.: *The World in 2050: When the 5 Largest Economies Are the BRICs and Us*

- <http://www.theatlantic.com/business/archive/2012/02/the-world-in-2050-when-the-5-largest-economies-are-the-brics-and-us/253160>
164. LAMBERT, Tim: *A Brief History of Brazil*
<http://www.localhistories.org/brazil.html>
165. MONKEN, Mario Hugo: *Exército divulga balanço final da ocupação no Alemão e na Penha* <http://ultimosegundo.ig.com.br/brasil/rj/2012-07-10/exercito-divulga-balanco-final-sobre-ocupacao-no-alemao-e-na-penha.html>
166. NEJAMKIS, Guido – FLOR, Ana: *Mercosur welcomes Venezuela, suspends Paraguay* <http://www.reuters.com/article/2012/06/30/us-mercosur-idUSBRE85S1JT20120630>
167. NÓGRÁDI György: *Víziók nélkül - A globális és az európai válságról*
http://figyelo.hu/cikk_print.php?cid=1239_nogradi_gyorgy_vizok_nelkul
168. OLEA, Víctor Flores: *Operación Cóndor*
<http://www.eluniversal.com.mx/editoriales/34023.html>
169. PANDIT, Rajat: *India becomes 6th nation to join elite nuclear submarine club* http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-01-24/india/30658507_1_nuclear-submarine-extensive-sea-trials-ins-chakra
170. PARRA-BERNAL, Guillermo – PIMENTEL, Lester: *Brazil Became Net Creditor for First Time in January (Update4)*
http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aPLYQJIG_R_e8
171. PASQUALI, Valentina – ARIDAS, Tina: *International Reserves of Countries Worldwide* <http://www.gfmag.com/component/content/article/119-economic-data/12374-international-reserves-by-countryhtml.html#axzz2brBLf6AC>
172. PATEL, Khadija: *Brics summit exposes the high wall between India and China* http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/ND03Dj01.html
173. PATRICK, Stewart: *Brazil Seeking Security*
<http://nationalinterest.org/commentary/brazil-seeking-security-3622>
174. PEARSON, Tamara: *Venezuela's Full Membership of Mercosur Converts the Bloc into "Fifth World Power"*
<http://venezuelanalysis.com/news/7142>

175. PEREIRA, Anthony: *Does Brazil deserve its 'B' for BRIC?*
<http://edition.cnn.com/2013/06/03/business/opinion-pereira-brazil-bric-economies>
176. POLITI, James - LEAHY, Joe - THOMSON, Adam: *Brazilian diplomat Roberto Azevêdo wins WTO leadership battle*
<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/0fcbe482-b713-11e2-841e-00144feabdc0.html#axzz2UPnyozwr>
177. RADEBE, Hopewell: *Brics a force for world peace, says China*
<http://www.bdlive.co.za/articles/2012/03/28/brics-a-force-for-world-peace-says-china;jsessionid=0D09DAEECCBCE77F6FA606EC84262D80.present2.bdfm>
178. RAMIREZ, Susan Elizabeth: *Religion - Latin America*
<http://science.jrank.org/pages/8040/Religion-Latin-America.html>
179. SADI, Andréia – LEMOS, Iara: *Câmara aprova criação da Comissão da Verdade* <http://g1.globo.com/politica/noticia/2011/09/camara-aprova-criacao-da-comissao-da-verdade.html>
180. SHARMA, Vijay: *Wikileaks exposes US' double-game on UN Security Council expansion* http://rtn.asia/824_wikileaks-exposes-us-double-game-un-security-council-expansion
181. SILVA, Eduardo: *Leftist Governments in Latin America: Successes and Shortcomings* edited by Kurt Weyland, Raúl L. Madrid and Wendy Hunter <http://www.americasquarterly.org/node/2472>
182. SUN, Ivan Y.: *Gini Coefficient*
http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9781405124331_yr2012_chunk_g978140512433113_ss1-47
183. SUPERVILLE, Darlene: *Obama, Brazil leader focus on economy, energy*
http://www.huffingtonpost.com/2009/03/14/obama-brazilian-president_n_174927.html
184. SZEGHALMI Zsolt: *Miért imádják a brazilok Dilmát?*
<http://kitekinto.hu/latin-amerika/2011/07/24/miert-imadjak-a-brazilok-dilmat>
185. TARJÁN M. Tamás: *1494. július 2. - Spanyolország ratifikálja a tordesillasi szerződést*

- http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/1494_julius_2_spanyolorszag_ratifika_lja_a_tordesillasi_szerzodest/
186. TARJÁN M. Tamás: *1823. december 2. – A Monroe-doktrína meghirdetése*
http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/1823_december_2_a_monroe_doktrina_meghirdetese
187. TAVENER, Ben: *Brazil Slides to 7th World Economy: Daily*
<http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-business/brazil-slides-to-7th-world-economy/#>
188. THAROOR, Shashi: *Security Council Reform: Past, Present, and Future*
http://www.carnegiecouncil.org/publications/journal/25_4/essay/001.html
189. THOMPSON, Ginger: *Chief of U.N. Troops in Haiti Is Found Dead in Hotel Room*
http://www.nytimes.com/2006/01/08/international/americas/08haiti.html?_r=0
190. TORREGROSA, Luisita Lopez: *Paving a Way for Women in Brazil*
http://www.nytimes.com/2011/11/16/world/americas/16iht-letter16.html?_r=0
191. TRIMBLE, Stephen: *LAAD: Embraer expects first operational KC-390 buyer in 2014* <http://www.flightglobal.com/news/articles/laad-embraer-expects-first-operational-kc-390-buyer-in-2014-384442>
192. TURNER, Terence: *Brazilian Presidential Decree 1775 Poses Threat*
<http://www.culturalsurvival.org/ourpublications/csq/article/brazilian-presidential-decree-1775-poses-threat>
193. WASHINGTON, George: *The Address of General Washington To The People of The United States on his declining of the Presidency of the United States* http://avalon.law.yale.edu/18th_century/washing.asp
194. WATKINS, Thayer: *The Hyperinflation in Brazil, 1980-1994*
<http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/brazilinfl.htm>
195. WATT, Nicholas: *'Blue-eyed bankers' to blame for crash, Lula tells Brown* <http://www.guardian.co.uk/world/2009/mar/26/lula-attacks-white-bankers-crash>

196. WATTS, Jonathan: *Belo Monte dam construction halted by Brazilian court* <http://www.theguardian.com/world/2012/aug/16/belo-monte-dam-construction-suspended>
197. WERTHEIM, Peter Howard – ABRANTES, Dayse: *Brazil to Build \$15.6 Billion in Dams in Amazon Region* <http://www.waterworld.com/index/display/article-display/318309/articles/water-wastewater-international/volume-22/issue-6/editorial-spotlight/brazil-to-build-156-billion-in-dams-in-amazon-region.html>
198. WINTER, Brian: *Exclusive: Brazil's Rouseff to make rare state visit to U.S.* <http://www.reuters.com/article/2013/04/11/us-brazil-rousseff-us-idUSBRE93A10O20130411>

Egyéb megjelenések

199. DA SILVA, Luiz Inácio Lula: „*Brazil Is Ready to Play*” címen elhangzott beszéde <http://www.brazzil.com/pages/p133feb03.htm>
200. PÓLYI Csaba: *Brazília - a feltörekvő latin-amerikai nagyhatalom* [előadás], Pécs, 2011. szeptember 30., www.mkt.hu/docs/2011-10-07-12-23-37-Polyi_Csaba.pptx

Internetes források

201. <http://alianzapacifico.net>
202. <http://allafrica.com>
203. <http://archive.kremlin.ru>
204. <http://archives.huntingtonnews.net>
205. <http://articles.timesofindia.indiatimes.com>
206. <http://atheisme.free.fr>
207. <http://avalon.law.yale.edu>
208. <http://bpr.berkeley.edu>
209. <http://brazil.usembassy.gov>
210. <http://brazilian-soldier.deviantart.com>
211. <http://brazilportal.wordpress.com>
212. <http://cdp.binghamton.edu>
213. <http://coldwarworldhistoryproject.weebly.com>

214. <http://conflict.sipri.org>
215. <http://countrystudies.us>
216. <http://cpi.transparency.org>
217. <http://data.worldbank.org>
218. <http://defenseupdates.blogspot.hu>
219. <http://disarmament.un.org>
220. <http://ec.europa.eu>
221. <http://economia.uol.com.br>
222. <http://edant.clarin.com>
223. <http://edition.cnn.com>
224. <http://electionresources.org>
225. <http://en.mercopress.com>
226. <http://english.people.com.cn>
227. <http://english.peopledaily.com.cn>
228. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
229. <http://export.gov>
230. <http://gadebate.un.org>
231. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov>
232. <http://go.worldbank.org>
233. <http://hindu.com>
234. <http://history.state.gov>
235. <http://hypertextbook.com>
236. <http://ictsd.org>
237. <http://imprensaacervo.planalto.gov.br>
238. <http://in.reuters.com>
239. <http://internacional.elpais.com>
240. <http://isc.temple.edu>
241. <http://kosovothanksyou.com>
242. <http://lcweb2.loc.gov>
243. <http://lo-de-alla.org>
244. <http://mexicanhistory.org>
245. <http://nationalinterest.org>
246. <http://news.bbc.co.uk>
247. <http://news.google.com>

248. <http://news.xinhuanet.com>
249. <http://noticias.bol.uol.com.br>
250. <http://noticias.uol.com.br>
251. <http://opanal.org>
252. <http://sabordigital.files.wordpress.com>
253. <http://science.jrank.org>
254. <http://sea-distances.com>
255. <http://seriesestatisticas.ibge.gov.br>
256. <http://sixtant.net>
257. <http://smartdefense.org>
258. <http://soulbrasileiro.com>
259. <http://south-south.ipc-undp.org>
260. <http://unifil.unmissions.org>
261. <http://web.worldbank.org>
262. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk>
263. <http://worldatwar.net>
264. <http://worldmeets.us>
265. <http://www.aboutbrasil.com>
266. <http://www.afdb.org>
267. <http://www.agr.unideb.hu>
268. <http://www.aida-america.org>
269. <http://www.aladi.org>
270. <http://www.alianzabolivariana.org>
271. <http://www.aljazeera.com>
272. <http://www.archontology.org>
273. <http://www.asdsource.com>
274. <http://www.atimes.com>
275. <http://www.bdlive.co.za>
276. <http://www.brasil.gov.br>
277. <http://www.brazil.org.uk>
278. <http://www.bresserpereira.org.br>
279. <http://www.britannica.com>
280. <http://www.businessweek.com>
281. <http://www.canadiansoldiers.com>

282. <http://www.caricom.org>
283. <http://www.carnegiecouncil.org>
284. <http://www.catholic.org>
285. <http://www.catholicnews.com>
286. <http://www.ccopab.eb.mil.br>
287. <http://www.cebw.org>
288. <http://www.china.org.cn>
289. <http://www.clubdeparis.org>
290. <http://www.cnv.gov.br>
291. <http://www.comunidadandina.org>
292. <http://www.countriesquest.com>
293. <http://www.country-data.com>
294. <http://www.countryreports.org>
295. <http://www.cplp.org>
296. <http://www.culturalsurvival.org>
297. <http://www.dailymail.co.uk>
298. <http://www.defenseindustrydaily.com>
299. <http://www.defesa.gov.br>
300. <http://www.defesanet.com.br>
301. <http://www.distancefromto.net>
302. <http://www.dw.de>
303. <http://www.eagora.org.br>
304. <http://www.egeszsegkalauz.hu>
305. <http://www.ethnologue.com>
306. <http://www.fao.org>
307. <http://www.fmprc.gov.cn>
308. <http://www.forbes.com>
309. <http://www.forte.jor.br>
310. <http://www.ft.com>
311. <http://www.globalfirepower.com>
312. <http://www.globalsecurity.org>
313. <http://www.globescan.com>
314. <http://www.gondola.hu>
315. <http://www.greenpeace.org>

316. <http://www.guardian.co.uk>
317. <http://www.guyanajournal.com>
318. <http://www.gwu.edu>
319. <http://www.histedbr.fae.unicamp.br>
320. <http://www.history.com>
321. <http://www.hms-vengeance.co.uk>
322. <http://www.hoover.org>
323. <http://www.huffingtonpost.com>
324. <http://www.iadb.org>
325. <http://www.iaea.org>
326. <http://www.ibge.gov.br>
327. <http://www.iccrindia.net>
328. <http://www.ihs.com>
329. <http://www.imf.org>
330. <http://www.indexmundi.com>
331. <http://www.insouth.org>
332. <http://www.internationaldemocracywatch.org>
333. <http://www.ipu.org>
334. <http://www.jamaicaobserver.com>
335. <http://www.larepublica.pe>
336. <http://www.latimoport.hu>
337. <http://www.latinbusinesschronicle.com>
338. <http://www.legifrance.gouv.fr>
339. <http://www.localhistories.org>
340. <http://www.marsecreview.com>
341. <http://www.miamiherald.com>
342. <http://www.miga.org>
343. <http://www.militaryfactory.com>
344. <http://www.mtcr.info>
345. <http://www.mult-kor.hu>
346. <http://www.natal-brazil.com>
347. <http://www.nationalanthems.info>
348. <http://www.nato.int>
349. <http://www.news24.com>

350. <http://www.notablebiographies.com>
351. <http://www.novinite.com>
352. <http://www.nowpublic.com>
353. <http://www.nuclearsuppliersgroup.org>
354. <http://www.nzherald.co.nz>
355. <http://www.nytimes.com>
356. <http://www.oas.org>
357. <http://www.observatoriodasmetropoles.ufri.br>
358. <http://www.onu.org.br>
359. <http://www.opanal.org>
360. <http://www.opcw.org>
361. <http://www.opec.org>
362. <http://www.operacoes.defesa.mil.br>
363. <http://www.ourdocuments.gov>
364. <http://www.pakun.org>
365. <http://www.parlatino.org>
366. <http://www.photius.com>
367. <http://www.populstat.info>
368. <http://www.portalangop.co.ao>
369. <http://www.prisonstudies.org>
370. <http://www.ptcmg.org.br>
371. <http://www.sahistory.org.za>
372. <http://www.sdpnoticias.com>
373. <http://www.sela.org>
374. <http://www.sica.int>
375. <http://www.sipam.gov.br>
376. <http://www.sipri.org>
377. <http://www.sldinfo.com>
378. <http://www.start.umd.edu>
379. <http://www.summit-americas.org>
380. <http://www.theatlantic.com>
381. <http://www.thedailybeast.com>
382. <http://www.thefreelibrary.com>
383. <http://www.time.com>

384. <http://www.un.int>
385. <http://www.un.org>
386. <http://www.unasursg.org>
387. <http://www.unesco.org>
388. <http://www.unilat.org>
389. <http://www.untogo.org>
390. <http://www.upi.com>
391. <http://www.ustr.gov>
392. <http://www.visit-gettysburg.com>
393. <http://www.washingtonpost.com>
394. <http://www.whitehouse.gov>
395. <http://www.wilsoncenter.org>
396. <http://www.worldflags101.com>
397. <http://www.worldwarships.com>
398. <http://www.wto.org>
399. <http://www1.folha.uol.com.br>
400. <http://www12.senado.gov.br>
401. <http://www2.planalto.gov.br>
402. <http://www-wds.worldbank.org>
403. <https://www.cia.gov>
404. <https://www.defesa.gov.br>

Megjelent publikációk jegyzéke

1. Emperador Maximiliano – A Habsburg on the Mexican Throne In. Grotius 2013. szeptember 1.
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QBECJL>
2. Another victorious presidential election – Chávez and his Bolivarian Revolution. In. AARMS 2013/1 - Academic and Applied Research in Military Science. (szerkesztésre befogadott)
3. Három ország – három út, Terrorszervezetek érvényesülése Latin-Amerikában In. Mediterrán Világ (szerkesztésre befogadott)
4. Brazília – különutas politikával a nagyhatalmi státusz felé In. Grotius, 2012. november 19.
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=FUJDHI>
5. Chavizmo – a 21. század „új szocializmusa” In Kitekintő Elemzések 7., 2011. július 27., 47-56. p.
http://kitekinto.hu/downloads/kitekinto_elemzes_latin_amerika_merlegen_2011.pdf
6. A stabilizálódó Ecuador - „Erőm az Alkotmányban” In. Kitekintő Elemzések 7., 2011. július 27., 68-74. p.
http://kitekinto.hu/downloads/kitekinto_elemzes_latin_amerika_merlegen_2011.pdf
7. Venezuela gazdaságpolitikája – A chávez-i évek In. Társadalom és Politika, 2011/1-2., 127-141. p.
<http://tarsadalomespolitika.eu>
8. USA vs. Grenada – Amerika még mindig az amerikaiaké In. Hadtudományi Szemle, 2010/4., 16-27. p.
<http://hadtudomanyiszemle.uninke.hu/files/2009/4/Vogel%20D%C3%A1vid.pdf>
9. Max – Egy Habsburg a mexikói trónon, 2010
http://publikon.hu/application/essay/521_1.pdf
10. Az Egyesült Államok Latin-Amerika politikájának változása In. Nemzet és Biztonság, 2010. március, 3-12. p.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/vogel_david-az_egyesult_llamok_latin_amerika_politikajanak_valtozasa.pdf

11. Bolívia: az indiánok és a koka földje In Hadtudomány, 2009/ elektronikus szám, 1-13. p.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_10.pdf
12. Venezuela a bolivari úton – Az elmúlt két évtized politikai történelme, 2009. január, http://publikon.hu/application/essay/428_1.pdf
13. Dr. KAISER Ferenc – VOGEL Dávid: Egy huszadik századi Simon Bolivar – avagy Venezuela világméretű harca az Egyesült Államok ellen, az egységes Latin-Amerikáért In. Kard és Toll, 2007/2., 34-52. p.